

77355

Maria Vieru-Ișaeu Alexandru Cristea

Viata si activitatea
reflectate in timp



BIBLIOTECA MUNICIPALĂ "B. P. HASDEU" DIN CHIȘINĂU

MARIA VIERU-IȘAEV

ALEXANDRU CRISTEA
(1890 – 1942)

VIAȚA ȘI ACTIVITATEA
REFLECTATE ÎN TIMP

Editura CIVITAS
Chișinău, 2001

CZU 784.071.1

**Cartea a apărut cu sprijinul financiar
al Ministerului Culturii al Republicii Moldova
și al Primăriei Municipiului Chișinău**

**Lectori: Vasile Malanețchi
Vlad Pohilă**

**Copertă: Ștefan Eșanu
Tehnoredactare și procesare computerizată:
Radu Plămădeală
Corectură: Tamara Filimon**

**© Maria Vieru-Ișaev
© Editura "Civitas"**

ISBN 9975-936-88-1

www.digibuc.ro

*Dedic această carte fiului Roman
și tuturor basarabeților, cu dorința și
speranța de a se regăsi în românism,
cum mi s-a întâmplat și mie; cu sfatul
de a iubi necondiționat România – Patria
noastră istorică; cu îndemnul de a
contribui prin muncă la cunoașterea și
prosperarea ei.*

Autoarea

**Lidia Kulikovski**

Societatea modernă informațională atribuie bibliotecilor, inclusiv celor publice, alte roluri, alte responsabilități, pe lângă asigurarea accesului liber la informație al cetățenilor.

Una dintre funcțiile Bibliotecii Municipale “B. P. Hasdeu” este cercetarea, valorificarea personalităților notorii ale Chișinăului, printre care se înscrie și Al. Cristea.

Cunoscuta lui creație mizicală “Limba noastră” pe versurile lui Al. Mateevici face parte din istoria neamului nostru. Istorie care în Basarabia poate fi comparată cu munca lui Sizif. În perioada când Al. Mateevici și Al. Cristea au creat compoziția “Limba noastră” eram sus, la o înălțime pe care înaintașii noștri o luaseră. Au venit însă peste noi alte timpuri, o altă istorie și iarăși ne-am coborât la poalele muntelui.

Atunci când, la începutul anilor 1990, biblioteca și-a propus să susțină lucrarea despre Al. Cristea eram entuziasmați să ajungem la vârful muntelui. După o jumătate de drum, însă, iarăși am coborât la vale.

Sperăm că cei ce vin după noi vor fi mai fericiți și, cucerind muntele românismului, vor rămâne acolo pentru vecie.

Cred în utilitatea monografiei de față pentru generațiile următoare. Lectura ei învață să ne cinstim înaintașii, neamul românesc, valorile noastre naționale – cântecul, tradițiile, limba etc. În fine, cartea invită să ne trăim viața spre binele societății și al națiunii.

Dosarul “Alexandru Cristea” sau o anchetatoare printre cercetători (în loc de prefață)



Vasile Malanețchi

Am avut, în primii ani de activitate la Muzeul de Literatură “Dimitrie Cantemir” din Chișinău, o discuție cu un fost coleg de universitate, absolvent al facultății de drept, angajat la procuratură. Dânsul, ucrainean de naționalitate, aflând că sunt angajat în calitate de cercetător, colaborator științific, cum se mai zicea pe atunci, îmi zise: “U nas rodstvennîe professii, potomu cto ia sledovateli, a tî issledovateli” (“Avem

profesii înrudite, pentru că eu sunt anchetator – literalmente: cercetaș – iar tu cercetător”). Peste un timp (să fi trecut vre-o 5 – 6 ani), când ne-am reîntâlnit, aflu cu surprindere că fostul meu coleg de universitate nu mai e anchetator, ci...cercetător. Sistematizând observațiile făcute în cei câțiva ani de activitate la procuratură, generalizând și trăgând niște concluzii, încropi o disertație, pe care o susținu cu brio, devenind...om de știință. “Vot tebe i rodstvennîe professii!” – nu mi-a rămas decât să confirm, la rându-mi, că profesiile noastre, într-adevăr, sunt înrudite.

Dar iată că mai târziu mi-a fost dat să văd, să urmăresc și să admir, cum un fost anchetator al Poliției s-a infiltrat în chiar domeniul meu de activitate, cu metodă și ustensile cu tot, realizând adevărate performanțe.

Nu știu ce a făcut-o pe Maria Vieru-Ișaeș să renunțe la cariera, care oarecum îi era asigurată în sfera instituțiilor de drept, pentru care obținuse calificarea în cadrul facultății. Nu știu nici cum a ajuns să practice după aceea meseria de bibliotecar la una din școlile medii de

odinioară din Chișinău. Înțeleg, însă, că sunt oameni care, în căutare de liniște sufletească, de confort interior, regăsindu-se în alte preocupări, identificându-și adevărata vocație, își iau viața de la început. Am cunoscut-o în chiar această fază a incertitudinilor. Publicase niște articole – simple opinii de cititor – vizavi de niște scrieri proaspăt apărute de sub tipar și căuta să-și împlinească rostul spre care simțea că îi este deschisă calea. A venit în sfera de cercetare bibliologică călăuzită, cred, mai degrabă de intuiție, dar ferm decisă să realizeze ceva. Avea mai multe teme la care se gândise îndelung și aștepta parcă să i se ofere șansa, pe care o vedea ca pe o adevărată binecuvântare, de a se putea consacra în liniște și pace investigațiilor. Nu înțelegea cum se face că, în timp ce arhivele și bibliotecile sunt pline cu materiale, cărți și documente – veritabile surse de mână întâia – cei mai mulți dintre autorii abilitați să abordeze temele ignorate până nu demult, continuă să se complacă în starea de lăncezeală la care au fost condamnați de regimul vechi, totalitar.

În pofida faptului că nu stăpânea încă în suficientă măsură stilul strictamente științific, indispensabil preocupărilor cărora dorea să se consacre, aducea cu sine un soi de entuziasm, îngemănat cu o poftă nestăvilă de cercetare, de aplecare cu migală și tenacitate asupra izvoarelor, a documentelor închise între copertele dosarelor îngălbenite de timp.

Angajată la Biblioteca Municipală “B.P.Hasdeu” din Chișinău cu sarcina expresă de a elabora un studiu bibliografic consacrat lui Alexandru Cristea – slujitor al Bisericii, cunoscut dirijor de cor și compozitor din perioada interbelică – a pornit la reconstituirea, filă cu filă, a vieții și activității celui care a compus cea mai reușită până acum melodie pentru celebra poezie “Limba noastră” a lui Alexei Mateevici.

Nu știu dacă Lidia Kulikovski, directoare a bibliotecii și coordonatoare a edițiilor din colecția “Bibliografie Basarabiana” este satisfăcută de rezultatele acestei investigații, care depășește substanțial proiectul inițial și iese, atât prin aria vastă de cuprindere, cât și, mai ales, prin bogatul fond de materiale noi și date inedite pe care le conține, din rigorile oarecum stânjenitoare ale genului. Dar istoria culturii românești din Basarabia s-a ales, inclusiv la compartimentul bibliografie, cu o lucrare meritorie ce umple un imens gol provocat în mod deliberat în știința noastră (în faza imediat următoare reîncorporării ținutului nostru în colosul roșu de la Răsărit) și cultivat cu grijă de pseudosavanții aflați în solda neadevărului – falsificatori abilitați ai revirimentului prin care

a trecut românimea și românismul dintre Prut și Nistru în perioada dintre cele două războaie mondiale.

Or, lucrarea Mariei Vieru-Ișaev, fără a-și fi propus să fie o cercetare exhaustivă, acoperă întregul spectru al evoluției culturii muzical-pedagogice-bisericești din Basarabia revenită la sânul țării în 1918 și intrată în circuitul general al spiritualității neamului după înstrăinarea forțată ce durase mai bine de un secol. Astfel încât se poate afirma că, abordând fenomenul Alexandru Cristea ca pe un element difinitiv al acestui proces, autoarea a stabilit și a scos în evidență coordonatele unei întregi epoci istorice. Pornind să reconstituie calea vieții și a destinului de creație ale lui Alexandru Cristea și, implicit, să refacă anturajul și climatul în care acesta și-a desfășurat activitatea, autoarea a căutat să amplifice și să aprofundeze investigațiile, utilizând din plin informația din cele mai indicate surse: materiale inedite de arhivă, ce au înmagazinat și tăinuit până acum date de ordin strict documentar de cea mai mare importanță; apoi surse bibliografice depozitate în biblioteci și care au conservat referințele antume cu privire la obiectul cercetat și, în fine, mesajul ce s-a conturat din graiul viu al contemporanilor, pe mulți dintre care a avut norocul să-i mai prindă în viață și să le solicite mărturiile – prețioase piese și detalii de care a avut nevoie pentru a întregi profilul etic și efigia profesională ale protagonistului monografiei. Conducerea investigației pe tustrele planurile a permis refacerea în ansamblu a dosarului celui care a fost Alexandru Cristea: omul de aleasă omenie, de credință și simțire românească, slujitor devotat al bisericii și pedagog de vocație, compozitor și dirijor de cor, deci, personalitate complexă, figură marcantă, exponent fidel al epocii.

Nu-i vorba, de la declanșarea perestroikăi (1985) încoace, când s-a permis a aborda și problemele tabuizate, până la Maria Vieru-Ișaev, s-a scris și publicat câte ceva despre Alexandru Cristea. Primul pas în vederea reabilitării și readucerii lui în actualitate l-a făcut regretatul Vasile Badiu care, prin articolul său *Autorul melodiei "Limba noastră"*, inserat în hebdomadarul "Literatura și arta", nr. 14 din 3 aprilie 1986, a dat semnalul despre valabilitatea moștenirii lăsate de înaintaș. A urmat apoi intervenția Elenei Vasilache, fostă coristă, discipolă a maestrului, intervenție tipărită în aceeași publicație ("Literatura și arta" din 9 iulie 1987), urmată de amintirile unei alte foste eleve a profesorului, Claudia Cobaslian ("Literatura și arta" din 2 martie 1989 și din 12 noiembrie 1992). În fine, subsemnatul a publicat

integral, în pliantul “Limba noastră”, editat în 1988 de Societatea “Prietenii Cărții” și Muzeul de Literatură “Dimitrie Cantemir”, și textul poeziei lui Alexei Mateevici, și notele – melodia compusă de Alexandru Cristea. Însă, odată cu preocupările Mariei Vieru-Ișaev, începe o fază nouă, de cercetare aprofundată și popularizare în plan mai larg a vieții și operei distinsului pedagog și compozitor. Or, autoarea, pe lângă faptul că a produs personal o întreagă bibliografie la temă (studii, articole, interviuri), a declanșat un întreg torent, un flux continuu de amintiri ale celor ce l-au cunoscut, amintiri pe care le-a solicitat cu mult tact colaboratorilor săi și a avut grijă să le promoveze în paginile presei culturale de la noi.

Tot semnătura acestei cărți este cea care a inițiat și organizat, cu râvnă și tenacitatea care o caracterizează, omagierea, în decembrie 1995, a 105 ani de la nașterea lui Alexandru Cristea, antrenând în această acțiune Ministerul Culturii, Uniunea Scriitorilor, Uniunea Compozitorilor, Primăria Municipiului Chișinău. A îndrăznit, cu ocazia amintită, să deranjeze chiar Președinția și Guvernul, amintindu-le unor înalți demnitari suferinzi de amnezie că, de vreme ce au adoptat – în toiul dezmățului antinațional declanșat odată cu venirea la putere, în primăvara anului 1994, a forțelor reacționare revanșarde – cu titlu de soluție salvatoare pentru un act de rușine națională cântecul “Limba noastră” drept Imn de Stat al Republicii Moldova (“Deșteaptă-te, Române!” fiind considerat al unei țări străine și trecut din nou la index), trebuie să manifeste respectul cuvenit față de autorii care, nemaifiind printre cei vii, nu au avut cum să-și manifeste oprobriul față de sacrilegiul comis. În alte condiții istorice și în lipsa unui imn național unanim acceptat, acțiunea în sine n-ar fi fost reprobabilă, căci ar fi avut alte conotații politice și, desigur, i-ar fi onorat pe autori. Or, votul Parlamentului agrarian-interfrontist este un caz spectaculos de abuz, de însușire frauduloasă a unei moșteniri repudiate anterior – caz nici pe departe, încă, elucidat – de cras fariseism politic. Dar știu oare cei care au votat în Parlamentul de la Chișinău împotriva Imnului Național al tuturor românilor că Al. Cristea, autorul fără de voie al Imnului de Stat actual al Republicii Moldova, nu are o piatră funerară pe potrivă la mormântul său din Cimitirul Central Ortodox din Chișinău? Știu oare acei care și-au făcut jocul și și-au primit solda că semnătura acestei cărți a încercat în repetate rânduri, dar fără succes, să-i impulsioneze pe cei de la putere de a soluționa problema, primordialitatea căreia este evidentă? Și asta în timp

ce avem la Chișinău și un minister de resort, și o direcție specializată în cadrul Primăriei, și o mulțime de fundații și societăți culturale (în conturile unora dintre care s-au și făcut vărsăminte în scopul expres al îngrijirii unor morminte), și uniuni de creație și foarte mulți patrioți declarați.

“De ce nu se astâmpără? Ce vrea această femeie?” – s-au întrebat unii dintre aceștia. Recunosc că la un moment dat nu mai înțelegeam nici eu, la ce bun atâta risipă de suflet și de eforturi fizice într-o lume insensibilă la orice zvâcnire sănătoasă, într-o societate marcată de morbul egoismului.

În aceste împrejurări rămâne, totuși, speranța că alte generații care vin și care vor crește și se vor împlini hrănindu-se și din suflul viu al acestei cărți, în alt timp istoric, mai statornic și mai atent la ceea ce ține de memoria și efortul înaintașilor, se va putea reveni cu mai mult succes la ceea ce, cu regret, nu este îngăduit să vedem înfăptuindu-se azi.

Iar cartea aceasta va rămâne o mărturie a unui act de profundă moralitate, într-o epocă de tranziție-tranzacții, pe care o vrem depășită cât mai curând posibil.

15 aprilie 1997.

**Multe scrie omul și e bine când
vremea lui a cerut să scrie.**

Nicolae Iorga

Argumente pentru o reconstituire documentară

Vremea mea este marcată de căderea comunismului. Pentru mulți contemporani aceasta a însemnat a doua naștere, regăsirea de sine, entuziasm, confort spiritual și, nu în ultimul rând – dorința de a afla adevărul despre trecutul Basarabiei, zonă geografică extrem de încercată. Istoria ei, în deosebi perioadele 1812 – 1918 – 1945, a devenit un subiect de maxim interes. Democratizarea societății a creat condiții favorabile pentru cercetare, deblocând fonduri de arhive și cărți, odinioară inaccesibile. Astăzi *“miile de documente și dosare așteaptă pe lucrătorii, care le vor face să vorbească”* – ar fi spus Nicolae Iorga.

Dorind să contribui la luminarea unui trecut cultural, *“neîndepărtat în timp, dar atât de depărtat prin cunoaștere”*, m-am alăturat cercetătorilor în problemele Basarabiei. Încep să cred că Cineva din Univers mi-a încredințat studierea vieții și activității lui Alexandru Cristea (1890 – 1942) – profesor de muzică, dirijor de cor, compozitor, diacon, preot, animator al vieții culturale.

Cartea pe care ați deschis-o reprezintă o primă reconstituire documentară a vieții și activității lui Al. Cristea, numele căruia, ca și al atâtor altor înaintași, a fost exclus din memoria neamului de forțe ostile.

Acum câțiva ani am pornit de la o simplă și firească întrebare: “Cum și când s-a născut celebra și nemuritoarea lui melodie *Limba noastră*, pe versurile poetului Alexei Mateevici?” N-am găsit deocamdată răspunsul dorit, dar am avut marea surpriză să descopăr o personalitate marcantă din epoca interbelică, de o admirabilă reputație culturală. Cu siguranță, în Marea Carte a Istoriei Culturii Române sunt rezervate câteva pagini pentru Al. Cristea care, slujind cu pasiune muzica, pedagogia și biserica, a

contribuit la regenerarea românismului în Basarabia după Unirea din 1918.

O altă surpriză a fost să cunosc o societate de înaltă conștiință civică, în care s-a trăit și s-a creat cu dăruire de sine. Am considerat necesar să includ în paginile lucrării unele imagini pedagogice și culturale din acel timp: manifestări școlare; secvențe din istoria și activitatea organizațiilor de tineret “Straja Țării” și “Tinerimea Română”, în cadrul cărora muzica deținea un rol important; aspecte din preocupările Ministerului Instrucțiunii și Educației Naționale pentru bunul mers al învățământului secundar, în special al celui muzical ș. a. Sper ca într-un moment binecuvântat imaginile culese să servească la realizarea unui film documentar sau artistic despre Al. Cristea, viața căruia reprezintă un model de implicare socială.

Dintr-o structură și nevoie sufletească am preferat să desprind din multiplele materiale de arhivă cu care m-am confruntat, momente de calitate, bine întemeiate, valoroase și frumoase din cultura și învățământul secundar de altădată. Am făcut-o și în ideea că unele dintre ele pot fi repere educative și culturale pentru generațiile ce se vor succeda.

Nu doresc să se creadă că idealizez starea lucrurilor din Basarabia interbelică. În orice stat, mai cu seamă în unul tânăr cum era cel român, pot fi semnalate lipsuri de divers gen. Armonizarea cu Vechiul Regat a fost adesea dureroasă pentru basarabeni. Între centru și provincie au existat o seamă de neînțelegeri. Enumerarea exemplelor ar însemna câteva pagini bune de scris. Și totuși... orânduirea socială din România interbelică garanta continuitatea prosperării culturale și economice a Basarabiei. Și totuși... doar prin românism basarabenii își pot păstra ființa națională, doar el ne poate elibera de sentimentul inferiorității, cultivat cu voie sau fără voie de imperiile țarist și comunist rus.

Am ținut să citez în carte cât mai multe documente originale, ele având miraculoasa însușire de a reînvia trecutul. Multiplele aprecieri pentru Al. Cristea, alte aliniate din volum, vor sprijini și împlini manifestările de evocare care, credem, vor fi organizate de instituțiile de cultură și de învățământ. Eventualii cercetători vor găsi mai multe puncte de reper pentru valorificarea în continuare a segmentelor neelucidate. Va veni timpul când cineva, recuperând întârzierea în cercetare, va face descoperirea de senzație, găsind răspuns la întrebarea, care ține de geneza melodiei “Limba noastră”. Din momentul din care ea a fost decretată imn de stat (1994) mi se pare absolut necesar să se insiste asupra faptului.

A sosit timpul să-i mulțumesc pe calea tiparului Directoarei Bibliotecii Municipale "B.P.Hasdeu", dna Lidia Kulikovski, pentru înțelepciunea și curajul de a susține această cercetare, neobișnuită la prima vedere pentru o bibliotecă, pentru încrederea pe care a investit-o în mine.

Le sunt profund recunoscătoare generoșilor oameni, care m-au însoțit în căutări, acordându-mi sprijin financiar, moral și documentar: Înalț Prea Sfințitului Mitropolit al Olteniei Nestor Vornicescu; preoților Vasile Țepordei, Sergiu Roșca, Viaceslav Cazacu; nepotei lui Alexandru Cristea, dna Nona Cristea; regretatei Gabriela Cristea-Tudorănescu; doamnelor Ana Ciornea, Achilina Andon, Tatiana Vacalov, Elena Rău, Claudia Cobasnian, Veronica Bancea, Larisa Eladi, Valentina Cosmescu, Paulina Nour, Adelina Bumbu, Ana Samohvalov; domnilor Vlad Dumbravă, Vasile Malanețchi, Toma Istrati, Ilie Ghioc, Valentin Manu, Grigore Filip-Lupu, Constantin Duca, Glebus Sainciuc, Ion Borșevici, Grigore Vereș, Lucian Vasiliu, Gheorghe Petică, Victor Gurău, Anatol Telebici și multor altor (îmi vine greu să nu-i nominalizez aici pe toți). Mulțumesc la fel Arhivei Naționale a Republicii Moldova, în special dnei directoare Antonina Berzoi și dlui director adjunct Silviu Tabac.

Dorim să completăm în viitor lucrarea cu noi informații și documente. Îi rugăm frumos pe eventualii posesori să ni le pună la dispoziție.

Am încercat să fim exacti în expunerea numelor, faptelor și a evenimentelor. Dacă totuși pe alocuri s-au strecurat unele greșeli, așteptăm să ni le semnalăm.

Descrierea bibliografică s-a făcut după STAS 12629/2–88 "Descrierea bibliografică a documentelor. Publicații monografice curente", STAS 8256–82 "Prescurtarea cuvintelor și a expresiilor tipice românești și străine din referințele bibliografice" și STAS 6158–90 "Referințe bibliografice. Structură, formă și conținut".

Referințele bibliografice din text trimit la capitolul cu același nume, și nu la cel intitulat "Muzica românească de azi". Câteva referințe sunt date la subsolul paginilor, fiind omise din listă din diverse motive.

Lucrările unui singur autor, atât la capitolul "Muzica românească de azi", cât și la capitolul "Referințe bibliografice", sunt aranjate cronologic.

Credem că monografiava fi utilă cercetătorilor, muzicienilor, bibliotecarilor, profesorilor, studenților, elevilor, publicului pasionat de istoria culturii.

Autoarea

Decembrie 1996.

Alexandru Cristea

Tabel cronologic

- 1890, 13 dec. stil vechi.** În familia lui Ștefan și a Elenei Cristea (Cristi) din Chișinău se naște fiul Alexandru. Urmează Școala de aplicație de pe lângă Seminarul teologic din Chișinău.
- 1900 – 1907.** Elev la Școala spirituală din Chișinău.
- 1907 – 1908, 17 ian.** Elev la Seminarul teologic din Chișinău.
- 1909, 19 ian.** Se înscrie la cursurile de învățători, organizate de Școala spirituală din Chișinău.
- 1909, 21 mart.** Obține certificatul de învățător al școlii bisericești parohiale cu dreptul de a preda și cântul bisericesc.
- 1909, 21 oct.** Începutul carierei pedagogice. Este numit învățător la școala primară bisericească din com. Otaci jud. Soroca. În același an devine cântăreț la biserica din localitate.
- 1910, 22 aug.** Se căsătorește cu Matrona Carafizi, fiica lui Gheorghe Carafizi din com. Chiriutnea jud. Tighina. Cununia a avut loc la biserica “Sf. Gheorghe” din Chișinău.
- 1911, 2 iul.** Se naște, în comuna Otaci județul Soroca, fiul Vladimir, viitor muzician.
- 1911,** Este transferat maestru titular provizoriu la catedra de muzică a școlii primare bisericești din com. Tatarbunar, județul Cetatea Albă.
- 1912, 17 nov.** Este confirmat, prin ordinul P.S. Episcop Gavriil, cântăreț la biserica “Adormirea Maicii Domnului” din Tatarbunar.
- 1912, 1 dec.** Maestru de muzică la școala medie din aceeași localitate.
- 1913, 24 apr.** Se naște, în comuna Tatarbunar județul Cetatea Albă, al doilea fiu, Victor, viitor ofițer.

- 1915, oct.** Este cântăreț la Biserica Catedrală din Ismail, dirijează corul Catedralei.
- 1915, nov. – 1918, nov.** Profesor de muzică bisericească la Seminarul spiritual inferior din Ismail.
- 1918, nov. – 1919, ian.** Maestru de muzică la Liceul de fete din aceeași localitate.
- 1919, ian. – 1920, sept.** Maestru de muzică la Liceul de băieți din Ismail.
- 1920, 8 apr.** Este hirotonisit diacon, conform ordinului Arhiepiscopiei Chișinăului (nr. 4431).
- 1920, sept.** Revine la Chișinău, unde este angajat profesor la Școala eparhială de fete. Cu mici intermitențe va activa aici până la sfârșitul vieții.
- 1923, 17 apr.** Este binecuvântat cu gramată de către Arhiepiscopia Chișinăului (nr. 5645).
- 1925, 19 febr.** Prin Decretul Regal nr. 567 este decorat cu medalia “Răsplata muncii clasa 2 pentru Biserică”.
- 1926, mai.** Dirijează corul mixt al Seminarului teologic și al Școlii eparhiale de fete din Chișinău, care obține premiul I la concursurile muzicale ale Societății “Tinerimea Română” (București).
- 1927, 4 oct.** Prin ordinul Arhiepiscopiei Chișinăului nr. 9572/1927 este numit diacon titular la Biserica Catedrală din Chișinău.
- 1928, mai.** La concursul de coruri din acest an (se împlinesc 50 de ani de la înființarea Societății “Tinerimea Română”), corul mixt al studenților de la Facultatea de Teologie și al Școlii eparhiale de fete din Chișinău, dirijat de Alexandru Cristea, obține premiul I cu distincție.
- 1928, iun.** Absolvește Școala de muzică din Chișinău cu calificativul “Magna cum Laude”.
- 1929, nov.** Absolvește cu calificativul “Laude” Conservatorul particular “Unirea” din aceeași localitate.
- 1938, 27 apr. – 1 mai.** La București, unde s-a sărbătorit jubileul de 60 de ani ai Societății “Tinerimea Română”, corul mixt al Seminarului teologic și al Școlii eparhiale de fete din Chișinău, dirijat de Alexandru Cristea este menționat cu Premiul excepțional onorific.

- 1938, 30 apr.** Corul imprimă un program artistic (o șezătoare țărănească) difuzat la postul de Radio București.
- 1938,** Tipărește la Chișinău partitura cântecului “Limba noastră” pe versuri de Alexei Mateevici.
- 1939, 15 apr.** Elevele Școlii eparhiale de fete din Chișinău, sub conducerea muzicală a profesorului Cristea, prezintă la “Ora străjerilor” a postului de radio București, programul literar-artistic “Lumina lunii”.
- 1940.** Cântecul “Limba noastră” este inclus în culegerea “Straja Țării: Taberele de șef (i) de grupă: Repertoriu muzical”.
- 1940.** Se refugiază împreună cu familia peste Prut. Se stabilește în orașul Caracal, apoi se mută cu traiul la București.
- 1940, sept. – 1941, aug.** Este utilizat la catedra religie-muzică a gimnaziului “Ion Heliade Rădulescu” din București.
- 1941,** Revine în Basarabia, dar împrejurările de familie îl vor determina să se reîntoarcă la București.
- 1941, 1 oct.** Demisionează din calitatea de diacon la Biserica Catedrală din Chișinău.
- 1942, 1 febr.** Detașat la Liceul de băieți “Titu Maiorescu” din București.
- 1942, vara.** Se reîntoarce cu familia la Chișinău.
- 1942, 23 aug.** Este hirotonisit și numit preot la capela Școlii eparhiale din Chișinău.
- 1942, 21 nov.** Dirijează ultimul concert în ziua hramului Școlii eparhiale din Chișinău. Din această zi boala cronică se agravează.
- 1942, 27 nov.** Moare la Chișinău, în apartamentul său de la Școala eparhială de fete, în vârstă de 52 de ani neîmpliniți. Este înmormântat la Cimitirul central ortodox din Chișinău.
- 1992, 21 nov.** Prima omagiere la Chișinău a lui Alexandru Cristea după ani de uitare, impuși de regimul sovietic.
- 1994, 7 iun.** Prin hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la Imnul de Stat al Republicii Moldova, nr. 140–XIII, publicată în Monitor nr. 6 din 1994, s-a abrogat hotărârea Parlamentului nr. 691–XIII din 27 august 1991 cu privire la Imnul de Stat al Republicii Moldova și s-a stabilit ca, până la aprobarea noului Imn de Stat, în calitate de imn se va intona cântecul “Limba noastră”, versuri de Alexei Mateevici,

- muzică de Alexandru Cristea (catrenele 1, 2, 4, 5, 8, 12).
- 1995, 22 iul.** Se aprobă în calitate de Imn de Stat al Republicii Moldova cântecul “Limba noastră”, versuri de Alexei Mateevici (strofele 1, 2, 5, 8, 12), muzică de Alexandru Cristea, aranjament de Valentin Dânga, prin Legea Republicii Moldova cu privire la Imnul de Stat al Republicii Moldova, nr. 571–XIII, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 45–46/555 din 17 august 1995.
- 1995, dec.** Omagierea lui Alexandru Cristea în aceeași localitate într-un cadru mai larg la 105 ani de la naștere.
- 1998, 15 oct.** Se aprobă Regulamentul privind intonarea Imnului de Stat al Republicii Moldova “Limba noastră” de Al. Mateevici și Al. Cristea, prin Legea Republicii Moldova pentru completarea Legii cu privire la Imnul de Stat al Republicii Moldova, nr. 160–XIV, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 105–107/644 din 26 noiembrie 1998. Punctul 9 al Regulamentului prevede: “Respectul profund față de Imnul de Stat al Republicii Moldova (am adăuga, “și față de autorii lui”- n. n.) este o datorie patriotică a fiecărui cetățean al Republicii Moldova”.
- 2000, 31 aug.** În cadrul sărbătorii naționale “Limba noastră”, la mormântul lui Al. Cristea, se inaugurează un monument funerar. Autori – sculptorul Mircea Spinei și graficianul Alexei Colâbneac.

Un rând lung de perechi în urma
noastră / Se pierde de departe în
negura timpului.

Victor Teleucă

Segmente din arborele genealogic

Primele rânduri ale oricărei biografii pornesc de obicei de la momentul nașterii. Despre Alexandru Cristea vom spune: s-a născut la **13 decembrie (s. v.) 1890 în orașul Chișinău**, în familia lui Ștefan al lui Filip Cristi și a Elenei a lui Timotei, ambii de religie ortodoxă, *“el cu cununia întâia, iar dânsa cu a doua cununie”*.²⁵⁶ A fost botezat în prima zi de Crăciun, la 7 ianuarie 1891, la biserica “Sf. Gheorghe” din Chișinău de protoiereul Luca Lașcov și cântărețul Constantin Ursu. Evenimentul s-a produs în prezența nașilor – diaconul Gheorghe al lui Mihail Doncilă și Maria a lui Chiril [Volna].*

Doritorii de a studia genealogia muzicianului, vor găsi câteva puncte de reper în articolul scriitorului basarabean **Nicolai Costenco** (pseudonim **Rafail Radiana**), intitulat **“Muzica și măestrîi ei în Basarabia: Diaconul Alexandru Cristea”**: *“Înaintașii după tată – Ștefan Cristea – s-au făcut vestiți pentru vocea lor, atât în or. Chișinău, cât și în împrejurimi. Mama – o descendentă din țărani moldoveni din com. Sipotenî”*.³³⁰

Vocea lui Ștefan Cristea putea fi admirată la slujbele din biserica “Sf. Gheorghe” din Chișinău, unde acesta își desfășura activitatea de cântăreț. Din nefericire, a murit de timpuriu, la [1901], lăsând în grija soției și a clerului cinci orfani pe nume Sergiu, Alexandru, Maria, Nina, Liuba. Aceste nume ni le dezvăluie un document publicat în “Kișinevskie Eparhialnîe Vedomosti” din iunie 1908, intitulat *Lista funcționarilor*,

* Aici și în continuare, numele care n-au fost descifrate cu exactitate, anii, altă informație care necesită verificare, au fost luate în paranteze drepte.

*văduvelor și orfanilor pe eparhia Chișinăului...*⁴³¹ În listele bursierilor-orfani ai Școlii spirituale și ai Seminarului teologic din Chișinău întâlnim în repetate rânduri numele elevului Alexandru Cristea.^{32, 33, 49 ș a}

Majoritatea datelor referitor la familia Cristea necesită reconstituire. Pe linia mamei Elena, arborele genealogic se ramifică după recăsătorirea ei cu **Franț Belichevici**. Cunoaștem numele unei surori de pe mamă – Tamara Belichevici, născută în 17 aprilie 1914 la Odesa. La aproximativ patru ani copila rămăsese orfană de mamă. Nu peste mult timp a trecut în lumea celor drepti și tatăl – Franț Belichevici. Fetița a fost adoptată de familia diaconului Procopie Postoronca din com. Dumitrești jud. Ismail. Mai târziu Al. Cristea a înscris-o la secția normală a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, în care profesa. Din Piatra-Neamț, unde a locuit în ultimul timp Tamara Belichevici, am adus o imagine din anul 1927, în care îi regăsim pe eleva-soră și profesorul-frate.

Al. Cristea se căsătorise de timpuriu, la **22 august 1910**, luând-o de soție pe **Matrona Carafizi**, născută la **20 noiembrie 1892** (pe piatra ei funerară de la cimitirul Bellu din București e indicat anul nașterii **1891** – n. n.), fiica lui Gheorghe al lui Spiridon din com. Chiriutnea jud. Tighina. Deși lucra pe atunci învățător la școala bisericească din com. Otaci jud. Soroca, cununia s-a oficiat la biserica Sf. Gheorghe din Chișinău de către preotul Teofan Dubnevici și cântărețul Grigorie Chelaru. Din partea mirelui au semnat martorii Nicolai Viliant (diacon) și Vladimir Curelovski; din partea miresei – Nicolae al lui Simeon Talasnai și Simeon al lui Savelie Tauci.²⁵⁵

De com. Otaci jud. Soroca, este legat un alt eveniment important din viața lui Al. Cristea – nașterea primului fiu **Vladimir**, care a văzut lumina zilei la **2 iulie 1911**. Pruncul a fost botezat de proprietarul moșiei comunei Otaci, nobilul Simeon al lui Mihail Crupenschi și soția protoiereului aceleiași comune, Natalia Proțencu.²⁵⁷

Al doilea fiu, **Victor**, s-a născut la **[24 aprilie 1913]** în com. **Tatarbunar**, jud. Cetatea Albă.¹³³

Datorită documentelor puse la dispoziție de Gabriela Cristea-Tudorănescu, cât și informațiilor de arhivă și din presă, putem dezvălui unele momente din viața și activitatea primului fiu – Vladimir. A absolvit patru clase la Liceul “M. Eminescu” din Chișinău (1927),²²⁷ Școala superioară de comerț din aceeași localitate (1932),¹⁹⁰ și Academia Regală de Muzică din București (1939).¹⁸⁹ A urmat clasa de canto și solfegiu la Conservatorul de Muzică din Strasbourg (1934).¹⁹¹ Suplinind ore la

catedra de muzică vocală, a predat la următoarele instituții de învățământ: Liceul “Spiru Haret” din București (aprilie – iulie 1939), Seminarul teologic din Chișinău (noiembrie 1941), Școala normală de băieți din Chișinău (noiembrie 1941 – septembrie 1942), gimnaziile din Tighina (septembrie – decembrie 1942), Școala eparhială de fete din Chișinău. La ultima școală a lucrat după moartea tatălui său, din decembrie 1942 până în noiembrie 1944.^{74, 392}

Aprecierile inspectorilor pentru activitatea lui Vladimir Cristea sunt dintre cele favorabile. În foaia de inspecție din 10 aprilie 1943, Marieta Popescu-Paşcanu notase: *“El Cristea este un element muncitor și are rasă de muzicant.”*⁷⁸ Cu două luni mai târziu, la 27 mai 1943, Inspectorul general [C. Predețeanu] consemna: *“...Au urmat câteva coruri conduse de D-l profesor suplinitor Vladimir Cristea, muzica scrisă de decedatul său tată, preotul Cristea. Am rămas foarte impresionat de minunata nuanțare a bucăților, lucru mai rar în școlile noastre, și mai ales de faptul că elevele au fost lăsate de conducător să cânte singure, după darea tonului și dirijarea a numai câteva măsuri. Exactitatea cu care au cântat singure au impresionat întreaga asistență, și în special pe cei câțiva invitați de la București.”*⁷⁷ *

Evacuându-se în 1944 cu școala în com. Sfânta Ana jud. Arad, în timpul vacanței de vară, Vladimir Cristea a prestat munca de război, desfășurând o rodnică activitate la organizarea șezătorilor, la conducerea corului religios, conducerea excursiilor, organizarea serbărilor în comunele vecine și prepararea elevelor (certificat din 2 noiembrie 1944, nr. 128, semnat de Maria Dumitrescu, directoarea Școlii eparhiale de fete din Chișinău).⁷⁴

Vorbind despre alte activități ale lui Vl. Cristea, ne vom referi la încheierea Comisiei speciale (proces-verbal din 29 februarie 1940) și rezoluția Î.P.S. Arhiepiscop Locotenent Efrem, potrivit căreia el a fost numit, în data de 1 martie 1940, în locul vacant de dirijor al corului Bisericii Catedrale din Chișinău, preluând conducerea de la M.Berezovschi. Consilierul Arhiepiscopiei Chișinăului, protoiereul Vladimir Burjacovschi și secretarul Constantin Tomescu i-au dorit deplin spor în noua funcție ce i s-a încredințat.⁷⁶ Ziua de 28 iunie însă a întrerupt activitatea ce se întrezărea a fi fructuoasă. În refugiu a fost utilizat

* Peste tot, în citate, am respectat ortografia epocii și a autorilor.

dirijor al corului bisericii “Bradul Boteanu” din București (28 iunie 1940 – 1 septembrie 1941).

La reîntoarcere, “*lucrează cu o merituoasă abnegație la formarea unei orchestre simfonice*”, scria Sergiu Matei Nica într-un articol din 27 noiembrie 1941, intitulat “**Sufletul muzical al Basarabiei: Pretext pentru înființarea orchestrei simfonice**”.^{299,*} Un alt articol din ziar, intitulat “**Organizarea orchestrei simfonice a A. C. T. -ului**”^{**} anunța: “*Zilele acestea a avut loc prima ședință a Asociației Creștine a Tinerilor, filiala Chișinău, la sediul său din str. Alexandru cel Bun, nr.105, în vederea formării unei orchestre simfonice în capitala Basarabiei. A răspuns la această chemare un mare număr de muzicanți de elită din orașul nostru. El prof. V. Cristea (subl. n.), organizatorul și dirijorul orchestrei, a schițat programul de activitate, insistând asupra necesității formării muzicanților pentru ridicarea prestigiului de centru muzical al Chișinăului și a întregii Basarabii*”.³⁰³

Frumoasă idee, dar greu de realizat în vreme de război, când oamenii nu puteau fi stăpâni pe soarta lor. Or, Vl. Cristea a fost direct marcat de el, fiind mobilizat în Regimentul 3 Roșiori. La 1 septembrie 1942 caporalul Vl. Cristea a fost decorat cu medalia pentru “Bărbăție și Credință” cu spade, cl. II-a,¹⁷² iar la 23 februarie 1944 (în grad de sergent) – cu medalia “Virtutea militară de război” cl. II-a.¹⁷³

După moartea lui Al. Cristea din noiembrie 1942, numele fiului Vladimir a preluat locul în informațiile din presă, în relatările despre spectacolele Școlii eparhiale. Unul dintre ele a fost susținut cu ocazia turneului corului bănățean “Ion Vidu” la Chișinău, în zilele de 10 și 11 martie 1943, condus de Președintele Societății Bănățenilor din București Petru Nimoianu.¹⁷⁴

În ziua de 21 martie a aceluiași an s-a ținut prima șezătoare literară a Asociației scriitorilor și publiciștilor din Basarabia, în sala “Arzo-Palace”, la care S. M. Nica a fost prezent cu un cuvânt de evocare a poetului Al. Mateevici și a compozitorului Al. Cristea. Corul Școlii eparhiale, dirijat de Vl. Cristea, a prezentat un program artistic.¹⁷⁵

Altă știre vizează concursul de cântec, jocuri și port românesc,

* Vezi și materialul intitulat “*Înființarea unei orchestre simfonice la Chișinău*” // *Basarabia*. – 1941. – 30 oct. p. 3.

** Sursa n-a fost deocamdată identificată.

organizat de regionala Fundației Culturale Regale, susținut în capitala Basarabiei, la 29 august 1943 pe stadionul “Regele Ferdinand I”. Vladimir Cristea era membru al juriului pentru cor, alături de I. Bârză și Olga Motelică. La concurs a răsunat “Imnul Regal” în interpretarea tuturor corurilor, sub conducerea lui M. Stegaru.²²¹

Activitatea componistică a lui Vl. Cristea este reprezentată prin lucrări laice și religioase. Cunoaștem unele: “**Liturghia**”, “**La râul Babilonului**”, “**De puterea ta, Doamne**” din psalmul 20, “**Pre tine te lăudăm**”, “**Doina recrutului basarabean**”. La hramul Școlii eparhiale din 21 noiembrie 1943 corul dirijat de Vl. Cristea a interpretat printre alte piese “**Limba noastră**” de Al. Cristea, “**Nistru**”, “**Basarabia**”, “**Muzică pentru Sf. Liturghie**” de Vl. Cristea.¹²⁹

În noiembrie 1944 Vl. Cristea a înaintat o cerere Ministerului Culturii și al Cultelor pentru suplinirea catedrei de cor și dirijat coral la Academia de Muzică din Iași, având recomandări din partea directorului Conservatorului Regal de Muzică din București Mihail Jora și a profesorului clasei de cor și dirijat de la aceeași instituție Ștefan Popescu.¹³⁹

Decesul prematur în ziua de **25 iulie 1945** va curma toate visurile și intențiile talentatului muzician...²⁵⁸ La cimitirul **Bellu din București**, privirea Matildei Cristea se va opri de nenumărate ori la epitaful de pe mormântul fiului mai mare: “*din glasul norului cu foc tivit / se lămurea un plâns, o rugăciune / copilul meu, de ce m-ai părăsit?*”.

De nenumărate ori își va aminti Matilda Cristea și de al doilea fiu, Victor, ofițer în armata română, dispărut în război la retragerea de pe cotul Donului, în moartea căruia nu vroia nicidecum să creadă. Ce soartă, Domne! Trei ființe dragi au părăsit-o într-un timp atât de scurt – la început soțul, apoi doi feciori frumoși ca din poveste, lăsând-o să înfrunte de una singură valurile vieții. Ultimul val, din **17 iunie 1990**, a luat-o de pe pământ, așezând-o alături de feciorul Vladimir. A plecat ducând cu sine o ultimă întrebare fără răspuns: “*Eacă Victor nu mai trăiește, unde i-o fi mormântul, o Doamne?...*”

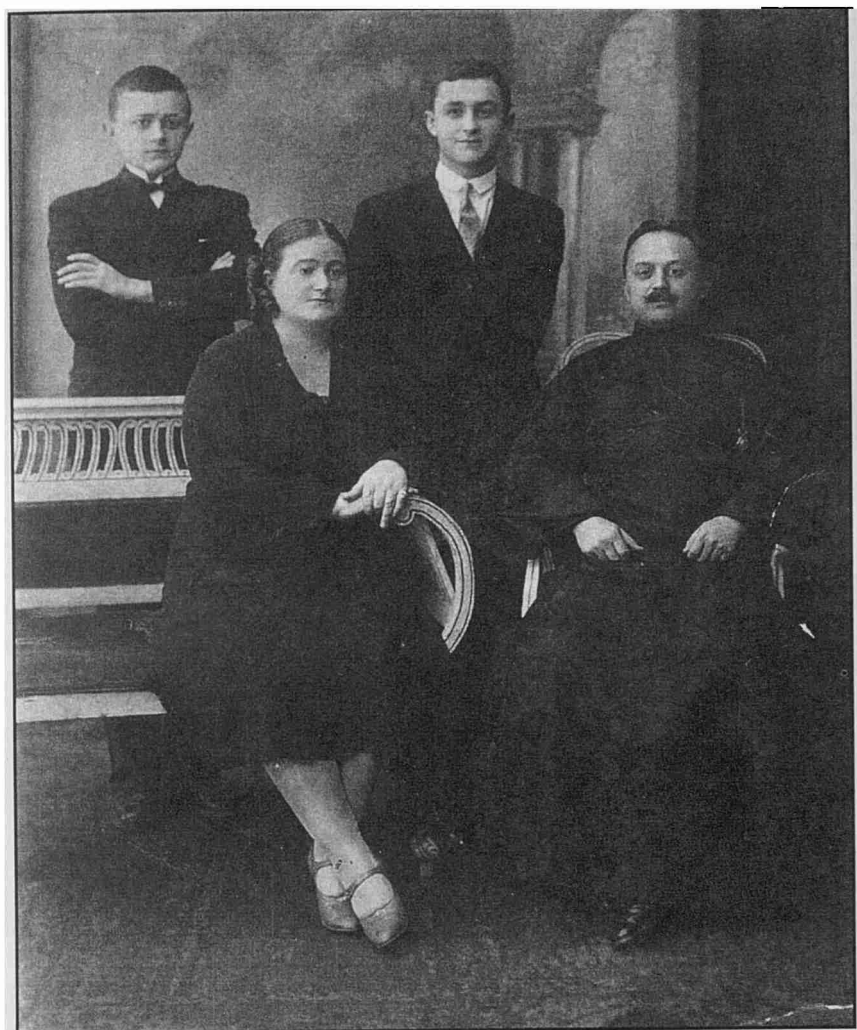
Spre finalul capitolului reproducem câteva adrese – locuri de trai ale lui Alexandru Cristea. În timpul studiilor la Școala spirituală era domiciliat pe **stradela Comună (Obcii pereulok), nr. 4**.³⁴ Profesând la Școala eparhială de fete, i s-a pus la dispoziție o locuință din curtea școlii pe **str. Muncești, nr. 6**. Mai târziu a trecut cu traiul în casa Soborului de pe **str. Mihai Viteazul, nr. 50**.^{76, 133} Ultima adresă o întâlnim în două documente: unul din 29 martie 1933,⁷⁵ iar altul – din 1 martie

1940 (scrisoarea amintită mai sus despre numirea lui Vl. Cristea în postul de dirijor al Catedralei). Aici locuia în vecinătatea preoților Mihail Berezovschi, Vasile Guma, Comerzan, Madan, Vasilescu (regățean); diaconilor Ion Osievschi, Teodor Ursachi, Moraru, [Semionov]; protopsaltului Vasile Ureche; pălămarilor Boris Miliutin, Gheorghe Borș; cântărețului Eftodiev; proprietarului cafenelei “Varșovia” Daridis (din amintirile lui Eugen Ureche).

În anul 1941, după revenirea de la București, a stat un timp pe **str. Mihai Viteazul nr. [50 ori 56]**¹¹³, apoi s-a strămutat la Școala eparhială de fete.* A fost și ultimul său domiciliu.¹³³

Adesea casele în care a locuit o personalitate ori alta ne interesează la fel ca și cel ce le-a marcat prin prezența sa. Multe plăci comemorative lipsesc astăzi pe pereții clădirilor din Chișinău. Își vor găsi oare locul cele cu inscripția: “*Aici, între anii.., a locuit Alexandru Cristea, distins...*”?

* Clădirea în care au locuit Al. Cristea și alți profesori ai școlii s-a păstrat până în zilele noastre. Este unicul corp al Școlii eparhiale de fete, care a supraviețuit timpului. Actualmente el găzduiește Centrul de creație tehnică pentru copii și adolescenți “*Politehnic*”(Bul. Gagarin, 4.)



Familia Alexandru, Matilda, Vladimir și Victor Cristea



Soții Cristea la Ismail



Matilda Cristea, născută Carafizi



Liceanul Vladimir Cristea



Vladimir Cristea

ROMÂNIA



ARHIEPISCOPIA CHIȘINĂULUI

Secția Adm. t. v.

Nr. 2583

Chișinău, 19340, Martie

Domnule,

Vă facem cunoscut că potrivit rezoluției I.P.S. Arhiepiscop Locotenent Efrem, dată pe încheierea Comisiunii speciale, prin procesul-verbal dresat în ziua de 29 Februarie 1940, dvs. ați fost numit, pe data de 1 Martie crt. în locul vacant de dirijor al corului Bisericii Catedrale din Chișinău.

Veți prelua, de îndată, dela pâr.ic.st. Mihail Berezovschi conducerea corului Catedralei, ramânând ca chestiunile financiare ale corului pe lunile Februarie și Martie 1940 să fie încheiate de p.cuc. pâr. Mihail Berezovschi.

Începând cu data de 1 Aprilie, veți prelua și partea financiară, dată dela care veți fi trecut în bugetul respectiv în calitatea în care ați fost numit.

Vă dorim deplin spor în noua funcțiunea ce vi s'a încredințat.

 CONSILIER
[Signature]

SECRETAR,
[Signature]

Domniei Sale,
Domnului Vladimir Cristea, strada Mihai Viteazul nr. 50
Loco.

Adresa Arhiepiscopiei Chișinăului către Vladimir Cristea despre numirea lui în postul vacant de dirijor al corului Bisericii Catedrale din Chișinău (martie 1940)



Ministerul Apărării Naționale
Brevet

Noi Ministru Secretar de Stat la
Departamentul Apărării Naționale adeverim
că prin Înaltul decret № 2565 din 1 Septembrie 1942
Majestatea Sa Regele a binevoit a conferi
medalia pentru „Bărbăție și Credință”
cu spade, clasa II-a

Caporalului T.R. CRISTEA VLADIMIR

din Regimentul 3 Roșiori, pentru fapte de arme săvârșite în
războiul contra Rusiei Sovietice în anul 1941.-

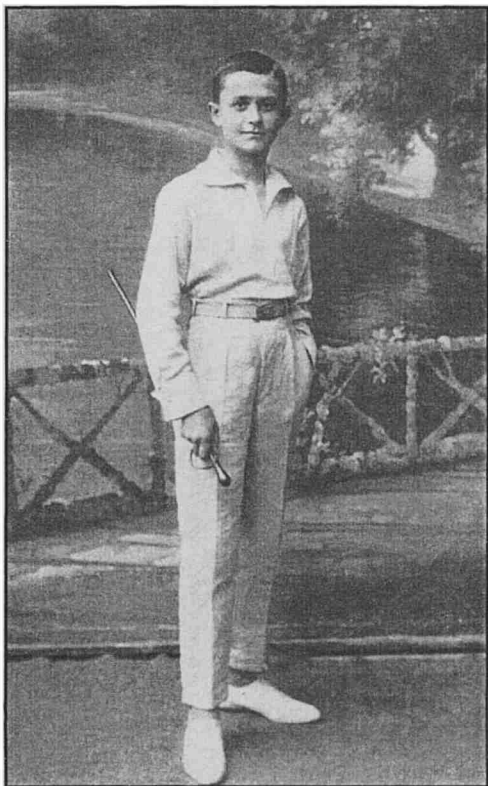
Ministerul Apărării Naționale
General de Divizie

Directorul Personalului
Colonel Jolb

Nr 40783

anul 1942 luna Sept. ziua 1

Brevet despre conferirea lui Vladimir Cristea a medaliei pentru “Bărbăție și Credință”
cu spade clasa II-a, pentru fapte de arme săvârșite în războiul c ntra Rusiei S vietice
în anul 1941 (septembrie 1942)



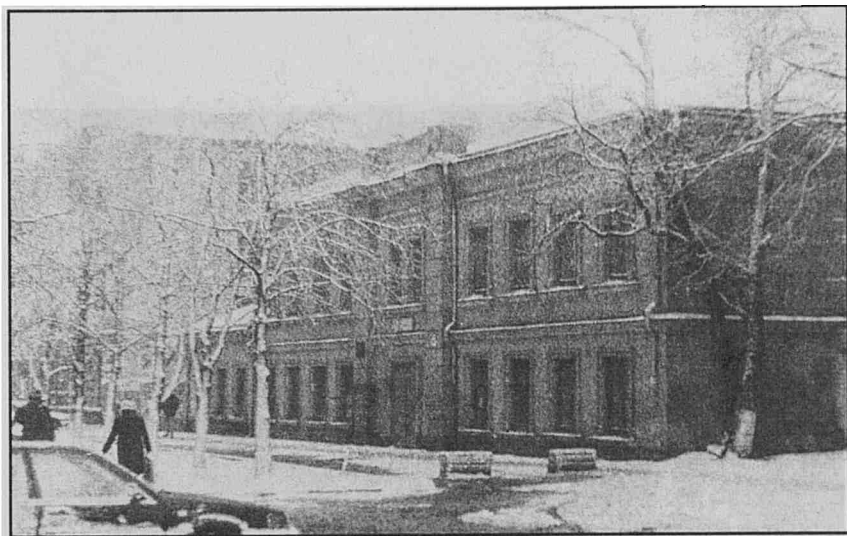
Victor Cristea la vârsta adolescenței



Victor Cristea ofițer



Alexandru Cristea dirigintele clasei IV-a a Școlii eparhiale de fete din Chișinău. Printre eleve sora
Tamara Belicheyici (decembrie 1927)
www.digibuc.ro



Blocul locativ al Școlii eparhiale de fete din Chișinău, unde a trăit și a murit
Alexandru Cristea (astăzi Bul. Gagarin nr. 4)



Matilda Cristea și absolventele Școlii eparhiale de fete din Chișinău
la mormântul lui Vladimir Cristea (București, Cimitirul Bellu, august 1970)

Sute de ani românii au fost, cel puțin indirect, stăpâniți de turci, niciodată însă, în curgerea veacurilor, turcii nu au pus în discuție limba și naționalitatea română. Oriunde însă românii au căzut sub stăpânirea directă ori indirectă a slavilor, dezvoltarea lor firească s-a curmat prin mijloace silnice.

Mihai Eminescu

Lăsați-ne să învățăm românește, dacă ne voiți binele...

**Ioan Rusu,
cărturar ardelean (1811-1843)**

“Toate-s vechi și nouă toate...”

La momentul intrării lui Al. Cristea în școală, în Basarabia nu găseai nici urmă de instruire ori educație românească. De la 1867 învățământul se rusifică complet.*

Școlile prin care a trecut Al. Cristea aparțineau clerului care și ele cultivau intelectuali fideli statului rus. Însă oricât de cumplită ar fi fost rusificarea țaristă, eternul sentiment al conștiinței naționale nu putea fi înăbușit în toți indivizii. A fost destul să răsară la orizontul istoriei anul 1905, ca manifestările naționale să-și croiască drumul printre cele de altă natură. S-a pus în discuție și problema predării limbii române. Ca

* Problema deznaționalizării și rusificării în Basarabia a fost tratată de mai mulți oameni de știință și cultură, printre care Ștefan Ciobanu¹⁹⁶, Al. Boldur¹⁵¹, Ioan Stoicov³⁹³, Liviu Marian²⁹³ ș. a.

urmare, basarabenilor li s-a permis câte ceva, dar... ceva foarte derizoriu.

Limba băștinașilor și-a ocupat un loc cu adevărat onorabil abia după Unirea din 1918, prin naționalizarea completă a școlii. Al. Cristea a asistat la acest proces, întâmpinându-l cu inima deschisă.

Nouă, celor trecuți prin al doilea val de rusificare (1944 – 1989), ne vine ușor să-i înțelegem gândurile și simțirile. Vorba poetului Mihai Eminescu: “Toate-s vechi și nouă toate...”

* * *

În statul personal al profesorului Cristea, la rubrica *studii* sunt menționate următoarele instituții de învățământ (toate din Chișinău):

Studiile primare – Școala de aplicație de pe lângă Seminarul teologic.

Studiile secundare – Școala spirituală, clasa întâi a Seminarului teologic (până la 17 ianuarie 1908).

Studii speciale – Examenul de învățător pe lângă Direcția Școlii spirituale, Școala de muzică, Conservatorul “Unirea”.¹³³

Se crede că arhiva primei instituții de învățământ nu s-a păstrat. Unele detalii din istoria Școlii de aplicație ni le oferă Darea de seamă pe anul 1887 – 88.* A fost înființată la 14 decembrie 1886 pe lângă Seminarul teologic. Învățământul era asigurat de doi învățători. La deschiderea ei au lucrat protoiereul Ioan Butuc și diaconul Ioan Iațemirski. Procesul instructiv și educativ era dirijat de un Consiliu, din a cărui componență făceau parte rectorul și un profesor al seminarului, la fel învățătorii școlii. La predarea lecțiilor asistau elevii claselor a V-a și a VI-a ale seminarului. Uneori aceștia îi înlocuiau la catedră pe învățători, aplicându-și cunoștințele obținute în seminar (de aici denumirea școlii) la obiectele religia, limba bisericească slavă, limba rusă, aritmetica, cântul bisericesc.⁴⁸ Amănunte despre anii petrecuți în această școală de micul Cristea nu deținem (cu excepția celor relatate de dna Galina Roșca, vezi capititolul “Amintiri de zile mari”).

În toamna anului 1900, patruzeci de copii, printre care și Al. Cristea, au susținut examenul de admitere pentru secția superioară, clasa preliminară a Școlii spirituale. Au fost puse la încercare cunoștințele la obiectele religia, limba rusă, scrisul. În acea perioadă școala era condusă de Macarie Epure,

* *Kișinevskie Eparhialnîe ved. mōsti.* – 1888. – nr. 23. 1 dec. – p. 835 – 839.

susținut de Piotr Sladcopevțev (director adjunct, mai târziu director), preoții Ioan Sava și Sofronie Celan, secretarul Alexandru Anenschi.²¹

Al. Cristea a urmat Școala spirituală între anii 1900 – 1907. Perioada numită e prezentată la Arhiva Națională a Republicii Moldova destul de fragmentar. Totuși, putem aduce la lumină câteva momente din viața lui școlară. Unul este absolut clar: dintre toate obiectele elevul Cristea prefera cântul bisericesc. În toți anii a avut la acest obiect doar note excelente. La examenul de absolvire a școlii, în anul 1907, dintre 30 de elevi ai cl. IV-a paralele, nota "cinci" (în Rusia țaristă și sovietică funcționa sistemul de notare de cinci puncte) la cântul bisericesc au luat-o doar doi elevi – Al. Cristea și Ion Macovei.³⁶

Ce profesori au susținut și încurajat vocația lui Cristea pentru muzică? Răspunsul nu-l cunoaștem. Vom spune doar că în anul de studii 1903 – 04, în componența Comisiei de examinare la cântul bisericesc au fost profesorii preoți Mihail Ciachir, membrul Consiliului școlii; Ioan Sava și profesorul de muzică Mihail Placsin.²⁹ În august 1900 ultimul a adresat o cerere Consiliului școlii cu rugămintea de a procura 20 de exemplare ale volumului lui A. Karasev "Uroki penia" (Leccióni de cânt [bisericesc]), partea I-a, ediția a 12-a completată, pentru a fi folosit la lecțiile de muzică în clasele I. Lucrarea fusese aprobată de Comitetul Școlar al Sf. Sinod pentru bibliotecile școlilor spirituale (hotărârea din 18 mai 1897, nr. 600).²²

Sf. Sinod considera cântul bisericesc un obiect de maximă importanță pentru viitoarea activitate bisericească. Deciziile acestuia din 26 martie și 17 iunie 1887, la fel cele din 8 – 24 februarie 1889 (nr.243), recomandau consiliilor școlilor spirituale și ale seminarilor teologice, ca la întocmirea listelor de clasificare, în situațiile când elevii aveau același număr de puncte, să li se dea preferință celor cu performanțe la cântul bisericesc.³¹

Alte obiecte predate la Școala spirituală au fost însușite de Al. Cristea cu mai puțin entuziasm, fie din motive de boală, fie din altele. Nota medie la majoritatea obiectelor era cea de "trei". De altfel, aceasta era nota obișnuită a majorității elevilor. Să nu ne grăbim însă s-o comparăm cu valoarea treului din perioada sovietică. În timpul țarismului nu se planificau și nu se cereau "note înalte" (în realitate, foarte multe neadecvate cunoștințelor), nu existau "întreceri socialiste". Îmi amintesc acum cu stimă de fosta mea profesoară de chimie Maria Barschi, care făcea o excepție. La obiectul ei cu greu puteai lua nu că

nota “cinci”, dar și “patru”. Obişnuţi să obţinem la alţi profesori, cu acelaşi efort, aprecieri mai înalte, ne manifestam adesea nemulţumirea. Domnia sa ne răspundea: “*Dumnezeu cunoaşte pe cinci, eu – pe patru, iar voi – doar pe trei*”. Avea probabil probleme cu administraţia şcolii (catalogul era plin de “trei”), dar această doamnă mi-a rămas în amintire ca un profesor model şi exigent, care ne obişnuia să muncim mult pentru note mai strălucitoare. De altfel, aceeaşi exigenţă în aprecierea cunoştinţelor a avut-o şi şcoala românească în perioada interbelică.

Revenind la Şcoala spirituală din Chişinău, vom menţiona că după sistemul de apreciere existent, nota trei însemna cunoştinţe “bune”, patru – “foarte bune”, iar cinci – “excelente”. La absolvirea şcolii, în anul 1907, Al. Cristea avea următoarele rezultate:

1. Catehismul – 3
2. Tipicul – 4
3. Istoria civilă – 3
4. Geografia – 3
5. Aritmetica – 3
6. Limba rusă – 2
7. Limba latină – 3
8. Limba greacă – 3
9. Cântul bisericesc – 5³⁶

Obligaţia de a studia limbile, în deosebi pe cea rusă, îl necăjea probabil pe Al. Cristea, producându-i disconfort spiritual. Dar nici alţii n-o duceau mai bine la aceste obiecte. În trimestrul doi al anului de studiu 1903 – 04, optzeci şi patru de elevi din şcoală au avut note insuficiente la limba rusă (locul doi în trista supremaţie, după matematică – cu 88 de “doi”).²⁷

Insuccesele permanente la însuşirea limbilor îi îngrijora atât pe cei de la Consiliul şcolii, cât şi pe cei de la Comitetul Şcolar al Sf. Sinod. Ultimul a întreprins în acest sens o inspecţie în anul 1898. Concluziile reprezentantului Comitetului – un oarecare Neceaeu, susţinute de Consiliul şcolii, se reduceau la ideea că elevii de altă naţionalitate decât cea rusă, după formularea oficială de atunci *inorodîi* (“*supuşi ruşi de origine neslavă*”, conform *Dicţionarului enciclopedic* de F. A. Brokhauz şi I. A. Efron. – St. Petersburg: 1894), nu cunoşteau bine limba rusă, faptul fiind o piedică la însuşirea programului de învăţământ.²³

Durata cursurilor la Şcoala spirituală pentru cei care începeau cu clasa preliminară era de cinci ani. Al. Cristea a urmat studiile timp de

șapte ani, deoarece doi a fost repetent: în clasa preliminară (1900 – 01)²⁵ și în clasa II-a (1903 – 04).³⁰ Unul dintre motivele corigențelor ar fi cel de boală. Din tabelul conduitei elevilor pentru luna februarie 1901, bunăoară, aflăm că elevul Cristea a avut 33 absențe motivate.²⁴ În septembrie 1901 medicul școlii Ivan Levi atestă la el *“trahomă”*.²⁶ În anul de studiu 1901 – 02 a lipsit pe motiv de boală de la 93 de lecții.³⁵ Tot starea sănătății a fost, după încheierea profesorilor, cauza notelor insuficiente, obținute la patru obiecte în trimestrul III al anului de studiu 1903 – 04 (limbile rusă, latină și greacă, istoria biblică).²⁸

Se întâmpla ca uneori aprecierile profesorilor pentru Al. Cristea să fie puțin favorabile. Așa a fost în trimestrul I al anului 1905 – 06. Trei note de doi se datorau, după părerea lor, insuficienței de sârguință.³³ Un moment delicat, nu însă și esențial. Importante rămân notele la cântul bisericesc, deoarece în muzică s-a realizat mai târziu elevul Al. Cristea.

În toamna anului 1907 Al. Cristea își continuă studiile în cl. I, secția a doua paralelă, a **Seminarului teologic**. Notele de la finele primei jumătăți a anului sunt bunișoare:

- | | |
|---|--|
| 1. Purtarea | august-septembrie – 4
octombrie – 5
noiembrie – 5
decembrie – 5 |
| 2. Sfânta Scriptură | august-octombrie – 3
noiembrie-decembrie – 3 |
| 3. Istoria civilă generală | august-octombrie – 4
noiembrie-decembrie – 4 |
| 4. Teoria literaturii și istoria literaturii ruse | august-octombrie – 4
noiembrie-decembrie – 4 |
| 5. Matematica | august-octombrie – 3
noiembrie-decembrie – 3 |
| 6. Limba greacă | august-octombrie – 2
noiembrie-decembrie – 3 |
| 7. Limba latină | august-octombrie – 1
noiembrie-decembrie – 3 |
| 8. Cântul bisericesc | august-octombrie – 5
noiembrie-decembrie – 5 |
| 9. Limba germană | august-octombrie – 2
noiembrie-decembrie – 3 ⁵² |

Regăsim tradiționalul “cinci” la cântul bisericesc, și nu mai puțin tradiționalul “unu” și “doi” la limbile străine, care însă, spre finele anului, sunt corectate.

Cine știe cum s-ar fi desfășurat în continuare lucrurile pentru Al. Cristea, dacă în viața Seminarului teologic n-ar fi intervenit **tulburările elevilor din 14 – 17 ianuarie 1908**. Pentru unii – elevi, profesori, alte persoane – evenimentul și urmările lui au înclinat balanțe, au schimbat ori au hotărât destine.

Studierea revistei “Kișinevskie eparhialnîe vedomosti”, a documentelor Seminarului teologic (în special, a extrasului din referatul inspecției, întreprinsă de reprezentantul Comitetului școlar al Sf. Sinod),⁵¹ ne permit să redăm parțial întâmplările trăite de Al. Cristea.

După concluziile inspectorului, cauzele tulburărilor se trăgeau din anul de studiu 1906 – 07. La finele lui s-a declanșat un conflict între elevii cl. VI-a, pe de o parte, și rectorul seminarului Pavel Cazanschi, profesorul de teologie morală Ciulcov – pe de altă parte. Elevii considerau purtarea rectorului față de ei incorectă, iar a profesorului menționat – cicălitoare și părtinitoare. Se făcea agitație pentru boicotarea examenelor, elevii bursieri anunțaseră greva foamei, alții evitau lecțiile, slujbele religioase ș. a. Cealaltă parte a conflictului – administrația – considera că seminariștii atentau la credință, la disciplina și exigența ce le-o impunea statutul special al școlii. Opinia ultimei coincidea cu cea a Congresului deputaților eparhiali, care în ședința din 3 octombrie 1907 a discutat starea lucrurilor la Seminarul teologic. “În așa zisa mișcare de eliberare” (frază le aparține), ei vedeau doar un rău social.⁴²⁹ Nu toți împărtășeau însă această părere, considerând că reforma învățământului devenise problema zilei.⁴⁴¹

În urma conflictului au fost eliminați din seminar aproximativ 88 de elevi. Dintre ei, 50 au fost restabiliți în anul de studiu 1907 – 08. Spiritele însă nu s-au potolit. Nici vizita la seminar a Arhiepiscopului Chișinăului și Hotinului Vladimir, în ziua de 16 octombrie 1907, nici îndemnul lui la disciplină, bună purtare și credință, n-a stins nemulțumirea ce mocnea în rândul elevilor.⁴²⁸

În noaptea din 6 spre 7 ianuarie 1908, la ora două, au fost sparte cu pietre geamurile din apartamentele rectorului și cel al inspectorului școlii. Trei presupuși vinovați urmau să fie exmatriculați din școală. Spiritele s-au încins, iar în ziua de 14 ianuarie au explodat în revoltă. Organizatorii ei erau elevii claselor I și II. Alte clase au fost reprezentate de mai

puțini elevi, ori doar de unii. S-a format un comitet din nouă persoane (documentul citat nu dă nume), care a elaborat programul acțiunilor pentru fiecare zi. Seminariștii au refuzat să asiste la lecții, înaintând un șir de cerințe conducerii școlii, aduse și la cunoștința Episcopului de Acherman Nicodim care, la solicitarea Arhiepiscopului Vladimir, a vizitat școala în ziua de 14 ianuarie. Însă reprezentanții claselor I-V au insistat să-și exprime doleanțele nemijlocit Arhiepiscopului. Ultimul a sosit la seminar în ziua de 17 ianuarie.⁴²³ Discuția cu elevii adunați în sala de festivități a durat două ore (9 – 11). Spre acel moment conducătorii seminarului, prin procesul-verbal din 16 ianuarie, hotărâseră deja închiderea claselor I-V până la data de 5 februarie, cu exmatricularea tuturor elevilor. Cei ce doreau să reînceapă studiile, urmau să înainteze o cerere.⁴³⁹

După vizita la seminar, Arhiepiscopul Vladimir a invitat în aceeași zi conducerea școlii, propunându-i să nu fie eliminați elevii care n-au participat la dezordini. Administrația a rămas însă neclintită, și Arhiepiscopul a fost nevoit să aprobe decizia ei din 16 ianuarie. Dar Sf. Sinod a luat o altă hotărâre, deosebită de cea locală, cu mult mai drastică: continuarea lecțiilor doar în clasele a VI-a, clasele I-V să se închidă, elevii să fie exmatriculați, iar primirea documentelor în anul viitor să se facă doar din cl. I-a.⁴²⁴

Clerul basarabean, în frunte cu Arhiepiscopul Vladimir, n-a putut să se împace cu o sentință atât de dură. Mai ales că ea a creat o situație de neliniște, debusolare în rândul părinților, elevilor, ba chiar și a profesorilor, care urmau să fie detașați în alte seminare ale imperiului, în caz dacă nu-și găseau un serviciu în localitate. Majoritatea sperau în aplicarea hotărârii locale, care permitea deschiderea cursurilor în anul școlar 1907 – 08. Însă Consiliul seminarului anunțase pe cei interesați, prin intermediul revistei “Kișinevskie eparhialnie vedomosti” din 10 februarie 1908, că redeschiderea școlii poate fi făcută doar cu învoirea Sf. Sinod, iar până la un aviz special elevii nu trebuiau să vină la seminar și în orașul Chișinău.⁴³⁰

Cronica evenimentelor ce au urmat poate fi redată cu ajutorul aceleiași publicații.

Arhiepiscopul Vladimir a intervenit pe lângă Mitropolitul St. Petersburgului Antonie pentru deschiderea cursurilor conform hotărârii Consiliului seminarului.

La 7 februarie 1908, la ora 6 seara, în localul Consistoriului, sub

președinția protoiereului Gh. Dânga, a avut loc consfătuirea clerului din Chișinău și a preoților sosiți din diverse parohii ale eparhiei, în problema deschiderii cursurilor din a doua săptămână a Postului Mare. Adunarea a hotărât delegarea la Sf. Sinod a unui grup în următoarea componență: Const. Parfeniev – parohul bisericii “Buna Vestire”, Spiridon Muranovici și Mihail Cekan – membrii Consistoriului duhovnicesc. Decizia, susținută de Arhiepiscopul Vladimir, a fost adusă la cunoștința membrului Consiliului de Stat, Episcopului Pskovului și Porhovului Arsenie.⁴²⁴

La 8 februarie conducerea seminarului discută aceeași problemă. Pentru soluționarea ei urma să fie delegat în capitală profesorul Iu. Ponomarev.

Răspunsul pentru toți a fost că delegația nu este necesară, deoarece seminarul poate fi deschis nu înainte de rezultatele inspecției, ce urma să aibă loc în luna februarie.

În final, *Kişinevskie eparhialnîe vedomosti* din 18 – 25 mai înștiința, că la 10 mai direcția școlii a primit, prin Arieepiscopul Vladimir, hotărârea Sf. Sinod, ea fiind mai puțin dură decât prima: cursurile urmau să reînceapă din anul școlar 1908 – 09 (n-a fost acceptată totuși propunerea lui Vladimir de a relua lecțiile în anul 1907 – 08 din contul vacanței de vară); vor fi admiși să repete cursul doar acei elevi, ce vor fi considerați de către Consiliu loiali; inițiatorii tulburărilor nu vor fi restabiliți, ci exmatriculați, fără dreptul de a mai susține cândva examene de admitere; alți vinovați să fie admiși, însă sancționați și supravegheați în mod deosebit.⁴²⁵ În privința ultimilor Consiliul școlii a decis adăugător admiterea lor la seminar nu de la începutul, dar din a doua jumătate a anului școlar 1908 – 09, cu susținerea în zilele de 8 – 10 ianuarie a examenelor pentru temele din prima jumătate a anului.⁴²⁶

Încercând să restabilesc șirul evenimentelor anului 1908, doream să găsesc răspuns la două întrebări:

1. Din ce motiv Al. Cristea n-a continuat studiile la seminar?

2. A fost ori nu pusă în discuție și în anul 1908 problema predării limbii române, cum s-a întâmplat în greva din 20 noiembrie 1906, când s-a cerut predarea ei în mod obligatoriu?

Ambele întrebări vin de la afirmația lui N. Costenco de la 1938, conform căreia Al. Cristea “*ia parte activă la greva seminariștilor din 1907 (sic – subl. n.), care se luptau pentru introducerea limbii moldovenești în școală*”.³³⁰ Dacă a fost așa cum declara N. Costenco, atunci s-a strecurat o greșeală, posibil de tipar, în privința anului care

este “1908” și nu “1907”. Pe de altă parte, fără o confirmare documentară, nu putem relua afirmația despre participarea activă la grevă a lui Al. Cristea. Publicația “Kișinevskie eparhialnîe vedomosti” nu dă nici un nume referitor la acest fapt. Nici în arhiva Seminarului teologic n-am dat de liste, nume concrete (nu-i exclus ca ele să existe totuși pe undeva).

Până la noi descoperiri ne permitem doar o înșirare de ipoteze. Bunăoară, dacă Al. Cristea n-a fost printre cei excluși pentru participarea activă la grevă, putea fi printre cei cărora li s-a permis frecventarea cursurilor doar din a doua jumătate a anului 1908 – 09. În ultimul caz îi venea mai greu să susțină examenele pentru prima jumătate a anului. Posibil, din acest motiv nu s-a prezentat la ele în ianuarie 1909, ori n-a izbutit să le susțină. Ar mai fi și alte presupuneri. În decembrie 1908, Al. Cristea împlinise 18 ani. Cine știe ce gânduri și intenții avea dânsul la această vârstă de răscruce. Oare nu fusese deja ademenit de frumusețea Matildei, cu care s-a căsătorit peste puțin timp? Se poate că vârsta ori starea materială nu i-au permis continuarea studiilor.

Încheiem cu ipotezele pentru a trece la a doua parte a afirmației lui N. Costenco – revendicările cu caracter național ale seminariștilor. Au existat ori nu astfel de cerințe în ianuarie 1908? Chiar dacă au existat, documentele la care m-am referit nu amintesc despre ele. Erau ori nu mulțumiți seminariștii moldoveni de ultimele hotărâri ale Sf. Sinod (1906), în problema predării limbii române (numită “limba moldovenească”)?

Poate unii vor spune că Sf. Sinod a luat decizii progresiste, reintroducând-o după aproape 30 de ani de izgonire. Până la 1867, în seminar exista **catedra de limbă moldovenească**. Din lucrarea lui **P. Lotoțchi “Administrativnîi stroi Kișinevskoi Duhovnoi Seminarii”** aflăm și numele profesorilor de la catedra numită: până la 1845 ea a fost ocupată de M. Dadățchi (inspecția din 1830 a stabilit că, de fapt, până în februarie 1826 limba moldovenească a fost predată de Avraam Glijinschi, iar până în septembrie 1828 – de starețul Antonie); din 10 septembrie 1845 până la 31 octombrie 1847 – de N. Danilevski; din 31 octombrie 1847 până la 24 octombrie 1860 – de T. Baltaga; din 24 octombrie 1860 până în septembrie 1867 – de E. Ghepețchi; din decembrie 1906 – de Gr. Constantinescu (în monografia lui Ștefan Ciobanu “Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă” este menționat alt nume – regățeanul I. Rădulescu¹⁶⁶); din 1909 – de Macarie

Untul (date la anul 1913). În aceeași lucrare a lui P. Lotoțchi găsim și unele știri biografice despre profesorii numiți.⁴³²

Reluând întrebarea – a fost ori nu progresist Sf. Sinod în problema limbii române – consider că schimbările erau cosmetice, dacă nu chiar batjocoritoare. Redăm hotărârea lui în traducerea revistei **“Luminătorul”**: *“Sf. Sinod a ascultat: jurnalul Comitetului de învățături, cu nr. 562, pus înainte de Dl Ober-procuror al Sinodului la 3 octombrie, cu nr. 2164, cu încheierea comitetului, după propunerea P.S.V. despre desființarea în seminarul duhovnicesc din Chișinău a catedrei de limbă evreiască și despre așezarea în locul ei a catedrei de limbă moldovenească. A poruncit. Ne aflând temei a desființa catedra de limbă evreiască în seminarul din Chișinău, de altă parte având în vedere trebuințele locuitorilor moldoveni aflați în Basarabia într-un număr însemnat (83%) Preasfântul Sinod, unindu-se cu încheierea Comitetului de învățături, hotărâse: a lăsa la voia P.S.V. a introduce în clasele 5 și 6 din seminarul din Chișinău predarea și învățarea limbii moldovenești, ca obiect neobligat, cu mijloace (paralele) Eparhiale de pe loc, numai ca să se facă predarea limbii moldovenești în vremea slobodă de uroace (lecții), ne împiedicând la învățarea obiectelor obligate din cursul seminarial, și ca sporirile elevilor la limba moldovenească să nu se ee în samă la trecerea dintr-o clasă în alta și la învrednicirea de loc în rând, după sfârșirea cursului seminariului, (subl. n.) drept care se trimite Î.P.S. Ucazul, octombrie 31, anul 1906, nr. 12066”*.²⁷¹

O altă hotărâre publicată în aceeași sursă vizează predarea în limba română a cântului bisericesc: *“După Ucazul Măriei Sale Împăratului, P. S. Sinod a ascultat jurnalul Comitetului de învățături, cu nr. 675, arătat de dl Ober-procuror al Sinodului cu nr. 2617 de la 11 noiembrie, după mijlocirea P.S.V. de a se învăța în clasele 5 și a 6 ale Seminariului Duhovnicesc din Chișinău – cântarea bisericească moldovenească, după dorința preoțimii de loc, arătat în adunarea de obșie Eparhială a ei. A poruncit. Luând în samă trebuințele locuitorilor moldoveni, foarte mulți la număr în Eparhia Chișinăului, Preasf. Sinod, potrivit încheierii Comitetului de învățătură, rânduește: a vă da P.S.V. dreptul de a pune în cl. 5 și a 6 ale Seminariului Duhovnicesc din Chișinău – cu mijloacele Eparhiale de pe loc învățarea cântării bisericești moldovenești, pentru acei care binevoiesc, cu aceeași rânduială, după care se învață limba moldovenească în seminar: (subl. n.) drept care, Ucazul se trimite*

P.S.V., Anul 1907, decembrie în 14 zile. Ober-secretar – Ostrogradski".²⁷⁰

Consiliul seminarului, în ședința din 20 – 21 decembrie 1907, decide introducerea din ianuarie 1908 a cântului bisericesc în limba română cu condiția că *"se va găsi pentru aceasta persoana corespunzătoare"*.⁵⁰ După P. Lotoșchi însă cântul bisericesc a fost introdus din decembrie 1906, profesor fiind numit același Gr. Constantinescu, iar din ianuarie 1909 obiectul a fost predat de Gh. Hodorogea. De unde vine această nepotrivire de ani ne vor spune cercetătorii care vor studia în mod special subiectul.

După zbuciumatul an 1908 în viața seminarului aparent se restabilise liniștea. S-au schimbat diriguitorii. În locul Arhiepiscopului Vladimir vine faimosul rusificator Serafim. În funcția de guvernator este numit contele I. V. Kankrin. Rectorul seminarului Pavel Cazanschi și-a luat rămas bun de la elevi în ziua de 14 decembrie 1908, amintindu-le în cuvântarea sa despre consecințele dăunătoare ale libertății.⁴²⁷ Noul rector Drozdov (Arhimandritul Zinovie, transferat din Ecaterinoslav), a sosit la Chișinău în ziua de 13 februarie 1909. A urmat prezentarea lui seminariștilor. Însă printre ei Al. Cristea nu mai era. Căci la **19 ianuarie 1909** dânsul depunea cerere **Direcției Școlii spirituale** pentru susținerea examenului de învățător al școlii parohiale bisericești de o clasă, indicând în ea că **a abandonat** învățătura la Seminarul teologic din cl. I (trebuie să înțelegem că n-a fost exclus?). La 21 martie 1909 lui Al. Cristea i se înmânează certificatul de învățător (nr.132), cu dreptul de a preda și cântul bisericesc.³⁷

După aproximativ 18 ani de activitate pedagogică, la vârsta de 37 ani și ceva, Al. Cristea obține primele studii muzicale. Ce-l determinase pe el, împovărat de familie, să devină elev, apoi student la o astfel de vârstă? Este una dintre multiplele întrebări pentru care nu avem un răspuns imediat.

În **iunie 1928** absolvește cursul complet de studii muzicale la **Școala de muzică din Chișinău** condusă de V. Cornilov. Nu ne miră faptul că cele șase examene la obiectele canto-solo (clasa profesorului G. Atanasiu), teoria muzicii, solfegiul, armonia, istoria muzicii, pianul, le susține cu succes, luînd la toate nota zece. Certificatul cu calificativul "Magna cum Laude" i-a fost înmănat în 16 iunie 1928 (nr.105).¹³³

Alt certificat, la fel de onorabil – "Laude", i-a fost eliberat în **noiembrie 1929** de către **Direcția Conservatorului particular**

“Unirea” (director Anastasia Dicescu, subdirector A. Antonovschi; nr. 5 din 15 noiembrie 1929). Și de data aceasta, la examenele de absolvire la obiectele canto, teorie, solfegiu, armonie, a fost apreciat cu cea mai înaltă notă.¹³³

Acestea au fost instituțiile de învățământ pe care le-a parcurs Al. Cristea. Fiind înzestrat cu multiple talente muzicale, nu cred că era mulțumit de realizările sale în domeniu dat. Să fi fost de vină destinul, concursul de împrejurări, alte cauze?... Cine știe?..

De ce, reformând instrucțiunea publică, n-am răscoli mai bine prin trecut? Putem descoperi atâtea lucruri noi.

Aureliu Busuioc

“Profesorul care iradiază lumină, bucurie și entuziasm”

Persoanele care sunt în bună înțelegere cu noțiunile “ordine”, “obligăție”, “exigență”, “responsabilitate”, “onestitate”, “inteligență”, “muncă pasionată” își amintesc cu plăcere și nostalgie de sistemul de învățământ din Basarabia interbelică. Școala românească știa să propage, să cultive aceste și alte însușiri prin apostolii săi – profesori, pedagogi, învățători. Și deoarece ei operau prin pilda vie, și nu “formală și abstractă, adică moartă”, performanțele erau evidente.

Într-o asemenea perioadă istorică, plină de realizări pedagogice, și nu numai, și-a desfășurat activitatea profesorul de muzică Alexandru Cristea.

Pentru a contura mai exact personalitatea maestrului, m-am scufundat pe cât a fost posibil în vremurile când conta mult calitatea materialului uman. Mi-am dat seama că el s-a lăsat modelat de epocă, impunându-se ca un veritabil reper moral și profesional.

Călătoria în trecut mi-a oferit și importante știri conexe, cum ar fi momente din istoria Școlii eparhiale de fete din Chișinău, care l-a avut profesor pe Al. Cristea timp de două decenii; din biografia și activitatea distinselor directoare ale școlii Elena Alistar și Maria Dumitrescu; mostre de educație complexă. Nu le-am putut neglija, considerându-le importante la redarea mediului, în care a trăit, a activat și s-a format un profesor, ce “iradia lumină, bucurie și entuziasm”.

* * *

1. Contribuții la istoria Școlii eparhiale de fete din Chișinău

Cea mai completă sursă de documentare pentru o eventuală monografie despre Școala eparhială de fete din Chișinău, înființată la 1864, îl constituie fondul acestei instituții de învățământ, care se păstrează la Arhiva Națională a Republicii Moldova. Nu vor fi trecute cu vederea fondurile altor instituții de odinioară: Episcopiei Chișinăului, Ministerului Instrucțiunii Publice din România, Directoratului Învățământului Public din Basarabia, Directoratului Instrucțiunii și Cultelor din Basarabia, Inspectoratului școlar Regiunea 15 Chișinău ș. a.; publicațiile periodice ale timpului;^{1, 5, 179 ș. a.} cunoscutele apariții în volum, destinate acestei și altor instituții de învățământ;^{422, 433, 434 ș. a.} cataloagele;¹⁸⁵ indicii bibliografici,^{436, 437, 438} alte surse.

Modestele rânduri de restituire documentară detaliază unele momente din viața școlii în perioada interbelică.*

În numerele 5 – 6 ale revistei “Școala moldovenească” din 1917 G. Tofan semna un articol intitulat “Limba și istoria națională în școlile secundare din Basarabia”, în care afirma: “*cea dintâi școală secundară, care a început învățământul limbii moldovenești a fost Școala eparhială de fete din Chișinău. În această școală funcționează în anul acesta numai clasele a șesea și a șaptea, fiecare cu câte două secții; limba se predă în fiecare secție câte două lecții pe săptămână. Profesor pentru limbă a fost ales d. George Tofan, care a început cursurile la 1 octombrie. În toate secțiile sunt înscrise vre-o 70 de eleve, toate moldovence*”.⁴⁰⁷

La acel an școala era condusă de Ecaterina N. Vitreșco (1914 – 18). A urmat-o un timp scurt Sanda Hulubeanu (septembrie –

* Deși școala s-a aflat în același loc de la înființare și până la evacuarea din 1944, ea apare în diferite surse sub diverse adrese. Bunăoară la 1940 – str. Muncești, 101,¹² iar în noiembrie 1942 – Muncești, 8.⁴¹²

decembrie 1918). Din decembrie 1918 directoratul îl preia **Elena Alistar** care, cu excepția unei scurte perioade, se va menține în funcție până la pensionarea din 1938. În anul școlar 1938 – 39 școala a cunoscut-o pe noua și ultima directoare – **Maria Dumitrescu**.

Până la 1918 absolventele Școlii eparhiale aveau de ales între posibilitatea de a deveni învățătoare, ori a se înscrie la cursuri superioare feminine. Din 1918 școala devine liceu, cu o programă specială combinată – de liceu și de școală normală, astfel că toate absolventele de până la 1923 inclusiv aveau dreptul de a fi învățătoare. În 1923 școala se separă în două secțiuni – liceu și școala normală nr.2 eparhială, fiecare cu drepturi și programe respective. Din acel an absolventele liceului nu mai puteau fi învățătoare, iar absolventele școlii normale nu puteau să se înscrie la facultate. Ca secție normală ea a funcționat până la 1936. De la 1 septembrie 1936 funcționa ca Școală normală completă cu 8 clase, prin desființarea cursului inferior “B” al Liceului eparhial și înființarea cursului inferior la secția normală.^{5, 64}

În 1942 a intervenit o nouă schimbare structurală. Prin decizia ministerială nr.152789/942, Liceul și Școala normală s-au contopit într-o singură instituție de învățământ cu denumirea “Așezământul Eparhial Regina Mamă Elena” cu două secții – liceală și normală. Hotărârea a fost luată după ce instituția se divizase în două școli separate, sub conducerea a două directoare – Liceul teoretic și Școala normală. Administrația eparhială a intervenit la minister, exprimându-și dezacordul. În consecință, începând cu anul de studii 1942 – 43, școala a început să funcționeze iarăși sub conducerea unei singure directoare, cu titulatura anunțată mai sus.^{126. *}

Deși școala purta denumirea de “eparhială”, acces la ea aveau copilele din toate categoriile sociale. O statistică în această privință ne-o oferă ziarul “**Raza**” din **17 aprilie 1938**. În 1938 Ministerul Educației Naționale decide desființarea câtorva școli normale din țară. În presa din Chișinău se discuta aprins viitorul a două școli normale de fete – “**Florica Nița**” și Școala normală eparhială nr. 2. Directoarea primei școli, Vasilescu, pleda pentru desființarea celei de-a doua pe motiv că acolo ar fi învățat numai “*fete de popi*” (fraza îi aparține). Reacția celor

* În lucrarea noastră instituția va fi numită în continuare, indiferent de perioadă, “Școala eparhială de fete din Chișinău”.

de la eparhială a fost promptă. Comitetul școlar a delegat-o pe directoarea E. Alistar *“la luptă”* pentru menținerea școlii. Arhiepiscopia Chișinăului, care acorda anual instituției aproximativ un milion de lei, a făcut și ea demersurile necesare. Pe biroul ministerial s-a pus ca argument și statistica referitor la componența socială a elevelor. Din totalul de 320 de persoane, 65 erau fiice de preoți, 10 – de diaconi, 37 – de cântăreți, 45 – de învățători, 59 – de agricultori, 51 – de funcționari, 22 – de orfane din familii de preoți ș. a. categorii sociale. În școală își făceau studiile 21 de eleve din Vechiul Regat, 89 de eleve se bucurau de bursa statului (4600 lei anual), 56 erau bursiere eparhiale (11.000 lei anual), iar 9 – semi-bursiere eparhiale [5500 lei anual].³⁷⁹ În final, s-a desființat Școala normală *“Florica Nița”*. Prin ordinul Ministerului Educației Naționale nr. 178396/938 la Școala normală eparhială din Chișinău au fost repartizate 125 eleve de la școlile normale desființate din țară, din localitățile Tg. Secuiesc, Turnu Măgurele, Botoșani, Chișinău (Școala *“Florica Nița”*).⁷⁰

Școala eparhială, considerându-se de elită, era onorată adesea de înalți oaspeți, care înnobilau cu semnăturile lor cartea de aur a instituției. În 21 mai 1920 ea a fost vizitată de Regina Maria și Principesa Elisabeta.²⁹² O fotografie din 1938 păstrează imaginea scriitorului Ionel Teodoreanu (sosit la Chișinău pentru conferința *“Cum am scris ‘La Medeleni?’”*), alături de directoarea E. Alistar și de un grup de fete. Au mai vizitat școala primul ministru Mihai Antonescu, doamna Maria Mareșal Antonescu, miniștrii Constantin Anghelescu și Ion Petrovici; scriitorii Octavian Goga, Gala Galaction, Nichifor Crainic, Ion Minulescu ș. a. personalități marcante.¹⁹⁸ Avem oare șansa să descoperim cartea de aur a școlii din care vom citi multiplele impresii? Trei dintre ele le-am preluat din revista școlară *“Ghiocelul”*:

“Școala aceasta este o mărturie a veșniciei noastre în Basarabia.”
(Mihai Antonescu, 27 martie 1943)

“O școală exemplară.” (Maria Mareșal Antonescu, 28 martie 1943)

“Am revăzut Școala eparhială după recucerire. Aceași impresie de elan sufletesc, într-adevăr românesc.” (Nichifor Crainic, 11 aprilie 1943)*

* *Ghiocelul*. – 1943. – nr. 1 – 3. – oct. – dec. – p. 77, 78.

Oaspeții admirau nu numai ordinea, curățenia, devenite aici un cult,* dar și splendoarea grădinii fructifere, florăriilor, grădinii botanice – toate semn al civilizației și culturii, supravegheate și îngrijite cu multă pasiune și dragoste de inginerul agronom **B. Nemirovski**, profesor de științe agricole.

Impresionantă era și gospodăria școlii. În anul 1939 ea poseda o suprafață de **6 ha 1043 m. p.** teren, situat în partea de sus a Chișinăului, în imediata apropiere a școlii, proprietatea Episcopiei Ismail, cedată școlii spre folosință în 1937. Pe acest teren s-a înființat ferma agricolă pentru instrucția și practica elevilor cu următoarele ramuri:

1. Grădină de zarzavat.
2. Livadă de pomi fructiferi.
3. Pepinieră de pomi și viță-de-vie.
4. Cultura florilor și a răsadului de flori în sere și răsadnițe calde.
5. Creșterea păsărilor pentru producția de ouă.
6. Câmp demonstrativ cu diferite culturi comparative, grădină botanică și plante medicinale.
7. Crescătorie de viermi de mătăsă.

În ședința Consiliului profesoral din 12 septembrie 1939, din care am selectat informația, s-a ajuns la concluzia că pentru o mai desăvârșită instrucție și practică în domeniul agricol, conform noii programe analitice, era absolută nevoie să se practice și:

1. Creșterea păsărilor.
2. Creșterea iepurilor de casă.
3. Plantarea de viță-de-vie.

S-a propus să se facă câte două ore practică agricolă în fiecare clasă.⁵⁹

Nu mai puțin impresionant era localul școlii.** Către anul 1941 el includea 5 corpuri de case cu toate dependențele (spălătorie, magazie, garaj, tâmplărie, uzină electrică, brutărie și trei pivnițe). Corpul principal

* La 9 noiembrie 1933, Inspectorul general V. Păcală semna în foaia de inspecție administrativă: *“Pretutindeni se văd rezultatele unei munci ord nate și spornice. Se remarcă curățenia exemplară a sălilor de studii, a dormitoarelor, camerelor de serviciu și a întregului mobilier.”*¹³⁰

** *“Aici, în imensitatea acestui liceu trebuie să umbli cu firul Ariadnei, ca să nu te rătăcești”,* a declarat ministrul instrucțiunii Anghelescu, vizitând școala (Arhivele Naționale ale României, București, fond “Constantin Tomescu”, dos. 3, p. 418).

avea 94 de încăperi, clădirea spitalului – 27, corpul III – 10, corpul IV – 8, corpul V – 23.⁸⁵

Războiul a făcut ca anul de studiu 1941 – 42 să înceapă în Școala eparhială de fete abia la 26 ianuarie 1942. A fost singura școală care și-a deschis atât de târziu ușile, deoarece n-a putut să se aranjeze în alt local cu internatul, orașul fiind în cea mai mare parte distrus de sovietici la retragere. Clădirea școlii, care adăpostea 800 eleve interne, era ocupată de spitalul german pentru contagioși nr.[5/601]. În urma intervenției Guvernatorului Basarabiei pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, spitalul a primit ordin de evacuare în or. Tiraspol până la 26 octombrie 1941. Ordinul însă n-a fost executat pe motiv că spitalul a primit alt ordin de evacuare la Odesa. Între timp, membrii corpului didactic activau în alte școli, precum și în cadrul Societății de Patronaj, făcând servicii la spitale, cantine, cancelarie etc. Elevelor li s-a dat lista manualelor și îndrumările necesare pentru a se pregăti în particular.¹¹⁴

Povara redobândirii clădirii internatului și-a asumat-o *“inimioasa și energica directoare Maria Dumitrescu, care a emoționat toate autoritățile înalte câpătând sprijinul necesar. O muncă uriașă, condusă de o fărâamă de femeie, blândă și bună cu profesoarele, apropiată mamă față de eleve”* (din procesul-verbal nr.1 din 7 februarie 1942, semnat de Inspectorul școlar secundar **Mihail C. Popovici**, care a efectuat inspecția administrativă a școlii).⁸⁶

Perseverența Mariei Dumitrescu, nenumăratele demersuri către autoritățile militare, civile și particulare (așa, la 26 noiembrie 1941, s-a adresat Mariei Mareșal Antonescu, cunoscută prin atașamentul său față de Basarabia), s-au finalizat prin deschiderea cursurilor, cum spuneam, la 26 ianuarie 1942. Iar la 8 februarie a avut loc solemnitatea deschiderii anului școlar.^{84, 88}

Cu acest eveniment s-a mai redus din grijile ultimei directoare a vestitei școli. Multe altele însă își așteptau rândul. După ocuparea Basarabiei de către sovietici, impunătoarea Școală eparhială a fost degradată *“prin efectele cutremurului (în noaptea de 9 spre 10 noiembrie 1940 – n. n.), la care s-a adăugat brutala administrare a Institutului pedagogic bolșevic, apoi distrugerile în timpul războiului de eliberarea Basarabiei și degradarea făcută de către trupele germane”*.⁸⁶ Pagubele se evaluau la suma de **11.213.000 lei**. Pentru restabilirea capelei școlii, înzestrarea ei cu veșminte, icoane, cărți bisericești, clopote, iconostas ș.a. se solicita suma de **1.000.000 lei**.¹¹⁵

Multe inimi sângerau pentru urmările ocupației sovietice și ale războiului devastator între cele două mari puteri. Era copleșită de durere și inima **Elenei Alistar**, fosta directoare a Școlii eparhiale. Într-o scrisoare din **18 februarie 1942** dânsa semnala Directorului General al Învățământului și Cultelor din Basarabia: *“Tot ce a fost mai frumos, icoanele, iconostasul, lucrat artistic, steagurile și veșmintele brodate cu mult gust de serii de eleve, care stăruiau să împodobească acest lăcaș de reculegere sufletească, au fost menite pieirii. Pentru a menține frumoasa tradiție a școalei s-au depus sforțări supraomenești, adunându-se o parte din icoanele rămase, care s-au păstrat pe la casele credincioșilor din cartierul școalei, – și până la refacerea bisericii s-a instalat o capelă provizorie (într-o sală mare – n. n.), în care s-a oficiat prima slujbă în ziua de 15 februarie, când s-a făcut și sfințirea capelei.”*⁸⁷

În ziarul **“Raza”** din **14 – 21 iunie 1942** tot **Elena Alistar** vorbea despre criminala transformare de către bolșevici a bisericii școlii în sală de dans și gimnastică, despre pereții ei goi, găsiți la reîntoarcerea din 1941. Urmă propunerea de a se înființa o Asociație a fostelor eleve ale școlii, care și-ar asuma grija reparației bisericii. Ședința de constituire se preconiza pentru ziua de 14 iunie, în apartamentul **Elenei Alistar**, pe **str. Ștefan cel Mare, 72.**⁷ Apelul a fost repetat în august 1942 (noua adresă a **E. Alistar – str. General Berthelot, nr. 80**).

Munca perseverentă era un refugiu pentru cei ce trăiau în timp de război. În anul de studiu 1942 – 43, din banii oferiți de Eforia Școlară s-au efectuat lucrări de construcții a serei de flori. S-au zidit pereții și s-au pus căpriorii, urmând să fie puse geamurile și să se construiască sobele, să se tragă apeductul. Intențiile administrației nu se opreau aici. Se proiecta să se construiască (prin atribuirea terenului din imediata vecinătate – casa Langhe și proprietatea evreului Carol Fișer) mai multe obiective, necesare pentru bunul mers al școlii: o sală de gimnastică, sală de teatru, locuințe pentru personal, hotel pentru părinții copiilor care veneau la școală, teren de sport, bazin, cabinet pentru științele naturale, sală de geografie, sală de desen și de lucru manual.¹¹⁹ Toate planurile însă au fost curmate prin evacuarea din primăvara anului 1944.

Urmează câteva știri despre activitatea editorială a școlii. În mai 1934 ea își sărbătorea 70 de ani de existență. Acestui eveniment i-a fost închinat numărul 3 al revistei școlii **“Ghiocel”** (publicația s-a numit și **“Ghiocelul”**). La aniversarea a 75-a de la înființarea școlii (1939),

directoarea M. Dumitrescu intenționa să scoată un anuar. În ședința Consiliului profesoral din 26 septembrie 1938 (procesul-verbal nr. 39) s-a decis formarea unei comisii pentru realizarea ideii, propunându-se să se apeleze la ajutorul fostei directoare E. Alistar.¹⁰¹ Din motive necunoscute, anuarul n-a apărut. Intenția însă n-a fost abandonată. Printr-o adresă din 11 aprilie 1940, M. Dumitrescu înștiința Ministerul Educației Naționale că materialele pentru publicarea anuarului sunt în curs de pregătire și că el va vedea lumina tiparului în 1940.⁶² Nu cunoaștem dacă s-a revenit la această problemă în anii 1941 – 44, căci deocamdată n-am dat de publicația numită.

În schimb, am avut surpriza să descopăr la Biblioteca Academiei din București lucrarea **“Din comorile sufletului basarabean: Material didactic folcloristic adunat de eleve sub îndrumarea prof. Ecaterina Nemirovski”, publicată de Școala eparhială la 1936.**²⁴³ Destul de voluminoasă, cartea va suscita cu siguranță interesul folcloriștilor.

Rămânând pe aceeași undă, vom spune că în conformitate cu ordinul Ministerului nr.41507/939, școala a adoptat satul [Răciula] pentru cercetări monografice și acțiune culturală. La 28 aprilie 1939 urmau să plece pentru 15 zile elevele cl. VIII-a, însoțite de profesorii de pedagogie și religie. Alte șapte echipe au mers în sat pentru două zile. Despre rezultatele cercetărilor monografice fiecare grup trebuia să raporteze printr-un proces-verbal, întocmit în două exemplare.⁵⁸

Revista Societății culturale “Iulia Hasdeu” – **“Ghiociei”**, amintită mai sus, a fost înființată în **ianuarie 1934** (apărea de 2 ori pe an), cu concursul profesoarelor de limbă română **Elena Muhanov și Ecaterina Nemirovski**. S-a editat până la 1938 inclusiv, după care și-a restrâns activitatea din lipsa de fonduri. A reapărut cu numărul din ianuarie-aprilie 1940, dar nu pentru mult timp.⁶²

În 1938 – 39 biblioteca școlii număra 4.583 volume. Aparent, sunt puține. Să nu uităm însă de bibliotecile de clasă, care existau pe timpuri, și de faptul că odinioară cu cărți mai puține se făcea carte și lectură mai multă și mai serioasă.^{71, 112}

În același an de studiu 1938 – 39 școala a fost abonată la publicațiile: “Viața românească”, “Gândirea”, “Tinerimea Română”, “Revista generală a învățământului”, “Revista Fundațiilor Regale”, “Satul și școala”, “Școala și familia de mâine”, “Revista de pedagogie”, “Revista laptelui”, “Farul căminului”, “România”, “Natura”, “Straja neamului”, “De strajă”, “Cuibul nostru”, “Economia”, “Cuget clar”.⁷¹

Optzeci de ani s-au înscris în istoria Școlii eparhiale de fete din Chișinău. Ultimele decenii în ea s-a făcut o strălucită instruire și educație românească, fapt recunoscut și apreciat în Țară. Iată un vast subiect pentru cercetare. Dacă mai adăugăm zeci și sute de instituții de învățământ, care și-au desfășurat activitatea între anii 1918 – 44?..

Prezentăm pentru ghidare o listă a instituțiilor secundare de învățământ din Chișinău, care au funcționat în perioada amintită, listă întocmită în baza câtorva documente din fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova:*

1. Liceul de băieți nr.1 “B. P. Hasdeu”.
2. Liceul de băieți nr. 2 “M. Eminescu”.
3. Liceul de băieți nr. 3 “A. Donici”.
4. Liceul de băieți nr. 4 “A. Russo”.
5. Liceul militar “Regele Ferdinand”.
6. Liceul comercial de băieți.
7. Seminarul teologic.
8. Școala normală de băieți “Mihai Viteazul”.
9. Școala comunală de meserii de băieți (fosta tehnică).
10. Gimnaziul de băieți nr. 1.
11. Gimnaziul de băieți nr. 2.
12. Gimnaziul de băieți nr. 3
13. Școala medie de băieți nr. 1.
14. Școala medie de băieți nr. 2.
15. Școala medie de băieți nr. 3.
16. Liceul eparhial de fete.
17. Liceul comercial de fete “Regina Maria”.
18. Liceul de fete “Principesa Dadiani”.
19. Liceul de fete “Jeanne d’ Arc”.
20. Liceul de fete “General Berthelot”.
21. Liceul industrial de fete “Reuniunea Femeilor Române”.
22. Liceul de fete “Baronesa Gheiking”.
23. Liceul de fete “Nagovschi”.
24. Liceul de fete “Carmen Sylva”.
25. Liceul de fete al Asociației funcționarilor comerciali.

* Lista nu este completă, subiectul nefiind studiat în mod special. Pe de altă parte, din același motiv, nu-i exclus ca unele denumiri de școli să reprezinte aceeași instituție de învățământ la diferite etape reorganizatorice.

26. Școala normală de fete nr. 2 eparhială.
27. Școala normală de fete "Florica Nița".
28. Școala normală de învățătoare pentru grădini de copii "Florica Nița".
29. Școala normală de conducătoare.
30. Școala profesională de fete gr. 1 nr. 1.
31. Școala de meserii gr. 1 de fete a Societății Ortodoxe.
32. Școala prof. de fete gr.1 de pe lângă orfelinatul "Regina Maria".
33. Școala de menaj de fete.
34. Școala de surori infirmiere.
35. Gimnaziul practic de fete "Maria Baiulexu".⁴⁴
36. Școala medie pentru fete.
37. Liceul mixt "Șumaher".
38. Liceul "Gamer".
39. Școala de viticultură.
40. Școala de ucenici.
41. Școala de gospodărie urbană gr.1.
42. Școala comunală de arte și meserii.
43. Gimnaziul industrial casnic.
44. Școala atelier practic de băieți din Nisporeni, jud. Lăpușna. ^{12, 41, 42, 98, 123, 176, 412 ș a.}

Întocmirea unei liste a tuturor instituțiilor de învățământ din Basarabia interbelică, studierea activității celor mai prestigioase dintre ele, ar onora actualele instituții de cercetare din domeniul pedagogiei.

2. Născute pentru a rămâne în istorie

"am iubit copilul..."

Printre primele nume cu care ne-am familiarizat în perioada renașterii naționale de după 1989 a fost și cel al Elenei Alistar.* Majoritatea materialelor au evocat chipul ei politic – membră a Sfatului Țării, luptătoare pentru Unirea Basarabiei cu Țara, pentru idealurile

* Născută Balan, din prima căsătorie Alistar, din a doua – Romanescu. Vezi un tabel cronologic în materialul subsemnatei, publicat în ziarul "Literatura și arta"²⁸⁷

naționale. Mai puțin s-a scris despre Elena Alistar profesorul și pedagogul. Or, ea a stat la începuturile românizării învățământului în Basarabia. Astfel, a fost membră cu vot hotărâtor a Comisiei școlare moldovenești de pe lângă Ministerul de Instrucție al Basarabiei. Iar în calitate de directoare a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, pe parcursul a 19 ani, a dirijat, instruit și plămădit mii de suflete *“cu incomparabila ei experiență, cultură și inimă de mamă”*³⁶⁹, punându-le în *“minte știința și-n mână făclia curată a naționalismului”*.³⁸² *“Profesoară model, înzestrată cu o vastă cultură, cu o formidabilă experiență pedagogică, metodologică și o frumoasă prestață morală”* – o asemenea schiță de portret ne-a lăsat-o unul dintre contemporanii E. Alistar, Al Rupa.³⁶⁹

Nu mai puțin inspirată este aprecierea directoarei Maria Dumitrescu, făcută la 1938, cu prilejul pensionării E. Alistar: *“Sunt conducători de instituții, cari au ajuns la conducere datorită muncii, meritelor și câte odată unui concurs favorabil de împrejurări, precum sunt și conducători născuți pentru aceasta.*

Cei dintâi își fac perfect datoria în limita obligațiunilor ce au și instituția respectivă merge bine, dar numai atât.

*Cei din categoria a doua, conducători născuți, nu se mulțumesc a-și face rece datoria, așa fel ca să nu li se poată imputa nimic. Ei pun în conducerea instituției ce le-a fost încredințată toată inima și tot sufletul lor. Ei nu pregetă la muncă și nu știu nici odată ce este oboseala. În jurul lor se învârteste instituția respectivă și nimic nu se face fără ei. Sunt apreciați și iubiți necondiționat și au concursul nelimitat al tuturor colaboratorilor, cari împletesc pentru astfel de conducători dragostea și respectul în doze egale. Ei însuflețesc pe egali și pe subalterni; îi îndeamnă la muncă pozitivă, la activitate creatoare cu rezultate rodnice, fără să se pretindă formal aceasta. Asemenea conducători se identifică cu instituția pe care o conduc și lasă urme neșterse atunci când cedează locul ce l-au deținut cu cinste o viață, rămânând exemplu viu pentru urmași. Un astfel de conducător a fost Doamna Doctor Elena Alistar la Direcțiunea Școlalei Eparhiale.”*³⁷⁰

În vasta activitate pedagogică E. Alistar s-a manifestat ca o bună româncă și mare naționalistă, școala devenind sub conducerea ei un focar de cultură românească. La sărbători, și nu numai, purta costum național cu maramă de borangic, *“măestoasă și blândă ca o voievodeasă desprinsă din picturile noastre vechi”*.¹⁹⁵

Voievodeasă blândă, dar și hotărâtă să se înfrunte (dacă era cazul), pentru “școala și fetele ei”. Mulți contemporani au simțit caracterul autoritar și ferm al E. Alistar. Unii admirau aceste însușiri, alții posibil rămăneau mai mult sau mai puțin incomodați de ele. Când apărea în costum național și cu valiza în mână, aceasta însemna că directoarea pleacă la București “*să lupte*” (din amintirile eparhialistei Nina Gorceac). Pentru această secvență memorialistică avem și o confirmare documentară. Fondul Inspectoratului școlar nr.15 Chișinău păstrează o scrisoare din 1933, semnată de Florica Nița, directoarea Școlii normale de fete din Chișinău (care îi purta, de altfel, numele), adresată Inspectorului șef al învățământului secundar. Semnatară solicita trecerea inventarului unei Școli de conducătoare, desființate printr-o hotărâre ministerială, către instituția pe care o conducea, și nu către secția normală a Școlii eparhiale de fete, pe motiv că ultima “*nu are nevoi, având mobilier și material bogat (bunăoară vre-o 20 de pianе marcă scumpă)*”.⁴⁰ Am simțit nemulțumirea Floricăi Nița și rivalitatea ce exista probabil între conducătoare din rândurile ce urmează: “*...d-na Directoare a secției normale Școala eparhială, care se ducea în fiecare lună la București, a obținut avantajii pentru școala dânsiei, de care școala noastră a fost lipsită, ne având cine-i apăra drepturile.*” (Florica Nița suferea după o operație de apendicită, de aceea nu se putea deplasa la București).⁴⁰

Contemporanii remarcău naționalismul înflăcărat al E. Alistar. La un moment m-am întrebat de unde venea acest sentiment. Căci trecuse prin moara rusificării, studiind la Școala eparhială de fete, pe care acum o conducea. Răspunsul ni-l oferă amintirile ei de la 1917 – 18.⁸ Ele conțin referințe și la politica culturală a țarismului în Basarabia. Vom evoca în continuare unele crâmpie.

Intrând în școală la 1882, s-a obișnuit anevoie cu regimul impus, în deosebi cu regula de a vorbi doar rusește, iar cu umilitatea frază “*moldovano...bolvanio*” (în traducere “moldovan prost”; am întâlnit și fraza “moldovan, cap de bou” – n. n.) nu s-a împăcat niciodată. Româna o vorbea pe furiș. Rusificarea însă a mers așa de repede, încât peste puțin timp vorbea destul de stălcit românește. Bietul tată lăcrăma de durere, ascultându-și fiica, îndemnând-o mereu să nu-și iute limba: “*Te-am trimis să înveți încă o limbă, dar tu ai uitat-o și pe a ta.*” Diferența de spirite între tată, care avea profunde sentimente românești, și fiică, formată într-o școală rusească, era evidentă: “*... despre Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare nu știe nimic, dar despre Tolstoi îmi spune toată ziua*”, se plângea

el. Cu amărăciune își îndemna fiica să învețe cântece patriotice românești. Vorbele lui despre limbă, istorie, neamul asuprit, se depuneau în subconștientul copilei în așteptarea timpului potrivit. El a sosit prin neprevăzuta (predestinată?..) întâlnire a E. Alistar cu un revoluționar polonez. Lucra în acel timp învățătoare în satul Zărnești. Într-o zi acela s-a oprit lângă curtea școlii urmărind un timp jocul copiilor, după care a invitat-o pe E. Alistar la o discuție. Aflând că învățătorilor nu li se permite să vorbească românește cu elevii, necunoscutul și-a exprimat profunda indignare pentru imperiul, în care se produc astfel de absurdități. Conversația a durat câteva ore și a avut o influență hotărâtoare asupra vieții E. Alistar, căci polonezul i-a aprins dorința de luptă pentru eliberarea poporului român din Basarabia, pentru trezirea conștiinței naționale.

E. Alistar a desfășurat o apreciabilă activitate politică național-culturală românească, în mod special prin școală. Se spune că interzicea elevelor din Școala eparhială să vorbească rusește, așa cum pe timpuri aici era interzisă limba română, că sesiza părinții copilelor, care încălcau această regulă. Situațiile însă nu pot fi considerate identice, căci în fosta școală țaristă era interzisă limba română pe pământ românesc, de autorități străine neamului, cu scop de rusificare. Se insistă astfel asupra unor anormalități. În cazul E. Alistar se dorea înlăturarea urmărilor unei mentalități naționale și lingvistice deformate, pe un teritoriu până nu demult dominat de ruși. Se lupta de fapt nu împotriva limbii ruse, dar cu nedorința, neglijența și nesilința în cunoașterea limbii române, pentru mulți maternă, cu lipsa respectului cuvenit față de ea. Or, într-un stat național toate grupurile etnice, nemaivorbind de băștinași, au obligația juridică și morală de a cunoaște limba oficială. Urmările benefice ale unei atare concepții le-am resimțit în prezent. Colindând prin Țară în căutarea materialelor pentru monografie, am cunoscut mai multe foste eparhialiste, printre ele poloneze, ucrainence, rusoaice, și am constatat cu satisfacție că toate simt românește, vorbesc perfect atât limba română, cât și cea maternă, considerând acest fapt absolut firesc.

Pentru a obține succesele menționate era nevoie de curaj, perseverență, fermitate, spirit autoritar – însușiri pe care E. Alistar le avea cu prisosință. Dar în alte cazuri aceleași însușiri creau neplăceri, stări de conflict. O asemenea situație s-a declanșat în anul 1923 – 24. Fondul Episcopiei Chișinăului păstrează un dosar cu denumirea "*Cazul de la Școala eparhială*".³⁸ Nu putem trece peste acest moment din viața E. Alistar, chiar dacă vom fi nevoiți să scoatem la iveală lucruri

mai puțin plăcute și pe alocuri indiscrete. Menționez că nu mi-am propus să examinez cazul în complexitatea lui, limitându-mă doar la unele notițe.

În ghemul conflictului s-au adunat mai multe: dificultățile în conducerea școlii, cauzate de probleme de subordonare; bifurcarea ei în 1923 în două secții – liceu și normală; neînțelegerile între E. Alistar și soțul Romanescu ș. a.

După Unirea din 1918 școlile din Basarabia treceau prin grele încercări. Dificultățile directoarei de la Școala eparhială erau și mai mari, ea subordonându-se mai multor administrații (Ministerului Instrucțiunii, Sfântului Sinod, Arhiepiscopiei Chișinăului), dispozițiile cărora adesea se contraziceau, deoarece nu erau definitive, armonizate problemele privitor la conducerea bătrânei instituții. Astfel școala se conducea de vechiul regulament rusc, regulamentul școlilor secundare din Țară de gr. 2, de dispozițiile Directoratului de Instrucție Publică din Basarabia, de ordinele Arhiepiscopiei Chișinăului care uneori se băteau cap în cap.

Prin adresa nr. 6062 din 29 noiembrie 1918, Directorul de Instrucție Publică Ștefan Ciobanu comunica faptul că în baza Înaltului Decret Regal din 14 august 1918 nr. 2092 școala a trecut sub conducerea respectivului Directorat. Instituția era obligată să execute ordinele Ministerului și ale Directoratului în privința programelor, părții educative și didactice. Partea economică era dirijată de Arhiepiscopie.

La 1918 autoritățile bisericești l-au numit pe protoiereul E. Lesnic subdirector al școlii. Numirea a fost confirmată de Directoratul de Instrucție, însă la 1 septembrie 1923, prin ordinul Inspectoratului școlar, el a fost substituit cu dra Harnas, pe motiv că regulamentul școlilor secundare nu admite menținerea unui bărbat în funcție administrativă într-o școală de fete. Hotărârea a provocat nemulțumirea preoțimii, care nu dorea să renunțe la vechile reguli și tradiții, conform cărora în calitatea respectivă erau numiți preoți. Neînțelegeri de felul acesta s-au iscat mai multe.

În ce privește bifurcarea școlii, situația pare a fi următoarea. În iulie 1923, Congresul General Eparhial a hotărât divizarea ei în secția liceală și normală începând de la cl. V-a, preconizând ca secția normală să aibă două clase – a V-a și a VI-a. E. Alistar s-a abătut însă de la hotărârea Congresului, încercând să creeze o secție normală aparte de cea liceală, elevele înscriindu-se la ea începând cu cl. I-a. În consecință, Comitetul Eparhial i-a înaintat Mitropolitului Gurie o serie de procese-verbale, prin care îi aducea E. Alistar grave acuzații: *“nu execută*

ordinele Arhiepiscopiei”, “*își bate joc de preoțime*”, “*calcă în picioare drepturile Bisericii asupra școlii*”, “*desconsideră caracterul școlii, ce trăiește de 60 de ani*”, “*urmărește transformarea ei în școală normală*”, “*congresele eparhiale i-au arătat neîncredere*”, “*a pierdut încrederea întregului cler*”, “*nici prin studiile ce posedă și nici prin calitățile de conducător ce se cer unei directoare, nu corespunde demnității ce i s-a încredințat*”, “*viața internă a școlii și rezultatele pedagogice la care au ajuns elevele sunt criticate aspru de preoțime, chiar și pe cale de publicație*”, “*scandaluri și bătăi cu soțul în școală în fața copilelor*”.

Delegația aleasă de Congresul General Eparhial (Alexandru Baltaga, ic.st. Vâlcov, ic.st. S. Bejan, Const. N. Tomescu) i-au cerut Mitropolitului Gurie înlăturarea E. Alistar de la conducere. S-a deschis o anchetă pentru cercetarea cazului de la Școala eparhială. Din partea Arhiepiscopiei a fost numit ic.st. Vâlcov, din partea Inspectoratului școlar – inspectorul Bobeică. Preoții Belodanov și Dumbravă s-au deplasat la Ministerul Instrucțiunii pentru explicarea cazului. O altă delegație a preoțimii s-a prezentat la același Minister cu un raport, solicitând demiterea nesupusei și incomodei directoare, care n-a acceptat propunerea clerului de a-și da demisia. Printr-o adresă a Arhiepiscopiei Chișinăului din 25 ianuarie 1924 cu nr. 630, E. Alistar este anunțată că din data de 1 februarie 1924 este pusă în disponibilitate din postul de directoare, în locul ei fiind numită dra Arventiev. Iar prin telegrama din 26 februarie 1924 Mitropolitul Gurie e invitat la București de ministrul instrucțiunii Anghelescu “*spre a aranja împreună chestiunea direcției școlii eparhiale*”. Ministerul Instrucțiunii, cu ordinul nr. 20031, semnat de Kirițescu, anunță Școala eparhială despre ancheta ce va fi efectuată de inspectorul Longhinescu la 3 martie 1924...

Aici ne oprim la expunerea cazului din 1923 – 24, el având o istorie prea lungă. În anul școlar 1924 – 25 E. Alistar a fost detașată la Licul de fete din Bolgrad. Pe parcurs apele s-au limpezit. La 1 septembrie 1925 ea și-a reluat catedra de la Școala eparhială, precum și direcțiunea “*având drepturi câștigate*” (ord. Min. Instr. Publ. nr. 75.642/1925, anunțat prin adresa Inspect. Școlar al Regiunii XV Chișinău nr. 14.952 din 15 septembrie 1925).¹³⁰ Timpul le-a aranjat pe toate, confirmând însușirile ei de talentat conducător și pedagog. Peste un timp s-a stins din viață.

Citisem într-un referat al Congresului General Eparhial, că directoarele școlilor eparhiale de fete au fost totdeauna necăsătorite, așa

cum li se cerea și doamnelor de clasă, acesta fiind un principiu de mare însemnătate, *“ca să se dea persoanelor din administrație puțința completă de a se interesa de aproape de rolul lor și a fi atente la bunul mers al școlii”*. E. Alistar nu s-a mai recăsătorit. Neavând copii, corespundea întocmai cerințelor expuse mai sus. A trăit doar pentru *“fetele ei”* și pentru idealurile românismului în Basarabia. Nu se poate să nu fi greșit în lunga-i activitate pedagogică, ca oricare dintre noi... Este însă cert că a iubit copiii cu dragoste de mamă, muncind neobosit și entuziasmat pentru binele lor și al școlii până la pensionarea din 1938.

Un șir de materiale de arhivă și din presă evocă acest hotărât al vieții E. Alistar. Ministerul Educației Naționale emite două decizii de retragere a E. Alistar din oficiu pentru limita de vârstă (65 de ani): de la **1 aprilie 1938** – din funcția de directoare a Școlii normale (nr. 35317 din 4 martie 1938),⁶¹ și din **1 mai 1938** – din funcția de directoare a Liceului eparhial (nr. 19438/1938), urmând să funcționeze la catedră până la finele anului școlar.¹⁰³ La intervenția Mitropoliei Basarabiei a fost menținută în funcția de director până la finele anului școlar.¹⁰⁴

În timpul tradiționalei serbări **“Sf. Constantin și Elena” din 21 mai**, E. Alistar a fost omagiată de profesori, elevi, personalități marcante (printre ei Ion Pelivan, Gherman Pânteș, Elefterie Sinicliu ș. a.), *“pentru felul cum a știut să conducă unul din cele mai alese licee din localitate”*,²⁹⁰ reușind *“în toți anii și în toate împrejurările să situeze acest important lăcaș de cultură pe primul plan”*.^{368, 382}

În ziua de **5 iunie 1938** a fost sărbătorită în același local de membrii fostului Sfat al Țării, în prezența oficialităților și prietenilor. Revista **“Viața Basarabiei”** i-a adus omagiu *“pe calea mai modestă a tiparului (...) un “expromt” cu rădăcina în atmosfera generală a acelei zile de sărbătoare”*. Este vorba de o poezie semnată de N. Costenco intitulată **“Omagiu Dnei E. Alistar”**.^{368, 419}

La 1 septembrie 1938 școala era dirijată deja de Maria Dumitrescu. Dar s-a mai ținut la **13 noiembrie** a aceluiași an o manifestare de adio cu fosta conducătoare.²⁷⁸ O istorică fotografie din acea zi redă chipurile a două directoare în costume naționale – E. Alistar și M. Dumitrescu. Alături de ele – Rezidentul Regal **Dinu Simion** și profesorul de religie **Bocanovschi**. În jur – un grup de profesoare, îmbrăcate în costume naționale. În față – un coș cu renumitele crizanteme albe, mari, și trei frumoase copile, care au rostit cuvântările de rămas bun: **Elena**

Ghinculov – din partea Școlii normale; **Rodica Cerchez** – din partea Liceului; și **Lidia Popovici** – din partea străjerilor. În numărul special al revistei “Ghiocelul” au fost publicate unele dintre “*producțiunile modeste*” ale elevelor, închinată E. Alistar.

Aceste și multe alte eleve au păstrat duioase amintiri pentru directoarea care, “*cu toate grijile, problemele și preocupările zilnice, nu se culca și nu putea adormi până nu venea prin dormitoare, să vadă dacă elevele s-au culcat, dacă în dormitor este cald, dacă este aerisit, după cum, la ora prânzului, trecea prin bucătărie, venea în sufragerie să știe dacă masa era corespunzătoare*”.¹⁹²

După moartea E. Alistar (1955, **Pucioasa**), după ce osemintele ei au fost deshumate și transportate la cimitirul **Bellu** din București în cavoul familiei **Isanos**,* a devenit o tradiție ca în ziua de 21 mai, de sărbătoarea “Sf. Constantin și Elena”, fostele eleve să vină la mormântul ei simbol pentru a aprinde o lumânare, “*flacăra a recunoștinței lor care ar lumina calea veșniciei celei ce a fost buna și neuitata lor directoare Dna Doctor Elena Alistar*”.¹⁹²

E. Alistar trăiește nu numai în memoria fostelor eparhialiste. Mai multe pagini documentare menționează prezența ei publică și intelectuală la diferite acțiuni și manifestări sociale. Vom evoca în continuare unele:

A fost membră a Comisiei școlare moldovenești (cu vot hotărâtor) pe lângă Ministerul de Instrucție al Basarabiei.³⁷⁷

La ședința Congresului învățătorilor moldoveni din 25 – 28 mai 1917, în timpul discutării punctului “Cărțile în școală”, E. Alistar a susținut o comunicare, aducând salutările corpului didactic din Iași, dispus să colaboreze la elaborarea cărților didactice pentru Basarabia.**

La înființarea Universității Populare din Chișinău, în ziua de 18 februarie 1918, E. Alistar a cuvântat în numele “Ligii culturale a femeilor moldovene”. A susținut pe parcurs mai multe conferințe în cadrul acestei instituții.^{130, 413}

* Elisabeta Isanos (născută Balan), medic la Școala eparhială, sora E. Alistar și mama poetei Magda Isanos.⁷³

** *Cugetul*. – 1993. – nr. 1. – p. 61.

A fost membra Sfatului căminului cultural central din Chișinău (informație din **21 iunie 1937**).

La sărbătorirea a 24 de ani de la apariția ziarului “Cuvânt moldovenesc”, în ziua de **5 ianuarie 1938**, a vorbit în numele femeilor române.³⁷³

A fost membră a Comitetului Municipal de Patronaj (informație din **17 august 1941**).*

A colaborat la publicațiile “**România nouă**”,²⁶⁵ “**Gazeta Basarabiei**”, “**Poetul**”,²⁶⁶ “**Viața Basarabiei**”³⁹¹ s. a. E menționată nu o singură dată în manuscrisul lui Iorgu Tudor “**Mișcarea cultural-socială în Basarabia după Unire. 1918 – 44**”.²⁷⁵ Șirul relatărilor de acest fel poate fi continuat.

Astăzi E. Alistar continuă să rămână pe scena istoriei prin pagini de reconstituire. Cu trecerea timpului numărul lor va crește.

“...tot atât de luminoasă și scumpă nouă...”

Rândurile despre Maria Dumitrescu, născută Usinevici,** din lipsa de date, sunt deocamdată modeste. S-a manifestat însă printr-o activitate socială, pedagogică și culturală nu mai puțin importantă și nu mai puțin românească, încât n-a rămas în afara atenției și admirației lui Tudor Iorgu, figurând în cunoscutul lui manuscris “**Mișcarea culturală socială în Basarabia după Unire: 1918 – 1944**”.²⁷⁵ Directoare la Liceul de fete “**Principesa Ileana**” din Tighina, în anul școlar 1938 – 39 M. Dumitrescu este transferată la Școala eparhială de fete din Chișinău.^{15, 16, 105, 417} Ce a însemnat dânsa pentru elevele școlii a mărturisit eparhialista Elena Ciornea la reuniunea din 21 noiembrie 1979, la care a asistat și Maria Dumitrescu (recăsătorită Neș): “*Dacă personalitatea E. Alistar este*

* A. N. R. M., fond 1404 (Municipiul Chișinău), inv. 1, dos. 1452, p. 13.

** În lucrarea “*Figuri contemporane din Basarabia*” (Chișinău: Editura Arpid, 1939. – p. 53), este indicată data nașterii “23 iulie 1895, jud. Orhei”.

copleșitoare, cu profil monumental pe zarea istoriei meleagurilor noastre natale și, implicit, a Școlii noastre, imaginea Doamnei Maria Dumitrescu, cea care a urmat-o, rămâne tot atât de luminoasă și de scumpă nouă – amândouă sunt două figuri deosebit de dragi, care au constelat fericit copilăria și tinerețea noastră școlară."¹⁹⁹

În acea zi E. Ciornea a ținut să vorbească despre rolul M. Dumitrescu în refugiul din 1944: *"În aprilie 1944, la evacuarea Basarabiei, Dna Directoare Maria Dumitrescu a retras salvator tot efectivul Școlii eparhiale – arhiva, bunuri mobile școlare, profesoare și eleve, și le-a strămutat la Sântana, jud. Arad, în clădirea unui liceu sășesc, dar pentru puțină vreme. A urmat o adevărată odisee, cu peregrinări în mai multe localități și clădiri, în situații dintre cele mai dificile. Le cunosc, fiind împreună, ca pedagogă a școlii.*

După 23 august 1944, Școala eparhială din Chișinău a fost desființată. Profesoarele și elevele au fost repartizate pe la alte școli – cele mai multe din ele la școlile din București, unde s-a mutat și Doamna Directoare. Erau 60 de eleve fără părinți și Doamna Maria Dumitrescu le-a purtat de grijă providențial. Eu eram studentă, și pedagogă la școala Pia Brătianu. Duminica o însoțeam pe Doamna Directoare pe la școlile unde erau repartizate elevele ei. Le chema la vorbitoare, le ducea daruri, le întreba de ce au nevoie, eu notam pe foi și întocmeam liste de lucruri necesare – îmbrăcăminte, încălțăminte, lenjerie, pe care Doamna Directoare le procura de pe unde putea și le ducea elevelor, care simțeau că nu sunt singure pe lume, că sunt ocrotite și ajutate cu dragoste de mamă. După absolvire, le-a ajutat să fie cât mai mulțumitor repartizate – cu sprijinul soțului Doamnei Directoare, prof. Universitar Theodor Neș, inspector general școlar."¹⁹⁹

Foarte mult ar avea de spus despre Maria Dumitrescu dl inginer Constantin Lefter. Soțul eparhialistei Eugenia Manolescu, dânsul a cunoscut-o îndeaproape pe ultima directoare a Școlii eparhiale de fete din Chișinău în perioada aflării ei la București.

Având ingeniozitatea de a nota cele evocate de M. Dumitrescu, deținând documente de alt gen, dl C. Lefter a înjghebat o lucrare despre viața și activitatea acestei strălucite personalități. Publicarea ei ar completa seria de volume cu genericul "Basarabia necunoscută".

3. Puțin despre buna educație

Răsfoind ani în șir dosarele Școlii eparhiale de fete din Chișinău, alte documente de epocă,²⁶⁸ reveneam la unul și același gând: **în școala românească interbelică se făcea o educație aleasă**. Noțiunile – “după Dumnezeu Patrie”, “datorie”, “sacrificiu”, “calitate”, ca să ne oprim doar aici, precum și maximele de felul “Înainte de a te întreba ce poate face țara pentru tine, întreabă-te ce poți face tu pentru ea”, “Nu există nici libertate, nici cultură fără muncă”, “Accept o dihnă, dar nu pentru munca pe care a-i făcut-o, ci pentru acea pe care o începi” – au fost cele mai frecvent întâlnite de mine. Șansa mi-a pus la dispoziție și un document, care confirmă și sintetizează gândurile, sentimentele, deșteptate de multiplele lecturi, intitulat “**Instrucțiuni privitoare la organizarea educației elevelor și elevilor din învățământul secundar al Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor din 24 octombrie 1942**” (nr. 232.082). Ele completează un alt act normativ: “**Instrucțiuni pentru aplicarea decretului-lege nr. 870 din 4 octombrie 1941, privitor la organizarea educației tineretului român**”, aprobate de Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor la 15 ianuarie 1942, cu nr. 10.891, publicat în **Monitorul Oficial** nr. 235, partea I, din 4 octombrie 1941.¹²⁴

Țin neapărat să rememorez unele aliniate din primul document anunțat: “*Enunțarea scopurilor și idealurilor către care au să tindă toate eforturile educatorilor înseamnă în același timp definirea poziției morale a tuturor și fiecărui profesor în fața unor probleme esențiale pentru misiunea lor...*”

Școala și profesorii români nu vor ignora nici una din valorile spirituale consacrate prin respectul întregii lumi civilizate și vor evita deopotrivă un exclusivism strâmt, ca și un internaționalism steril și perimat. Se vor considera însă în rolul permanent de apărare, desvoltare și afirmare a tot ce este românesc...”

Ținuta morală a profesorilor noștri trebuie să servească de exemplu viu și în cadrul școalei și în societate.

Naționalismul care se cere corpului didactic trebuie să fie integral, categoric și activ.

Există unele valori supreme în ordinea națională: Patria, unitatea și legitimitatea drepturilor românismului, credința străbună, respectul tradiției, cultul limbii, încrederea în misiunea neamului nostru pe pământ – care trebuie impimate până în adâncurile mistice

ale sufletului tineretului.

Să se adauge la acestea năzuința și apoi deprinderea următoarelor virtuți: disciplina în gând și faptă, continuitatea în efort, râvna spre lucrul întreg și bine făcut, spiritul de inițiativă și al datoriei, simțul responsabilității și onoarei, sentimentul cinstei și al respectului cuvântului dat, spiritul solidarității prin munca în echipă, și, mai presus de toate, avântul eroic și duhul de jertfă. Iată o serie de obiective prin a căror realizare vom pregăti țării generații de muncă, cinste, credință și sacrificiu.(...)

Să completăm instrucția cu educația, realizând cu adevărat acea școală activă pe care pedagogii au propus-o ca un ideal, iar țara o reclamă ca o necesitate.”¹²⁴

Cu cât mai civilizați ar fi astăzi românii, mai cu seamă cei din Basarabia, dacă și-ar fi urmat scopurile și idealurile propuse... Dacă n-ar fi dat năvală peste ei bestialul bolșevism cu nenumăratele lui consecințe nefaste – răsturnarea criteriilor, demoralizarea, minciuna, ignoranța, incultura, întronarea unei orânduiri în care “sufletul și duhul” îndurau “tot mai serioase reducții” (Lucian Blaga)... Noțiunile înșirate la începutul subcapitolului au devenit în socialism predominant declarative, fiind înlocuite în fapte cu antonimele respective.

Propunem cititorilor câteva mostre de bună educative, care ne-ar face cinste astăzi, dacă am fi revenit la ele.

“**Ziua sădirii pomilor**” – o tradiție despre care aş dori să spun mai mult decât îmi permite spațiul lucrării. Circulara Inspectoratului școlar Chișinău nr. 6062 din **23 martie 1933** adresată instituțiilor de învățământ, ne inițiază în utila acțiune ecologică și civică: “Cu on. Vă trimitem mai jos în copie ord. Casei Școalelor, Direcției educației populare, nr. 446/933, privitor la fixarea și programul zilei “Sădirea pomilor”” (...): Avem onoare a vă înștiința că d-l Ministru a fixat ziua “Sădirii pomilor” în acest an la 6 aprilie. Programul constă din:

1. Lecțiuni concentrate în jurul copacului, și al pădurii, livezii pentru școlarii din curs primar, secundar și profesional. Sezători, conferințe demonstrative pentru public.
2. Trei conferințe la radio, fixate împreună cu C. P. S.
3. O pagină la gazete pentru aceste zile.
4. În vitrinele librăriilor o expoziție de publicații legate de pădure și grădini.

5. *Sădirea împreună la locurile și cu participarea societății. S-au făcut intervențiile necesare la Ministerul de Interne și al Agriculturii.*”⁹⁶

Și tot pe aceeași pagină o altă circulară a Inspectoratului numit (nr. 6795/33 din **1 aprilie 1933**): *“Pentru procurarea pomilor necesari pentru ziua de 6 aprilie a.c. binevoîți a vă adresa din timp Direcțiunii Silvice din Chișinău.”*

Circulara nr. 7294/939 din **13 aprilie 1939** adresată școalelor supraprimare din Chișinău și Revizoratelor școlare din jud. Lăpușna, conține indicații concrete pentru serbarea sădirii arborilor în or. Chișinău. Documentul descrie una dintre solemnnele și frumoasele zile ale orașului, descriere a cărei lectură te înseninează: *“La 7 dimineața a zilei de 20 aprilie elevii se adună în unitățile lor. La 7-30 – se încolonează pe str. Alexandru cel Bun, pornind pe traseul: Alexandru cel Bun, Mihai Viteazul, Mincov, Baia Dobromirov, podul Bâc, șoseaua aeroport, pepiniera silvică, alea nouă la pădurea Râșcani, parcul “Carol al 2-lea”.*

10-00 – Slujba religioasă. Vor cuvânta Rezidentul Regal al Ținutului Nistru, Primarul municipiului, reprezentantul bisericii, Corpului de armată, Inspectoratului școlar, Inspectoratului silvic, Comandantul străjerilor. Cuvântările și slujba religioasă vor dura o oră.

*11-00 – Plantarea potrivit planului general, întocmit de Inspectoratul silvic de acord cu Comandamentul străjerilor. Conducerea și supravegherea lucrărilor o va avea Comandanții de stol și centuri, directorii de școli cu corpul didactic respectiv – împreună cu reprezentanții silvici locali – modul cum să se facă practica sădirii, sădind fiecare ca amintire câte un arbore în porțiunea dată elevilor și străjerilor de sub unitatea sa. La încheierea lucrării se va organiza o scurtă șezătoare – separat pentru băieți, separat pentru fete. În caz de vreme rea serbarea se va desfășura la 27 aprilie . Muzica va fi prezentă.”*⁹⁶

Slujba religioasă, cuvântările, pilda îndrumătorilor, muzica – toate aveau un rol educativ nu numai pentru elevii prezenți la sărbătoare, dar și pentru cei rămași în școală.

Unul dintre cântecele care răsuna în acea zi se numea **“Sădirea pomilor”**, muzică de **Marțian Negrea**, cu următorul text semnificativ:

În pământul țării noastre,
Astăzi, pomi frumoși sădim,
Ca prin munca noastră sfântă,
Rod bogat să dobândim.
Orice loc și orice casă
Cu pomi buni, să' mpodobim,
Cu belșug de road' aleasă,
Țara' ntreagă, să hrănim.
Iar acum toți să ne prindem,
Că vor fi bine' ngrijiți,
Ca să crească, să rodească
De-or ce rău vor fi feriți.
Căci muncind cu hărnicie,
Vom scăpa de-orice nevoi,
Pomii sunt o bogăție,
Pentru țară, pentru noi.¹⁸¹

Alt cântec era intitulat **“Cântecul sădirii pomilor”**, versuri de **Mircea D. Rădulescu**, muzică de **C. M. Teodosiu**.¹⁸²

Sădirea pomilor n-a încetat nici în timp de război (Instrucțiunea Directoratului Învățământului și al Cultelor al Guvernământului Basarabiei din **24 aprilie 1942**).⁸⁹

Vorbisem inițial despre buna educație. Or, după rândurile parcurse, veți accepta sper și o altă idee – despre **buna organizare a Zilei sădirii pomilor**. Cât privește persoanele care au avut fericita ocazie să participe la ele, acestea sunt absolut convinse de cele afirmate mai sus. Printre ele e și fosta eparhialistă Alexandra Juravlev. De la domnia sa am aflat că Școala eparhială de fete din Chișinău și-a adus contribuția la sădirea pădurii din sectorul Râșcanu al orașului. Acțiunea avea loc într-o zi de program.* În viitoarea pădure domnișoarele din cursurile superioare găseau groapa săpată din timp, iar lângă ea – copăcelul, căldarea și hârlețul. Rolul lor se reducea la minim. Dar câtă plăcere simțeau ele în acele clipe pentru nobila misiune. Iar faptul că lucrul cel greu și-l asumau băieții le reda îmbietoarea senzație că sunt ocrotite și respectate.

* Am găsit și o confirmare documentară la cele susținute de dna Juravlev. Prin circulara din 4 aprilie 1933 se aproba suspendarea totală ori parțială a lecțiilor.⁹⁷

Dacă a venit vorba de **cavalerismul bărbaților**, vă mai oferim o mostră de educație a acestei virtuți, catalogată astăzi la compartimentul “rarități”.

Societatea “**Astra Basarabiei**”, dorind să contribuie la educația națională și culturală a tinerei generații, organiza împreună cu **Teatrul Național din Chișinău** o serie de acțiuni (festivaluri, conferințe), la care erau invitați și elevii. Invitațiile-circulare se expediau prin intermediul Inspectoratului școlar în toate instituțiile secundare de învățământ. Una dintre ele suna astfel: “*Asociația Culturală “Astra Basarabiei” împreună cu Teatrul Național organizează un festival la teatru, cu prilejul zilei de 24 ianuarie. Potrivit dorinței Asociațiunii “Astra Basarabiei” vă rugăm să trimiteți câte un grup de 15-20 elevi-eleve din cursul superior, cari vor fi conduși și supravegheați de pedagogi-pedagoge. Elevele vor fi aranjate la parter, iar elevii – la galerie și balcon.*” (circ. nr. 1124/933 din **21 ianuarie 1933**, subl. n.).⁹⁴

Stabilirea de la bun început a regulilor de purtare în societate, în cazul nostru fixarea locurilor pentru fete și pentru băieți, crea o atmosferă civilizată și excludea dezgustătoarele scene pe care le întâlnim astăzi cu nemiluita în instituțiile de cultură.

O astfel de **educație concomitentă**, “*din mers*”, am întâlnit-o și în alte cazuri. Bunăoară, în ziua de **24 noiembrie 1927** au fost suspendate cursurile din cauza morții Primului Ministru. A doua zi un grup de eleve de la Școala eparhială, însoțite de două pedagoge și o profesoară, au plecat la București pentru a participa la înmormântare.⁹³ La lectura acestei știri mi-a răsarit din memorie o altă imagine, actuală – înmormântarea la Chișinău a ultimului deputat al Sfatului Țării **Anton Crihan**, mort în S. U. A. la **9 ianuarie 1993**, înmormântat la Chișinău în **22 ianuarie 1993**. Deși evenimentul era trist, m-a bucurat mult prezența la el a elevelor. Am dorit să aflu de la ce liceu erau. “**De la “Mircea Eliade”** – a fost răspunsul. Posibil erau copii și din alte instituții de învățământ. Nu însă de la multe. Oaze naționaliste cu directori de felul **Iulianei Costin** erau încă puține în Chișinăul de început de democratizare. Femeie curajoasă, deschisă pentru tot ce este național, românesc, animată de mari ambiții patriotice, frumoasă la chip și la suflet, dna I. Costin înțelegea perfect că prezența tineretului la înmormântare este nu numai un act creștinesc, dar și unul educativ-patriotic. Cortegiul funebru pe străzile istorice ale orașului (s-a trecut și

pe lângă clădirea fostului palat al Sfatului Țării), cuvântările rostite în fața localului actualului Parlament și la cimitir au înlocuit zeci de lecții de istorie și de conștiință națională.

Îngrijirea mormintelor de către elevi și studenți... O altă idee nobilă, educativă... Idee care plutește în toate timpurile, dar care prinde doar atunci când există o bună organizare. Iar organizarea trebuie să vină de la Ministerul Învățământului, alte organizații statale, așa cum era pe timpuri. Despre modul materializării ei aflăm din circulara nr. 5513 din **22 octombrie 1941** a Directoratului Învățământului și al Cultelor a Administrației Basarabiei, semnată de T. Hotnog cu următorul conținut: *“Prin ordinul Domnului Ministru General Radu Rosetti, vă rugăm să ne înaintați până la 25 octombrie curent un tablou arătând cimitirile sau părțile de cimitire ce au fost destinate fiecărei școli din comunele urbane sau municipii, pentru lucru, sâmbetele după amiază.”* (circulară expediată școlilor secundare de toate categoriile, inspectorilor școlari de circ. și inspectorilor școlari județeni).¹¹⁸

Succesele învățământului și ale educației sunt determinate în mare parte de instituția care organizează și dirijează școala. Una dintre constatările subsemnatei ține de **eficiența și fecunditatea activității Ministerului Instrucțiunii și Educației de odinioară** (a avut pe parcurs diverse denumiri), a Direcțiilor lui și a Inspectoratelor școlare, care nu oboseau să inițieze acțiuni, să formuleze și să expedieze în adresa instituțiilor de învățământ ordine și circulare. Dosarele de arhivă cu acest gen de documente sunt cele mai voluminoase. Parcurgerea lor îți produce mai multe gânduri elogioase pentru autorii și semnatarii lor. Menționăm în continuare doar unele:

1. **După actele ministerului poți realiza cronica vieții sociale și culturale a epocii.**

2. **Indicațiile aveau un caracter pragmatic și nu unul formal, abstract:** *“Facem cunoscut că M.I.P. cu ord.76313/933 a hotărât ca în cadrul săptămânii pentru pânza românească în ziua de 10 iunie a.c. profesoarele să vorbească elevilor despre frumusețea artei costumelor românești îndemnând copiii a-și lucra costume naționale.”* (circulara din **10 iunie 1933**).⁹⁹ Profesoarele nu numai îndemnau elevele, dar își confecționau ori procurau deopotrivă costume naționale, apărând în ele la unele sărbători în mod obligatoriu. Imaginile Reginei Maria și ale copiilor săi demonstrează că tradiția de a purta

costume naționale era respectată de la *opincă până la vlădică*.

3. **Implicarea la realizarea cerințelor educaționale era palpabilă, cu recomandări practice, și nu platonice.** Pentru a porni activitatea din școli se făcea o muncă serioasă: *“Joi, la 25 mai, în ziua Înălțării Domnului, se va sărbători cu deosebită solemnitate ‘Ziua eroilor’, după următorul program...”* (urma programul, circ. nr. 10.663 din 23 mai 1933).⁹¹

4. Asumându-și rolul în serios, autoritățile aveau grijă ca **mecanismul dirijării și coordonării să fie gândit până la ultimul segment.** Într-o circulară din 1932 (nr. 150.096) cu ocazia împlinirii a 500 de ani de la moartea lui Alexandru cel Bun, a 25 de ani de la moartea lui B. P. Hasdeu și a pictorului N. Grigorescu, după obișnuitele recomandări practice Ministerul cerea: *“Autoritățile școlare în subordine vor raporta despre modul cum a decurs programul comemorărilor.”*⁹² Poate pentru unii acest fapt pare o formalitate. Nu însă și pentru cercetătorii istoriei culturii și pedagogiei. Raportul E. Alistar, spre exemplu, despre modul comemorării personalităților numite, va servi la studierea istoriei și activității Școlii eparhiale de fete din Chișinău.⁹³

5. **Caracterul obligatoriu al circularilor pentru anumite manifestări naționale dezvolta simțul responsabilității.** A participa prin mesagerii săi, spre exemplu, la evocarea unor personalități ori a unor evenimente istorice era o datorie a tuturor școlilor față de societate, neam: *“La 18 iunie 1931 să se organizeze la școli activități culturale cu ocazia împlinirii a 60 de ani de la nașterea lui N. Iorga. La 18 iunie grupe de elevi vor participa obligatoriu (subl. n.) la serbarea de astă seară la Teatrul Național.”*⁹⁰ Astăzi, spre regret, noțiunea *“obligativitate”* este în mare măsură depășită, lucru odinioară greu de înțeles.

Aici închei prezentarea mostrelor educative. Cu mențiunea că ele, precum și altele care e bine să fie studiate și analizate, pot fi o cheie la elaborarea sistemului contemporan de educație națională.

4. Repere profesionale

Carierea pedagogului Alexandru Cristea, care acoperă trei decenii de neîntreruptă activitate, își ia începuturile la 21 octombrie 1909, în

școala primară bisericească din **com. Otaci**, jud. Soroca.*

Prin hotărârea Consiliului Școlar Eparhial din **12 octombrie și 3 noiembrie 1911**, a fost transferat la sudul Basarabiei, în **com. Tatarbunar** jud. Cetatea Albă (ord. 2604). Rămâne aici pentru patru ani, exercitând funcția de **maestru titular provizoriu la catedra de muzică a școlii primare bisericești** (conform datelor din fișa de pensionare). Alt certificat, eliberat de Arhiepiscopia Chișinăului în data de 20 ianuarie 1942 (nr. 604), atestă numirea lui Cristea în calitate de **maestru de muzică la școalele primare bisericești din Tatarbunar**, iar prin ordinul Inspectoratului de învățământ circ. 2 Cetatea Albă (nr. 204) este numit în ziua de 1 decembrie 1912 **maestru de muzică la școala medie din Tatarbunar**.

În **noiembrie 1915** urmează a doua transferare – în **or. Ismail**, unde s-a aflat cinci ani și trei luni, profesând la trei instituții de învățământ: **a predat muzica bisericească la Seminarul inferior spiritual (noiembrie 1915 – noiembrie 1918, ord. 6091/1915); a fost maestru de muzică la Liceul de fete (noiembrie 1918 – ianuarie 1919); maestru de muzică la Liceul de băieți (ianuarie 1919 – septembrie 1920).**

În **septembrie 1920**, după unsprezece ani de muncă istovitoare pe tărâmul pedagogiei, revine în orașul natal, fiind apreciat *“ca om cinstit, harnic și diriginte bun și cu multă știință în muzica duhovnicească”* (dintr-o adeverință din 9 august 1920, semnată de Episcopul de Ismail).¹³³

La Chișinău este numit maestru provizoriu la Școala eparhială de fete (ord. 15.117 din 27 august 1920). Dorea probabil să fie încadrat la un liceu de băieți. Căci într-o adresă semnată de Al. Cristea citim: *“cer transferarea la Liceul de băieți “Hasdeu” din Chișinău conform Ordinului Onor. M. I. Publice din 1930 (pierdut) care m-a utilizat provizoriu la Catedra de muzică vocală la Liceul eparhial de fete din Chișinău, rămânând să fiu încadrat la prima ocazie la vre-un liceu de băieți din aceeași localitate, cu care sunt legat cu interesele familiale”* (data adresei lipsește).¹³³ Nu cunoaștem modul în care a fost soluționată cererea, dar Al. Cristea a continuat să funcționeze la Școala eparhială de fete până în refugiul din iunie 1940 (cu titlul de maestru titular definitiv din mai 1921, ajungând la 1 aprilie 1940 la al 6-lea termen de gradație pentru vechime). Pe parcursul

* Aici și în continuare date din dosarul personal al lui Al. Cristea.¹³³

acestor ani a predat la secțiile liceu și normală, la școala de aplicație,⁶⁰ a pregătit eleve în particular.^{100, 102}

În tragicul an 1940 familia Cristea s-a refugiat în România. Cataclismului moral i s-a alăturat și cel material. La Chișinău rămăsese pradă străinilor o avere evaluată, după inventarul prezentat la recensământ, în sumă de 1.350.000 lei.¹¹⁶

Din septembrie 1940 până în august 1941 Al. Cristea a fost utilizat la catedra religie-muzică a Gimnaziului "Ion Heliade Rădulescu" din București (ord. Min. Ed. Naț. nr. 134.699/940, transmis cu ord. Inspector. școlar nr. 207/940), și retribuit cu un salariu lunar 11.950 lei, iar din 1 ianuarie 1941 până la 31 august 1941 – 16.250 lei.

În septembrie 1941 se reîntoarce în Basarabia cu o avere ce evalua 375.700 lei.¹¹⁷ Cu atât s-a ales Al. Cristea după o viață de muncă arzătoare în diverse domenii.

Prima reîntoarcere în Basarabia a fost de scurtă durată. Interesele familiale l-au silit să înainteze o adresă Ministrului Culturii Naționale, Cultelor și Artelor: "*Sânt în învățământul secundar 32 de ani din cari ultimii 21 la menționata școală din Chișinău. În decursul acestor ani de învățământ am desfășurat o activitate școlară cultural artistică cunoscută și apreciată, colaborând cu toate societățile de acest gen, ce s-au perindat prin capitala Basarabiei ca: Astra, Casele Naționale, Ateneul de la Nistru, Universitatea populară, etc., luând în acest interval de timp trei premii la concursurile naționale de coruri pe țară. În anul 1940 odată cu cedarea Basarabiei, m-am refugiat în România, unde am funcționat ca maestru de muzică și profesor de religie la gimnaziul de băieți Ion Heliade Rădulescu. După cucerirea Basarabiei am plecat la vechiul post, unde n-am funcționat din cauza că localul școlii a fost ocupat de trupele germane urmând ca școala să-și înceapă cursurile la 20 ianuarie anul curent.*

Din vechea-mi gospodărie acumulată din truda anilor de serviciu a rămas numai ruine. Între timp s-a înapoiat de pe front fiul meu locotenent Victor Cristea chemat pentru a urma cursurile școlii superioare de război din București. În urma divorțului are pe seama lui, prin hotărârea tribunalului, o fetiță de trei ani, pe care o crește soția mea și deci implicit sântem forțați a sta împreună cu fiul meu la București.

Dat fiind anii ce cu credință și modestie i-am servit în

învățămant, dat fiind activitatea ce am desfășurat în acest timp, dat fiind surmenajul fizic, care cere un tratament medical special precum și faptul că numai o situație fără altă soluție mă face să apelez la bunăvoința Excelenței Voastre, respectuos rog să binevoiți a dispune să fiu utilizat la București, unde sânt legat de familia mea."¹³³

Probabil rugămintea lui Al. Cristea a fost satisfăcută, dacă din 1 februarie 1942 dânsul este detașat la Liceul de băieți "Titu Maiorescu" din București (Calea Dorobanților, 163), și retribuit lunar cu 17.150 lei (ord. Min., Direcția Înv. Sec. Nr. 10.871/1972).

A doua revenire a maestrului Cristea la Chișinău (vara anului 1942) s-a dovedit a fi de și mai scurtă durată. În anul de studiu 1942 – 43 deschiderea cursurilor la Școala eparhială a avut loc în ziua de 19 octombrie.¹²⁰ Ziarul "Basarabia" din 23 octombrie 1942 informa cititorii: "*Pentru complectarea atmosferei festive și entuasmate cu care s-au deschis cursurile anului școlar, corul Liceului Eparhial de fete combinat cu cel al Școlii Normale de învățătoare sub conducerea preotului Al. Cristea, a executat câteva coruri naționale, după care elevele au trecut la lecții.*"²⁴¹

A mai urmat o sărbătoare a școlii – hramul "Intrării Maicii Domnului în Biserică" din 21 noiembrie, ultimul pentru Al. Cristea și penultimul pentru școală. Peste șase zile, la 27 noiembrie, moartea subită l-a răpit de pe pământ.

Agreat de colegi, iubit de eleve, apreciat de persoanele administrative – iată imaginea celui care s-a dedicat învățământului secundar. Dosarul lui Al. Cristea păstrează mai multe foi de inspecție favorabile, dintre care reținem doar două: "*Am asistat la cl. 5 la orele de muzică propuse de pâr. Al. Cristea, profesor titular definitiv, și la ora de ansamblu, unde elevele Sf. Sale au cântat mai multe cântece religioase ca Psalmul "Lăudați pe Domnul", "Canonul Nașterii" etc. bucăți armonizate chiar de s. sa. Fiind și compozitor de S. Sa nu pot avea decât numai cuvinte bune. Îmi închipui ce servicii frumoase se fac în capela școlii, când răspunsurile Sf. Liturghii sânt date de un atare cor, condus de un pasionat muzician cum e pâr. Cristea.*" (Inspector general al seminariilor a Min. Educ. Naț. [Tz. Cezar N. Vuza], 12 decembrie 1935).¹³³

Ultima foaie de inspecție e semnată în data de 13 noiembrie 1942, adică cu două săptămâni înainte de deces: "*În ziua de 13 noiembrie*

am asistat la un ansamblu de muzică de sub conducerea preotului Cristea, profesor de muzică. S-a executat cu vădită pricepere un repertoriu bogat și variat de cântece patriotice, cele mai multe fiind compoziții pline de avan ale păr. Cristea, în vederea serbării Patronului Așezămintelor, care va avea loc în ziua de 21 noiembrie 1942. Execuția ireproșabilă se datorește în mare parte talentului de bun muzician, compozitor și dirijor al păr. Cristea.” (Inspectoarea **Elena D. Bungetianu**).¹³³

Am punctat câteva momente din statul personal al maestrului Al. Cristea. Informația aridă parcursă o veți completa cu emotivitatea genului memorialistic, prezent în lucrare. Analiza activității lui profesional-muzicale rămâne pe seama pedagogilor, muzicologilor. Tot lor le revine studierea problemelor pedagogiei și educației muzicale de altădată. O bună parte de informații la acest capitol poate fi desprinsă din **Registrele de prezență** ale fondului Școlii eparhiale de fete din Chișinău, în care sunt înregistrate temele lecțiilor, precum și cântecele bisericești, populare, patriotice, didactice, arii din opere ș. a., studiate ori executate de elevi. Dăm mai la vale unele titluri pe anul școlar 1926 – 27:

- | | |
|---------------------------|---------------------------------|
| 1. Ultima noapte a lui | 19. Hai la joc |
| Mihai Viteazul | 20. Tisa-Nistru |
| 2. Primăvara | 21. Ucenicul |
| 3. Natura | 22. Marșul războinic |
| 4. Cât e cerul de frumos | 23. Cântece școlare |
| 5. Intrarea în clasă | 24. Cântece populare |
| 6. Iancu merge la [Abrud] | 25. De la Dunăre la Sena |
| 7. Hai, odor | 26. Cântecul Dorobanților |
| 8. Locul natal | 27. Visul copilei |
| 9. Cântarea locului natal | 28. Vara |
| 10. [Peneș Curcanul] | 29. [În ce chip dorește cerbul] |
| 11. Frunză verde busuioc | 30. Sfânt Domnul Isus |
| 12. Tatăl nostru | 31. Pe-al nostru steag |
| 13. [Păsărica] | 32. Iarna vine |
| 14. Cerescule împărate | 33. [Fetele casnice] |
| 15. Trece dorul | 34. În pădure |
| 16. Colinda | 35. Noapte de vară |
| 17. Cucul | 36. [Doi ochi și numai o gură] |
| 18. Hai la vale | 37. Frunză verde de cireș |

- | | |
|----------------------------|----------------------------------|
| 38. Țară mândră și măreață | 43. Iarna |
| 39. Cântec de mai | 44. Bună dimineața |
| 40. Codrul | 45. Secerișul |
| 41. Revedere | 46. Dogarul |
| 42. [Mugur] | 47. [Icoanele din trecut] ș. a * |

Din aceleași **Registre de prezență** vom afla și programele serbărilor din școală, repertoriul cântecelor executate. Astfel, în anul de studiu 1943 – 44 (vreme de război) s-au interpretat:

- | | |
|-----------------------------|---|
| 1. Deșteaptă-te, Române | 20. Fetița cu ochii verzi |
| 2. Tatăl nostru | 21. Pentru neam, Țară și Rege |
| 3. Ardealul | 22. Marș războinic |
| 4. Pe-al nostru steag | 23. Nu uita că ești român |
| 5. Voința neamului | 24. Sună buciul, de
Simionescu |
| 6. Știi tu, mândro | 25. Țara mea |
| 7. Imnul Regal | 26. Arcașul |
| 8. Ruga de război | 27. Glorie Patriei |
| 9. Hai, odor, hai, pășărică | 28. Vrem Ardealul |
| 10. Aseară și alaltă seară | 29. Ce stai, bade, tot pe prag |
| 11. Hora lui Iancu | 30. Marșul Basarabiei |
| 12. Fata care joacă bine | 31. Imnul eroilor |
| 13. Să trăiești, tatăl meu | 32. Pui de lei |
| 14. La arme | 33. Cântec de leagăn |
| 15. Toate fetele se duc | 34. Doina lui Lucaci |
| 16. Lelea 'naltă cu galoș | 35. Lele roșie la obraz |
| 17. Arde focu'n paie ude | 36. Lele, a dracului mai
ești ș. a. ¹²⁹ |
| 18. 10 mai | |
| 19. Trăiască Regele | |

În presupusa documentare cercetătorii din domeniul muzicii vor zăbovi neapărat la lucrarea lui **George Breazu** "Muzica românească de azi".¹⁵⁸ Noi vom desprinde din capitolul "Educația și instrucția" expunerile de natură istorică. Studiul tratează problemele predării muzicii

* A. N. R. M., fond 1862, inv. 30, dos. 61.

în învățământul elementar și cel secundar, problemele învățământului muzical special, ale pregătirii profesorilor de muzică. Unul din compartimente vine să ne relateze despre participarea României la Primul Congres Internațional de Educație Muzicală de la Praga în aprilie 1936. La acest for internațional al savanților, muzicanților și pedagogilor România a fost reprezentată de G. Breazul. Comunicarea susținută la Congres s-a publicat cu completări în “Archives pour la science et la reforme sociales”, Melanges D. Gusti, XIII-e Annee, 1936, pag. 47 – 95. În volum separat a apărut sub titlul “Muzikerziehung in Rumanien” (București, editura Luceafărul, 1936).

În studiul menționat, cât și în comunicarea de la Praga, G. Breazul insista asupra reformei radicale a învățământului muzical din școlile primare, secundare, teoretice, profesionale și industriale. Conform concepției sale, *“muzica, potrivit naturii sale artistice și scopului educativ ce se urmărește prin învățarea ei în școală, nu poate fi predată ca “dexteritate”, ca abilitate practică, ci ca “artă”, ale cărei substanțiale valori educative au menirea să înrăurească și să contribuie la îmbunătățirea sufletului copilului, în faza de formație din vremea școlarității”*.¹⁶⁴

Acest principiu a fost formulat în **Legea învățământului secundar din 15 mai 1928**. Numai că după zece ani G. Breazul constata cu regret: *“cât de puțin s-a înfăptuit, ce proporții au luat lipsurile, cât s-au înmulțit cele ce se cer înfăptuite”*.¹⁶⁵

Dorind să amelioreze situația, Ministerul Educației Naționale emite **decizia nr. 191265/937**, care urmează: *“Având în vedere că studiul muzicii în învățământul secundar, normal, seminarial, industrial, comercial și menajer nu dă rezultatele educative multumitoare, din pricină că se pierde din vedere caracterul de artă al acestui obiect de învățământ, iar predarea muzicii în școală este adeseori limitată la elemente teoretice și tehnice, fără ca elevii să fie puși în contact direct cu însăși [sic] valorile artistice, estetice, morale, naționale și sociale, cuprinse în operele de artă muzicală;*

Constatând, pe de altă parte, că, din comoara de frumusețe muzicală, de suflet și omenie românească, cuprinsă în cântecul nostru popular, nu au pătruns în școală decât pre puține elemente, și deci, nu în măsura necesară, pentru a putea forma baza educativă a învățământului muzical românesc;

Decidem:

Art. 1. Profesorii de muzică sunt obligați a alcătui, pentru fiecare clasă și pentru fiecare an școlar, repertorii obligatorii de câte zece cântece, melodii sau teme caracteristice, pe care le vor pune în studiu și vor face ca elevii să le învețe și să le știe cânta în cele mai bune condiții artistice. Piese care vor alcătui aceste repertorii, vor fi alese dintre cele mai de valoare, sub raportul artistic și educativ. O atenție deosebită trebuie acordată melodiilor populare: cântece, joc, muzică bisericească strămoșească. Aceste repertorii vor fi depuse la direcția școlii respective la începutul fiecărui an școlar.

Art. 2. Toți elevii din învățământul secundar, seminarial, normal, industrial, comercial și menajer vor învăța și vor ști să cânte cel puțin câte un exemplu din următoarele genuri de muzică populară românească: cântec de leagăn, colindă, cântec de stea, plugușor, doină (cântec lung, horă lungă), cântec propriu zis (de lume, de nuntă, de miliție), cântec bătrânesc (baladă), melodie de joc, bocet, melodie bisericească. Aceste piese vor fi alese de profesorul de muzică, dintre cele mai caracteristice și mai potrivite, ca conținut literar și muzical, cu dezvoltarea sufletească a elevilor, putând întrebuița, fie pe cele mai cunoscute și valoroase aflate prin manualele de învățământ sau în colecțiile existente, fie culegând altele pe care le-ar putea găsi în regiunea în care se află școala. Se vor evita cântecele cu caracter erotic.

Art. 3. Orele de curs, care cad înainte de sărbătorile principale ale neamului și creștinătății noastre, vor fi consacrate exclusiv învățării și executării de piese muzicale, care sunt în legătură cu aceste sărbători și anume:

a) În tot cursul lunii decembrie, colinde, cântece de stea, plugușorul, Irozi, etc., activitatea școlară dinaintea Crăciunului urmând să se încheie cu sărbătoarea datinelor;

b) Ultimele două săptămâni dinaintea vacanței de Paști, colinde, Sâmbăta lui Lazăr, Florii și Paști, Salcia, Lăzărelul și Prohodul (ce se cântă în Vinerea Patimilor);

c) Săptămânile dinaintea sărbătorilor de 1 Decembrie, 24 Ianuarie, 10 Mai și Ziua Eroilor, piese potrivite cu sărbătorile respective, eroice în general.

Acestea sunt, pentru moment, măsuri pe care le socotim nimerite pentru înfrânarea direcției greșite, urmate până acum la

învățământul muzicii și care, nădăjduim, sunt de natură a forma un început favorabil educației naționale, etice, sociale și estetice, ce urmărim prin cuprinderea și predarea muzicii ca artă în școală și sunt menite să pună temei serioasă unui învățământ muzical potrivit realităților și năzuințelor spirituale ale obștei românești.”¹⁶²

Conținutul deciziei ministeriale m-a ajutat să înțeleg de ce după atâția ani persoanele trecute prin școala românească n-au uitat cântecele învățate în copilărie. La sfințirea monumentului lui Anton Crihan, în vara anului 1993, asistenței i s-a propus să execute unele cântece patriotice, potrivit momentului. Din cei prezenți, cu unele excepții, intonau doar persoanele în vârstă.

Deși nu dispunem de documente care ar reflecta gândurile pedagogice ale lui Al. Cristea, totuși întreaga sa activitate practică ne permite să credem că el împărtășea concepțiile teoreticianului și contemporanului său G. Breazul, mai cu seamă că aceleași concepții erau formulate și în legile învățământului. În studiul lui G. Breazul “Muzica românească de azi” sunt puse în discuție multiple acte normative de acest gen. Vă propunem unele titluri:

1. Legea învățământului secundar din 15 mai 1928 (a ministrului Anghelescu).
2. Regulamentul personalului didactic al școalelor secundare din 1929.
3. Regulamentul examenelor de capacitate din februarie 1935.
4. Legea învățământului secundar din 7 mai 1934.
5. Programa analitică a învățământului muzical supraprimer (Înaltul Decret Regal nr. 2594 din 3 iulie 1937).
6. Decizia Ministerului Educației Naționale nr. 191265/937 (citată mai sus).
7. Programa analitică a școalelor normale de învățători (învățătoare) și conducătoare (Înaltul Decret Regal nr. 3384 din 28 septembrie 1938).

Studierea acestor și altor acte normative este un atractiv subiect de cercetare. De altfel, ca și cel al manualelor școlare care, cu mici excepții, este puțin cunoscut contemporanilor noștri. Muzicologul **Titus Moisescu**, fost director la Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din București, reprezintă o excepție. În prefața lucrării lui **G. Breazul** și **N. Saxu** “Carte de cântece pentru copii” dânsul susține: “În țara

noastră existau nu numai preocupări și concepții educaționale de mare interes, ci și realizări remarcabile, concretizate în manuale și cărți frumoase și bine alcătuite."¹⁷⁰

O opinie mai detaliată despre manualele de muzică de odinioară i-am solicitat-o dlui profesor universitar, muzicologului **George Pascu (Iași)**. Cu o bunăvoință aristocratică domnia sa mi-a dictat un material, din care desprindem finalul: *"Îi mulțumesc dnei Maria Ișaeș pentru faptul că mi-a dat prilejul să-mi rememorez anii petrecuți în învățământul secundar (1934 – 44) și în care am avut prilejul să folosesc atâtea manuale valoroase, a căror rememorare poate fi considerată reconstituire a unei bogate culturi muzicale, ce înflorea pe teritoriul Patriei Românești."*

Numele autorilor de manuale menționați de dl G. Pascu le-am întâlnit în anuarele instituțiilor secundare de învățământ din Basarabia. Iar în fondul Școlii eparhiale de fete din Chișinău am descoperit **"Tabloul de cărți didactice secundare, valabile în învățământ în anul școlar 1938 – 39, publicat de Ministerul Educației Naționale"**. Documentul poate fi util pentru eventualii cercetători, de aceea îl redăm în continuare integral:

Manualele de muzică aprobate de minister din 1935, valabile până la 1 septembrie 1940:

1. Gr. Magiari și N. Lungu (1 – 6)
2. Maria și N. Severeanu (1 – 4)
3. Marcel Botez (1 – 5)
4. Livia Teodorescu (1, 5 – 7)
5. M.Gr. Poslușnicu (1 – 7)
6. N. Vasiliu (1 – 3)
7. V. Soloveanu (1, 2)
8. Victoria Hasnaș (7)
9. S. Drăgoi și G. Breazul (1 – 4)
10. C. Brăiloiu și I. Croitoru (1)

Aprobate din 1936, valabile până la 1 septembrie 1941:

1. N.Vasiliu (4)
2. D. Cuclin (1)

3. G. Gălinescu și C. Georgescu (1 – 5)
4. Marcel Botez (6)
5. Livia Teodorescu (2)
6. Gr. Magiari și N. Lungu (7)
7. C. Brăiloiu și I. Croitoru (2)

Aprobate din 1937, valabile până la 1942:

1. C. Brăiloiu și I. Croitoru (3)
2. D. Cuclin (2 – 5)
3. Faust Niculescu (1)

Aprobate din 1938, valabile până la 1943:

1. D. Cuclin (6 – 7)
2. Vicol (1 – 2)
3. A. Bena, Repertoriu coral mixt
4. Livia Teodorescu (3 – 4)
5. D. Cuclin și N. Ionescu, Coruri de trei și patru voci
6. C. Brăiloiu și I. Croitoru (4)
7. Gr. A. Chirvasic (1 – 7)
8. Gr. A. Chirvasic, Caiet de muzică și caiet coral.⁶³

Din varietatea de manuale Al. Cristea a folosit în anul de studiu 1939 – 40, clasele I-II liceu, pe cele ale lui **C. Brăiloiu** și **I. Croitoru**, iar în clasele III-VI – pe ale lui **Gr. Magiari** și **N. Lungu** (dintr-o notiță semnată de maestru).¹⁰⁹

Ne-ar plăcea să cunoaștem aprecierile lui Al. Cristea pentru manualele epocii. La fel și ale colegilor săi de breaslă. Din ultima frază desprindem un alt subiect de mare interes: Care au fost profesorii de muzică din învățământul secundar interbelic? Ce activitate au desfășurat? Cu cine dintre ei a colaborat, a fost în relații amicale Al. Cristea? Ce arhive personale ale muzicienilor păstrează știri despre el?

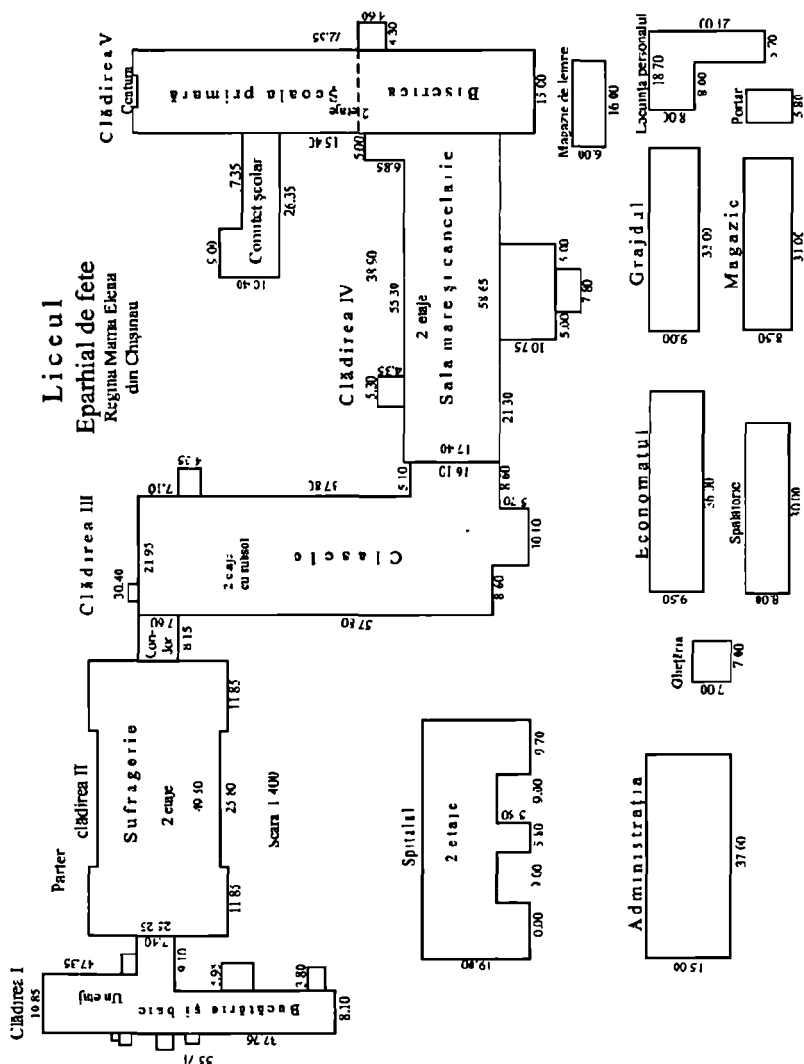
Dăm în continuare numele unor profesori din învățământul secundar din Chișinău (cu excepția lui Vasile Popovici, care activa la Tighina), și unele știri răzlețe din activitatea lor:

1. **Anencova Suzana** (Gimnaziul industrial, Gimnaziul industrial casnic, Școala de gospodărie – toate pentru fete).³²²
2. **Berezovschi Mihail** (a predat în mai multe școli, împărțind un

- timp orele cu Al. Cristea la eparhială. Membru al Uniunii Compozitorilor Români).^{46, 131, 322}
3. **Bârcă Mihail** (Școala eparhială, Liceul militar, Liceele de băieți “A. Donici” și “A. Russo”. A dirijat Imnul Regal, cântat de mai multe coruri și orchestre din Chișinău la solemnitatea dezvelirii monumentului “Regelui Ferdinand I” în 5 februarie 1939 la Chișinău. Membru al Uniunii Compozitorilor Români).^{17, 125, 132, 134, 322}
 4. **Caprița Ion** (Seminarul teologic. A editat broșura “Coruri după diferiți autori, pentru una, două și trei voci”, pe coperta căreia anunța cititorii: “Sub tipar de I. Caprița: 1. Coruri pe patru voci mixte, pentru uzul tuturor școalelor secundare. 2. Coruri pentru voci bărbătești. 3. Sfânta Liturghie, pentru 4 voci mixte. 4. Coruri populare pentru 4 voci mixte. 5. Colecție de melodii populare cu acompaniament de pian. 6. Prohodul Domnului nostru Iisus Hristos”).^{18, 53, 183, 244, 322}
 5. **Cadea Damian** (Seminarul teologic).³²²
 6. **Gâdei Grigore** (Liceele “A. Donici” și “A. Ruso”. Decorat cu medalia “Răsplata muncii pentru învățământ” cl. 2. A “*colindat Basaratia în lung și lat dând concerte*” cu Societatea corală “Armonia”).^{13, 142, 322}
 7. **Harghel Gheorghe** (Gimnaziul “M. Eminescu”, Școala profesională de fete gr. 1 nr. 1 “Reuniunea femeilor române”. Din 1930 director la Școala de cântăreți din Chișinău).^{286, 322}
 8. **Iacovlev Alexandru** (Seminarul teologic – 1913 – 18; 1938 – 40. Liceul de băieți “Vasile Lupu” din Orhei – 1938. Liceul de fete din Bălți – 1942. Profesor de canto bisericesc-slavon la Școala de cântăreți din Chișinău – 1916).^{54, 322}
 9. **Iușchevici (Iusceanu) Victor** (Școala normală de băieți “Mihai Viteazul”. A scris basme muzicale pentru copii: “Într-o țară minunată”, “Bastonul fermecat”; muzica la piesele lui V. Alecsandri “Hartă răzeșul” (operă comică într-un act) și “Piatra din casă” (operetă într-un act). Ultimele două piese au fost înscenate în timpurile noastre de Teatrul “V. Alecsandri” din Iași (regizor – Mihai Zabolică).^{47, 322, 418}
 10. **Mareș Elvira** (Școala normală pentru fete nr.1).³²²
 11. **Motelică Olga** (Liceul comercial de fete).³²²
 12. **Poroseci Zaharia** (născut la 24 martie 1885 la Chișinău. Profesor la Liceul “A. Russo”. A fost decorat cu medaliile “Răsplata muncii

- cl. 2 pentru învățământ” la 1922 și “Răsplata muncii cl.2 pentru muzica bisericească” la 1925. Director fondator al revistei “Armonia” a Societății corale muzicale de pe lângă Liceul “A. Russo”).^{79, 80, 81, 322}
13. **Popovici Vasile** (Liceul de băieți, Liceul comercial de băieți – ambele din Tighina. A condus un program muzical în ziua de 21 mai 1938 la Radio București, executat de elevele și elevii din Tighina. Pasiunea pentru folclor, însă, era dominantă în activitatea sa. Într-o scrisoare din 20 noiembrie 1937, adresată lui G. Breazul, dânsul scria: “...de multe ori îmi vine ideea să demisionez din învățământul secundar pentru ca să-mi pot satisface pasiunea pe care o am pentru culegerea și armonizarea cântecelor populare. Aș fi în stare să îndur toate mizeriile, numai ca să am timpul disponibil necesar pentru aceasta.” Membru al Uniunii Compozitorilor Români).^{168, 322, 328}
 14. **Prosie Ileana** (Liceul de fete “Principesa Dadiani”).³²²
 15. **Popovici Elena** (Liceul industrial de fete).³²²
 16. **Popovici Traian** (Școala normală pentru băieți. A dirijat corul orfanelor din Chișinău. A desfășurat o apreciabilă activitate extrașcolară).^{138, 322}
 17. **Stegareov (Stegari) Mihail** (Liceul militar. Școala de cântăreți din Chișinău – 1942. Dirijorul corului C. F. R. La un concert din Sala Eparhială din 19 aprilie 1936 a dirijat mai multe compoziții muzicale naționale. “Ultimul număr al programului, “Bat-o focul”, muzică de Al. Cristea a entuziasmat publicul.” Dirijorul Corului Mitropolitan – 1941).^{140, 219, 322}
 18. **Toma Anton** (Seminarul teologic, Școala normală de fete. Colabora cu revista “Armonia” a lui M. Gr. Poslușnicu).^{18, 322}
 19. **Urlescu Ion** (Seminarul teologic, Liceul “B. P. Hasdeu”. Își petrecea vacanța laolaltă cu Al. Cristea în familia preotului Teodor Roșca din Hoginești, jud. Orhei).^{82, 322}

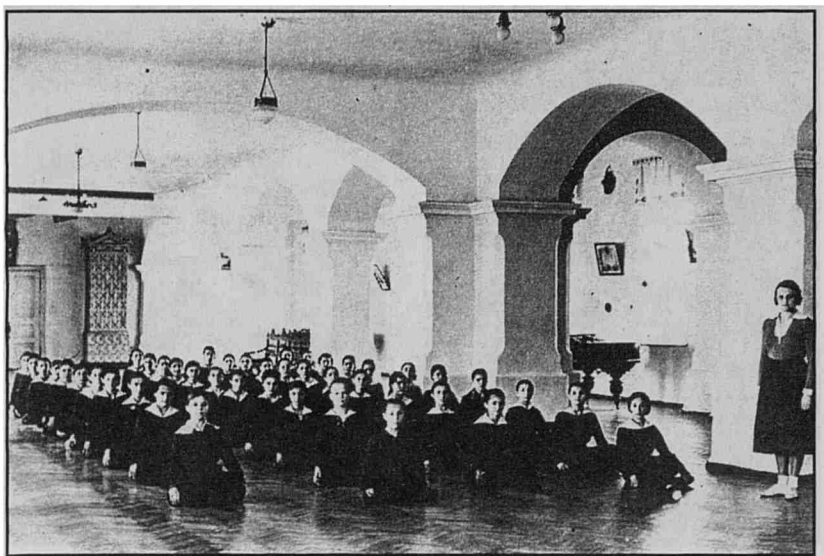
Istoria pedagogiei românești, a învățământului muzical de toate gradele, nu va fi completă fără valorificarea activității profesorilor de muzică din Basarabia. Printre aceștia, cercetătorii vor descoperi multe nume de rezistență. În lucrarea pe care o parcurgeți se face încercarea de a reconstitui numele unuia dintre ei – cel a maestrului Alexandru Cristea.



Planul Şcolii eparchiale de fete din Chişinău



Bătrâna și vestita Școala eparhială de fete din Chișinău



Ora de gimnastică în sala cu piane și parchetul strălucind ca o oglindă



Capela Școlii eparhiale
de fete din Chișinău



Temuta și respectata subdirectoare
Ana Ivanovna Șerbanovici



Profesoara de limba română
Ecaterina Nemirovski



Scriitorul Ionel Teodoreanu în vizită la Școala Eparhială de fete din Chișinău.
În dreapta – Elena Alistar în haine de străjeră



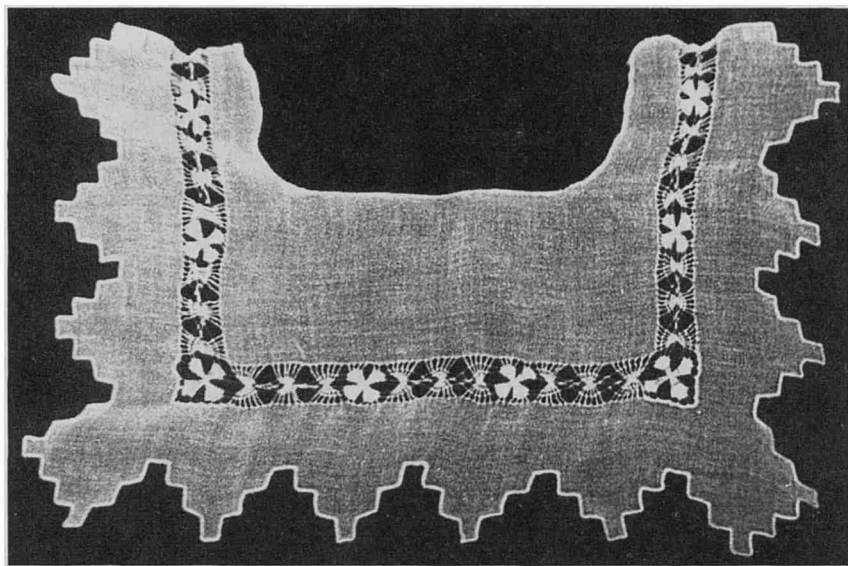
Pe un covor de iarbă în *Grădina Raiului*



La recreație în parcul Școlii eparhiale de fete din Chișinău, numit *Grădina Raiului*



Domnițele de la Eparhiala din Chișinău, în vestita și impresionanta uniformă, culegând admirația trecătorilor



Frumosul guleraș alb de la uniforma eparhialistelor, confecționat de eleve manual la orele de muncă



Elena Alistar înconjurată de *fetele sale*. În stânga - preotul și profesorul de religie Ilie Tocan



La una dintre sărbătorile Școlii eparhiale de fete din Chișinău cu participarea fostei directoare Elena Alistar și a succesoarei Maria Dumitrescu. În stânga Elenei Alistar - Rezidentul Regal Dinu Simion. În dreapta Mariei Dumitrescu - preotul de religie Bocanovski (noiembrie 1938)



Directoarea Școlii eparhiale de fete din Chișinău Elena Alistar



Elisabeta Isanos, medicul Școlii eparhiale, sora Elenei Alistar



Directoarea Școlii eparhiale de fete din Chișinău Maria Dumitrescu



Elevele Școlii eparhiale de fete din Chișinău în anul de refugiu la Sf. Ana, județul Arad, ocrotite de directoarea Maria Dumitrescu, preotul Ilie Tocan, pedagogul Ana Șerbanovici ș. a.



O revedere nostalgică a eparhialistelor și seminariștilor din Chișinău.
În centru la masă – directoarea Școlii eparhiale Maria Dumitrescu
(București, 21 noiembrie 1976)

98. SĂDIREA POMILOR

Marțian Negrea

Andantes

 In pă - mân - tul ță - riî noa - stre. A - stăzi, pomi frumoși să
 dim, — Ca prin mun - ca noa - stră sfân - tă. Rod bo -
 gat să do - hăn - dim — Ca prin mun - ca noa - stră
 sfân - tă. Rod ho - gat să do - hăn - dim.

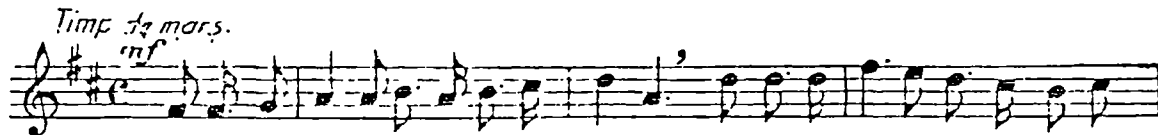
1. In pământul țării noastre,
 Astăzi, pomi frumoși sădim,
 Ca prin munca noastră sfântă,
 Rod bogat să dobândim. } bis
2. Oricе loc și oricе casă,
 Cu pomi buni, să'mprodobim,
 Cu belșug de rod'aleasă,
 Țara'ntreagă, să hrănim. } bis
3. Iar acum, toți să ne prindem,
 Că vor fi bine'ngrijiți,
 Ca să crească, să rodească
 De-or ce rău, vor fi feriți. } bis
4. Căci muncind cu hărnicie,
 Vom scăpa de-orice nevoi,
 Pomi sunt o bogăție,
 Pentru țară, pentru noi. } bis

Cântecul "Sădirea pomilor", muzică de Marțian Negrea

21. CÂNTECUL SĂDIRII POMILOR.

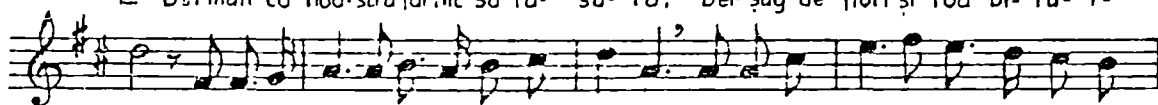
(Versuride: Mircea D. Rădulescu)

muzica de: C. M. TEODOSIU.

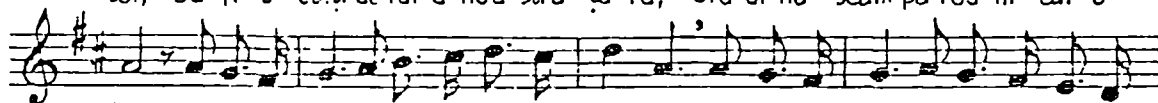


1. Bine-ai ve- nit zglo-bi-e pri-mă- va- ră, Să ne'n-flo-rești bo-go-te-le câm-

2. Din mun-co noa-stră fal-nic să ră- sa- ră, Bel-șug de flori și rod bi- ru- i-



pii. Tu ne a- duci în măn-dra noa-stră ța- ră, Al-bas-trul cer și glas de cia-căr-
tor, Să fi-e colți de rai a noa-stră ța- ră, Gră-di-nă scum-pă rod-ni- cul o-



lii. Ve-niți, stră- jeri, în-dră-gos-tiți de soa- re, Ve-niți pe câm- pu'mpo-do-bit cu
gor. La câmp, la câmp, via- stori ai ti- ne- re- ții! Să î- năl- țăm spre ce- rul sfânt un

Cântecul "Sădirea pomilor", muzică de C.M. Teodosiu



Lecția de muzică cu părintele Alexandru Cristea. În centru – profesoara de limbă română Elena Muhanov. În dreapta – directoarea Elena Alistar



Profesorul de muzică
Alexandru Iacovlev



Profesorul de muzică Ion Căpriță



7 XI 1941
se amolă intrarea în gheta
la el Președinte al Comisiei
J. O. Major
Capitan. Alex. T. Alexandrescu
Comandant

Subsemnatul Protodracon Alexandru
Cristea, profesor de muzică am onor
a 10^{ta} rang de demnitate am aproba
intrarea în gheta pe a lua contact
cu el Jusu Grad, delegatul just, în
Comisia de inventariere a bunuri-
lor cauzate acolo, pentru a ridica
pe aceluși proprietatea mea dintr-un
locuință mea pe timpul bolșevicilor.

Cu profund respect
Protodracon Cristea

7 XI 1941
Cristea Alexandru
data 11-12
Cristea Alexandru

Domnului Comandant al Garnizoanei
Cristea

Document scris și semnat de Alexandru Cristea

Numai înflăcărata iubire pentru copil și muzică, credința tare într-un ideal, convingerea nestrămutată în valorile de transformare și înnobilare, cu care o asemenea activitate poate înrăuri sufletul în formație al copiilor, numai sentimente și convingeri de înalt idealism pot provoca și susține truda fără seamăn a profesorului de muzică, pentru pregătirea și dirijarea corului școlii.¹⁶⁶

George Breazul

“Sublimul era totdeauna gradul la care se înălța părintele Cristea în opera sa”

Dacă ziariștii epocii ar fi practicat mai mult dialogurile, am fi aflat probabil de la Alexandru Cristea despre prețul sublimului ce-i definea activitatea dirijorală. Deoarece mărturiile lui ne lipsesc, vom apela la opinia contemporanului său **George Breazul**: *“Organizarea și pregătirea corului școlii ca și participarea activă și conducerea lui la serbările naționale, culturale, religioase și școlare, se consideră, în general, printre cele mai însemnate obligații didactice, artistice și educative din câte cad în sarcina profesorului de muzică(...) Nu știu cum să arăt, ce muncă aspră, obositoare peste fire, extenuantă, este pregătirea corului. Îmi vine foarte greu să spun, dar spun din experiența unui sfert de veac de dirijor de cor școlar, că nu cunosc o muncă mai istovitoare, în care toate puterile de viață ale unui biet om, să fie mai greu puse la încercare, ca în pregătirea și conducerea elevilor pentru o activitate corală. Am convingerea că toate orele de curs la un loc, poate că nu au nici valoarea, dar mai*

ales, nu sleiesc puterile unui profesor ca o oră de ansamblu coral. Căci nu este de privit o asemenea activitate a profesorului de muzică în rândul îndeplinirii obișnuite, cât de zelose, a îndatoririlor didactice. Ci, puterile artistice, cunoștințele teoretice, râvna educativă, responsabilitatea morală, sentimentele, cea mai încordată atenție, neîncetată stăruință, o permanentă și chinuitoare umbră de îndoieli și teamă, avânt și descurajare, cele mai variate mișcări sufletești, necurmată agitație psihică și chiar trupească, frământări și sleiesc energia, nervii, puterile profesorului.”¹⁶³

Această avalanșă verbală emotivă dezvăluie cu prisosință prețul perfecțiunii unui dirijor de cor. Ce-l determina totuși pe Al. Cristea să poarte în spate o asemenea povară? Răspunsul sub care, cu siguranță, ar fi semnat și dânsul, vine tot de la George Breazu. Îl găsiți în motoul capitolului pe care-l parcurgeți. Vă propunem să-l recitiți...

* * *

În lipsa mărturiilor lui Al. Cristea posibil nu greșesc mult afirmând că dintre toate preocupările muzicale ale acestuia, dirijarea corului a fost activitatea lui preferată. Am sesizat acest lucru parcurgând articolele marcate de numele său, ascultând amintirile contemporanilor. Aliniatele ce urmează, pe lângă faptul că susțin afirmațiile de mai sus, vor completa șirul de aprecieri despre dirijorul Alexandru Cristea:

“Părintele Cristea iubea muzica. Dar mai mult decât toate îi plăcea să dirijeze. Oridecâteori s-a apucat Alexandru Cristea să organizeze un cor, a reușit. Și asta îl făcea să fie iubit și admirat de toată lumea.” (Vasile Țepordei)⁴⁰⁵

“Când apărea în fața corului spre a-l dirija, părintele Cristea îi dădea nerv. Era numai energie și atenție. Orice greșală cât de mică o observa imediat. Și-l indica pe vinovat pe loc. Dintr-o sută și două chiar. Atâta dinamism cât mi-a fost dat să văd la acest ales între aleși, n-am pomenit și nici nu mi-am închipuit că poate cumula în sine un om atâta putere de pătrundere. Basarabia a avut mulți muzicanți și mai are. Dar ca să execute și să interpreteze ca părintele Cristea, mai rari. În special bucățile populare culese, aranjate și

armonizate de el, erau extraordinare. (...) Când îl ascultai îți venea parcă să zbori. Te îndemna ceva să te rupi din cele ale pământescului și vremelniceului și să zbori spre cele ale slavei cerului și ale veșniciei ori în ce stare sufletească te-ai fi aflat. (...) Sublimul era totdeauna gradul la care se înălța păr. Cristea în opera sa.” (V. Țepordei)⁴⁰⁴, *

“Ca dirijor, Alexandru Cristea aprindea glasurile pe care le conducea. A fost cel mai impetuos și mai duios conducător de cor, care a zăpăcit invidia multora. Fără să-și arunce mâinile în toate părțile, ca pe niște vâsle fără cumpănă, fără să-și clocotească părul, ca într-o tremurare epileptică, Alexandru Cristea știa, în afară de zguduitorul strângere a glasurilor într-o deplină armonie, să-și păstreze frumusețea ținutei și să sondeze respirația ascultătorilor săi. Părea un rug în plină ardere, la căldura căruia se desmorțesc simțirile, apropiindu-se de cer. Spun cei ce au cântat sub conducerea lui, că producea o adevărată electrizare împrejur și succesul și-l împărtășea cu toții, ca pe un cadou de bună înțelegere din partea lumii.” (S. Matei Nica)³⁰⁰

“Degetele dirijorale, din care se desprindea melodia ca un abur supraomenesc, ale preotului Alexandru Cristea, nervul incandescent din priviri în timpul conducerii corului, fierbințeala cu care știa să crească cuceritorul plămădă a sunetelor, transpirația tulburătoare cu care-și îmbrăca eforturile de topire a propriei lui transpuneri muzicale, toate acestea, astăzi când nu le vom mai vedea și auzi, ne fac să înțelegem că odată cu moartea profesorului Alexandru Cristea s-a frânt și o parte din sufletul acestei provincii.” (S. Matei Nica)³⁰¹

Dezvăluind laturile de activitate ale lui Al. Cristea, Nicolai Costenco îl considera “mai ales strălucit dirijor basarabean” și constata cu satisfacție că în Basarabia “o pleiadă de maeștri dirijori organizează cu pasiune și virtuozitate coruri care uimesc țara la concursuri. Notăm corul care va rămâne în istorie al părintelui

* Vasile Țepordei a vorbit admirativ despre Al. Cristea și în articolul “Muzicanți, fiți atenți!”, semnat cu pseudonimul *Vlad Țepeș // Raza*. – 1934. – 28 ian. – p. 2.

*M. Berezovschi, alături de care, pe picior de egalitate, îl socotim pe părintele diacon Cristea Alexandru. (...) Sufletul basarabean rebel la disciplină, sub bagheta acestui magician, produs direct al conștiinței muzicale tradiționale din Basarabia, se lasă încheșat în tact și tonalitate; prezența acestui omuleț cu ochi scâpărători și barbișonul în vânt electriza”.*³³⁰

“Maestrul baghetei muzicale din Basarabia” – astfel era numit Al. Cristea într-un material dedicat lui Liviu Marian, publicat în ziarul “Basarabia” din 9 decembrie 1942.

Dacă adăugăm la acest medalion de aprecieri amintirile fostelor coriste (vezi capitolul “Amintiri...”), vom avea o imagine mai completă a dirijorului Al. Cristea.

Medalionul ar fi mai bogat, dacă am cunoaște și opiniile muzicienilor, de care însă momentan nu dispunem. Doar în volumul lui **George Breazul** “**Scrisori și documente**”, am dat de o scrisoare din **14 iunie 1938**, semnată de **Mihail Bârcă** către **G. Breazul** cu fraza: “*Ce crezi, dacă dau păr. Cristea câteva lecții de teorie și clasa de cor la Conservatorul Municipal, fac bine? Sunt silit să fac acest lucru si pentru că V. Popovici, fiind și anul acesta la Tighina, nu se poate ocupa serios de conservator.*”¹⁶⁹ Informația însă ne oferă mai multe întrebări decât răspunsuri.

Al. Cristea a reușit numeroase succese dirijând peste 20 de ani corul Școlii eparhiale de fete din Chișinău. Dar care a fost primul cor din viața lui? Când s-a produs debutul artistic? Deocamdată putem vorbi documentat despre activitatea lui de dirijor începând cu perioada din Ismail. Faptul se datorează scriitorului **Nicolae Dunăreanu**, care a descris împrejurările cunoștinței sale cu maestrul. Lucrurile s-au întâmplat la un moment de răscruce istorică. Mărturiile scriitorului, sosit din Vechiul Regat, prezintă un document tulburător și pentru istoria pedagogiei din Basarabia. Ele redau greutățile, obstacolele, prin care trecea școala românească din ținutul răsăritean în primii ani după Unirea de la 1918. Iată de ce le vom reda în continuare aproape integral: “*L-am cunoscut în vremuri grele, pe timpul încrucișerilor naționale, la răspântia anilor 1918 – 1919 la Ismail. Promisem din partea profesorului Ciobanu, pe atunci directorul învățământului din Basarabia, o telegramă prin care eram numit profesor de limbă română la liceul de*

băieți din marele port dunărean. (...) Dar liceul era pustiu, nici director, nici profesori, nimeni care să-ți dea o lămurire. Profesorii ruși se ascunseseră ca șoarecii în găuri, iar ostilitatea lor în privința noastră, era mai mult ca vădită... Umblam rătăcind pe ulițele largi ale frumosului oraș, mă duceam în port, privind Dunărea, și nu știam ce să fac. Un singur coleg, care venise și el la câteva zile după mine, profesorul Mihail Timotin, era tot așa de dezorientat... Sfătuindu-ne ce era de făcut, am început să căutăm profesori. De cei vechi, toți ruși, nici vorbă... Ei nici pe departe să creadă într-o temeinică rămânere a noastră pe pământul Basarabiei. La Catedrala din Ismail era paroh însă protoiereul Kirilă, un venerabil preot și profesor de religie la liceul de băieți. Iar șeful corului regretatul nostru cântăreț... (Al. Cristea – n. n.). Ne-am adresat lor, și împreună am început să punem la cale modul cum s-ar putea deschide liceul. Cl. I, nici vorbă, trebuia să fie româniată. Umblând prin mahalale, făcând apel la fiii refugiaților dobrogeni, căci Dobrogea era încă ocupată, am putut înjgheba un număr de elevi pentru cl. I. Mai târziu a venit și directorul, profesorul trăilean, Nică Dumitrescu, și liceul a luat ființă, profesorii ruși primind să-și iee locurile însă cu predarea în limba rusă. Un greu început a fost acela, al școlii românești în anul 1918... Elevii bolșevizați și ațâțați de profesorii ruși căutau să pună cât mai multe piedici în calea unui bun mers al școlii. A trebuit multă tactică și răbdare, ca să se formeze un corp profesoral din profesori amestecați, și cu elevi crescuți în spiritul vechilor stăpânitori. Dar unul din acele elemente de valoare cu suflet de adevărat român, și care și-a pus tot sufletul pentru izbânda cauzei românești în orașul de port din sudul Basarabiei, a fost părintele Cristea, profesorul de muzică. Parcă îl văd, după aproape un sfert de veac, cum își aduna elevii, îi sfătuia, și cu vocea lui blândă, dar plină de foc, căuta să înjghebe un cor românesc. Și n-a fost zi mai măreață și mai plină de entuziasm ca atunci, când păr. Cristea în mijlocul elevilor lui, la două luni după deschiderea liceului, a apărut pe scenă cu un cor de elevi, mulți îmbrăcați în rusește, dar cântând în locul imnului rusesc, minunatele noastre imnuri: "Trăiască Regele" și "Pe-al nostru steag". Cine a trăit ceasurile acelea și l-a văzut pe iubitul nostru cântăreț, cu câtă însuflețire își dirija copiii, cu câtă mândrie căuta să se achite de marea, dar greaua însărcinare, n-au să-l uite toată viața... Nu era în persoana

lui simplu profesor de muzică, ci era personificarea unui crez, a unei izbânzii de mai bine de un veac pe pământul Basarabiei dezrobite. El însuși moldovan, fiu al Basarabiei, concretiza în ceasurile acelea dorul și durerile, bucuriile și speranțele unui neam întreg... Și așa a fost toată viața lui, acest mare cântăreț și compozitor. Modest până la ultima literă a cuvântului, blând ca un copil, uita de persoana lui când era vorba de a-și pune personalitatea în serviciul școlii și a neamului.”²⁵²

Remarcat de autoritățile școlare și bisericești, în septembrie 1920, Al. Cristea este transferat în orașul natal Chișinău și încadrat profesor de muzică la Școala eparhială de fete. N-a încetat să se dăruiască școlii, muzicii și neamului. Își trăia viața într-un neastâmpăr cultural, astfel că în 16 ani de activitate corul dirijat de el a înregistrat peste o sută de serbări școlare și culturale, fiind apreciat de M. S. Regele Carol II, Preafericitul Miron, Patriarhul României, Ministrul Instrucțiunii Publice Anghelescu, alți demnitari ai statului (dintr-un certificat, semnat de E. Alistar).¹³³ Cu doi ani mai înainte, în 12 iunie 1934, E. Alistar a expediat Ministrului Instrucțiunii, Cultelor și Artelor o adresă, din care cităm: “*În școală totdeauna e de un extrem de valoros ajutor la serbările școlare, unde elevele execută atât bucăți clasice cât și compoziții proprii ale s. sale culese din folclorul basarabean, tot atâta stăruință și succes are păr. Cristea și în conducerea corului bisericesc al școlii. Dar activitatea păr. Cristea nu se mărginește numai cu zidurile școlii, ci el cu corul dirijat de s. sa apare la toate festivitățile cu caracter public în zilele naționale sau comemorări de persoane și evenimente. Având în grijă sa elevele Școlii Normale de fete nr. 2 (de pe lângă Liceul eparhial) păr. Cristea știe să împărtășească elevelor sale gustul și măiestria pentru conducerea corurilor școlare, așa că elevele absolvente plecate la posturile lor de la țară duc cu ele cântecul românesc prin toate unghiurile țării.”¹³³*

Aprecierile contemporanilor ne permit să afirmăm, că pasionatul dirijor îndeplinea cerințele programelor analitice privitor la activitatea corală din școli. În “**Programa analitică a Școalelor normale de învățători (învățătoare) și conducătoare**” (Decretul Regal 3384 din 28 septembrie 1938), la compartimentul “**Corul**”, citim: “*Exercițiile corale urmăresc: 1) să contribuie la educația și instrucția muzicală a viitorilor învățători, alături de celelalte exerciții și noțiuni prevăzute de programa analitică a muzicii, (...) 2) să studieze repertoriul necesar*

pentru festivități școlare, naționale și religioase; și 3) să pregătească pe elevi în vederea rolului de dirijori de cor școlar, bisericesc și sătesc (la căminele culturale), dându-le cunoștințele și practica necesară pentru organizarea, instruirea, interpretarea și dirijarea corului, învățând repertoriul coral indispensabil pentru școală, biserică și sat. (...) Piesele puse în studiu la ansamblul coral vor avea caracterul moral, național, religios, social și estetic potrivit menirii educative a muzicii în școlile normale. (...) Chiar de la începutul anului școlar, profesorul va fixa și pune în studiu repertoriul pentru următoarele festivități: deschiderea cursurilor, 1 Decembrie, serbarea datinilor de Crăciun, 24 Ianuarie, serbarea primăverii (a cântecului), ziua eroilor, 8 Iunie, ziua mamei, ziua copilului, patronul școlii, Vinerea Patimilor (Prohodul) și sfârșitul anului. Fiecare școală normală își va avea corul său bisericesc, care va da răspunsurile liturgice la capela școlii, la biserica de care ține școala, sau la o altă biserică din apropiere.”¹⁶¹

Prin reprezentațiile corale susținute, Al. Cristea a desfășurat o largă propagandă național-românească. Este regretabil că nu dispunem de reflecțiile lui asupra importanței muzicii corale și a corurilor școlare pentru cultura unui popor. Dar este foarte probabil ca profesorul de muzică de la Școala normală de învățători din Cluj, I. Șerban să fi sintetizat, în articolul său **“Despre ansamblul coral în școlile normale și secundare”**, gândurile tuturor profesorilor, dirijorilor din învățământul secundar de altădată:

“Corurile școlare îndeplinesc în general următoarele condiții:

1. Au caracter instructiv. Însemnătatea ansamblului coral o știe fiecare profesor de muzică. Iar publicul laic nu comite chiar o greșală, când judecă muzicalitatea și capacitatea elevilor după felul cum s-a executat un cor. Căci dacă adevărata bază a cunoștințelor muzicale o primește elevul la ora de muzică, în cântarea în ansamblu coral elevul are ocaziunea să-și pună în aplicare toate cunoștințele sale muzicale teoretice și practice. Am putea zice, că – aproape exclusiv – numai în ansamblu coral se dezvoltă cu adevărat muzicalitatea elevilor, în deosebi simțul ritmic atât de important în muzică, elevii primesc într-o măsură oarecare – inconștient – chiar și noțiunea formei muzicale precum și a armoniei dintre voci.

2. Caracter educativ. Corurile școlare prin conținutul lor dezvoltă în elevi sentimentul religios, patriotic, moral ș. a., și întru câtva și simțul estetic. Prin urmare am putea zice, că nici un studiu din

școală nu își îndeplinește atât de bine scopul educativ ca muzica: ea contribuie poate mai mult la formarea caracterului elevului. (...) Muzica prin natura sa are înrâurire asupra mai multor facultăți sufletești deodată, pretinde dela elev o deosebită încordare a atențiunei, o concentrare a forțelor sale sufletești. Executarea celui mai simplu cântec pretinde dela elev exactitate absolută în ce privește melodia și ritmul, cere deci o conștiinciositate deosebită. (...)

3. *Corurile școlare trebuie să conțină o muzică cât se poate de atrăgătoare pentru elevi și de efect pentru auditoriu. (...) Aici din punct de vedere melodic, ritmic și armonic. Corurile prelucrate din muzica populară sunt cele mai potrivite pentru școală nu numai din punct de vedere al ușurinței executărei, dar și din punct de vedere al educațiunei. (...) Aceasta însă nu înseamnă, ca să excludem orice compozițiuni corale streine. Există o mulțime de compozițiuni corale streine foarte frumoase, potrivite pentru școală, cari au devenit așa zicând un bun internațional, și cari trebuie să facă parte din repertoriul oricărei școli.”³⁸⁰*

Revista profesorilor de muzică “**Armonia**”, editată de **M. Gr. Poslușnicu**, a dezbătut în paginile sale problema crizei repertoriului coral în școli. În numerele 1 și 2 ale anului 1929, ea a venit în ajutorul profesorilor cu un “**Repertoriu coral bisericesc**”, care conținea 56 de titluri. Iar în numerele din ianuarie-martie 1930 redacția recomanda școlilor secundare o listă de compoziții religioase și laice cu caracter patriotic și național. Prima listă a fost alcătuită de compozitorul **D. G. Kiriace** în următoarele împrejurări descrise de redacție. În dorința de a se da în biserici o cât mai mare dezvoltare cântării corale, arhiereul Visarion, pe atunci episcop de Argeș, a cerut Ministerului Cultelor instituirea unei comisii, care s-a și creat în martie 1923. Din componența ei făceau parte Episcopul Visarion, D. G. Kiriace, Al. Zira, N. Nona, I. Popescu-Pasăre și Ștefan Popescu. Comisia avea misiunea de a cerceta toate repertoriile existente, pentru ca ulterior să se alcătuiască din ele colecții alese pentru corurile instituțiilor bisericești și școlare. Din di-verse motive intenția n-a fost realizată. Însă lista alcătuită de maestrul D. Kiriace a fost expediată în februarie 1923 Episcopului Visarion. Ea era incompletă, după cum susținea autorul, și fără aprecieri asupra valorii compozițiilor.

Atât prima, cât și a doua listă constituie pentru noi o inițiere în studierea și alcătuirea bibliografiei muzicale retrospective, a repertoriilor corale din

perioada interbelică. Sper că mai avem șansa de a descoperi partiturile compozițiilor lui Al. Cristea în arhiva celor care s-au preocupat de această problemă. Căci redacția revistei “Armonia” anunța la 1929 că va “*stăruî neîncetat ca acțiunea părăsită destulă vreme, să fie reluată cu toată râvna trebuitoare, fiind spre înfrumusețarea culturii și ușurarea răspândirii repertoriilor selecționate în tot cuprinsul țării noastre*”.³⁶⁰

Dăm mai la vale ambele repertorii publicate în revistă, admitând că ele au putut fi călăuză și pentru Al. Cristea în pregătirea numeroaselor spectacole școlare, publice și religioase.

Repertoriul coral bisericesc pentru cultul creștin ortodox (și greco-catolic)

1. Liturghia de G. Musicescu pentru cor mixt și diferite alte cântări.
2. Aceiaș, aranjată pentru cor de bărbați de T. Teodorescu.
3. O liturghie mai veche a lui G. Musicescu pentru cor mixt, tipărită la 1882 la București în tipografia medelnicerului I. Cartu.
4. Serviciul cununiei de G. Musicescu pentru cor mixt.
5. Liturghia așa zisă Grecească de Preyer (Viena) pentru 1 voce de femeie și 3 bărbătești (S. T. B I, B II). Aceasta aranjată pentru S. A. T. B.
6. Liturghie grecească pentru cor mixt armonizată de muzicanți austriaci (la Viena).
7. Axioane și tropare grecești pentru cor mixt de aceeași autori.
8. Liturghie sârbească pentru cor de bărbați.
9. Liturghie pentru 3 voci egale de G. Ionescu.
10. Liturghie pentru 3 voci egale de I. Popescu-Pasăre.
11. Cântări religioase de I. Voropchievici.
12. Liturghie pentru cor de bărbați de V. Vasilescu.
13. Diferite cântări religioase.
14. Liturghie pentru cor mixt de Ed. Wachmann.
15. Axioane și alte cântări religioase în fascicule separate de Ed. Wachmann.
16. Troparele duminicale pentru cor mixt de Ed. Wachmann.
17. Troparele praznicale pentru cor mixt de Ed. Wachmann.
18. bis Liturghie pe 2 voci pentru copii de Al. Podoleanu.
19. Altă liturghie mai veche pentru cor mixt de Ed. Wachmann.
20. Câteva concerte religioase de D. Bortneanschi, traduse în românește.

21. Alte concerte de Bortneanschi, traduse în românește.
22. Repertoriu coral religios de I. Bunesu. Liturgii de I. Bunesu, Al. Flechtenmaher, Ed. Wachmann, și diferite cântări religioase de Al. Podoleanu și Mugur, I Băjenaru, Fotino, G. Ionescu și alții.
23. Liturghie pentru cor mixt de G. Dima.
24. bis Liturghie pentru cor bărbătesc de G. Dima.
25. Axioane și alte cântări de biserică pentru cor mixt și bărbătesc în fascicule de G. Dima.
26. Serviciul înmormântării și cântări funebreale pentru cor mixt și bărbătesc.
27. Liturghie și diferite cântări religioase scrise în timpul războiului mondial de G. Dima, în manuscris.
28. Liturghie pentru cor de bărbați de T. Cerne.
29. Liturghie pentru 3 voci egale de G. Musicescu.
30. Liturghie pentru cor bărbătesc de I. Vidu.
31. Liturghie pentru 3 voci egale de I. Vidu.
32. Diferite cântări religioase pentru cor (tipărite și manuscript) de I. Vidu.
33. Liturghie pentru cor mixt (tipărită) de A. Sequens.
34. Diferite cântări religioase de A. Sequens.
35. Liturghie pentru cor mixt (manuscript) de A. Sequens.
36. Diferite cântări religioase (manuscript) de A. Sequens.
37. Liturghie pentru cor mixt de Fr. Hubic.
38. Concerte și diferite cântări religioase (manuscript) de Fr. Hubic.
39. Diferite cântări religioase pentru cor mixt și bărbătesc de Al. Mihăilescu.
40. Cântări religioase pentru cor (tipărite și în manuscript) de Aug. Bena.
41. Liturghie pentru trei voci egale și alte cântări, cu volumul tipărit de P. S. S. Episcopul Nifon.
42. Liturghie pentru cor mixt de S. Niculescu.
43. Cântările liturghiei Sf. Ion Gură de Aur de Ioana Ghica-Comănești, revăzută de D. G. Kiriace pentru cor mixt.
44. Liturghie și diferite cântări religioase pentru cor (tipărite și manuscript) de M. Berezovschi.
45. Pentru liturghiile grecești se pot lua informații fie dela biserica din București, sau dela cea din Viena, sau dela legația Grecească.
46. Pentru cântările rusești se pot lua informații fie dela d. Berezovschi,

fie dela ceilalți din Chișinău.

47. Liturghie pentru cor mixt cu text românesc și slavon de E. Mandicevski (manuscript), ș. a. (a se vedea revista – n. a.).³⁶⁰

Repertoriul școlar al școalelor secundare

Repertor religios

1. Liturghia pentru voci egale de Teodor Teodorescu (Iași).
2. Liturghia pentru voci bărbătești de George Dima (Cluj), G. Ștefănescu, Antonie Sequens (Caransebeș).
3. Liturghia pentru voci mixte bărbătești și egale de M. Berezovski (Chișinău).
4. Liturghia pentru voci mixte de G. Musicescu, Aurel C. Popovici (Arad), Constantin I. Baci (Iași), Mihail Rădescu (Craiova), Ioana Ghica-Comănești, A. Sequens, Ioan Bohociu (Galați).
5. Îngerul a strigat de A. Sequens.
6. Cantată religioasă de I. Bohociu.

Repertor laic

1. Culegerea de 60 coruri mixte de Sava Columba (Cluj).
2. Colecție de coruri mixte (3 caiete), de coruri bărbătești (3 caiete) de Sabin Drăgoi (Timișoara).
3. Colecție de coruri mixte și bărbătești de Ioan Vidu (Lugoj).
4. Două colecții de coruri mixte și bărbătești de N. Oancea (Brașov).
5. Cântece de copii cu acc. de piano de Ana Pavelescu-Dimo.
6. Cântece populare românești pentru cor bărbătesc de T. Teodorescu.
7. 29 de coruri mixte, bărbătești și femeiești de A. Bena (Cluj).
8. 6 fascicule cu coruri bărbătești și femeiești de C. Porumbescu.
9. Codrule-Codruțule, pentru cor bărbătesc de A. Sequens.
10. Zece coruri mixte de I. Danielescu (Ploiești).
11. Imnul școlii pentru 3 voci femeiești de I. Danielescu.
12. Zece coruri mixte de Enrico Mezetti (Iași).
13. Melodii populare românești pentru solo, cor și piano de C. I. Baci.
14. 9 coruri mixte și bărbătești de I. Bohociu.
15. 8 coruri bărbătești de I. Bohociu.

16. Madrigal pe o temă populară pentru cor mixt de Stan Golestan.
17. Două volume de cântece populare românești de N. Oancea.
18. Cântece pe 1, 2, și 3 voci egale de Timotei Popovici (Sibiu).
19. Florile dalbe, colinde pentru cor mixt și bărbați de Timotei Popovici.
20. Mama lui Mihai (baladă), Rapsodia română, Năluca și Farmec de primăvară – toate pentru cor mixt și orchestră, 10 cântece patriotice – pentru cor și orchestră de A. C. Popovici-Racovița.
21. Anacreontice, coruri vesele, cântece naționale pe 3 voci de G. Gălinescu (Iași).
22. 43 coruri mixte pe voci egale de Al. Zira (Cernăuți).
23. 29 cântece poporale și melodii vechi românești, în 10 caiete, 17 cântece pentru cor bărbătesc de G. Dima.
24. Colecțiune de coruri școlare pe 3 voci de I. Solovin (Craiova).
25. Amintiri din școală, coruri pentru 2 și 3 voci de M. Rădescu (Craiova).
26. Colecțiune de folclor în 3 caiete de G. Dumitrescu-Bistrița.
27. Colecțiune de 20 coruri mixte de M. Gr. Poslușnicu.³⁶²

În anii de după 1936, numărul manifestărilor culturale semnate de Al. Cristea a trecut mult de cifra anunțată de E. Alistar. Când vor fi indexate toate publicațiile periodice din Basarabia interbelică, vom avea posibilitatea să alcătuim o cronică a acestor manifestări – parte integrantă din peisajul culturii românești. Aici dăm în continuare doar unele, descoperite de noi:

1934, mai. Școala eparhială de fete și-a sărbătorit 70 de ani de existență. O manifestare de importanță majoră, la care n-a lipsit corul dirijat de Al. Cristea.³⁷⁰

17 [iunie] 1934. Duminică, din inițiativa corpului didactic secundar din Chișinău, în Sala Eparhială, a fost omagiat compozitorul C. Porumbescu. Serbarea a deschis-o conferința lui Liviu Marian. Au fost executate aproximativ 13 compoziții ale omagiatului: *“La executare au contribuit profesorii și profesoarele de muzică din localitate: d-ra Cojuhareva, d-na Poltzer, d-nii Pavlov, Munteanu, Stegareov. Corurile Școlii Eparhiale de fete și a studenților teologi de sub conducerea iscusitului maestru-dirijor prof. diacon Cristy a uimit pe ascultători, încât cu drept cuvânt d-l prof. Niculiță, luând cuvântul la sfârșit a zis că corurile pentru asemenea cântări ar*

trebui premiate iar pâr. Cristy decorat (subl. n.). S-au interpretat: “Pe-al nostru steag”, “Ștefan cel Mare și altarul m-rei Putna”, “Balada”, “Serenada”, “Pe malurile mării”, “Cântec de primăvară” ș. a.³²¹

1936, 2 ianuarie. Tradiționala serbare a clerului din Chișinău în jurul Pomului de Crăciun. La evocarea frumoaselor obiceiuri strămoșești a asistat și Mitropolitul Gurie. *“Corul clericilor, condus de pâr. Al. Cristea a fost un lung timp aplaudat pentru cântecele “Buna dimineața la Moș Ajun” și “O, ce veste minunată”, prin care și-a afirmat încă odată renumele de un bun dirijor”* (subl. n.).³⁶³

1936, 5 martie. În prima zi a Congresului cântăreților bisericești din Basarabia, la ședința de după amiază, corul Asociației cântăreților, condus de Al. Cristea, a susținut un concert: *“Atât bucățile executate cât și conducerea pâr. Cristi au întrecut așteptările (subl. n.). În special delegații din restul țării au rămas încântați, întrucât au avut ocazia să asculte prima dată în viață un asemenea cor compus din cântăreți.”*²²⁶ În același număr s-au publicat reflecțiile profesorului de religie Ilie Tocan despre congresul numit. Spre final acesta remarcă: *“Încheind nu pot să nu împărtășesc tuturor impresia ce mi-a lăsat-o minunatul cor al cântăreților, care sub conducerea unui minunat cântăreț ne-a dat o fină și neîntrecută executare a câteva bucăți liturgice.”*⁴⁰⁶

1938, ianuarie. La întrunirea clerului din or. Chișinău în jurul Pomului de Crăciun, *“în prezența Mitropolitului Gurie, s-a desfășurat un bogat program artistic. Corul cântăreților sub conducerea p.c. diacon A. Kristi, a cântat mai multe bucăți, care s-au remarcat prin finețea execuției (subl. n.). Apoi totul a trecut pe seama copiilor, cari cu mult elan, c-o însuflețire de nedescris, au executat cântece, bucăți la pian, la vioară etc. A urmat filmarea datinelor și obiceiurilor de Crăciun în diferite țări. Totul s-a sfârșit prin o gustare, servită tuturor oaspeților în localul școalei de cântăreți”*.²⁷²

1938, aprilie. Chișinăul sărbătorea 20 de ani de la Unirea Basarabiei cu Țara: *“Din grija d-lui General Georgescu Pion, preș. secțiunii culturale a Ligii Culturale din Chișinău și osteneala d-lui profesor Ciulcu a avut loc o serbare frumoasă în Sala Eparhială, unde a conferențiat d-na E. Alistar-Romanescu*

“Despre mișcarea națională în Basarabia” în fața tineretului școlar și a cetățenilor cari n-au mai încăput în sala fostului Sfat al Țării. Aici corul liceului eparhial de fete și al seminarului teologic de sub conducerea pâr. Cristea și corul interșcolar condus de dl prof. Traian Popovici, au cântat arii naționale (subl. n.). Apoi a vorbit dl general Ciupercă, comandantul corpului armată, sfătuiind tineretul să i-a pildă de la înaintașii cari au sângerat să le lase lor un neam întregit și o țară mărită.”³⁷²

1940, 24 – 25 mai. În acele zile la Chișinău, în sala festivă a Primăriei, s-a ținut Adunarea generală ordinară a membrilor Societății Scriitorilor din Basarabia. *“După ședința scriitorii s-au îndreptat spre Sala Eparhială, unde a avut loc o șezătoare literară. Corul liceului de fete din Chișinău, dirijat de pr. Al. Cristea, a intonat “Imnul Regal”, a executat admirabila poezie a lui Mateevici “Limba noastră”, pusă pe note de pâr. Al. Cristea. Corul a mai executat câteva cântece din folclorul basarabean (subl. n.).”*

1942, 31 octombrie – 1 noiembrie. Școala a participat la Serbarea unui an de la dezrobirea Basarabiei, pentru care a primit mulțumiri din partea Onor. Guvernământ. Ea a adăpostit 400 de coriști din întreaga Basarabie, sosiți la serbare. În darea de seamă a Școlii eparhiale pe luna noiembrie 1942, din care am extras această informație, nu se precizează dacă a participat ori nu la serbare corul dirijat de Al. Cristea. Putem însă presupune că printre coriștii din întreaga Basarabie, întruniți la impresiananta acțiune, erau și elevele de la Eparhială în frunte cu dirijorul lor.¹²¹

N-am inclus în micro-cronica culturală reportaje despre participarea corului lui Al. Cristea la fascinantele excursii prin țară, pentru că ne vom referi la ele în mod deosebit în continuare.

Din articolul intitulat **“Ce interesează pe profesorii de muzică din noul regulament al învățământului secundar”**, publicat în numerele 5 – 6 ale revistei **“Armonia”** din 1929, am ales partea ce vizează excursiile școlare: *“Art. 214. Excursiile formează în activitatea școlară o lucrare obligatorie, atât pentru elevi, cât și pentru profesori.*

Profesorul de muzică va conduce cântări în timpul marșurilor sau în ore libere.

Art. 221. În ceiace privește profesorii și maeștrii, zelul depus pentru organizarea și conducerea excursiilor va fi notat în statul personal ca o dovadă deosebită de râvnă în împlinirea sarcinei de educatori.”¹⁸⁸

Adăugăm la secvențele din regulament afirmația distinsului profesor de geografie de la Seminarul teologic și Liceul militar din Chișinău **Gh. Rașcu**: “*Excursiile înseamnă punerea în practică a tuturor noțiunilor asimilate de elevi, alcătuind partea cea mai frumoasă a vieții de liceu, care va rămâne neștersă în mintea participanților. Pentru teritoriile alipite excursia înseamnă ceva mai mult: ea cimentează unitatea sufletească a neamului nostru și dezvoltă sentimentul patriotic.*”³⁵⁶ Cât de actuală rămâne ultima parte a constatării lui G. Rașcu pentru românii din afara granițelor românești!

Școala eparhială de fete din Chișinău își avea animatorii săi în această importantă activitate: profesorul de religie **Ilie Tocan**, profesorul **Al. Cristea**, profesoarele **E. Georgescu** și **Nagacevski**. Pentru excursiile organizate de școală erau favorizate coristele. Urmează descrierea câtorva dintre ele:

1924. În zilele de 30, 31 mai – 1 iunie, optzeci de eleve coriste din clasele a III-a și a VI-a a școlii **au vizitat mănăstirile Răciula, Frumoasa și Hârbovăț**. La 30 mai ele au fost întâmpinate cu trăsurile la gara Călărași de maicile de la mănăstirea Răciula, unde au rămas să înnopteze. Următoarea zi au petrecut-o la mănăstirea Frumoasa. A treia mănăstire i-a găzduit în zilele 31 mai – 1 iunie. Locurile pitorești, ospitalitatea gazdelor le-au creat tuturor buna dispoziție. N-au lipsit cântecele.³⁹

1934, 25 – 26 iunie. Un grup de excursioniste, în frunte cu preotul **Ilie Tocan**, **au vizitat or. Ismail**. În port oaspeții au fost întâmpinați de către autoritățile civile și ecleziastice: viceprimarul N. Chirilov; consilierii eparhiali **Teodor Dumbravă**, **Mihail Madan** și **Vasile Constantinov**; secretarul eparhial, protodiaconul **Ioan Belodanov** ș. a. Elevele au fost găzduite la internatul Seminarului teologic, condus de **A. Harghel**. La vizitarea Catedralei orașului s-au executat câteva imnuri religioase.¹⁴⁸

1935, 18 – 21 mai. Cincizeci și trei de eleve coriste, însoțite de părintele **I. Tocan**, părintele **Al. Cristea**, profesoarele **Nagacevski** și

E. Georgescu, **au făcut o excursie la Bălți și un pelerinaj la mănăstirea de maici Călărășăuca**, pe banii proveniți din veniturile capelei școlii. Un atribut nelipsit în excursii era renumitul, imensul samovar, din care se bea ceai în vâzul lumii lângă vagon. La Bălți oaspeții au fost întâmpinați de emisarii Î. P. S. Vicarion – părintele S. Vatrîci și ic. D. Popovici. Un afiș roz, special tipărit și expus pretutindeni, vestea sosirea coristelor. De la gară, însoțite de fanfara Școlii normale din localitate, elevele au mers la Catedrala Veche. În drum li s-au aliniat elevele Liceului “Domnița Ileana”. În Sobor corul a dat răspunsurile la slujba Sf. Liturghii, oficiate de un sobor de 12 preoți, stârnind emoțiile și admirația numerosului public. După slujbă coristele însoțite de elevele de la “Domnița Ileana” au vizitat Catedrala Nouă, răsărită din inițiativa P. S. Visarion, atelierul de obiecte bisericești, Castelul Episcopal. În fața sălii arhipline eparhialiste au prezentat un buchet de cântece naționale, fiind răsplătite cu lungi aplauze și flori. N-a lipsit în repertoriul din Bălți “Limba noastră”. În drum spre mănăstirea de maici Călărășăuca excursionistele au poposit în com. Otaci, fiind întâmpinate de școlile și autoritățile din localitate cu cuvântări de bun sosît. În școala, în care părintele Cristea și-a început cariera pedagogică, manifestanții l-au ovaționat pe cunoscutul dirijor, eternizând clipele printr-o fotografie. Angajindu-se să revină cu un concert, grupul și-a continuat drumul. La mănăstirea Călărășăuca oaspeții au fost întâmpinați de maica stareță Veronica Bușilă, absolventa Școlii eparhiale de fete din Chișinău, de elevii și profesorii din două școli primare din Otaci, de altă lume, care dorea să asiste la slujba vecerniei, oficiată cu o voce nuanțată și pătrunzătoare de părintele Silvestru Vatrîci. Corul Școlii eparhiale și al maicilor se întreceau ca la un adevărat concurs la răspunsurile date în timpul slujbei. Plimbarea prin pitoreasca pădure, adunarea exponatelor pentru muzeul școlar au sporit valoarea și consistența spirituală a excursiei. A doua zi, de dimineață, încă o fotografie cu maicile spre amintire. În trăsuri au revenit la Otaci pentru a-și onora promisiunea. Foștii elevi ai lui Al. Cristea au prezentat și ei un spectacol muzical în cinstea învățătorului. A treia fotografie la despărțire. Următorul popas și concert a fost la Lipnic. Mulțimea înștiințată printr-un afiș, expus în gară, și altul purtat de un om prin orașel, s-a adunat în cazinoul C. F. R.-ului pentru a admira cântecul românesc, executat de un splendid cor și dirijor. *“Încântate de primire și aproape convinse... de importanța”* lor, elevele au revenit la Chișinău. Finalul excursiei, descrise emotiv de

prof. E. Georgescu, pare deosebit de drăguț pentru a nu fi redat întocmai: *“La Chișinău, trecând voioși și veseli prin poarta școlii sub ochii păr. Tocan, care nu știu a câta oară, dar de cazul acesta pentru ultima dată ne număra și cu ușurare pronunță: 53 au fost la plecare, 53 au ajuns acasă. Mulțumim Domnului.”*²⁵³

1937, 15 – 20 octombrie. Excursia în Ardeal cu un scop național deosebit, urmărit de Ministerul Educației Naționale. Potrivit ordinului acestui minister, școlile normale din țară aveau misiunea să contribuie prin religie la stoparea deznăționalizării românilor din Ardeal, înstrăinați sistematic de stăpânirea maghiară. Ordinul prevedea ca școlile să dăruie comunelor din județele secuizate câte o troiță și un clopot. Elevii și profesorii de la eparhială (secția normală și liceu) au adunat suma necesară pentru clopot în valoare de 9.000 lei și pentru troiță – 4.000 lei. Ministerul le-a fixat satul de români Coșeni din jud. Brașov. În ziua de 15 octombrie, 59 de eleve din clasele a VIII-a a școlii, însoțite de cunoscuții deja părintele I. Tocan, părintele Al. Cristea, prof. Georgescu-Pion, precum și de pedagoga Leahu, au părăsit Chișinăul. Grupul a ajuns la Coșeni pentru instalarea și sfințirea obiectelor în dimineața zilei de 17 octombrie. Până atunci excursioniștii au poposit în diverse localități. La 15 octombrie au vizitat Mausoleul Eroilor de la Mărășești, corul școlii intonând în incinta lui “Veșnica pomenire”. La 16 octombrie, ajunși la Tg. Ocna, au participat la sărbătorirea zilei de naștere a M. S. Regelui Carol II. Cu acest prilej s-au interpretat “Trăiască Regele”, “Imnul străjeresc”, “Hora Unirii”. Seara au sosit la Brașov. În drum spre Chișinău corul a intonat versuri cu pomenire pe locul, unde a murit I. G. Duca (asasinat la Sinaia la 29 decembrie 1933). În dimineața zilei de 20 octombrie, eparhialistele au revenit acasă cu un buchet de sentimente și amintiri despre frumoasa și bogata Țară Românească.^{57, 254}

1939, aprilie. Excursie la Curtea de Argeș. În ziua de 17 aprilie 1939 corul lui Al. Cristea și-a confirmat încă o dată inspirația și măiestria în fața miilor de ascultători al postului de Radio București. Recompensa din partea direcției școlii n-a întârziat să vină, sub forma unei încântătoare excursii la Curtea de Argeș, condusă de directoarea Maria Dumitrescu, părinții I. Tocan și Al. Cristea. Răspunsurile la Sf. Liturghie din biserica curții, parastasul la mormântul Reginei, vizitarea Palatului Episcopal, Palatului Regal, a vechii biserici domnești, precum și vizitarea la

întoarcere a portului Galați, cu docurile și vapoarele staționate în el au fost doar câteva dintre emoționantele momente ale excursiei. Unele au fost zugrăvite de participantele la ea, doamnele Tatiana Vacalov și Claudia Cobaslian (vezi capitolul “Amintiri...”).^{69, 111}

1942, 8 iunie. Școala a organizat o șezătoare pentru propaganda națională în Transnistria. Cu această ocazie au participat la excursie 100 de eleve, însoțite de personalul didactic. La Tiraspol s-a dat reprezentație la teatrul din localitate, s-a prezentat un spectacol în fața răniților din spitalul nr. 3 de campanie. S-au jucat piesa “*Legenda funigeilor*”, înscenarea “*La oglindă*”. Corul dirijat, de data aceasta de prof. M. Bârcă, a executat mai multe cântece. S-au interpretat dansuri naționale sub conducerea prof. Constantinescu. La Odesa elevele au oferit un program artistic la Teatrul Național. La Teatrul de Operă au audiat opera “Faust”. Au fost vizitate localul Primăriei, Catedrala Sf. Ilie, portul, clădirile istorice, Conservatorul etc.^{119, 152}

Excursia pe insula Abacaleh, România (n-am identificat data), locuită de turci, “*răsfățată de mângâierile apelor Dunării, plină de taine orientale și delicioase dulciuri*” a impresionat mai multe copile de la eparhială (din amintirea dnei **Larisa Cristea**, născută **Eladi**).

Nici curgerea nemiloasă a anilor nu e în stare să șteargă utilitatea și plăcerea călătoriilor din copilărie. Acest lucru îl înțelegea perfect înțeleapta administrație a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, pentru care excursiile au însemnat mereu un instrument sigur de instruire, dar mai ales de educație morală și națională.

Nu mai puțin educativă era o altă manifestare culturală din Școală eparhială – sărbătorirea **Hramului Intrării Maicii Domnului în Biserică din 21 noiembrie**. Evenimentului religios i se alătura festivitatea finalizării anului școlar. Căci la Școala eparhială de fete bobocii se numărau exact cum susține proverbul – toamna, și nu primăvara-vara. Decorul sărbătorii îl creau distinșii oaspeți – personalități de marcă ale orașului, profesori, elevi, alt onorat public. Evenimentul religios și cultural începea cu slujba religioasă, oficiată de Mitropolit, asistat de un înalt sobor de preoți și splendidul cor al școlii. Înalțul ierarh înmăna de obicei premiile pentru realizările în învățământ. Sărbătoarea era luminată de un program artistic,

sufletul lui fiind Al. Cristea. Pentru a reda zilei o cât mai puternică strălucire, dirijorul exploata puternic timpul cu mult înainte de 21 noiembrie. Ca mai apoi presa să comunice cu satisfacție: *“E de remarcant că toate bucățile executate de cor, au trecut peste calificativul foarte bine.”*³⁷¹ Ori: *“După Imnul Regal au urmat (...) coruri populare și naționale, executate de corul școlii sub conducerea pâr. Cristea, care de data aceasta s-a întrecut pe sine.”*³⁷⁵

Programul festivităților din ziua hramului școlii se enunța în **Registrele de prezență**. Datorită acestui fapt le putem cunoaște și noi. Vom reda în continuare programul ultimei serbări, din 21 noiembrie 1942, pe care Al. Cristea *“o reușise admirabil”*³¹⁰ (după părerea unora, efortul fizic și psihic depus la pregătirea ei l-a costat viața):

1. Serviciul divin, oficiat de Î. P. S. Arhiepiscopul Efrem
2. Imnul Regal – cor
3. Prutul nu ne mai desparte – poezie
4. Limba noastră – cor
5. Fata care joacă bine – cor
6. Trei hore: Alunelul ș. a.
7. Lelea' naltă cu galoși – cor
8. Hora de prof. Gavrilă – cor (subl. n.)
9. Deportații – poezie
10. Nu te putem uita, nu te putem vinde – poezie
11. Sărita din Bihor – dans
12. Transilvanie, Transilvanie – poezie
13. Învârtita din Arad – dans
14. Ardeleana – dans
15. Pentru Neam, Țară și Rege – cor
16. Unirea – poezie
17. Astăzi iar mă mână gândul – cor
18. Nici o brazdă românească nu se uită – piesă alegorică
19. Ardealul – cor.*

Sărbătorile școlii din anumiți ani erau marcate prin spectacole de operetă, montate cu participarea lui Al. Cristea. În atmosfera unui astfel de eveniment ne introduce ziarul **“Viața Basarabiei”**: *“La ora 7 seara Societatea culturală “Iulia Hașdeu” a dat o serbare școlară în scop de binefacere reprezentând cunoscuta operetă “Bastonul*

* A. N. R. M., fond 1862, inv. 30, dos. 274, p. 179.

*fermecat” de d-nii P. Crihan și I. Calughin, muzică de Gh. Iațencovschi și V. Iușchevici. Opereta a avut un succes desăvârșit.” Rolurile au fost interpretate de elevele Nina Țău, Ludmila Osievschi, Eugenia Belodanov, Elena Rău, Burbulea, Galina Cebanovschi. Succesul s-a datorat profesorilor Al. Cristea și Elena Muhanov (partea regizorală). Corespondentul ziarului remarcă în acele zile: “pentru prima oară publicul din Chișinău a auzit o operetă bine reușită, fiind executată de elevele unei școli.”**

La 21 noiembrie 1937 s-a interpretat opereta “**Harță răzeșul**” de V. Alecsandri, muzică de Victor Iușchevici, montată cu ajutorul autorului muzicii.

În gala succeselor din ziua hramului școlii se mai strecurau clipe de disconfort spiritual. Doream mult să cunosc reflecțiile lui Al. Cristea despre epocă, cultură, muzică, pedagogie, religie. Răsfoiam documentele timpului, pentru ca în cele din urmă să dau de un articol, publicat de el în ziarul “**Raza**”, dar despre... un conflict, dezlănțuit între Al. Cristea și profesoara de muzică Anencov. Evoc acest moment din biografia lui Al. Cristea nu pentru a lua atitudine față de persoanele implicate în conflict ori pentru a stăruia asupra adevărului în situația creată, ci pentru a confirma un lucru știut: viața ne oferă nu numai surprize plăcute. Nici drumul parcurs de Al. Cristea n-a fost presărat mereu cu flori. Redăm în continuare integral articolul amintit, intitulat “**Un răspuns**”:

“*Primim și dăm publicității următoarea scrisoare a păr. Al. Cristi:*

În nr. 328 a ziarului “Raza” am fost întrebat de pr. Iliodor Popescu cam ce măsuri am luat pentru menținerea și dezvoltarea cântului religios la Școala Eparhială de fete. Sesizat de această întrebare, pentru lămurirea opiniei publice și spre cunoștința celor care se interesează de situația corului Școlii Eparhiale de fete, răspund următoarele: Din anul 1920 pe când eram transferat la această școală în calitate de profesor de muzică vocală și până-n toamna anului curent, corul Școlii Eparhiale a fost ceva unitar. Elevele care se recrutau în cor erau majoritatea (aproape 3/4) din secția normală și 1/4 din secția liceală. Între elevele ambelor secții domnea o perfectă armonie și înțelegere.

* Sărbătorirea Patronului Școlii Eparhiale de fete // *Viața Basarabiei*. – 1935. – 24 nov. – p. 2.

În toamna anului curent toate elevele dela clasele secției normale au fost date pentru complectarea catedrei d-ei Anencov, suplinitoare la Școala profesională din localitate. Subsemnatului, care sunt încadrat la Liceul Eparhial mi s-a dat numai clasele liceale, ceiace în total formează zece ore de clasă și două ore de ansamblu reglementar. Pentru complectarea catedrei mele până la 15 ore săptămânale, prin ord. Insp. Școlar Nr. 22929 din 22 octombrie mi s-a dat ca complectare 3 ore de cor bisericesc, prevăzut de regulament numai pentru secția normală. Deci prin numirea d-ei Anencov la Școala Eparhială în mod automat s-a făcut despărțirea corului întreg în două, căci conform regulamentului fiecare din noi trebuie să avem cor separat pentru ansamblu reglementar (ceiace privește executarea cântului laic), iar în ce privește biserica – toate coristele au rămas obligate a participa așa cum s-o practicat și până-n prezent. Așa am înțeles eu și așa sună și dispoziția onor. Insp. școlar. Însă nu vrea și nu dorește a înțelege acest lucru d-na Anencov, care caută ca pacea și buna înțelegere ce a domnit între eleve s-o transforme în ură nu numai între ele dar și chiar față de persoana mea, căci d-na Anencov, când vorbește despre mine nu se sfiește a spune în fața elevelor: “căutați de cântați bine, căci inamicul nostru ne ascultă”. Dacă Domnia sa crede că prin astfel de metode și procedee se dă o educație sănătoasă elevelor normaliste, educatoarele de mâine a poporului românesc – n-are decât a cere și asentimentul acelor, cari i-au dat până în prezent tot concursul. Pe mine personal nu mă miră atitudinea d-ei Anencov, de origine armeană, căci d-sa, sentimentele sale patriotice și educația copilelor le face simțind și gândind armeneste.

Am arătat mai sus că conform dispoziției Inspectoratului școlar conducerea corului bisericesc la normală a fost trecută exclusiv în obligația mea. Spre regretul meu trebuie să mărturisesc că exemplele “bune”, date de d-na Anencov elevelor normaliste, au avut și efect “bun”, căci sub îndemnul d-sale și din cauza amenințărilor, elevele normaliste au început a lipsi dela datoria lor. Așa de exemplu în ziua de 7 noiembrie, la priveghere în biserică, din toate coristele normaliste s-au prezentat numai 4 eleve. Acelaș lucru s-a petrecut și în ziua de 14 noiembrie, când am fost nevoit să trimit o elevă la d-na Directoare cu rugămintea de a veni și a constata numărul elevelor prezente. Rugămintea mea n-a avut nici un rezultat.

Se apropia ziua patronului școlii noastre și a hramului

bisericesc. La toate invitațiile mele normalistele mi-au răspuns că d-na Anencov le-a dat poruncă severă a nu se prezenta la repetițiile corului bisericesc, amenințându-le că le va scădea conduita la minimum. Am fost nevoit să raporteze oficial d-nei Directoare și pâr. Președinte al Comitetului Administrativ. În adevăr, intervenția către pâr. Președinte a avut efect și eu am avut posibilitate să fac două repetiții cu corul bisericesc complet și cu atâta pregătire să apar la hramul bisericeii, iar pe raportul meu înaintat d-ei Directoare a fost pusă o rezoluție, prin care D-sa confirmă că a aprobat elevelor soliste de la normală să fie scutite de a cânta la biserică în ziua de 21 noiembrie ca să nu-și obosească vocile. Iar consecința acestei rezoluții a fost, că elevele desemnate de d-na Anencov și-au rezervat vocile la slujba religioasă, iar majoritatea normalistelor n-au cântat afară la inaugurarea și sfințirea pavilionului străjeresc.

Iată situația adevărată a cântului religios în Școala Eparhială. Cred că factorii în drept vor lua act despre lucrurile ce s-au petrecut în Școala Eparhială și vor impune prin autoritate ca să nu-mi facă dificultăți și a mă lăsa în bună pace a executa întocmai ordinul Inspectoratului școlar.

Nota redacției: Constatăm cu surprindere că în rezmerița din corul bisericesc al Școlii Eparhiale o parte din vină o poartă și d-na directoare, care pare că tolerează și chiar încurajează ieșirile d-ei Anencov.²³⁶

Preotul **Iliodor Popescu**, care l-a provocat pe Al. Cristea să scrie articolul, nu era altcineva decât profesorul de religie **Ilie Tocan** (am aflat despre pseudonimul lui I. Tocan de la fostul redactor al ziarului "Raza", dl Sergiu Roșca, actualmente domiciliat la București). Dânsul în repetate rânduri a venit în apărarea și susținerea lui Al. Cristea. Nemulțumit de numirea profesoarei Anencov, I. Tocan a intervenit încă în decembrie 1934, publicând un material intitulat "**Cazul de la Școala Eparhială**", din care cităm: "De curând a fost numită la Școala Eparhială de fete ca maestră de muzică o oarecare Makaki Anincova. A fost numită la orele suplimentare. Și prin aceasta a lovit serios în interesele școlii și ale dirijorului titular, căci toată lumea cunoaște personalitatea muzicală a pâr. diacon A. Cristi. Grație cuc. sale școala a câștigat enorm, căci corul condus de c. sa a luat de atâte ori premiul I pe țară. Nu mai vorbim aici de corul bisericesc organizat de cuc. sa. Și în loc de mulțămire inspectoratul

i-a luat orele suplimentare și le-a dat unei maestre streine. Și care e și suplinitoare. Apoi domnia sa nu știe să organizeze un cor. Cine va răspunde de clasele conduse de d-ei? Tot păr. Cristea, care este lovit și moral și material mult. Dar problema este mai gravă. D-na Anincov este de rit armean-gregorian. Deci nu este ortodoxă. Există o convenție între Ministerul Instrucțiunii și Mitropolia Basarabiei prin care s-a legiferat ca toți profesorii de la Școala Eparhială vor trebui să fie creștini ortodocși.”¹⁸⁶

Un alt articol semnat de I. Tocan (“Să păstrăm tradițiile”), publicat a doua zi după hramul școlii din 1936, deplânge dispariția unor tradiții în educația religioasă a elevelor de la eparhială (“*nu se păstrează morala creștină*”, “*nu se dezvoltă sentimentul religios*”), exprimă îngrijorarea pentru soarta cântecului bisericesc la secția normală a școlii.³¹⁶

Ambele materiale redau atașamentul lui I. Tocan față de Al. Cristea, recunosc măiestria lui artistică: “*S-a ținut să fie lăsat la Eparhială în mod excepțional, ca dirigior păr. A. Kristi, acest maestru neîntrecut a organizării corurilor bisericești. De câțiva ani s-a observat pregătirea unei lovituri. În anul acesta s-a dat, prin numirea la secția normală a unei suplinitoare de rit... armeano-gregorian. Și tocmai pentru secția normală, menită a pregăti viitoarele învățătoare, care după sensul declarațiilor ministeriale, nu trebuie să fie străine de conducerea corurilor bisericești, având așa ceva chiar ca obligație.*”³¹⁶

“**Un răspuns**” de Al. Cristea a fost discutat în ședința Consiliului școlii din 18 decembrie 1936. Procesul-verbal pare că emană și astăzi atmosfera incendiară din acea zi, supărarea persoanelor implicate. Era nemulțumită și directoarea E. Alistar, căreia redacția ziarului “Raza” i-a adus unele reproșuri, legate de caz. Ați citit mai înainte favorabila caracteristică pentru Al. Cristea, semnată de E. Alistar. Dar iată că într-o situație de conflict dânsa n-a fost destul de corectă. Parcurgând procesul-verbal, am simțit și eu ghimpele aruncat de E. Alistar în maestrul Cristea: “*Analizându-se articolul “Un răspuns” semnat de Diac. Kristi, prin care se aduce învinuire D-ei Directoare, că n-a fost încurajat și susținut, D-na Directoare afirmă că autorul a fost încurajat și chiar încadrarea lui la Școala Eparhială s-a realizat în mod excepțional prin avizul și intervenția direcțiunii, deși păr. nu avea decât patru clase spirituale și școala de cântăreți ceea ce îi dădea pe atunci dreptul de a fi cântăreț la țară, însă apreciindu-l ca un conducător*

talentat al corului i s-a dat tot concursul."⁵⁶

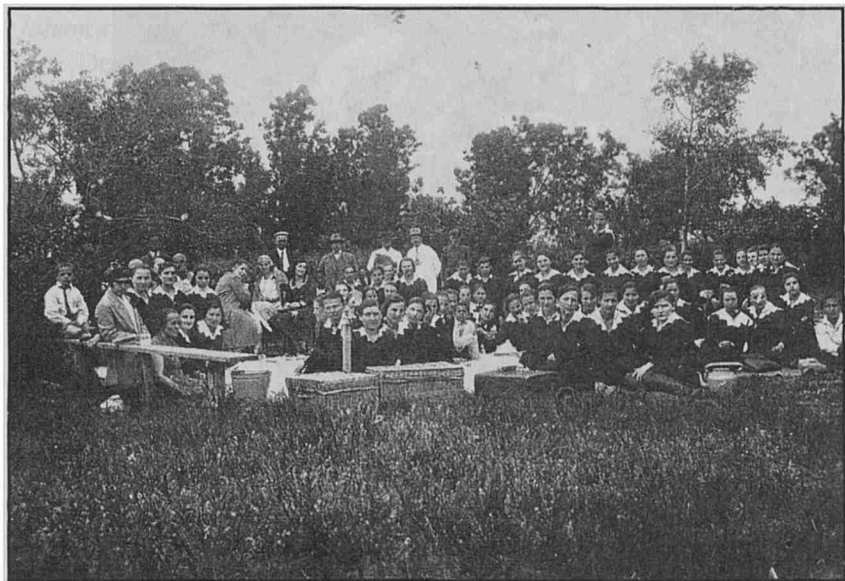
De ce să-i amintești unui talent despre lipsa studiilor? Mai ales că în 1924 când, din inițiativa clerului din Basarabia, E. Alistar a fost eliberată din funcția de directoare, i s-a imputat același "*păcat*" – lipsa studiilor speciale. Și totuși, fiind medic de specialitate (a absolvit facultatea din Iași), ș-a remarcat ca un strălucit pedagog. Dar... supărarea ne face uneori să greșim. În acel moment spinul Elenei Alistar a răscolit probabil rana din sufletul lui Cristea, gândurile acestuia despre corelația între noțiunile "*formalitate*" "*talent*", "*autodidact*", "*studii*", "*certificat*"... Oare nu i le-a destăinuit într-o bună zi tânărului scriitor **Nicolai Costenco**? Căci cum altfel unele dintre ele au fost detaliate mai târziu de ultimul cu atâta exactitate în articolul citat, "**Muzica și maeștrii ei în Basarabia: Diaconul Alexandru Cristea: "Educația muzicală și-a făcut-o pe apucate. Dar instinctul și darul înăscut de muzician i-au dat forța necesară de a învinge toate piedicile. Poate din pricina experienței și greutăților pe care le întâmpină un autodidact, s-a ivit pretutindeni de o nestăpânită energie, de un avânt și disciplină organizatoare fără drept de replică.**"³³⁰

Cu toate meritele, se pare că lipsa studiilor seminariale i-a jucat festa în momentul când se punea problema viitorului dirijor al corului Mitropoliei Basarabiei, la reîntoarcerea din refugiu în vara anului 1941, post pe care Al. Cristea dorea să-l obțină (afirmația lui Șevazuțchi-Sava, fost diacon la Biserica Catedrală din Chișinău).

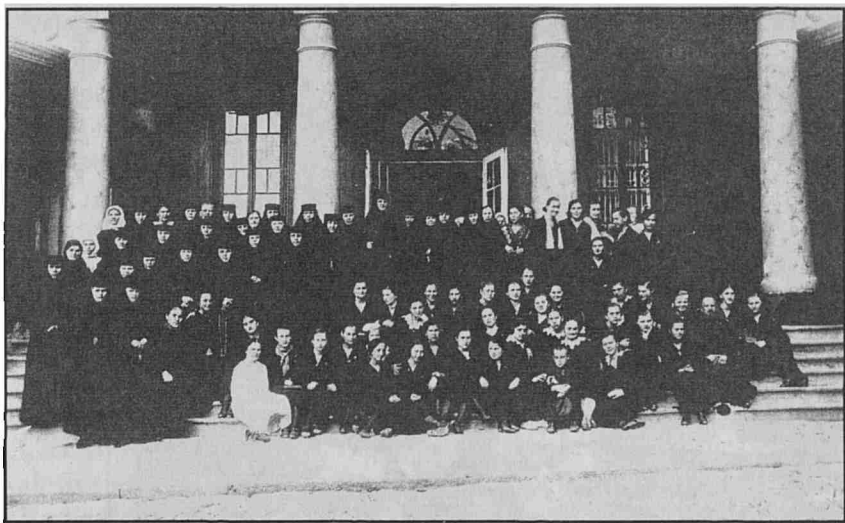
Vorbeam la un moment dat despre cronica interpretativă a dirijorului Al. Cristea. În ea vor fi incluse neapărat concertele susținute în cadrul manifestărilor organizate de "**Străjii Țării**", de alte organizații culturale, enumerate în adresa **E. Alistar** și articolul lui **N. Costenco**: "**Casele Naționale**" în frunte cu **Eduard Castano**, "**Ateneul de la Nistru**" cu gener. **Rudeanu**, "**Astra**" cu **Ion Pelivan**, "**Universitatea Populară**" cu **Pan. Halippa**, "**Liga Culturală**" cu gener. **Georgescu-Pion**, "**Fundațiile Regale**", **Societatea "C.F.R."**, **Societatea "Uniunii Clericilor din Basarabia"**. Apoi participarea la concursurile de coruri ale Societății "**Tinerimea Română**". Nu vor lipsi nici concertele de la **Radio București** și **Radio Chișinău**, corurile interpretate de refugiații basarabeni în negrul an 1940 – 41. Rămânând pe aceeași undă, îndreptându-ne gândurile de practică recunoștință spre "*omul care ardea*", vom completa pas cu pas cronica vieții lui Al. Cristea, lăsând în urmă tot mai puțin ce și-
ini nescrise,



Corul Școlii eparhiale de fete din Chișinău (anii '30)



Într-una dintre fascinantele excursii



Excursie la Bălți, cu pelerinaj la mănăstirea de maici Călărășauca (18-21 mai 1935)



Eparhialistele în preajma statuilor înaintașilor



Profesoara de franceză
P. Georgescu-Pion



Profesoara de geografie
E. Nagacevski

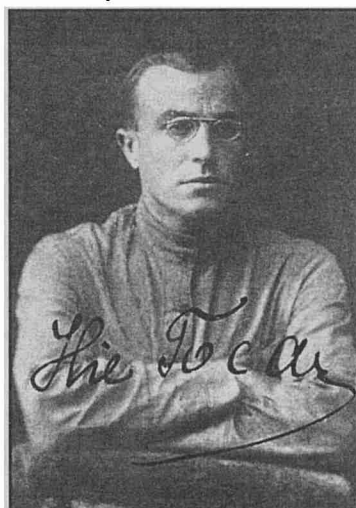


După spectacolul "Bastonul fermecat".

În stânga lui Alexandru Cristea – Elena Alistar, în dreapta – Elena Muhanov



Profesoara de limba română



Profesorul de religie
Ilie Tocan (1918)

“Limba noastră” e unică și frumoasă și fără a fi cântată. Cântată e și mai frumoasă! Suntem – cu această poezie divină, a cărei melodie o egalează și îi dublează suflul generator de emoție și entuziasm, – în fața aceluiași fenomen care s-a petrecut și cu “Deșteaptă-te, Române”, în care versurile lui Andrei Mureșanu se întâlnesc cu melodia lui Anton Pann ca părțile unei peceti rupte în două și regăsite în unitatea rotundului desăvârșit.³¹²

Î. P. S. Antonie Plămădeală

“Prezentul și viitorul, cinstindu-i memoria, vor undui frumoasele-i melodii în veac de veac!”

Alexandru Cristea n-a lăsat în urma sa o listă impresionantă de lucrări muzicale. Însă și acestea sunt unele necunoscute, altele – puțin studiate. Chiar și compoziția “Limba noastră”, cu care dânsul și-a înscris numele în istoria muzicii patriotice românești, lasă multe semne de întrebare. Când a fost scrisă? Care este geneza ei? În ce an s-a produs prima audiție? Unde și de cine a fost executată? Când a apărut în presă prima știre despre ea? La aceste și alte întrebări urmează să găsim răspunsuri...

* * *

“*Limba e cel mai mare poem al unui popor*”, afirma românul ardelean **Lucian Blaga**. Fermecat de bogăția barocă a limbii române, Blaga a reușit să devină un mag al cuvântului. Faptul se datora și mediului lingvistic, de care dânsul a avut parte pe parcursul vieții.

Românul basarabean **Al. Mateevici** a fost mai puțin norocos. Nevoit să studieze doar în școli rusești, să trăiască într-un mediu rusificat, el și-a regăsit aieva limba și frații de peste Prut abia la 1916, când a fost trimis preot pe frontul român. Putea fi văzut adesea la Iași cu vrafuri de cărți subsuoară, pe care le găsea și la redacția publicației “**Neamul românesc pentru popor**”, unde probabil s-a cunoscut cu **Nicolae Iorga**. Historicul a rămas impresionat de tânărul cu fața blândă “*ca a sfinților din icoanele de odinioară*”,²⁰⁸ sesizând metamorfozele prin care trecea sufletul lui Mateevici, produse de bucuria întâlnirii cu Țara, cu divina Limba Română. Iorga asculta îngăduitor “*limba moldovenească*” de peste Prut, vorbită de Mateevici “*cu un moale accent străin, prins de la colegii lui ruși*”, în timp ce tânărul poet basarabean își desfăta auzul cu limba plastică, elevată, bogată, melodioasă și corectă din Regat.²⁰⁸ * Cât de mult dorea să o vorbească la fel... Dureros de mult... Dar oare pot fi recuperați atât de ușor anii de ocupație rusească...? Se consola doar cu gândul că în România poate cel puțin savura la nesfârșit dumnezeiasca limbă. Visa să-i cânte într-o bună zi frumusețea, simțită cu toată ființa sa poetică. Faptul că basarabenii au fost înstrăinați de această bogăție spirituală îl va ajuta să fie mai inspirat în creația sa decât alți poeți români de până la el.

Ploaia de superlative, exprimate de un șir de persoane cu preocupări culturale intense, confirmă izbânda “*Limbii noastre*” a lui Al. Mateevici. Reținem în continuare câteva nume și aprecieri:

“... un imn mai pur prin siguranța și simplitatea imaginilor, prin profunzimea cuvintelor legate în stil popular și cult în același timp, într-o înlănțuire de comparații care de care mai surprinzătoare și mai adevărate, n-a reușit încă nimeni până acum. E cântec, poezie și rugăciune în același timp.” (Mitropolitul **Antonie Plămădeală**)²⁶⁰

“... prin această poezie Mateevici s-a ridicat de asupra unor consacrați, ca Gh. Sion, Gh. Coșbuc și V. Eftimiu, care cântaseră

* Iorga, N. *Încă unul...* // *Neamul românesc*. – 1917. – 29 aug.

același subiect. (...) *Sion și Coșbuc au cântat primejdiile care amenințau limba, Eftimiu a admirat asimilarea atâtor elemente streine, Mateevici cântă bucuria ce simte numai la auzul graiului. Simte aceeași bucurie ca în fața unei comori, dezgropate din adâncuri și ca în fața unei salbe de odoare scumpe. Simte aceeași căldură ca în fața unui foc, aceeași plăcere ca la auzul doinei, aceeași mirare ca la vederea fulgerului...*" (Petre V. Haneș)²⁰⁹

"Recitim nu știu a câta oară "Limba noastră" și încântarea rămâne aceeași. Poezia, cu care poate începe oricând Antologia unei spiritualități românești." (Gheorghe Dorul Dumitrescu)²¹⁰

"O poezie care de acum înainte nu va trebui să lipsească din antologii (...) e cea mai frumoasă poezie ce a fost închinată limbii noastre..." (Ovid Densusianu)²⁰⁷

E întâmplător ori nu faptul că în șiragul de poezii închinat limbii române locul de frunte o deține una scrisă de un basarabean, furat de ea după 1812?.. O întâmplare ori o legitate poate fi considerat un alt adevăr – că cel mai bun "*traducător muzical*" al "*Limbii noastre*" a lui Mateevici este la fel un basarabean – Al. Cristea, născut la Chișinău cu doi ani mai târziu decât primul și deci instruit și educat într-un mediu lingvistic impropriu poporului căruia îi aparținea?.. Multe reflecții stârnesc aceste două întrebări...

Doi basarabeni, două nume, care de la un moment dat nu s-au mai despărțit. Profesorul universitar **Constantin Tomescu** susținea cu această ocazie: "... *nu poți să-l prețuiești pe Al. Mateevici fără a-l aprecia și pe traducătorul său muzical Al. Cristea.*" (informație parvenită de la preotul din Brașov **Alexandru Enache**, absolvent al Seminarului teologic din Chișinău, publicist). Din ce an Al. Cristea și-a legat numele de poezia lui Mateevici? S-au cunoscut ori nu poetul și muzicianul? Ce ori cine l-a inspirat pe Al. Cristea pentru această melodie? Nu avem deocamdată răspunsuri sigure și imediate la aceste întrebări. De aceea ne permitem să recurgem la unele ipoteze. Au putut să se cunoască la Școala spirituală din Chișinău, în cei doi ani de studii, petrecuți la aceeași instituție de învățământ (Al. Mateevici – anii de studiu 1897 – 1902; Al. Cristea – 1900 – 07). Ori s-au simțit părtași de idei în timpul tulburărilor din Seminarul teologic din ianuarie 1908 (Al. Mateevici – anii de studiu 1902 – 10; Al.

Cristea – 1907 – ianuarie 1908)? Poate Al. Cristea, profesorul de la Seminarul inferior spiritual din Ismail (1915 – 18), a fost printre cei 250 de delegați ori alte persoane independente, întruniți la Chișinău în mai 1917 la **Congresul extraordinar al învățătorilor din Basarabia**, la care Al. Mateevici a rostit o emoționantă cuvântare despre românismul basarabean? Ori poate la deschiderea **cursurilor pentru învățătorii moldoveni din iunie 1917** Al. Cristea, profund emoționat de poezia “Limba noastră”, recitată în premieră de autor, s-a grăbit să-i ofere caldele felicitări? E. Alistar, prezentă la congres, a rămas atât de impresionată de sensul patriotic al poeziei, încât din acea zi și-a propus să vorbească doar românește, “*întrebuințând limba rusă numai în cazuri de forță majoră*”.²¹¹ Dăm câteva rânduri din impresiile ei din acea zi: “*Citind-o, vocea-i vibra și fiecărui cuvânt îi dădea intonația potrivită. Simțeau că poetul își transmitea ascultătorilor dragostea și admirația netăgăduită pentru limba noastră, atât de bine redată în această perlă a poeziei românești. Scânteia pornită din sufletul poetului a aprins multe inimi, le-a făcut să vibreze, dar pe mulți i-a făcut să se rușineze. Mi-aduc aminte că după ce a terminat de recitat poezia, lumea din sală a rămas înmărmurită, părea amețită chiar, din care cauză și aplauzele au început mult mai târziu, cum se întâmplă după o prea frumoasă bucată cântată de un pre mare artist.*”²¹¹ Poate una dintre scânteii, revărsate din sufletul lui Mateevici, a ales inima lui Cristea, înflăcărând-o pentru melodia, care îi va aduce nemurire?

O altă ipoteză despre geneza melodiei “Limba noastră” ar fi cea parvenită de la eparhialista Ana Ciornea, care susține că Al. Cristea a compus-o la rugămintea Elenei Alistar, când începuse să lucreze sub conducerea ei la Școala eparhială de fete din Chișinău.

Nu este exclus ca melodia să fi fost scrisă cu prilejul unei aniversări, ori al unui eveniment public, marcat în calendarul cultural basarabean: cu prilejul nașterii ori morții lui Al. Mateevici; inaugurării monumentului celor trei martiri ai neamului – Al. Mateevici, S. Murafa și A. Hodorogea (1923); concursurilor de coruri, organizate de “Tinerimea Română” ș.a.

Începând cu anul 1928 putem expune lucrurile cu mai multă siguranță. Eparhialistele **Mia Boxan, Natalia Inculeț și Veronica Bancea** afirmă, că în acest an “Limba noastră” a fost interpretată de corul mixt al Școlii eparhiale de fete și al studenților Facultății de teologie din Chișinău la concursul “Tinerimii Române”. Prima atestare din presă despre interpretarea renumitului cântec am depistat-o în ziarul “**Raza**”

din **2 iunie 1935**. Trebuie să-i fim recunoscători pentru acest fapt profesoarei Școlii eparhiale **Elvira Georgescu**, care a descris fascinantă excursie a coristelor școlii la Bălți și la mănăstirea de maici Călărășauca în zilele de 18 – 21 mai 1935. Articolul cuprinde și fraza: “...la masă a domnit o atmosferă de voieșie și prietenie caldă. **Elevele au cântat “Limba noastră (subl. n).”**”²⁵³ Posibil și publicațiile locale au redat impresiile despre acest și alte cântece, aduse de corul lui Al. Cristea bălțenilor.

Cu siguranță vom completa bibliografia cântecului “Limba noastră”, consultând presa din anul 1938. Este anul când melodia s-a răspândit în întreaga Țară, după interpretarea ei la manifestările jubiliare ale “**Tinerimii Române**” din luna aprilie. Poate acestui eveniment i se datorează editarea partiturii compoziției “Limba noastră” (Ch., 1938)?²³⁰ Ori Al. Cristea a venit cu această ediție la aniversarea a 50-a a nașterii lui Al. Mateevici (martie 1938)?

De la 27 noiembrie 1942, ziua morții lui Al. Cristea, la audierea și interpretarea “Limbii noastre”, pe lângă multiplele sentimente stârnite odinioară, se adăugau tristețea, durerea, omagiul pentru talentatul autor, dispărut prea timpuriu. Se spune că Al. Cristea ar fi dorit ca la înmormântarea sa, după prohod, să i se interpreteze “Limba noastră” (Al. Enache). “*Monițele*” lui dragi i-au îndeplinit doleanța. **Vasile Țepordei** scria după înmormântare: “*Elevele sale, care au gustat din sublimul muzicei împrăștiată de el, i-au cântat așa de frumos parcă le-ar fi dirijat în persoană. Executarea “Limbii Noastre” a lui Mateevici, la coborârea în mormânt, după muzica păr. Cristea, s-a făcut extrem de emoționant.*”⁴⁰⁵

În căutarea știrilor despre melodia “Limba noastră” vom zăbovi mai cu seamă asupra presei care a apărut după 27 noiembrie 1942, deoarece cele mai multe articole referitor la activitatea muzicală a lui Al. Cristea sunt semnate după această zi. Se întâmplă adesea ca și cei mai buni prieteni, colegi, admiratori să nu se grăbească să aștearnă pe hârtie gândurile pentru cel ce le-a adus clipe de bucurie. Oricum, datorăm persoanelor care, zguduite de vestea morții lui Al. Cristea, s-au aplecat asupra filei albe pentru a așterne pe ea cuvinte de apreciere și de recunoștință. Desprindem dintre ele unele:

“Limba noastră” răsună mereu prin undele melodioase ale cântecului, iar sufletul armonios al autorului trăiește printre noi,

îndemnându-ne la înalte sentimente de dragoste de neam, limbă și glia strămoșească.” (preotul Anatolie Baltaga)¹⁴⁶

“Al. Cristea a armonizat cântecele noastre populare și a compus cel mai frumos imn, pentru poezia lui Alexe Mateevici “Limba noastră”. Acest imn se va cânta de astăzi înainte în toate satele țării și inspirația românească pe care a avut-o va fi piatra de ridicare a generațiilor viitoare.” (S. Matei Nica)³⁰⁰

“Părintele Al. Cristea la vârsta lui numai de 52 de ani era tocmai pe culmile creației geniului său muzical. Înnodase parecă, după refugiu coarda întreruptă de durerea cotropirii a lirei sale și a dat la iveală multe și duiosase bucăți noi, mai modificând și melodia “Limbi noastre” cu un nou adaos (...) Nemuritoare rămâne (...) opera pâr. Al. Cristea, care, chiar dacă nu crea decât mișcătoarele acorduri ale melodiei “Limba Noastră”, totuși trebuia să ocupe un loc de cinste în Istoria Muzicii românești.” (P. G.)³¹⁰

După moartea lui Al. Cristea și până la refugiul din primăvara anului 1944, melodia a răsunat nu o singură dată în interpretarea fiului său Vladimir. Era inclusă și în repertoriul altor dirijori. În România comunistă a fost popularizată de refugiații basarabeni: profesorii **Grigore Filip-Lupu**, **Vlad Dumbravă**, **Ion Margine** (București); dirijorii **Boris Cobaslian** (Constanța), **Ion Timuș** (Bârlad, Huși), **I. Costin** (Craiova), ș. a.; precum și de unii români din Țară. Cu mare satisfacție am aflat de la muzicologul **Gheorghe C. Ionescu** că “Limba noastră” de Al. Cristea este inclusă în tematica pentru examenul de admitere în seminariile teologice din România la compartimentul “**Verificarea dicției și aptitudinilor muzicale**”. Cunoașterea acestui cântec patriotic este obligatorie pentru abiturienți, deopotrivă cu “Deșteaptă-te, Române”, “Imnul eroilor”, “Pui de lei” ș. a. (de tot șase cântece).⁴⁰³

Mai vitregă a fost soarta renumitului cântec în Basarabia sovietică. Astăzi, când nimeni nu mai are rezerve în privința paternității celei mai inspirate variante a melodiei “Limba noastră” îți vine greu să crezi că au fost timpuri, când ea era anunțată ca aparținând lui... **Petru Șerban**. Amintesc acest nume nu pentru a sesiza odată în plus dezagreabilul caz, pus în discuție de curajoșii “avocați” ai lui Al. Cristea – istoricul literar **Vasile Badiu**,¹⁴⁴ și eparhialista, corista **Elena Vasilache** (născută

Ghinculov),⁴¹⁵ dar pentru a evita eroarea în care pot fi induși cei ce vor răsfoi cartea lui P. Șerban **“Codrule, còdruțule: Cântece populare moldovenești”**.³⁸¹ Ultimul a inclus melodia lui Al. Cristea în culegerea sa de armonizări, prezentând-o drept... melodie populară. Consultând volumul numit, veți recunoaște melodia adevăratului autor (Al. Cristea), cu câteva schimbări neesențiale din partea plagiatorului. Este adevărat că unele cântece își pierd cu timpul identitatea autorului, devenind populare. Nu poate fi aplicat însă fenomenul pentru cazul Șerban-Cristea. Nici de ignoranță din partea lui Șerban nu este vorba, cum presupune Antonie Plămădeală în studiul **“Știri noi despre Al. Mateevici și despre autorul melodiei “Limba noastră”**”.³¹⁴ Domnia sa nu avea la dispoziție datele biografice ale lui Petru Șerban, pe care ni le oferă muzicologul Serafim Buzilă. Născut la 1903, într-o localitate din jud. Cetatea Albă, P. Șerban a studiat între anii 1929 – 34 la Academia de Muzică din Iași, iar între anii 1935 – 40 a dirijat fanfara militară a Liceului **“Regele Ferdinand I”** din Chișinău. Fiind colegi, desfășurându-și activitatea în același oraș, Șerban și Cristea sigur că s-au cunoscut. Posibil că s-au aflat chiar în relații amicale. Eparhialista Claudia Cobasnian își amintește de câteva repetiții ale coristelor de la Eparhială cu dirijorul P. Șerban (purta haină de ofițer, spune dânsa). Nu este exclus ca printre cântecele interpretate sub conducerea lui să fi fost și **“Limba noastră”** de Al. Cristea. Dar este imposibil ca P. Șerban să nu fi cunoscut cui îi aparține melodia.

Revenind la subiectul capitolului, vom continua cu istoria concursului pentru cea mai reușită compoziție muzicală pe versurile lui Al. Mateevici **“Limba noastră”**. Unele detalii despre el ni le dezvăluie declarația lui **Constantin Tomescu**, fost secretar al Eparhiei Chișinăului, secretar al Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău, din care cităm aproape integral: *“Se zvonea că sculptorul țasarațean Plămădeală, lucrând cu devotament, a terminat bustul preotului Alecu Mateevici și că în curând urma să fie așezat la mormântul poetului din cimitirul orașului Chișinău (Malina). Ca urmare am convocat cu președintele Societății Istorico-Arheologice Bisericești – Venerabilul Părinte Constantin Popovici și cu vice-președintele – Părintele director al Seminarului Teologic, Serghie Bejan, că e necesar să ne adunăm comitetul societății și să discutăm ce rol poate avea societatea la solemnitatea așezării acestui bust.*

Și curând am convocat comitetul, la care ședință a fost invitat și artistul sculptor. S-au luat hotărârile: solemnitatea să fie organizată

de societatea noastră, în care scop s-a stabilit și ce autorități și persoane să fie invitate; se va îngriji mormântul poetului cu știrea administrației cimitirului și, totodată, să se facă un apel la profesorii de muzică occidentală de la liceele de băieți și fete din Basarabia ca să i-a parte la un concurs pentru cea mai bună melodie pentru poezia "Limba noastră". Aceste hotărâri le-am comunicat și președintelui de onoare al societății, mitropolitul Gurie, care le-a aprobat și ne-a binecuvântat. (...) În vederea realizării unei melodii potrivite, am lucrat cu dactilografii Consistoriului: 20 de invitații către profesorii de muzică occidentală din Chișinău și din alte licee din Basarabia, ca să participe la concurs (...); pe lângă fiecare invitație am alăturat primele două strofe din poezia aceasta; termenul de prezentarea lucrărilor a fost o lună; lucrarea nu va arăta numele autorului, ci numele fiecăruia se va pune în plic închis, pe care se va scrie drept motto "Limba noastră" și odată cu lucrarea se va trimite și plicul respectiv. Îmi amintesc că am primit șaptesprezece lucrări și plicurile închise.* La prima noastră ședință, comitetul m-a delegat pe mine să merg la Iași, acolo să prezint lucrările la Conservatorul de Muzică, însoțite de o adresă oficială, semnată de mitropolitul Gurie, de președinte, de casierul Iosif Mihailovici Parhomovici și de secretar. La Iași am căutat-o pe doamna (...) Teodoreanu, fiica vestitului compozitor al Muzicii de Liturghii și de alte lucrări, Gavril Muzicescu, doamna fiind și mama celor doi poeți remarcabili Teodoreanu. Am fost primit la locuința Teodoreanu (...). S-a bucurat că inițiatorii acestor lucrări din Basarabia apelează la o atare încheiere la acel conservator de stat. Mi-a fixat ca a doua zi să fiu prezent la conservator, pare-mi-se pe str. Banu, cu dosarul. Doamna a convocat pe trei profesori, unul de pian. Și s-au ascultat toate cele 17 lucrări. Fiecare profesor din comisie a notat calificativul aparte. S-au deschis plicurile de la fiecare lucrare. Cea mai bună apreciere comisia a dat-o compoziției diaconului Alexandru Cristea, profesor la Liceul Eparhial de fete. S-a întocmit un act al comisiei, pe antet oficial, semnat de toți membrii și de secretarul Societății Istorico-Arheologice. Cu acest rezultat, care arăta pe diaconul Cristea ca prim reușit, apoi pe un al doilea, un profesor din Chișinău și pe un alt

* Într-o altă sursă C. Tomescu menționează doar "cinci compoziții primite" - Arhivele Statului București, fond "Constantin Tomescu", dos. 2 (Din jurnalul vieții mele), p. 314 - 315.

profesor – al treilea – cu acest rezultat m-am reîntors acasă.

S-a convocat comitetul societății noastre, luându-se cunoștință de rezultat și hotărându-se o adunare publică în Sala Eparhială, într-o duminică, după sfârșitul slujbei la Biserica Catedrală. S-a anunțat și prin ziarul românesc "Viața Basarabiei", dar și prin școli, licee și normală. A asistat mare mulțime. Prezent a fost Mitropolitul Gurie, tot comitetul, cei trei profesori prevăzuți în actul de la Iași, studenți, elevi și eleve.

A vorbit părintele-președinte, Popovici, și secretarul, în numele societății; s-a citit actul, iar mitropolitul i-a binecuvântat pe cei trei profesori, hotărând ca premiul întâi să-l acorde mitropolitul din partea sa. Și s-a decernat și câte o diplomă a societății. Premiul întâi a fost de 10.000 lei, donați pe loc de mitropolit. Premiul doi, de 5.000 lei, premiul trei de 3.000 lei, care s-au înmănat celor în drept în aplauzele asistenței. Și, astfel, de atunci, poezia "Limba noastră" se cântă după melodia "Alexandru Cristea". După încheierea solemnității, a urmat o șezătoare culturală obișnuită, cu cuvântare, poezii și muzică.

Din amintire: De la 1936."

Manuscrisul prezentat, după mine foarte important, a fost semnat de C. Tomescu la 1982 și înmănat fostului său student Gr. Filip-Lupu. Am studiat mai multe documente în speranța de a afla amănunte despre concursul muzical, admitând că memoriile, scrise după atâtea ani, pot fi pe alocuri inexacte. La lectura textului mai apăruse o întrebare: "Când a fost inaugurat totuși bustul la mormântul lui Al. Mateevici, executat de vestitul sculptor Al. Plămădeală?" În urma cercetărilor am reținut câteva știri însemnate atât pentru istoria monumentului anunțat, cât și pentru tabelele cronologice ale lui Al. Mateevici și Al. Plămădeală.

Printr-o scrisoare din 1 mai 1935 (nr. 181) Societatea Istorico-Arheologică Bisericească din Chișinău invita și profesorii, absolvenții, studenții Academiei de Muzică și Artă Dramatică din Iași să alcătuiască o compoziție muzicală la poezia lui Al. Mateevici "Limba noastră", pe trei voci, în spirit național românesc, care ar putea fi executată de elevii de liceu. Pentru cea mai reușită compoziție se acorda premiul I de 1.000 lei și premiul II de 500 lei. Scrisoarea anunța că solemnitatea dezvelirii bustului avea să se producă la 2 iunie 1935, în timpul căreia, ca omagiu, urma să se cânte în cor minunata-i poezie.¹³⁶

La 17 iunie 1937 Sergiu Matei Nica amintea basarabenilor prin intermediul ziarului **“Raza”** despre o apropiată aniversare – 20 de ani de la moartea lui Al. Mateevici (13 august, s. v.): *“E o sacră și neînălăturată datorie a noastră a urmașilor, să poposim câteva clipe cu mintea înfierbântată de zbuciumatele noastre zile la căpătâiul liniștit și visător al amintirii marelui basarabean.”* În același articol S. Matei Nica învinuia țara care *“n-a fost în stare să-i ridice până-n momentul de față un bust impunător și artistic ca să-i străjuiască la căpătâiul gropii candela nestinsă a pomenirii generale”* (subl. n.).²⁹⁷ **Rezultă, că la data de 17 iunie 1937 bustul nu fusese încă instalat.**

La 12 și 13 august 1937, ziarele **“Raza”**, **“Viața Basarabiei”** și **“Gazeta Basarabiei”** publică o serie de informații, care anunțau că delegația Asociației foștilor deputați ai Sfatului Țării, din inițiativa și în frunte cu profesorul Ștefan Ciobanu, i-a înmănat un memoriu primarului municipiului Chișinău Ion Costin. În el se preciza că Asociația are intenția să organizeze o serie de acțiuni comemorative, cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la moartea lui Mateevici și asasinarea lui S. Murafa și A. Hodorogea (20 august), inclusiv un parastas, în ziua de 20 august. Primăria era rugată să instaleze plăci comemorative în locurile unde au fost asasinați Murafa și Hodorogea. Ultima se angajase să finalizeze lucrările până la comemorare. Fostul deputat al Sfatului Țării Păscăluță fusese delegat pentru a supraveghea îndeplinirea tuturor propunerilor.^{215, 218, 246, 357}

Pregătirile, cum se mai întâmplă, n-au fost isprăvite până în ziua anunțată, data comemorării fiind amânată pentru 2 septembrie.²¹⁶ Totuși, rudele lui Mateevici au organizat un parastas la mormântul poetului, la care au asistat văduva Teodosia Mateevici, fiica Nina, Polina și Victor Mateevici, Vladimir N. Neaga, soții Mihalache.³⁰⁴

Reportaje de la comemorarea din 2 septembrie 1937 au fost publicate în ziarele **“Viața Basarabiei”** din 2, 3 și 4 septembrie,^{214, 217, 398} **“Gazeta Basarabiei”** din 4 septembrie,²¹² **“Raza”** din 5 septembrie. **Nici în unul dintre ele n-am întâlnit vreo mențiune despre monumentul de la cimitir al poetului Al. Mateevici.**

Mult căutata știre despre bust ne-au oferit-o ziarele din 1938, anul când se împlineau 50 de ani de la nașterea lui Al. Mateevici. Deși el se născuse în martie, manifestările publice s-au produs mai târziu. La sfârșitul lunii mai, ziarele **“Raza”**, **“Gazeta Basarabiei”** comunicau despre o acțiune salutară – **inaugurarea bustului la mormântul lui Al. Mateevici.**

Cei care au citit cartea “A. Plămădeală: Schiță biografică de A. Căndea”, au reținut că modelarea și inaugurarea monumentului s-ar fi produs la 1934.¹⁸⁰ Or, ambele date sunt greșite. Probabil A. Căndea a fost indus în eroare de inscripția de pe postamentul bustului, executat de inginerul G. A. Levițchi: “*Cântărețului basarabean / omagiu / societatea / istorico-arheologică / bisericească Chișinău / MCM XXXIV*” (subl. n.). Dar în afară de inscripția de pe postament, există și o gravare executată de autorul bustului, ascunsă pe brațul lui drept, și anume: “**A. Plămădeală 1933**”.* Bustul a fost executat astfel la 1933, și nu 1934. Mai există o confirmare documentară, depistată de istoricul literar Vasile Malanețchi (pseudonim “R. Drăslicean”). În raportul despre starea Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău pe anul 1933, publicat în revista “**Luminătorul**”, la pag. 5, în compartimentul IV “Activitatea societății” citim: “*un bust de bronz al decedatului poet-preot Alexei Mateevici. E o inițiativă a comitetului societății, care va însemna un act de recunoștință pentru fruntașul poezilor basarabeni, care în același timp a fost și slujitor al sfântului altar. (...) Prin grija d-lui sculptor, bustul a fost turnat în bronz la București și acum așteaptă să fie așezat. Paralel am dat în lucru și sochul necesar, într-un anumit model, cu inscripții pe fețele sale, lucrat din piatră tare. Bustul va fi așezat la mormântul poetului din cimitirul ortodox din Chișinău...*”²⁴⁷

Din arhiva lui Al. Plămădeală știam că nici soția sculptorului – Olga Plămădeală, nici fratele poetului – Victor Mateevici, stabilit cu traiul în România, nu reținuseră când s-a produs exact inaugurarea bustului.¹³⁵ Probabil, anumite îndoieli au determinat-o pe prima să nu precizeze în lucrările sale data inaugurării bustului.^{150,435} Dar și în cărțile O. Plămădeală s-a strecurat greșeala din schița lui A. Căndea privitor la anul modelării bustului – “1934”, în loc de “1933”.

Pare greu explicabil, însă de la modelarea bustului până la inaugurarea lui, au trecut cinci ani. Acest lucru ni-l confirmă zierele din epocă. Câte situații, însă, inițial confuze, ne uimesc apoi prin simplitatea răspunsurilor? Dintre cele două publicații din care vom cita în continuare, “**Raza**” din 22 mai 1938 concretizează nu numai luna, dar și ziua inaugurării bustului: “*Joi, 19 mai, din inițiativa Societății istorico-arheologice din*

* Presupun că A. Căndea n-a mers la cimitir să studieze atent bustul, cum a procedat subsemnata.

*Basarabia, s-a făcut un parastas la mormântul în veci regretatului Alexie Mateevici în cimitirul ortodox din localitate. Pomenirea s-a făcut în prezența P. S. Arhiepiscop Efrem. Păr. ic. mitropolit Const. Popovici, președintele societății, a ținut o foarte frumoasă și impresionantă cuvântare despre acel ce a fost preotul poet Al. Mateevici. Cu această ocazie s-a făcut și inaugurarea bustului (subl. n.), ridicat de societate. Au luat parte la solemnitate: d. prof. univ. C. Tomescu, păr. ic. st. Ion Andronic, păr. ic. st. Ion Știuca, păr. ic. st. Vl. Burjacovschi, păr. prof. P. Danilov, păr. Vis. Popovici, d. V. Țepordei, păr. Vl. (în altă sursă "Gh." – n. n.) Grosu etc."*³¹⁵

"Gazeta Basarabiei" comunica în numărul din **21 mai 1938**: *"Ieri s-a făcut la cimitirul ortodox din localitate pomenirea preotului poet Al. Mateevici. (...) Totodată s-a inaugurat și bustul ridicat de societate la mormânt pe un soclu de piatră."* (subl. n.).²¹³

Informațiile din **"Raza"** și **"Gazeta Basarabiei"** nu se potrivesc într-un detaliu – ziua inaugurării. (S-o fi strecurat vreo greșală de tipar, ori **"Gazeta Basarabiei"** a dat relatarea cu o zi mai târziu?).

Reportajul din a treia publicație – **"Cuvânt moldovenesc"**, din **29 mai 1938**, intitulat **"Sfințirea bustului pe mormântul poetului Al. Mateevici"**, nu precizează data evenimentului, provocând unele semne de întrebare: *"Zilele trecute s-a sfințit bustul ridicat la mormântul poetului Al. Mateevici din grija societății istorico-arheologice bisericești de sub președinția p. c. s. părintele Const. Popovici și osârdia d-lui prof. C. Tomescu. La sfințire a fost lume puțină: fratele poetului d-l V. Mateevici cu doamna, d-l prof. C. Tomescu, d-l L. T. Boga din partea gazetei "Cuvânt moldovenesc", păr. Vl. Burjacovschi, păr. Mihailovici, d-l Negruță, custodele muzeului arheologic bisericesc, d-l V. Țepordei, d-l Sava, administratorul cimitirului"*.³⁸⁵ Din alineatul citat nu este clar dacă sfințirea monumentului e un detaliu nou în istoria lui, care s-a produs în altă zi, decât cea a inaugurării, ori sfințirea a făcut parte din programul zilei de 19 mai, dar n-a rămas în atenția corespondenților de la **"Raza"** și **"Gazeta Basarabiei"**. Totuși, o știre din acest ultim reportaj a fost cea mai căutată de mine. **La sfințirea bustului s-a cântat "minunata poezie a lui Mateevici"**, pusă pe note de... părintele **Gheorghe Harghel**: *"Slujba sfințirii a fost săvârșită de P. S. Episcop Efrem Tighineanu, ajutat de un sobor de preoți (...). Răspunsurile au fost date de corul școlii de cântăreți de sub conducerea păr.*

Harghel. După slujba sfințirii corul a cântat minunata poezie a lui Al. Mateevici, pusă pe note de păr. Harghel.”(subl. n.)³⁸⁵. * Astfel, Gh. Harghel cu discipolii săi au conferit evenimentului o consistență spirituală aparte, și nu Al. Cristea. De ce nu ultimul? Și care a fost soarta concursului muzical despre care ne-a lăsat mărturie C. Tomescu? Căci fiind anunțat prin [1935] (dacă pornim de la adresa din 1 mai 1935, amintită mai sus), totuși, până la **1 octombrie 1937 el nu avusese încă loc**. În această zi profesorul Academiei de Muzică și Artă Dramatică din Iași **Antonin Ciolan**** semna o adresă cu următorul conținut: “*Domnule Președinte, Comisiunea aleasă pentru recomandarea celei mai bune compoziții muzicale pentru poezia “Limba noastră” a preotului Al. Mateevici neputându-se întruni în timp, cu onoare vă restituim lucrările trimise, fără aprecierea solicitată. Din constatările personale, îmi permit a vă atrage atenția că toate lucrările depuse sunt de un nivel artistic și componistic sub mediocru, iar caracterul lor, nu este al muzicei Naționale Românești.*”¹⁴¹

Aprecierea nefavorabilă a lui A. Ciolan nu i-a oprit, probabil, pe cei de la Societate să apeleze la ajutorul profesorului Academiei de Muzică din București **George Breazu**, din răspunsul căruia cităm: “*Prea stimat Domnule Președinte, abia azi îmi cade în mână scrisoarea Dmniei-Voare, ceiace explică și, socotesc, îmi va scuza întârzierea cu care*

* Di Sergiu Harghel, nepotul lui Gh. Harghel, domiciliat la Chișinău, mi-a încredințat notele cântecului numit, fapt pentru care îi sunt recunoscătoare. După un șir de ani vitregi, iată că, în septembrie 1995, “*Limba noastră*” de Gh. Harghel a fost lansată pe postul de Radio Chișinău, în cadrul emisiunii “*Evenimentele Euterpei*”, cu concursul redactorului-șef Victor Stahi și al corului radioului, dirijat de Valentin Budilevski.

** Profesorul A. Ciolan a avut o vastă activitate extrauniversitară. Menționăm aici pe cea legată de Basarabia: Director general muzical al societăților simfonice din Iași și Chișinău; Consilier muzical, Inspector muzical al Fundației Culturale Regale “*Principele Carol I*”, regionala Moldova și Basarabia. A dirijat sute de concerte simfonice, corale. Unul dintre ele a avut loc în ziua de 10 februarie 1934, în Sala Eparhială din Chișinău, cu participarea soliștilor A. Pavlov (violină), Odobescu-Nemezinic (soprano) și a **tenorului Al. Cristea**.¹³⁷ Dacă a venit vorba de Al. Cristea – interpretul vocal, menționăm participarea lui la concertul simfonic “*Evenimentele lui Mozart*”, organizat în ziua de 28 aprilie 1929 în Sala Eparhială, cu concursul profesorilor Conservatorului din Chișinău, sub conducerea lui V. A. Bulăcev. Partea I-a a programului anunța: Requiem. Quarteturi pentru voci solo. Soliști – V. Pașuc, Z. Odobescu, **Al. Cristea**, G. Sedleac (A. N. R. M., fond 2983, inv. 1, dos. 57, f. 2).

răspund. Stau cu toată plăcerea la dispoziția Domniei-Voastră, pentru a cerceta și aprecia manuscrisele despre care tratează scrisoarea Domniei-Voastră. Și vă rog să binevoiți a dispune ca, în cazul că aveți Domnia-Voastră un curier, să-mi trimiteți acele manuscrise, la adresa mea: București VI, str. Principesa Ileana Nr. 32; sau, dacă chestiunea nu este urgentă, să fiți bun, să așteptați venirea mea la Chișinău, care ar putea avea loc în cursul lunii viitoare. Sunt, prea stimate Domnule Președinte, din toată inima, entuziast admirator al acțiunii ce ați întreprins și vă rog să binevoiți a primi asigurarea celor mai alese sentimente ce vă păstrează, Breazul, 3 noiembrie 1937.”¹⁴¹

Probabilitatea afirmației de mai sus vine de la faptul că în scrisoare nu este concretizat subiectul tratativelor. Însă conținutul, data scrisorii, precum și faptul că ambele adrese evocate se păstrează în fondul personal “Paul și Zamfira Mihail”, dosarul “Societatea Arheologică Bisericească din Chișinău”, ne fac să credem că e vorba de concursul muzical pentru “Limba noastră” a lui Al. Mateevici, la a cărui elucidare ne oprim aici.

La un alt concurs muzical – cel al “**Tinerimii Române**” din 1938, a răsunat **armonizarea a II-a** a compoziției “Limba noastră”. Profesorul de muzică **Vlad Dumbravă*** ne-a comunicat despre existența a **trei armonizări** ale cântecului cu explicațiile ce urmează. Armonizările au fost extrase de domnia sa din caietele de coruri ale profesorului de muzică, compozitorul **Ioan Fazlă**. Acesta, la rândul său, le-a transcris de la dirijorul Căminului cultural din Cahul, diaconul **Viniciuc**. Prin 1939, după decesul lui Viniciuc, I. Fazlă preluase corul căminului. În caietele vechi de coruri ale decedatului, Fazlă a găsit și “*Limba noastră*” de Al. Cristea, **armonizarea I-a**, constatând că cei din cor cunoșteau foarte bine compoziția. Dl V. Dumbravă consideră că **armonizarea I-a** a fost scrisă prin anul 1926 (conform mărturiilor eparhialistei **Balaur**, născută **Danilov**, absolventa anului 1927, care ar fi cântat-o în anii de studii pe voci egale de fete).

A **II-a armonizare** o atribuim anului 1938, iar a **III-a** – anilor care au urmat. Probabil, la ultima se referea revista “**Luminătorul**”, când

* Se pare că deocamdată domniei sale îi aparține cea mai desfășurată analiză a compoziției “*Limba noastră*”, publicată în ziarele “*Destine*” și “*Literatura și arta*”.^{248, 249} Tot dlui V. Dumbravă îi aparține meritul de a fi evocat grupul coral “*Limba noastră*”, înființat la București de fostele eleve ale Școlii eparhiale și foștii elevi ai Seminarului teologic din Chișinău. Grupul se numea “*Limba noastră*”, în memoria lui Al. Mateevici și Al. Cristea // *Literatura și arta*. – 1993. – 4 nov.

scria în rândurile citate deja: “... a dat la iveală multe și duiosase bucăți noi, mai modificând și “*Limba noastră*” cu un nou adaos.”(subl. n.)³⁰⁹ În noiembrie 1985, la solicitarea prof. V. Dumbravă, I. Fazlă a scris scurte însemnări despre compoziția “*Limba noastră*”, menționând printre altele: “A apărut și armonizarea a III-a, care are începutul melodiei la secundo (notele “la-si bemol-do”) și nu arpeggiu ca la armonizarea I-a și II-a (notele “fa-la-do”), are trecerea de la strofa 1 spre 2 cu acord armonic de trecere de la major la minor, și de la strofa 2 la 3 trecere de la minor la major, iar finalul vocea I termină cu nota “fa” de sus, un final mai expresiv.” În continuarea gândului lui I. Fazlă despre finalul armonizării a III-a, dl Dumbravă afirmă: “La final armonizarea a III-a este cea mai reușită, i se dă caracterul expresiv și cerut totdeauna de un final al unei piese cântate. Melodia nu se mai termină ca celelalte armonizări cu coborâre, efect nepotrivit pentru un final strălucitor și dinamic, ci urcă pe nota “fa” de sus în nuanță “forte”, adică un final convingător.”

Am scris ceva mai mult, dar totuși foarte puțin despre cea mai valoroasă și inspirată melodie pe versurile lui Al. Mateevici. Cu acest prilej, **Antonie Plămădeală** susține: “În ultima vreme s-au compus melodii noi, de către N. Oancea, Doru Popovici, T. Bordeianu și alții. Un grup muzical “Cetatea” din Satu Mare a lansat o nouă melodie zisă folk, în cadrul manifestărilor “Cântarea României”, nu lipsită de calități muzicale.* Gr. Filip-Lupu spune chiar “Impresionantă”. Pot fi multe melodii reușite. Dar cine va reuși s-o înlocuiască pe a lui Alexandru Cristea? Cine va putea înlocui melodia lui “Deșteaptă-te române”? Doar acela care va înlocui și poeziile!”³¹³

Despre celelalte lucrări muzicale ale lui Al. Cristea putem vorbi doar sumar, la nivelul titlurilor. Le reproducem aici din cel mai bogat izvor identificat până în prezent – articolul lui N. Costenco “Muzica și maeștrii ei în Basarabia: Diaconul Alexandru Cristea”: “... diaconul Cristea a compus muzică bisericească: un *Heruvic*, *Mila*

* Cunoaștem alte nume de autori: Gheorghe Harghel²⁶⁹, Constantin I. Baciu,¹⁴³ Anatol Solomon³⁸⁹. Foștii elevi ai Seminarului teologic din Chișinău Vlad Dumbravă și Ion Păvălache susțin, că au interpretat “*Limba noastră*”, compusă de profesorul lor de muzică Alexandru Iacovlev. Să nu uităm de cei aproximativ 17 (5?) participanți, deocamdată necunoscuți, la concursul Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău. O variantă a melodiei o găsim și în culegerea lui G. Breazul și N. Sahu “*Carte de cântece pentru copii*”.¹⁷¹

*păcii, Răspunsurile, Acum slobozește, Lăudați numele Domnului, Ușile pocăinței, Suflute al meu, Canonul cel Mare. Muzica diaconului Cristea toarce firul monoton, bizantin, îmbogățit de accente și variațiuni corale caracteristice muzicii populare moldovenești, line și dramatice – zguduitoare în “Ușile pocăinței” și “Suflute al meu”. Pentru muzica profană, fără nici o restricție antologică bucățile: **Limba noastră** (tipărită anul acesta la Chișinău); **Bat-o focul** – melodie populară basarabeană armonizată de Al. Cristea, de un ritm și patos interior ce te saltă de pe scaun, pur și simplu,* **Fa fetiço, fa tu, fa**. Alte bucăți cu caracter ocazional, ca: **Imnul la deschiderea facultății de Teologie, Marșul lui Ștefan etc.** (subl. n.), completează repertoriul acestui, mai ales strălucit dirijor basarabean.”³³⁰ Relatarea lui N. Costenco i-a servit regretatului istoric literar **Vasile Badiu** pretext pentru includerea acestei informații despre Al. Cristea în enciclopedia “**Literatura și arta Moldovei**”.²²⁹ Dacă e adevărat că în perioada interbelică a fost publicată o culegere de cântece populare armonizate de Al. Cristea (din relatarea unei eparhialiste), enciclopedia va fi completată în viitor cu noi titluri.*

S-ar putea ca și **Arhiva fonogramică din București**, menționată în lucrările lui **G. Breazul** “**Muzica românească de azi**”¹⁶⁰ și “**Patrium Carmen**”¹⁶⁷ să ne ofere unele știri noi. Arhiva sus-numită a fost înființată de Ministerul Cultelor și Artelor condus de Vasile Goldiș, cu concursul Secretarului General al ministerului Nichifor Crainic. Prima ședință a Comisiei Arhivei fonogramice s-a ținut în ziua de 29 martie 1927 sub președinția lui N. Crainic, în componența membrilor – Tiberiu Brediceanu, D. Kiriac și G. Breazul. Mai târziu Nichifor Crainic a fost înlocuit cu T. Brediceanu, iar membri devin Emil Reigler, Sabin V. Drăgoi. Activitatea propriu-zisă a structurii nou create a început la 1 ianuarie 1928.

Comisia a lansat un apel către conservatoarele de stat, comunale și particulare, către seminarii, institute teologice, liceele și gimnaziile de băieți și fete, liceele militare, școlile medii, ziare, cu rugămintea de a susține activitatea sa în:

1. Culegerea de melodii populare cu ajutorul fonografului.
2. Transcrierea pe note muzicale a materialului adunat în felul acesta.
3. Achiziționarea de culegeri de melodii populare, făcute cu sau fără ajutorul fonografului (care până acum n-au ajuns să fie publicate).

* “*Bat-o focul*” a fost armonizată și de Gavriil Gălinescu.³⁶¹

Comisia și-a propus să se pună în legătură cu diferiți autori, preoți, profesori de muzică. Cu ajutorul unor *“inimoși și conștiincioși culegători”*, s-au făcut însemnate colecții încă din primul an de activitate. Printre ele s-au înregistrat și achiziționat melodii populare din Basarabia: de Gh. Breazul – 101; de către Em. Reigler (Basarabia și Dobrogea) – 150; de Anastasia Dicescu – 18. În lucrările sale, Gh. Breazul menționa *“interesantele culegeri făcute în Basarabia și Dobrogea”*. Pe una dintre pagini, la compartimentul *“Cântecul popular”*, Gh. Breazul publică notele unui cântec de leagăn, *“cules și notat dela pâr. prof. Alexandru Cristea din Chișinău.”* (subl. n.).¹⁵⁹ Nu cumva lucrarea se păstrează și astăzi în Arhiva fonogramică? Sunt sigură că ea ne va oferi nu o singură surpriză, chiar dacă studiind-o nu vom da de fișa de fonogramă cu numele executantului *“Alexandru Cristea”*.

Un nou titlu din creația lui Al. Cristea, descoperit de noi, este cântecul *“Hora morții”*, pe versurile lui A. Gavriliță. Știam despre interpretarea lui de la eparhialistele C. Cobasnian și Z. Turlacov. Regretata Gabriela Cristea-Tudorănescu mi-a pus la dispoziție textul cântecului, redat la sfârșitul capitolului, și un decupaj de ziar cu informația ce urmează: *“D. Prof. Vlad. Cristea a condus apoi corul Așezămintelor Eparhiale “Regina-Mama Elena” executând următoarele imnuri și marșuri patriotice: Limba noastră, Cântec de luptă, Hora morții, cu cuvintele de A. Gavriliță și muzică de preotul Al. Cristea, Ardealul și Pentru Neam, Țară și Rege, cuvinte de A. Gavriliță și muzică de preotul Al. Cristea.”*(subl. n.)* Aici, în afară de *“Hora morții”*, răsar încă trei titluri noi. Să fi aparținut și aceste compoziții lui Al. Cristea? Căci, după mine, informația citată nu-i formulată destul de clar. Alt lucru însă este evident. Va trebui să muncim mult pentru a detalia activitatea componistică a lui Alexandru Cristea. Se vor găsi oare persoane inspirate care vor continua căutările?..

* Autorul versurilor poate fi profesorul de gimnastică Arghir Gavriliță, născut la 15 februarie 1893 la Tecuci, venit în Basarabia după 1918. A scris o piesă patriotică pentru *“Straja Țării”*, prezentând-o cu elevii în diferite localități din Basarabia și din Țară. La Biblioteca Academiei din București am descoperit două lucrări semnate de Arghir Gavriliță *“Fiesă ist rică într-un act”*. – Chișinău: România Nouă, 1919. – 14 p. (despre revenirea Basarabiei, Bucovinei și Ardealului la Patria Mamă), și, *“Străjerul Fiesă ist rică într-un act”*. – Cetatea Albă: Axler, [1938]. 38 p. A fost încadrat în serviciu în mai multe licee din Basarabia *“M Eminescu”* și *“A. E. mci”* din Chișinău, *“D. Cantemir”* din Comrat; *“Marele V. rev. d. Mihai”* din Cetatea Albă.⁴⁵

HORA MORȚII

A. Gavriliță

Hora morții se întinde
Pe o rază tot mai mare
Și sfârâmă, și aprinde
Lanuri multe și hotare.

Sus, spre cer, pe' ntinsa apă,
Pe pământ și în tranșee,
Moartea hâdă se adapă
Cu ce-i viață și scânteie!

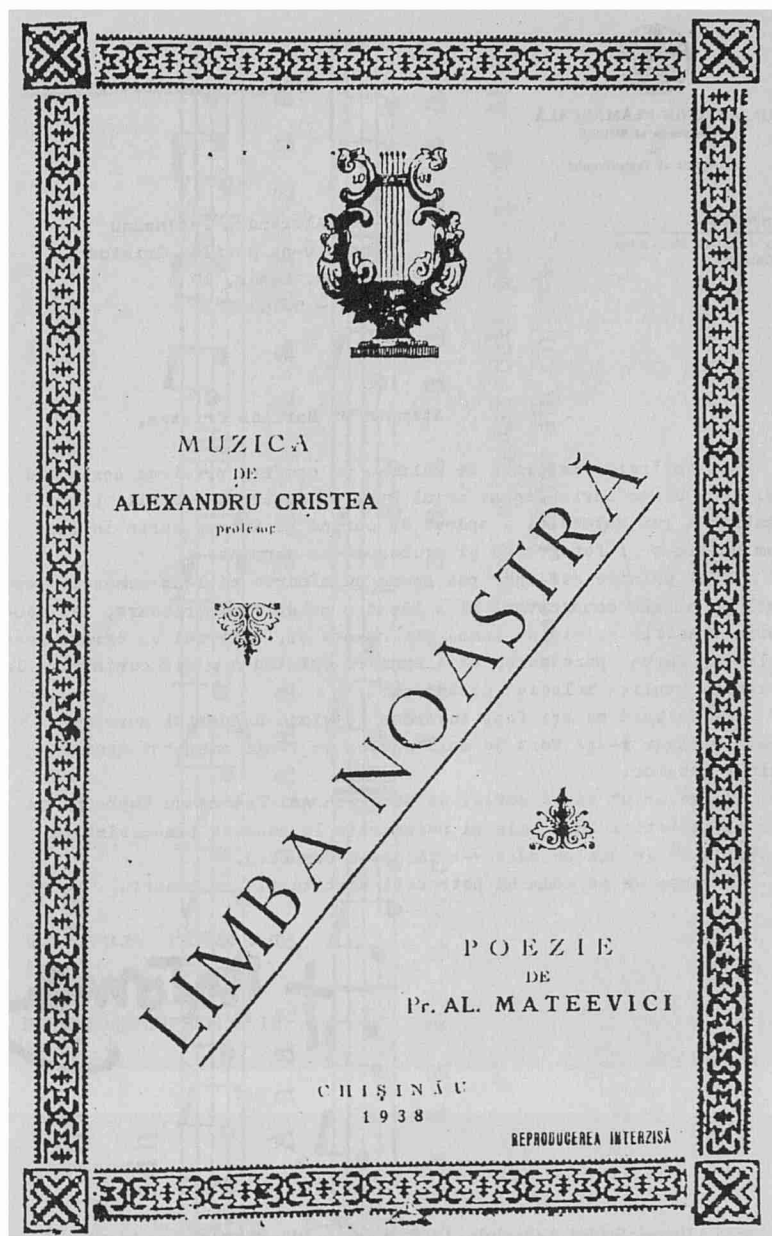
Pretutindeni e stăpână
Și-n nemernica ei ură
Tot răpune cu o mână
Clănțănindu-și dinții' n gură!

Cu a doua se agață
Să doboare omenia
Și îndemnul de povață
Răsturnând statornicia.

Iar cu a dracului plăcere
De-a scurma tot răutate
Și-a unit a ei putere
Să dărâme legi și date

Și' ncâlcește omenirea
Între sforile de ură,
Încât nu-i cunoști azi firea
De creștini ce-aveau măsură!

Dumnezeule, Părinte,
Te îndură de-a ta lume,
Oprind hora morții: sfinte!
Care lasă grele urme.



Partitura cântecului "Limba noastră", editată la Chișinău în 1938



DR. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Arhiepiscop al Sibului
și
Mitropolit al Transilvaniei

Sibiu, 5 decembrie 1989

CABINET

Str. 1 Mai 24, 2400 - Sibiu
ROMANIA

D-nei Alexandra Jemăneanu
pentru D-na Matilda Cristea
Str. Gh. Lazăr, 10
70769 - BUCUREȘTI

Stimată D. Matilda Cristea,

Am întârziat nepermis de mult să vă confirm primirea scrisorii Dvs. Ceea ce am scris despre soțul Dvs. ca autor al muzicii "Limbi noastre" a lui Mateevici a apărut de curând și într-o carte în care i-am publicat și fotografia și crucea de la mormânt.

Sînt printre cei care pot spune cu mîndrie că l-am cunoscut personal pe marele compozitor. El a lăsat o melodie nemuritoare, legîndu-și pentru veșnicie numele de limba românească și, atît cît va exista această limbă, se va spune mereu că Alexandru Cristea a gîsit cuvîntelor lui Mateevici replica melodică desăvîrșită.

Vă felicit că ați fost tovarășa de viață a acestui mare om căruiua desigur i-ați fost de mare ajutor și i-ați inspirat geniul muzical creator.

Multe salutări și doriri de bine doamnei Jemăneanu împreună cu care vă împletiți bucuriile și necazurile la această binecuvîntată vîrstă de 97 de ani pe care v-a dăruit-o Dumnezeu.

Vă urez de pe acum să petreceți sărbătorile cu bucurie,

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ

+ **Antonie**
MITROPOLITUL ARDEALULUI

Scrisoarea Mitropolitului Ardealului Î.P.S. Antonie Plămădeală către Matilda Cristea cu aprecieri pentru "Limba noastră" de Alexandru Cristea (decembrie 1989)

Ori numai un *a*...

Lin

A a a a a a a a A a a a a a a

a a a a a a A a a a a a a a a

Cules și notat dela păr. prof. Ale-
xandru Cristea din Chișinău.

Cântec de leagăn din cartea lui G. Breazu *Muzica r' mănescă de azi* (1939), notat de la Alexandru Cristea

D. prof. Vlad Cristea a condus apoi corul Așezămintelor Eparhiale „Regina-Mamă Elena” executând următoarele imnuri și marșuri patriotice: Limba noastră. Cântec de luptă. Hora morții, cu cuvintele de A. Gavrilă și muzica de preotul A. Cristea, Ardealul și Pentru Neam, Țară și Rege, cuvinte de A. Gavrilă și muzică de preotul A. Cristea.

Eleva Laura Hânza a recitat poezia Oastea Țării, de Vasile Militaru, iar eleva Smântână Raisa din cl. VII-a a recitat Hotarul sfânt de Mircea Dam. Rădulescu.

Echipele de dansuri naționale ale școlii normale de băieți și ale școlii normale de fete, au jucat cu multă măiestrie următoarele jocuri: Alunelul, Cărligul, Pe picior și Chin-dia

La sfârșit d. col. Ștefan Georgescu prefectul județului a ținut un discurs din care desprindem următoarele

1 + 3

comp.

Relatare despre interpretarea cântecului “Hora morții”, versuri de A. Gavrilă, muzică de Alexandru Cristea (dintr-un ziar neidentificat, subl. a.)

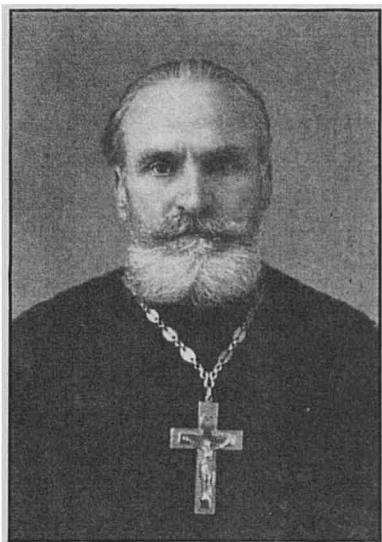
Tempo de hora Hora morții muz. Al. Cristea

Ho-ra mor-ții se în-tin-de pe o ra-ză
 tot mai ma-re și sfă-ră-mă și cup-rin-de
 la-nuri mul-te și ho-ta-re

Primul cuplet notat din memorie de către
 Claudia Cobasrian, fostă elevă și coristă

la Liceul Eparchial de fete din Chișinău 9-11-2000
 C. Calamoc

“Hora morții”, notată din memorie de eparhialista Claudia Cobasrian



Protoiereul Gheorghe Harghel
(1958)



Profesorul de muzică
Ion Fazlă



Vasile Badiu, istoric și critic literar
(sept. 1933- mai 1994), unul dintre
primii care a scris despre Al. Cristea
în Basarabia Sovietică



Profesorul de muzică
Vlad Dumbravă

Sufletele entuziaste ale “Tinerimii Române” sunt mărgăritare și făclii luminoase pentru viitorul neamului.

(Gând formulat de elevii Liceului militar “Regele Ferdinand I” din Chișinău, cu prilejul jubileului “Tinerimii Române”, în 1928.)*

“Un cuib românesc”

Aceste cuvinte au fost înscrise pe frontispiciul localului Societății “Tinerimea Română” din București, de care Al. Cristea a fost legat prin numeroase fire. Rostul Societății și al localului ei pot fi deduse din fraza-titlu de mai sus.** Fiind extinsă, ea ar include: modelarea sufletului românesc, educația națională și intelectuală a tineretului, selecționarea și încurajarea tinerelor talente răsărite în lumea școlară, realizarea sentimentului artistic, păstrarea trează a conștiinței naționale, unificarea sufletească și consolidarea națională. De la concursurile de studii teoretice (intelectuale), înfruntând multiple obstacole, “Tinerimea Română” a trecut la concursurile de muncă manuală, de dexteritate (îndemănare), cercetăsie, educație fizică, aviație, artă, jocuri, costume, muzică – tot ce, după convingerea principalului modelator și moderator al Societății, **Nae Dumitrescu**, putea fi de folos educației tinerei generații, care urma să plămădească viitorul destin al

* *Revista S cietății Tinerimea R mână*, 1929, nr. 6 – 7, p. 18.

** Impunătoarea clădire de pe malul Dâmboviței o putem admira și astăzi. La 25 mai 1924, pe bulevardul Schitu Măgureanu, 4, s-a pus piatra de temelie a palatului. Momentul a coincis cu concursurile din acel an ale Societății. Mai bine de 2000 de școlari au asistat la eveniment, în timpul căruia Episcopul Armatei Teculescu a oficiat un serviciu divin. Au rostit cuvântări Ministrul Școalelor, Nae Dumitrescu, un elev. Sărbătoarea a culminat prin defilarea școlilor // *Rev. Soc Tinerimea R mână*. – 1924. – nr. 9 – 10. – mai iun. – p. 216. Localul a fost denumit “*Cuib r mănesc*”. Această îmbinare nu trebuie confundată cu “*culturile*” legionarilor. Pentru unii confuzia vine de la faptul că, după desființarea Societății, la începutul anilor 1940, clădirea a fost un timp ocupată de legionari.

neamului. “Tinerimea Română” și-a desfășurat activitatea între anii [1877 – 1942].* Studiind unele momente din istoria ei, m-am convins de justetea proverbului “*Omul sfințește locul*”. Contemporanii afirmau, pe bună dreptate, că “Tinerimea Română” nu și-ar fi urmat cu atâta perseverență menirea, dacă nu s-ar fi găsit omul, care să-i dea viață și să o mențină în stare dinamică. El se numea Nae Dumitrescu – Directorul general al învățământului secundar și particular al Ministerului Educației Naționale, Administratorul General al Casei Școalelor. Animat de ideile culturale și naționale, conducător priceput și romantic, el a urmat statimic unei porunci Dumnezeiești – de a sta la cârma Societății 57 de ani, la început în calitate de secretar [din 1883], iar mai apoi în cea de președinte [1903]. În acești ani Nae Dumitrescu s-a identificat într-atâta cu “Tinerimea Română”, încât ea era numită adesea “*Ministerul Nae*”. “*Numai regii domneau atâta timp*” – susțineau contemporanii referindu-se la Nae Dumitrescu. Circulau și alte aprecieri: “*Stâlpul “Tinerimii Române”*”, “*Mare naționalist, bun român și adânc iubitor de copiii neamului*”, “*Bărbatul care cu tot smocul lui de mustață albă, prin neastâmpărul său, prin viciociunea sa, este o pildă pentru atâția tineri, care cer loc la treabă*”, “*Bătrânul tânăr conducător*”. Nu cunosc dacă are ori nu epitaf mormântul lui Nae Dumitrescu, dar mi se par potrivite pentru el cuvintele din “*Luceferii*” de P. Dulfu și Gh. Cucu, cântec interpretat de atâtea ori la manifestările Societății:

“Acei ce pentru neam se zbat
 Și-i luminează-a vieții cale,
 Nu mor, când ceasul le-a sunat,
 Să părăsească-această vale.
 Trăiesc și după ce s-au dus,
 Neșterși din zarea amintirii...
 Doar trecere-i al lor apus,
 Spre plaiurile nemuririi...”¹⁵⁴

Odată cu moartea lui Nae Dumitrescu, în **decembrie 1940**, dar și din cauza împrejurărilor politice și sociale, activitatea Societății s-a stins.

* Deși în mai multe surse este indicat acest an, totuși 50 de ani de la înființarea Societății au fost sărbătoriți nu la 1927, dar 1928. În cadrul Adunării Generale a Societății din 30 iunie 1927 s-a studiat chestiunea jubileului și s-a mers de la inscripția de pe drapelul vechi al Societății – “*mai 1928*” // *Revista Societății Tinerimea Română*. – 1927. – nr. 2. – p. 28.

Profitând de decesul președintelui și de greutatea reorganizării, un grup de legionari a încercat să pună stăpânire pe Societate și s-o abată de la rosturile ei inițiale. Nici numirea, la **30 martie 1941**, a noului președinte, profesorul universitar **Ion Nistor**, vechi și activ membru al ei, n-a salvat situația.

“Tinerimea Română” a fost o Societate care a ars într-un neastâmpăr cultural, propriu și lui Al. Cristea. Poate unii se vor molipsi de această stare de spirit, citind capitolul ce urmează?..

* * *

Sunt sigură că în viitor activitatea Societății științifico-literare “Tinerimea Română” va reține atenția cercetătorilor, care vor realiza o monografie istorică desfășurată. Deocamdată, unele informații despre ea pot fi culese din “**Revista Societății Tinerimea Română**” – publicație didactică, literară și științifică, care apărea la București lunar, începând cu 1882.* Activitatea publicației a fost suspendată în anumite perioade, dar de la 1920 și până în 1942 ea ieșea de sub tipar cu regularitate. Ne vor iniția în istoria “Tinerimii Române” materialele semnate de G. Vlădescu Răcoasa⁴²¹, Murărașu²⁹⁶, Nae Dumitrescu²⁵¹, cât și “Dicționarul presei literare române” de I. Hangiu.²⁶⁶

La 21 mai 1877 câțiva elevi interni din cl. a III-a a Liceului “Matei Basarab” din București au pus bazele Societății, la care în anii ulteriori au aderat elevi de la alte gimnazii din capitală. Activitatea lor era însă restrânsă și îndreptată doar spre aprofundarea temelor prevăzute de programa școlară. Epoca de fundamantare a “Tinerimii Române”, precizarea scopurilor și lărgirea sferei de acțiune s-a produs atunci când animatorii și membrii ei fondatori au trecut pe băncile Universității, aducând cu sine Societatea. O idee cât se poate de inspirată, căci, grație colaborării între tineret și profesorii universitari, s-a extins cu mult potențialitatea ei. Astfel, din inițiativa rectorului Universității Ioan Zalomit, în [1885] se organizează

* Publicația a avut și alte denumiri: “*Revista Societății științifico-literare “Tinerimea Română”*”, “*Tinerimea Română*”. La bibliografia lucrării e prezentă cu titlul “*Revista Societății “Tinerimea Română”*”, cu excepția numărului jubiliar din 1938 – “*Tinerimea Română*”.

primele concursuri intelectuale din București (pe obiecte) între elevii școlilor primare, premiile fiind înmânate de către Iacob Negruzzi, membru de onoare al Societății. Mai târziu, la concursuri au fost atrași elevii școlilor secundare care, începând cu [1893], iar din altă sursă – din [1897], susțineau probe pentru literatura română, istoria națională, religie, geografie, alte materii. Din 1923 la concursuri au aderat și studenții facultăților de litere, știință și teologie de la toate universitățile din țară.

Printre susținătorii “Tinerimii Române” s-au înscris scriitori, profesori universitari, oameni de știință și cultură – Gr. Tocilescu, N. Iorga, I. Lupaș, G. G. Antonescu, D. Pompei, D. Hurmuzescu, V. A. Urechia ș. a. Ultimul obține pentru Societate, în 1897, statutul de persoană juridică. Legea a fost votată în Senat la 22 ianuarie 1897, iar după un an, la 14 ianuarie 1898, în Cameră. Ceva mai înainte “Tinerimea Română” a fost recunoscută persoană morală, prin Decretul nr. 496 din februarie 1896. Societatea declara drept scop propășirea culturală a elementului românesc prin conferințe publice, editarea unei reviste, organizarea unor comunicări, discuții științifice și literare, concursuri între tineretul studios.

“Tinerimea Română” a cunoscut șapte ani de criză (1902 – 1909), când încetase orice fel de activitate. Dar, cu stăruința neobosită a președintelui Nae Dumitrescu, la 1909 s-au întrunit câțiva din vechii membri ai Societății în vederea reluării activității. S-au făcut demersurile necesare pentru renașterea ei, însă a trebuit să mai treacă doi ani până când vechea organizație s-a pus pe picioare. Odată reînviată, “Tinerimea Română” a avut o extensiune mult mai mare, o importanță crescândă în educația națională a tineretului și formarea caracterelor, în deosebi prin competiții, manifestări publice culturale, patriotice. În ele se înscriau și concursurile corale, care pot fi considerate atât competiții, cât și manifestări publice.

Compozitorul **G. Breazu**, a cărui activitate a fost strâns legată de “Tinerimea Română”, detalia afirmația de mai sus într-un articol din revista Societății: *“Nu numai pentru folosirea frumoasei arte ca element de podacă, spre a da serbărilor societății strălucirea cuvenită, nu numai pentru acest motiv s-a găsit cu cale ca muzica să fie preluată ca obiect de concurs în programele de activitate ale “Tinerimii române”. Dealongul bogatei activități culturale a societății, muzica apare frecvent ca temă de întrecere, de emulație între școlari, ca disciplină de studiu și de cultivare în școală, precum și de propagare în masele sociale a acelor idei și sentimente, a căror clarificare, desvoltare și pătrundere în sufletele românești sunt urmărite cu statornică luare*

*aminte de către "Tinerimea". (...) Scopul realizării corale și instrumentale fiind cântarea împreună (în cât mai valoroase condiții muzicale), acțiunea de solidarizare și unificare a simțirii, cugetării și voinței comune este indispensabilă pentru desăvârșirea prestației artistice. Exercițiile de ansamblu muzical sunt astfel exerciții de solidaritate și unitate socială. (...) Dacă în fine mai ținem seama și de natura deosebită a obiectului ansamblului coral sau instrumental, adică de piesa muzicală ce urmează a fi interpretată, dacă luăm în considerare valorile educative, naționale, culturale, religioase, etice și sociale ale muzicii propuse spre executare, ușor se înțelege ce eminente puteri de transformare și formație sufletească sunt hărăzite muzicii, cât de însemnată contribuție poate aduce ea într-o conștientă acțiune educativă, deci, cât de firesc poate introduce ea grupurile corale și instrumentale în sistemul educativ național, preconizat și aplicat de "Tinerimea română" în numeroasele sale manifestări de propășire culturală românească."*¹⁶⁶

Corul dirijat de Al. Cristea s-a ales cu premiile "Tinerimii Române" în anii 1926, 1928 și 1938. Cu părănirea cercetătorului, atașat de o anumită personalitate, mă întrebasesm de ce Al. Cristea a obținut premii doar în acești ani? Întrebarea m-a făcut să înaintez în cercetare. Studiind revista Societății pentru anii 1921, 1923 – 28, 1933 – 42*, am aflat că concursurile între coruri nu se desfășurau anual. În cei 17 ani studiați s-au anunțat doar cinci concursuri – la 1921, 1926, 1928, 1934 și 1938. Presupun că cel din 1921 a fost și primul. Cu regret, revista Tinerimea Română nu conține relații, amănunte despre dirijori, concurenți, repertorii.

Cea din 1921 recomanda maeștrilor din toate școlile secundare de băieți și de fete din același oraș să aleagă elemente talentate pentru întocmirea unui singur cor, care va interpreta trei piese corale, de preferință muzică populară locală. Pentru dirijarea corului unit urma să fie delegat unul dintre profesori. Cu 6 – 7 săptămâni înainte de 1 iunie participanții trebuiau să trimită melodiile înscrise la concurs, și o compoziție, care urma să fie piesa hotărâtoarea. Concursul corurilor s-a desfășurat în ziua de miercuri, 1 iunie 1921, la Arenele Romane în Parcul Carol. S-au prezentat peste 40 de formații. Din componența juriului făceau parte Clotilda Gen-

* Publicațiile din anii 1920, 1922, 1929 – 32 lipsesc la Biblioteca Academiei Române.

eral Averescu, Nona Otescu, Chiriac, Dinicu, Castaldi, Alexandrescu, N. Dumitrescu. Juriul anunțase premiul I pentru corul din Soroca și premiul II pentru corul din [Gomrad], (presupunem "Comrat", n. n.), Basarabia. Corul din Chișinău, care a cântat între 3 și 4 p.m., n-a obținut nici un premiu (nu cunoaștem numele dirijorului).³⁶⁷

Dacă în 1922 nu s-a susținut concursul de coruri, atunci următorul a fost cel din 1926, la care Al. Cristea era dispus să se afirme, după ce citise din invitația expediată directorului școlii: *"Pentru a înviora tradițiile noastre și a reda o parte din viața caracteristică ținuturilor locuite de români prin cânt, jocuri și costume naționale, vom organiza anul acesta pentru prima oară o Poemă etnografică care să se reprezinte la Teatrul Național, cu ocaziunea venirii concurenților la București."*²⁰²

Revista Societății a publicat un reportaj de la sărbătoarea "Tinerimii Române", din care reținem nu numai manifestările legate de concursul etnografic, dar și alte acțiuni, imagini, eventual trăite de Al. Cristea. În ajunul zilei de 10 mai, Gara de Nord a Capitalei prezenta un spectacol înălțător. Trenurile din toate colțurile țării revărsau valuri de tineri în costume naționale specifice ținuturilor din care proveneau, întâmpinați pe peron de Președintele "Tinerimii Române", Nae Dumitrescu, și membrii Comitetului Societății. Muzica militară îi saluta cu entuziasm pe oaspeții care, urcați în automobile, plecau spre localurile destinate găzduirii. A doua zi toți concurenții, în număr de peste 4000, însoțiți de profesorii conducători, au asistat la defilarea armatei, *"smălțind cu portul lor pitoresc cordonul spectatorilor ce începea tocmai de la podul Cotrocenilor și ținea până în câmpul amenajat pentru primirea defilării."*

În ziua de marți, 11 mai, la Fundația "Carol I" au avut loc două conferințe, organizate de Societate pentru profesori, susținute de G. G. Antonescu ("Rolul școlii în societatea de azi") și Pompei ("Patriotismul în școală"), ambii profesori universitari.

După amiază, la ora două și jumătate, s-a desfășurat la "Teatrul Național", în prezența dragălașei Principese Ileana, a numeroși oaspeți, profesori universitari, directori și directoare de școli din capitală și din provincie, **Poemul Etnografic**, un eveniment cultural și național unic, care a stârnit entuziasmul și admirația celor de față. A fost ceva necunoscut și neobișnuit pentru capitală și țară: dansuri și cântece caracteristice tuturor zonelor, executate de elevi în portul specific provinciilor istorice românești. Ropote de aplauze răsplăteau fiecare echipă și cereau repetarea.

Seara, la Școala de menaj “Filipescu”, s-a oferit un banchet pentru membrii “Tinerimii Române” și profesorilor însoțitori. Printre alte persoane, la el a rostit un toast Elena Alistar, iar președintele Nae Dumitrescu, emoționat de discursul ei, a vorbit despre naționalismul basarabean, care trebuie susținut și dezvoltat sincer și cu toate sacrificiile.²²⁵

A treia zi, miercuri, **12 mai**, concurenții însoțiți de conducătorii lor, plecând de la statuia lui Mihai Viteazul, unde au depus o coroană, au făcut un pelerinaj la mormântul Eroului Necunoscut. Aici s-au depus flori, s-au ținut cuvântări înălțătoare de recunoștință și admirație pentru personalitățile neamului.²²⁴

Reportajul despre **Poemul Etnografic**, care ne interesează îndeosebi, a fost realizat de elevul Seminarului central din București **Ioan Georgescu**: *“Cortina se ridică și scena e ca o grădină plină de trandafiri și flori frumoase. Costumele noastre românești scoteau în evidență diferitele regiuni ale țării noastre. Din această grădină cu putere și cu multă căldură se intonează frumosul imn regal al poetului V. Alecsandri “Trăiască Regele”. (...)*

Se rupe din grădină și apare în fața tuturor Școala de fete din Lugoj, joacă cu mult farmec “Lugojanca”, jocul lor caracteristic. Ne-au dus cu gândul la satele românești din Banat, care deși sub jug străin, și-au păstrat jocul și portul neștirbit.

Le ia locul Seminarul și Școala eparhială de fete din Chișinău, care au știut să ne arate în puțin, tot ce are Basarabia frumos. I-am admirat mult (subl. n.).

Apare Moldova, reprezentată prin urmașii voinicilor lui Ștefan dela Războieni, Liceul și Normala de băieți din Piatra N. Costumul lor a predominat. Cel mai frumos dintre toate cele de față. Au jucat destul de plăcut jocul “Rața”.

Vin fecioarele din cetatea lui Mihaiu – Alba-Iulia – și cu multă măiestrie își joacă jocul lor “Mureșanca”. Când jucau ele, gândurile noastre erau departe, pe valea Mureșului. Costumul lor arăta câtă artă stă ascunsă în sufletul românului.

Le urmează sprintenii olteni din Caracal, care au știut prin jocul lor “Trei păzește” să arate firea olteanului, așa cum este. De remarcat e ultimul, care ne-a arătat energia olteană.

În mijlocul scenei o domnișoară cântă puternic din bucium, era școala normală de fete din Abrud. Sunetul buciumului și cântecul lor ne reaminteau timpurile eroului Avram Iancu.

Debutează destul de frumos Făgărașul, de remarcat costumul.

Vecinii lor însă, Sibiu, au arătat dibăcia jocului ardelean. Într-o liniște plăcută, jocul lor "Românul" e admirat de toți. Costumul lor de sibieni, a făcut ca jocul să fie mult mai reușit. În aplauze lungi părăsesc scena, dând locul școalelor din Cetatea Albă, cetatea lui Ștefan cel Mare. Cu multă siguranță s-au produs în fața numerosului public. Costumul a fost ales.

Dela Banat, nimeni n-a mai jucat dela Lugojana, vine însă liceul Timotei Cipariu de băieți și fetele din Timișoara, care ne arată încă din mândrele costume ale Banatului și din jocurile sale. Apar cu "Bamul Mărăcine" pe care l-au jucat cu multă frumusețe!

Apare liceul cu același nume din Ibașfalău, care pe lângă frumosul joc "Ardeleana", a avut orchestră foarte bine organizată.

Vin micuții din Sebeșul sășesc și joacă frumosul lor joc, cântat de micul lor ciobănaș cu fluierul. Totul plăcut. Eram în munte.

*În număr mai mare ca oricare alt oraș, apare bine organizată Tighina, cu dialogul și corul său atât de bine organizat. * De remarcat sunt bașii, care au ieșit mult în evidență.*

Le ia locul școala mult așteptată. Apare în costume pline de artă, liceul și normala de fete din Cluj, centrul Ardealului. Au jucat "Mureșanca", jocul de pe valea râului lor Mureșul, pe care tot așa de bine l-a jucat și Alba-Iulia.

Originali și în costume și în joc vin fetele și băieții din Sighetul-Marmației, care ne-au arătat jocuri din colțul cel mai depărtat al țării noastre.

Încheie școala normală din Dorohoiu.²⁶⁴

Rezultatele impresionantului concurs etnografic este redat în revistă cât se poate de arid. **Premiul I pentru cântece l-a obținut Seminarul teologic și Școala eparhială din Chișinău;** premiul II – Liceul de băieți din Ibașfalău și Școala normală de fete și băieți, precum și Liceul de fete din Cluj; premiul III – școlile din Tighina și școlile din Sf. Gheorghe.²²⁵

O tradiție spectaculoasă a Societății era serbarea distribuirii premiilor, care se desfășura la București în ziua de 21 mai – data întemeierii "Tinerimii Române". Cununile de laure, diplomele, premiile

* Seminaristul Eugen Solomon, participant la concurs, susține că corul mixt din Tighina a fost dirijat de M. Bărcă.

în bani etc. își așteptau destinatarii în aula Ateneului Român. Discursurile, cântecele completeau buna dispoziție. Bucuria cea mai mare însă era înainte – **excursia prin țară. De data aceasta premianții erau așteptați în Basarabia.** Deviza lansată de președintele Nae Dumitrescu suna astfel: *“Mergem în Basarabia să vedem cetatea lui Ștefan cel Mare și să îmbrățișăm pe frații noștri basarabeni, să le spunem că-i iubim și că Basarabia a fost, este și va fi a noastră”*.²⁰⁶ Trei localități basarabene – Chișinău, Tighina și Cetatea Albă se pregăteau febril pentru demna întâlnire a oaspeților.

Profesorul Seminarului central din București, inginerul **Liviu Codargea**, impresionat de excursia în Basarabia, a descris în revista Societății cele șapte zile, trăite într-un program de maximă intensitate, din care desprindem unele crâmpeie.

Fețe tinere și vesele se adunaseră la Gara de Nord, în zorii zilei de sâmbătă **22 mai**. Tineretul, în frumosul port românesc, intonând cântări naționale, așteapta plecarea. Trei vagoane de clasa III-a erau rezervate celor 300 elevi premiați și un vagon de clasa II-a fusese pus la dispoziția profesorilor însoțitori. Tricolorul național, flori, cununi de brad, decorau vagoanele rezervate “Tinerimii Române”. Trei sute de copii și tineri aleși din diferite părți ale țării – Crișana, Transilvania, Banat, Bucovina, Basarabia și Vechiul Regat, dornici să cunoască mai bine țara, să culeagă relații și prietenii... În drum spre Chișinău, excursioniștii au poposit în garile Ploiești, Mizil, Buzău, Râmnicul Sărat, Focșani, Mărășești, Tecuci, Bârlad, Vaslui, Iași. Peste tot erau întâmpinați de prefecti, alte oficialități, elevi și profesori din localitate, cu salutări, flori, cuvântări, cântări naționale.

În ziua de 23 mai excursioniștii au sosit la Chișinău. În gară s-au adunat fețe bisericești, oficialitățile civile și militare, profesori, elevi din școli. Nu lipseau nici curioșii, mulți la număr. Profesorul Negrescu de la Liceul “A. Russo” Negrescu le-a urat oaspeților bun sosit pe pământul străbunilor. L-a urmat directorul Școlii superioare de comerț. Nelipsită a fost alocuțiunea lui Nae Dumitrescu. În sunetele de fanfară publicul a pornit spre Catedrala orașului, pentru a asista la Sf. Liturghie, oficiată de Mitropolitul Gurie cu un sobor de preoți. În drum spre Catedrală, cordoane de cetățeni pe marginile străzii salutau “Tinerimea Română”.

Inginerul Liviu Codargea, ale cărui amintiri ne ajută să reconstituim atmosfera zilei de 23 mai 1926 la Chișinău, a avut norocul pe care nu-l avem noi astăzi – de a petrece câteva clipe de reculegere în fața monumentului “*apostolilor basarabeni, martiri ai sfintei cauze*”

naționale” Alexei Mateevici, Simeon Murafa și Andrei Hodorogea.* Cine știe, poate că într-o zi s-a oprit în fața lui și diaconul Al. Cristea, pentru ca în clipele următoare să audă în gând sunetele unei noi melodii, care îi va înveșnici numele? În fața monumentului s-au reținut pentru câteva clipe și participanții la manifestarea religioasă, ca să înveșnicească printr-o fotografie clipele trăite la Chișinău. Poate pe ea a fost surprins și Al. Cristea?.. În ce case se păstrează oare astăzi poza?..

De la Catedrală, excursioniștii au mers spre locurile de cazare – școlile din localitate. Unii dintre ei au cunoscut ospitalitatea celor de la Școala eparhială de fete. După masă, la Teatrul Național, s-a desfășurat un festival în onoarea Societății și a premianților. Școlile, elevii se întreceau în muzică, declamație, dans. Au rostit cuvântări Mitropolitul Gurie, directorul Liceului “A. Russo” Ștefan Ciobanu, Inspectorul școlar D. Constantinescu, Nae Dumitrescu. Mitropolitul Gurie, Doamna Ministru Nița au înmănat premiile “Tinerimii Române” învingătorilor din Chișinău. Solemnitatea s-a încheiat cu tradiționala “Hora Unirii”, în care s-au încins elevi, profesori, numeroase persoane din public. A urmat vizitarea muzeului orașului, a școlilor, banchetul în onoarea Societății. În zorii zilei de 24 mai oaspeții au părăsit capitala Basarabiei cu cele mai plăcute impresii, luând drumul spre Tighina.

Am ținut să descriem amănunțit excursia la Chișinău, presupunând că Al. Cristea, cunoscut și apreciat animator al vieții culturale, a fost o prezență activă la majoritatea manifestărilor. Excursia în celelalte două orașe o lăsăm pe seama altor cercetători. Reținem doar că la **Tighina** oaspeții au rămas fascinați de frumoasa activitate culturală românească a directoarei Liceului de fete din localitate **Maria Usinevici, căsătorită Dumitrescu, din 1938 directoare la Școala eparhială de fete din Chișinău**. Lângă zidurile cetății lui Ștefan cel Mare ea le-a vorbit participanților la excursie despre fortăreața voievozilor moldoveni, iar seara, la banchetul care s-a dat în localul liceului, și-a exprimat printr-o inimioasă cuvântare profundele sentimente românești, reprodusă integral în revistă.²⁰⁶

De la primul concurs al “Tinerimii Române” n-a trecut mult timp până la a **doua victorie a dirijorului Al. Cristea, repurtată în anul 1928**. Manifestărilor din acel an li se atribuia o deosebită semnificație, deoarece se împlineau **50 de ani de la înființarea Societății**. De la **16 la 21 mai**,

* Monumentul, instalat în parcul Catedralei din Chișinău în 1923, a fost distrus de autoritățile sovietice.

Bucureștiul a înflorit a câta oară prin frumoșii copii, sosiți din toate colțurile țării. Redăm în continuare cele mai însemnate evenimente, în formă de cronică. O facem ușor, prin străduința aceluiași profesor inginer **Liviu Codargea**:

16 mai. Gara de Nord. Sosesc concurenții din toate colțurile țării, întâmpinați de Nae Dumitrescu cu urări de bun sosit. Automobilele și camioanele îi conduc la locuințele rezervate.

18 mai. Dimineața zilei. Excursia la Băneasa. Vizitarea expoziției de avioane. Asistarea la o demonstrație de zbor. Discursul directorului revistei “România Aeriană”, Ștefan Tătărescu, despre importanța dezvoltării aviației pentru asigurarea păcii. După amiază, vizitarea unor însemnate monumente, muzee, biserici și instituții de cultură. Pentru prima oară conferințele din 1928 au fost susținute în localul propriu al “Tinerimii Române”, un palat înalt de 28 m. Au conferințiat Nae Dumitrescu, prof. G. G. Antonescu, prof. A. Popovici-Bâznoșanu. S-a discutat reforma învățământului secundar, protecția naturii ș. a. (orele 19⁰⁰). La ora 21⁰⁰ recepția profesorilor însoțitori în sala de festivități a “Tinerimii Române”. Diverse coruri și fanfarele școlilor de meserii din Satu-Mare și Ismail au înviorat asistența. Serbarea zilei de 18 mai se încheie în zorii zilei de 19 mai, când profesorii însoțitori, numeroșii invitați și participanți se îndreaptă în sunetele fanfarei spre Cișmigiu, unde se încinge o horă mare, după care toată lumea se desparte, plină de avânt patriotic.

19 mai. 9 dimineața. Conferința ministrului I. Nistor “Unirea tuturor românilor”, la palatul “Tinerimii Române”. După conferință – o fotografie în fața palatului, cu Nae Dumitrescu și Ion Nistor, înconjurați de floarea “Tinerimii Române”. 17⁰⁰. **Arenele Romane din Parcul Carol cu jocuri, dansuri, gimnastică, concurs de costume naționale, muzică.** După Arenele Romane tinerimea se îndreaptă, în sunete de fanfară, spre centrul capitalei, traversând Calea Victoriei, apoi cotind pe bul. Elisabeta spre palatul “Tinerimii Române”. De acolo – spre “culcușuri”.

20 mai. 10 dimineața. La biserica Sf. Spiridon s-a oficiat un impresionant serviciu religios, la care au participat într-un mare număr concurenții și conducătorii. Serviciul a fost oficiat de P. S. Arhiepiscopul T. Simedrea, Vicarul Patriarhiei, însoțit de părintele Dr. Ion Mihălcescu,

pr. Gheorghiu și diaconii Marius Constantinescu, Orghidan. **Răspunsurile liturgice au fost date de corul Seminarului central și de corul Școlii eparhiale de fete din Chișinău. A fost o alternanță minunată între vocile bărbătești ale elevilor și glasul disciplinat al elevelor.** La urmă au vorbit P. S. T. Simedrea, Nae Dumitrescu, directorul Seminarului central părintele P. Partenie.³⁸³ De la biserică “Tinerimea Română”, în frunte cu neobositul președinte, face o procesiune străbătând strada Colței, bul. I. C. Brătianu, Calea Victoriei până la statuia lui M. Viteazul, unde s-a depus o coroană. La balconul Palatului Regal au stat în tot timpul defilării M. S. Regina Maria, alte persoane onorabile. La statuia lui M. Viteazul Nae Dumitrescu a rostit o cuvântare. **Orele 16⁰⁰. Arenele Romane. Defilarea carelor alegorice ce reprezentau momente din istoria neamului. Această manifestare a fost filmată. Carul Școlii eparhiale reprezenta Unirea Basarabiei. Dacă vom avea norocul să găsim imprimarea, putem avea surpriza de a descoperi și imaginea lui Al. Cristea.**

21 mai. Ora 11⁰⁰. În sala de festivități a palatului “Tinerimii Române”, în prezența Reginei Maria, s-au omagiat 50 de ani de la constituirea Societății. Sala cu cele trei rânduri de galerii era arhiplină. Intrarea Reginei a fost salutăată cu “Imnul Regal”, cântat de orchestra Liceului Sf. Dumitru din Ismail și miile de școlari prezenți. Suverana privea cu dragoste de mamă frumoșii copii, îmbrăcați în costume naționale. Nae Dumitrescu începe seria cuvântărilor. Urmează Ministrul Instrucțiunii, C. Angelescu; prof. universitar Simionescu - în numele Academiei Române; rectorul Universității din București, Pangrati; prof. Tițeică - în numele instituției “Casele Naționale”; părintele Agârbiceanu - în numele “Astrei”; Ispir - în numele “Societății Ortodoxe a Femeilor Române”; Pompei - în numele “Ligii Culturale”. **16⁰⁰. Distribuirea premiilor în sala de spectacole a palatului.** Premiile sunt înmânate de Ministrul Instrucțiunii, C. Angelescu. Serbarea oficială a distribuirii premiilor s-a încheiat printr-o defilare spre casa lui C. Angelescu, care își sărbătorea onomastica.

22 mai. Mii de școlari și școlărițe cu profesorii însoțitori se îndreaptă spre gara Filaret. O parte din ei pleacă cu mașinile de la statuia lui M. Viteazul la Călugăreni. Din gara Filaret, un tren special din 35 vagoane,

împodobit cu tricolorul românesc și verdeață, îi transportă pe distinșii oaspeți spre câmpia Neajlovului. Pe tot parcursul drumului cântările naționale și voioșia tineretului vestea țăranilor serbarea națională. La gara Mihai Bravul trec cu toții în mașini și trăsurile pentru a pleca spre Călugăreni. Sute de mașini și trăsurile storc admirația bătrânilor și copiilor. Miile de țărani și țărane s-au îndreptat și ei dis-de-dimineață spre Călugăreni pentru a participa la sărbătoare. Pe tot cuprinsul dealurilor și pe câmpia imensă se văd tineri dansând “Hora Unirii”, se aud doine și cântece din diferite provincii ale țării. După masă, toți s-au adunat pe o înălțime, pentru a privi câmpia unde Mihai Viteazul a dat marea bătălie. Generalul Gorschi a susținut o conferință despre lupta de la Călugăreni. Nae Dumitrescu a subliniat importanța zilei ce se sărbătorea. După conferință asistența, însoțită de muzică militară și drapele, s-a îndreptat spre locul unde, pe o movilă formată din pământul adus de elevii din toate unghiurile țării, s-a ridicat crucea comemorativă dăruită de “Cultul Eroilor”. La ora 17⁰⁰ fanfara anunță sosirea M. S. Regina Maria și a A. S. Principesa Ileana, cărora primarul comunei, Dumitru Ciucă, le-a oferit tradiționala pâine și sare. A urmat defilarea școlilor în sunete de fanfară și muzică militară. S-a oficiat un serviciu divin la crucea comemorativă. După terminarea solemnității președintele Nae Dumitrescu a fost invitat de M. S. Regina Maria la Copăceni. Plecarea lor a încheiat înălțătoarea sărbătoare. Pe la orele 18⁰⁰ s-au retras și elevii, recunoscători organizatorilor pentru educativă și instructivă festivitate la care au asistat.²⁰⁵

Ne rămâne să anunțăm premiile pentru coruri. **Premiul I cu distincție l-a luat corul Școlii eparhiale de fete și al studenților de la Facultatea de teologie din Chișinău.** Premiul II – fanfara Școlii de meserii din Satu Mare, corul Școlii normale de fete din Cluj, corul Școlii normale de fete și băieți din Piatra Neamț. Premiul III – fanfara Liceului din Ismail, corul Școlii de conducătoare din Deva, corul Școlii normale din Sibiu, balalaicile Liceului din Ismail, corul Școlii normale din Abrud. **Școala eparhială de fete din Chișinău a mai obținut locul șase, din cele șaisprezece, în concursul carelor alegorice.**²⁰⁵ Repertoriul corului mixt dirijat de Al. Cristea îl cunoaștem doar din amintirile participanților.

Următorul concurs despre care putem vorbi la stadiul actual de investigații este cel de la 1934. Ca de obicei, școlile au primit invitație pentru participare. În acel an ea anunța că grupurile corale se vor prezenta

la “Tinerimea Română” ca formațiune reprezentând o întreagă provincie (Muntenia, Basarabia, Bucovina etc.), un oraș sau dacă nu se poate altfel, reprezentând numai o școală (adresa din 30 ianuarie 1934).²⁰¹ O altă circulară venea să o completeze pe prima. Fiecare grup coral trebuia să se prezinte cu două piese de caracter diferit, religios sau laic, național românesc, alese din repertoriul român, compuse de autori consacrați. Piesele corale puteau fi și aranjări sau prelucrări de melodii populare, culese din regiunea în care se află școala, sau compoziții în stil popular românesc. Pentru ansamblul general vocal coriștii trebuiau să cunoască “Imnul Regal” (cor mixt), “Pe-al nostru steag” de Ciprian Porumbescu (cor mixt), “Deșteaptă-te, Române” (unison), “Rugăciune” de Mehull (cor mixt), “Christos din morți a înviat” (cor mixt), “Imnul Tinerimii Române”. * Un alineat din a doua circulară va servi, credem, un punct de reper pentru cercetători: “*Vă rugăm să ne trimiteți cât mai grăbnic:*

*formațiunea în care vă veți prezenta cu școala Dvoastră;
numărul participanților reprezentanți pe voci și piesele cu care
veți concura trimițându-ne partituri complete ale acestor piese
(subl. n.).”²⁰⁰*

În cazul în care s-a procedat la fel în toți anii și dacă s-a păstrat arhiva Societății, avem șansa de a descoperi partiturile pieselor interpretate de corul lui Al. Cristea.

Se prevedea ca toate concursurile din acel an să fie transmise în țară prin postul de emisie radiofonică. Concursul s-a desfășurat vineri, 13 aprilie, la Arenele Romane. În final două mii de glasuri (în altă sursă – trei mii), acompaniate de fanfare, au intonat cu putere “Trăiască Regele” și “Pe-al nostru steag”, sub conducerea profesorului G. Breazul, Inspectorul învățământului muzical din țară. Numele lui Al. Cristea nu apare de data aceasta pe paginile revistei. De altfel, nici o eparhialistă, nici un seminarist nu amintește despre participarea la concursul de coruri din acel an. Dintre basarabeni, cronicarul a reținut doar prezența elevilor de la Școala Normală “Mihai Viteazul” din Chișinău, participanți la concursul de port. Relatarea prezintă interes pentru istoria acestei instituții de învățământ, și nu numai, de aceea o redăm în continuare: “*O revelație și pe drept a fost apariția grupului de aproape 70 elevi ai școlii*

* Cunoaștem “Imnul Tinerimii Române”, muzică de Alfonso Castaldi.¹⁸⁴ Revista Societății anunțase un concurs pentru versurile imnului, care trebuiau să fie prezentate până în aprilie 1926. // *Revista Societății Tinerimea Română*. – 1926. – nr. 7. – p. 192.

*normale “M. Viteazul” din Chișinău (Basarabia), îmbrăcați toți în portul vechilor plăieși ai lui Ștefan, cu bondițe înflorite în șnur și postav roșu la gulere și cu pălăriile largi, cerute de soarele arzător al Bugeacului.”*²³⁸

De la anul 1934 trecem direct la **1938 – jubileul de 60 de ani al Societății “Tinerimea Română”**. Șaizeci de ani de perseverență i-au adus Societății recunoaștere, autoritate, putere organizatorică și materială. O demonstrează cu prisosință amploarea festivităților aniversare din 1938.^{194, 288, 296, 325, 390} Șapte mii de concurenți din țară și de peste hotarele ei au inundat capitala, schimbându-i înfățișarea, îmbrăcând-o în haine de mare sărbătoare. În zilele de 27 aprilie – 1 mai Bucureștiul s-a transformat, după afirmația unui cronicar, într-un furnicar neobișnuit de elevi și eleve în frumosul port național, care cutreierau străzile capitalei sub conducerea profesorilor și scrutau în jur tot ce li se părea deosebit. Caracterul caleidoscopic al programului concursului oferea participanților posibilitatea vizitării muzeelor, monumentelor, a Patriarhiei, Ateneului Român, grădinilor publice, parcurilor, reprezentațiilor de teatru și cinematograf cu un program anume întocmit, conferințe, serbări, alte surprize. Aflarea în capitală n-a fost doar un prilej de desfătare și înfrățire generală. Concurenții au venit, în primul rând, pentru a face bilanțul muncii unui an școlar. Din programul jubiliar, alcătuit de conducerea Societății, nu putea lipsi muzica. Rostul concursurilor de muzică și al manifestărilor culturale le-a formulat același G. Breazu, într-un articol din numărul jubiliar al revistei “Tinerimea Română”:¹⁵³

1. Ea creează atmosfera festivă cuvenită evenimentului sărbătoresc al Societății.

2. Ca îndeletnicire spirituală, ea probează și dezvoltă capacitatea tineretului de a se contopi într-un înalt scop unitar – național, creștinesc și românesc – prin mijlocul muzicii românești.

3. Muzica demonstrează și stimulează puterile de perfecțiune la care poate tinde și ajunge un grup coral sau instrumental de școlari în interpretarea muzicală.

4. Ea trezește interesul pentru folclorul muzical românesc și pentru producția corală și instrumentală a compozitorilor români.¹⁵⁴

Școlilor de grad secundar li se propunea spre execuție trei compoziții: “Luceferii” de compozitorul Gheorghe Cucu pe versurile lui P. Dulfu; un cor selecționat din compozițiile măștrilor dispăruți: D. G. Kiriac, G. Musicescu, G. Dima, I. Vidu, C. Porumbescu; a treia – din compozițiile măștrilor F. D. Chirescu, Sabin V. Drăgoi, M. Jora, Marțian Negrea, A.

Zirra, G. Gălinescu, D. Cuclin, **Mihail Bârcă și Vasile Popovici** (subl.n.). Toți concurenții școlilor de grad secundar trebuiau să cunoască bine corurile “Imnul Regal Român” de Hubsch, “Steagul nostru” de C. Porumbescu și “Imn festiv” de T. Cerne.¹⁵⁵ **Concursul muzical** s-a desfășurat în ziua de **29 aprilie**, între orele 8⁰⁰ – 18³⁰. Din cauza unei schimbări în program el nu s-a ținut la Arenele Romane, cum se anunțase, dar a fost găzduit de Cercul subofițerilor de pe str. Uranus. Au concurat 16 fanfare și 26 coruri mixte. Comisia de examinare a fost prezidată de **G. Breazul**, asistat de membrii: profesorul Academiei de Muzică din București și dirijorul Societății “Carmen” I. D. Chirescu, Inspectorul general al Ministerului Educației Naționale N. Saxu (pentru partea vocală). Pentru concursul instrumental au fost invitați maiorul Florea și Caretaș-Vermont de la Opera Română.^{155, 223}

Din capitolul “Amintiri...” veți afla atât despre buchetul muzical, adus la București de corul mixt al Școlii eparhiale și al Seminarului teologic din Chișinău, dirijat de Al. Cristea, cât și despre impresiile înregistrate de participanți. Munca asiduă, tendința spre perfecțiune, măiestria interpretativă, dirijarea sigură și nuanțată, vocația de psiholog și magician ale dirijorului le-a asigurat succesul – **premiul excepțional de onoare**. De același premiu s-au bucurat încă două colective – corul Liceului industrial de fete “Regina Elisabeta” din Constanța și corul mixt al Liceului industrial de fete și al Școlii normale de băieți din Focșani. Altor participanți li s-a decernat premiile I, II și III cu medalie.⁴⁰⁰

O vinieta din 1938 păstrează chipurile și numele învingătorilor de la Chișinău. În centru, în jurul maestrului, șapte fete și băieți cu capacități vocale deosebite – V. Romanovici, Mariana Stoicov, Valentina Seul, A. Doicev, Galina Ciobanu, Afinoghen Levițchi, Igor Gechiu. Urmează celelalte nume:

FETE:

- | | | |
|--------------------|--------------------|--------------------|
| 1. Braga L. | 10. Guranda M. | 19. Sainciuc Maria |
| 2. Buruianov | 11. Guștiuc Tamara | 20. Slepici |
| 3. Buruianov L. | 12. Harnaș Nina | 21. Smoleanschi |
| 4. Ceaga Raisa | 13. Macarevici V. | 22. Știuca V. |
| 5. Cegoreanu Ana | 14. Mèdeia L. | 23. Tăușanu E. |
| 6. Ciornea Elena | 15. Nicolaev | 24. Tornoruțchi T. |
| 7. Gobjilă Ileana | 16. Onica Eleonora | 25. Zalevschi E. |
| 8. Feodorov Agnesa | 17. Pereteatcov N. | 26. [Zolubco] |
| 9. Gordievski A. | 18. Platonov | |

BĂIEȚI:

- | | | |
|------------------------|---------------------|----------------------|
| 1. [Bilestov] Vladimir | 10. Feodorov A. | 19. Sârbu Gheorghe |
| 2. Boțan Leonid | 11. Homițchi Boris | 20. Ursu Pavel |
| 3. Brașoveanu A. | 12. Hristoforov M. | 21. Usatâi Timotei |
| 4. Chirilov Boris | 13. Ivanov Mihail | 22. Untilă Nicolae |
| 5. Ciobanu Sergiu | 14. Lăpușneanu V. | 23. Zaharcu Valentin |
| 6. Ciobanu Vladimir | 15. Madan Petru | 24. Zavițchi Mihail |
| 7. Ciumac Eugen | 16. Maler Alexei | 25. Zemba Leonid |
| 8. Cudrițchi Teodor | 17. Mihaiu G. | |
| 9. [Curus] A. | 18. Popovici Alexei | |

Nu mai puțin însemnate, răsunătoare și educative, au fost alte manifestări muzicale la jubileul din 1938. Presa timpului a atestat în mai multe cazuri prezența la ele a corului lui Al. Cristea. Așa, în dimineața zilei de **28 aprilie, la monumentul Eroului Necunoscut din Parcul Carol**, s-a produs inaugurarea serbărilor și a concursurilor. Cu acest prilej Arhimandritul Scriban, protopopii capitalei Georgescu Silvestru și Stoica Ionescu, preotul N. Rădulescu-Dichiu, arhiadiacul Orghidan, diaconii Silvan și [Savu] Florea, reprezentanți ai Sf. Patriarhiei, au oficiat un Tedeum. **Răspunsurile au fost date de corul mixt al Școlii eparhiale de fete și de cel al Seminarului teologic din Chișinău, sub conducerea părintelui Al. Cristea.**^{220, 259} La G. Breazul găsim amănunte despre programul executat la mormânt. El includea:

1. Semnal de rugă în interpretarea fanfarei.
2. Mântuiește, Doamne, poporul tău (melodie bisericească tradițională).
3. Recitare solemnă (către Erou).
4. Christos a înviat de G. Musicescu
5. Ectenii, răspunsuri liturgice.
6. Cântarea Sf. Ambrosie .
7. Mulți ani trăiască.
8. Trăiască Regele.
9. Cu noi este Dumnezeu (melodie bisericească tradițională).
10. Imnul Eroilor.

Programul s-a încheiat cu “Presărați pe-a lor morminte...”¹⁵⁷ .

În seara zilei de 29 aprilie, postul de Radio București a difuzat

concertele “Tinerimii Române”. Revista “Radio Adevărul” ş. a. publicaţii anunţau orele 18⁰²– 19⁰⁰, 19³⁰ – 20⁴⁵; 21²⁰ – 21⁴⁰. Au participat cele mai valoroase coruri, fanfare, orchestre cu repertorii naţionale, regionale, estetice şi morale.³²⁷ **Corul lui Al. Cristea a fost programat pentru ziua de 30 aprilie** (despre acest eveniment cultural presa basarabeană anunţase din timp*). În această zi, între orele 16³⁰ şi 18⁰⁰, s-a transmis conferinţa Elenei Alistar despre rolul străjeriei în Basarabia. A urmat scenariul radiofonic de I. Damian “Străjerii Basarabiei”, conducerea muzicală de Al. Cristea.^{10, 327, 329} Programul şezătorii a fost descris de eparhialista E. Ciornea (vezi capitolul “Amintiri...”). Seminaristii Leonid Boţan şi Alexandru Enache susţin că a fost interpretat şi corul din opera “Martha” de Flotow: “Hai veniţi frumoase fete / Ce mai aşteptaţi / La chemarea noastră / Nu întârziaţi...” Ziarul “Raza” s-a grăbit să publice impresiile scriitorului **S. Matei Nica** despre acest eveniment: *“Am auzit la radio glasul trandafiriu, ordonat şi delicios ca toată bunătatea sufletului moldovean, al tradiţionalelor noastre “eparhialiste” crescut dintr-o tinereţe neistovită (...). Nu ne-am mirat de loc (cunoştinţa ni era doar veche) când şuvoiul “Limbiile noastre” a lui Mateevici a pornit-o încetişor la drum, strecurându-se şi curăţindu-se de orice artificialitate, coborându-se pe furiş ca o rază de lună în desişurile întunecate ale inimii cutremurate de imperfecţiuni, pentru ca de acolo să se ridice sus de tot în vârful credinţei noastre moldoveneşti, de unde să împrăştie în dreapta şi în stânga surescitări de clasică încântare şi de peste măsură de mişcătoare vibraţie artistică. Ni s-a părut că în orga aceia fierbinte de glasuri am recunoscut o îndurerată spovedanie a inimilor tinereşti. (...) corul Liceului Eparhial şi al Seminarului Teologic de sub conducerea vioaie şi sigură ca o dogmă a păr. Cristea îl considerăm adevăratul mesager al tinereţii basarabene la microfonul conştiinţei româneşti. A vorbit şi d-na Alistar... A vorbit bărbăteşte şi e poate singura femeie din Basarabia care are prea puţină bătrâneţe în măduarele ei.”*²⁹⁸

* Printre altele, ziarul din Chişinău comunica: în ziua de 12 aprilie, Inspectorul general al învăţământului secundar, profesorul şi scriitorul Radu Cosmin, a asistat la repetiţia şezătorii, ce urma să fie prezentată la Radio Bucureşti. Sosind la Chişinău pentru a conferinţa în diferite licee din localitate, cu scopul de a stimula spiritul cultural şi naţional al elevilor, el a vizitat şi Şcoala eparhială.

O altă atestare din presă marchează **vizita dirijorului Al. Cristea și a coriștilor, făcută ziarului bucureștean “Universul”**. Se pare că aceste vizite deveniseră o tradiție a publicației, de pe paginile căreia ne privesc mai multe grupuri de concurenți. Fotografia din **4 mai 1938** e cea care ne interesează în mod deosebit. Pe ea sunt surprinși Al. Cristea, coriștii și, presupun, lucrătorii ziarului. Oaspeții publicației au vizitat expoziția “Ligii antirevizioniste”, unde inginerul Velovan le-a vorbit despre scopul și începutul acesteia. Corul a cântat “Hristos a înviat” și “Limba noastră”, iar părintele spiritual Dumitru Luca de la Seminarul teologic din Chișinău i-a mulțumit directorului Stelian Popescu pentru frumoasa primire.⁴²⁰ Cât de caldă a fost primirea ne-o confirmă și eparhialista Agnesa Feodorov în amintirile sale, incluse în prezenta lucrare.

Manifestările muzicale prilejuite de jubileul “Tinerimii Române” din 1938 s-au încheiat cu împlinirea unui vechi deziderat al președintelui Nae Dumitrescu – **marele cor**. Mii de glasuri formate din coriști, participanți la alte concursuri, asistență, precum și fanfarele, toate dirijate prin voința și simțirea profund românească a profesorului G. Breazul au intonat “Christos a înviat”, “Trăiască Regele”, “Pe-al nostru steag e scris Unire”.¹⁵⁷

Jubileul “Tinerimii Române” **s-a încheiat duminică, 1 mai**. A fost o zi nu mai puțin spectaculoasă decât celelalte. Dintre manifestările acestei zile reținem un fragment din cuvântarea I. P. S. Patriarh Miron Cristea, adresată tineretului, adunat în curtea Sf. Patriarhii, din Piața “8 Iunie”. Povețele Patriarhului mi se par deosebit de importante, eterne: *“Să rămâneți copii harnici. Să sorbiți din gura profesorului duhul cumințeniei, al dragostei către Țară, Neam și Tron. (...) Să fiți conștienți de rolul cărții, care trebuie să fie prima îndatorire. (...) Cu aceste povețe vă mulțumesc că m-ați întinerit!”* (Discursul a fost difuzat prin radio în toată țara).²⁷⁷

După discursul Patriarhului Miron Cristea s-a făcut încolonarea pentru defilarea în fața Palatului Regal, spre statuia lui M. Viteazul, unde s-a depus o coroană de flori. Sute de colective și-au ocupat locul în șuvoi conform rânduielii propuse de organizatori, presupun, în ordinea succeselor obținute la concurs. Patru coruri au fost încolonate deosebit: al Liceului “Lațcu Vodă” din Siret, cel Eparhial mixt din Chișinău, al Liceului industrial de fete din Constanța și corul din Lugoj. În torentul de manifestanți corul lui Al. Cristea deținea unul dintre locurile de frunte – al unsprezecelea.⁴¹¹

Concursurile din 1938 ale Societății “Tinerimea Română” s-au desfășurat, cum am menționat deja, între 28 aprilie și 1 mai. **Serbarea distribuirii premiilor** s-a ținut tradițional pe **21 mai, la Ateneul Român**. Nu cunoaștem cine s-a deplasat la București cu această ocazie. Avem însă toate motivele să credem că Al. Cristea a fost printre cei prezenți la sărbătoare și că anume lui i-a fost înmănată Diploma de Onoare a Societății. Imaginea ei o păstrează vinieta premianților din Chișinău, pe care citim: *“Diplomă / Se acordă corului mixt al Școalei Eparhiale și Seminarului Teologic Chișinău, premiul excepțional onorific obținut la concursurile jubiliare de 60 ani ale Societății “Tinerimea Română” din mai 1938 sub conducerea prof. Diacon Al. Cristea / Președinte Nae Dumitrescu.”*

Prietenii și admiratorii lui Al. Cristea s-au grăbit să-i adreseze calde felicitări pentru victoria obținută la concurs. Dânsul s-a simțit obligat să le mulțumească tuturor prin intermediul ziarului “**Raza**”. Cu această ocazie, redacția publicației i-a “*adus încă odată felicitări pâr. A. Cristei pentru că a știut să țină sus steagul Bisericii Basarabene*”.³⁰⁵

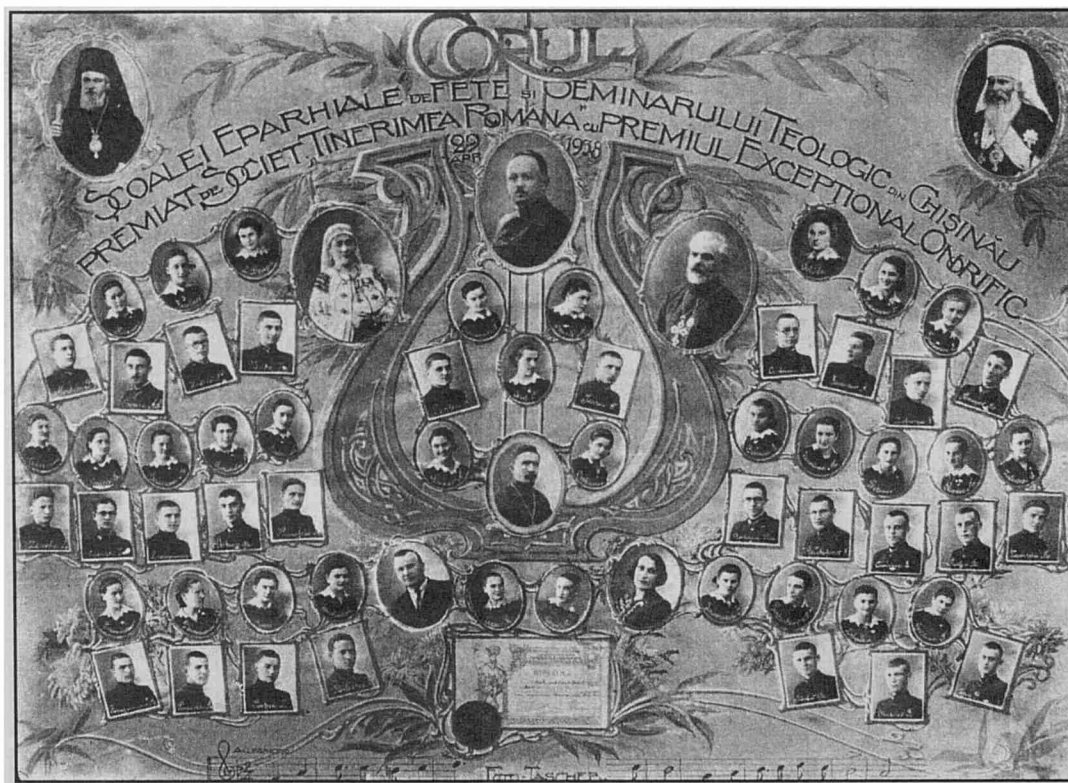
Alexandru Cristea și-a înscris numele nu numai în paginile istoriei bisericii basarabene, dar și în istoria concursurilor muzicale ale Societății “Tinerimea Română”. Descoperirea și studierea arhivei acestei organizații ne va permite să-l cunoaștem în continuare pe dirijorul și compozitorul Alexandru Cristea.



Corul mixt al elevelor Școlii eparhiale de fete și al studenților Facultății de teologie din Chișinău – deținătorii premiului I cu distincție la concursurile Tinerimii Române din mai 1928. În centru – Mitropolitul Gurie



"Tinerimea Română" la București. În centru – Președintele Societății Nae Dumitrescu ([1928])



Corul mixt al Școlii eparhiale de fete și Seminarului teologic din Chișinău, deținătorul premiului Excepțional Onorific, la Concursul Societății "Tinerimea Română" (1938)

IMNUL TINERIMEI ROMÂNE.

(Pentru 4 voci mixte)

Versuri de MIRCEA RĂDULESCU

Muzica de ALFONSO CASTALDI

Marziale e Solenne (♩=33)
(ben marcato)

SOPRANI
Vi - trîi cu dor de ță - ra, Sub un steag în veți glo - ri - os, —

ALTI
Vi - teji cu dor de ță - ra, Sub un steag în veți glo - ri - os, —

TENORI
Vi - teji cu dor de ță - ra, Sub un steag în veți glo - ri - os, —

DASSI
Vi - trîi cu dor de ță - ra, Sub un steag în veți glo - ri - os, —

Lup - tînd, lup - tînd li - bo - ra - ră Sfin - tul plai ro - mă - nesc, și fru - mos —

Lup - tînd, lup - tînd li - bo - ra - ră Sfin - tul plai ro - mă - nesc, și fru - mos —

Lup - tînd, lup - tînd li - bo - ra - ră Sfin - tul plai ro - mă - nesc, și fru - mos —

Lup - tînd, lup - tînd li - bo - ra - ră Sfin - tul plai ro - mă - nesc, și fru - mos —

dolce espressivo

O! ma - mă lu - bi - toa - re, Tu ne strîngi la piept cu lu - bi -

O! ma - mă lu - bi - tou - re, Tu ne strîngi la piept cu lu - bi -

O! ma - mă lu - bi - toa - re, Tu ne strîngi la piept cu lu - bi -

O! ma - mă lu - bi - toa - re, Tu ne strîngi la piept cu lu - bi -

Acest Imn este prelucrat în următoarele aranjamente:
Pentru vocea sola (Melodia principală) Pentru 2 voci egale —
Pentru 3 voci egale — pentru 4 voci mixte — pentru Cor anison —
Pian — Pentru Cor unison și Orchestra

Imnul Tinerimii Române, nelipsit la sărbătorile Societății cu același nume

Străjeria este un lucru specific românesc, isvorât din nevoile intime ale țării noastre și clădită numai și numai pe cea ce cer nevoile României și Neamului Românesc.

Tot viitorul unei țări se razimă pe copiii de astăzi; deci sufletului lor trebuie să îndreptăm toate gândurile și eforturile noastre. Lozinca noastră trebuie să fie salvarea zilei de mâine, printr-o integrală educație a tineretului.

(Din discursurile M. S. Regelui Carol II, Marele Străjer)³⁹⁷

“Armata albă a M. S. Regelui”

Așa erau numiți străjerii* – operă a M. S. Regele Carol II. **Nicolae Iorga**, susținătorul acestei mișcări, declara într-o conferință: *“Oricine a putut să vadă minunea de disciplină, curăție de suflet și de avânt dela 8 Iunie, are datoria, neapărata datorie de om cinstit, să mulțumească Aceluia căruia i se datorește în întregime, ca ideie, ca punct de plecare, ca supraveghere și însuflețire: Regelui.”*²⁷⁴

În această mișcare erau implicați și profesorii de muzică din întreaga țară. Mai multe fotografii păstrează imaginea străjerului Al. Cristea. Printre ele, două poze de la Centrul de îndrumare străjerească Breaza, jud. Prahova. A fost o providență să ajung la Breaza în iulie 1995, pentru a susține o comunicare despre autorul “Limbii noastre”, în cadrul Școlii interdisciplinare de vară “Civilizația română. Viața și inteligența artificială”. Acțiunea a fost organizată de Fundația cultural-științifică “Pro Patria”, Biblioteca Centrală Pedagogică “I. C. Petrescu” din

* După culoarea uniformei

București ș. a. instituții. Școala și-a desfășurat lucrările în localul Liceului militar "Dimitrie Cantemir", ... fost local al Centrului de îndrumare străjerească Breaza. Nu mă așteptam să pășesc atât de "aproape" pe urmele lui Al. Cristea. Comunicarea mea, primită de asistență cu căldură, a răsunat poate în aceeași sală, unde odinioară s-a auzit și vocea muzicianului Al. Cristea.

Capitolul "Armata albă a M. S. Regelui", în afară de scopul propus de lucrare, este și o încercare de reabilitare a activității Organizației "Străja Țării", calificată nejustificat de sovietici "*instituție fascistă*". România Mare ne-a lăsat un model de organizare a tineretului școlar. Fiind modernizat, el poate fi utilizat cu succes în educația contemporanilor.

* * *

"Straja Țării", deopotrivă cu alte organizații de tineret din țară, a contribuit esențial la îndrumarea și educația tinerei generații din perioada interbelică.^{19, 147, 388} **Ea a fost înființată prin Înaltul Decret Regal nr. 3.424 din 7 octombrie 1937, publicat în Monitorul Oficial, nr. 233 din 8 octombrie 1937. Reținem din legea numită patru articole:**

"Art. 1 Educația morală, socială, națională și fizică este obligatorie pentru tot tineretul de ambele sexe, pentru băieți dela 7 – 18 ani, iar pentru fete dela 7 – 21 ani, după normele prevăzute în Legea de față.

Art. 2 Straja Țării se înființează pentru studiul, îndrumarea și aplicarea educației tineretului, precum și pentru dirijarea, coordonarea și controlul activității tuturor instituțiilor de Stat sau particulare cu personalitate juridică, care au de scop educația tineretului.

Art. 7 Organul de îndrumare și tutelare al "Străzii Țării" este "Consiliul superior de îndrumare (C. S. Î.), pus sub președinția M. S. Regelui, având ca membri pe:

Președintele Consiliului de Miniștri

Sanctitatea Sa Patriarhul României

Ministrul Educației Naționale

Ministrul Apărării Naționale

Ministrul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale

Ministrul de Finanțe

Comandantul "Străjii Țării"

*Administratorul Casei Școalelor și a Culturii Poporului și
Personalitățile ce vor fi desemnate de către M. S. Regele.*

Pentru executarea atribuțiunilor de ordin administrativ și financiar, Consiliul Suprem de Îndrumare va funcționa sub președinția Consiliului de Miniștri.

Art. 8 Organul de conducere și administrare al "Străjii Țării" este Comandamentul "Straja Țării", care se compune din:

Comandantul Suprem al "Străjii Țării", M. S. Regele

*Comandantul "Străjii Țării", numit prin Î. C. R., la propunerea Consiliului Superior de Îndrumare."*²⁹⁴

Vedem că educația tineretului școlar era pusă pe seama celor mai înalți demnitari și a celor mai înalte instituții de stat. Publicațiile **"Straja Țării: Buletin Oficial al Educației Tineretului Român"**; **"Straja Țării: Almanah"**; **"De straja: Revistă oficială a Comandamentului Falangei Străjerilor"**; **"Cuibul nostru"**; **"Străjerul"**, își aveau și ele rolul bine determinat. Unele elemente din **Programa analitică străjerească**, prezentate în continuare, au fost extrase din periodicele nominalizate.

Educația națională. Prevedea cultul Dinastiei, trecutului neamului, eroilor, drapelului, iubirea de Patrie, cultivarea tradițiilor și obiceiurilor.

Educația tehnico-practică. Printre multiplele raze de activitate ea prevedea lucrările legate de gospodărie și localitate sub aspect estetic, economic, igienic și social: aranjarea și îngrijirea grădinii de flori în fața casei; colectarea fierului vechi și a oaselor; ajutorarea familiilor sărace, văduvelor bătrâne, invalizilor, orfanilor sau sinistraților; îngrijirea cimitirelor; plantarea duzilor; instalarea cuiburilor în pomi pentru păsărele; așezarea florilor la mormintele eroilor ș. a. acțiuni nobile.

Educația religioasă, morală, socială. *Formarea de deprinderi și virtuți:* bunătatea, mila, sinceritatea, cinstea, recunoștința, respectul față de părinți, bătrâni și superiori, iertarea greșelilor, mila și grija de animale, altruismul, solidaritatea, camaraderia, respectul avutului public, emulația pentru binele colectiv. Hărnicia, răbdarea, spiritul de economie, modestia, conștiinciozitatea, stăpânirea de sine, ordinea, prevederea, perseverența, plăcerea de a munci, curiozitatea, curajul, curajul moral, demnitatea, corectitudinea, punctualitatea etc.

Combaterea: urii, mâniei, minciunii, dușmăniei, lenei, risipei, neascultării, necinstei, lăcomiei, zgârceniei, furtului etc.

Fiecare străjer era obligat să-și cunoască bine întreaga sa familie, să-

și ajute rudele sărace și să le cinstească pe cele ce s-au ridicat prin muncă.

Pomenirea morților – dascăli și elevi ai școlii.

Leprinderea manifestării respectului față de cei mai în vârstă (sărutul mâinii, ridicarea în picioare, cedarea locului etc.).

Lucrări de întreținere, reparare și sporire a bunului public: plantarea răpilor, plantarea pomilor pe marginea șoselelor, curățarea islazurilor, astuparea gropilor, șanțurilor, curățarea și acoperirea fântânilor satului, înzestrarea fiecărei fântâni cu găleată proprie și cu fier cruciș la gura găleții, secarea băltoacelor.

Străjerii erau obligați să-și țină câinii legați sau închiși.

Respectarea legilor țării.

Împlinirea tuturor dispozițiilor date de autorități.

Însoțirea rugăciunilor și cântărilor religioase, a textelor biblice ș.a.

Educația fizică. Includea gimnastică, jocuri, sporturi, dansuri naționale, tir, igienă.³⁹⁷

Activitatea străjerească se desfășura pe parcursul întregului an școlar **în fiecare joi a săptămânii**. Cu începere de la 1 septembrie 1939 Ministerul Educației Naționale, prin decizia nr. 123.730/1939, a fixat pentru ea **ziua de sâmbătă**.⁶⁸

Zilele străjerești se distingeau prin **gânduri-formule**, afișate succesiv în clase și în școală. Am selectat din revista **“Ghiocelul”** gândurile zilei pe anul școlar **1939 – 40**. Le vom reda în continuare nu numai pentru a familiariza cititorul cu unul dintre procedee de educație interbelice, dar și în ideea posibilei lor reluări de actualii pedagogi:*

1. *Totul pentru țară și strajă la hotare să fim.*
2. *Cât mai puține vorbe și cât mai multe fapte.*
3. *Credința nestrămutată-n Dumnezeu și-n drepturile noastre istorice să ne fie sprijin și mângâiere-n vremuri grele.*
4. *În fața greșelilor altora examinează-te și vezi dacă n-ai făcut și tu la fel.*
5. *Primejdiile mari înfrățesc oamenii și scot la iveală caractere tari.*
6. *Pentru cine vrea, în puțin timp și din nimic, se fac lucruri multe și mari.*
7. *Viața ar fi mai puțin frumoasă, dacă n-ar exista năzuința de a face bine.*
8. *Modestia și bună cuviința sunt cele mai frumoase podobe*

* Am aflat cu surprindere că la o universitate din China și astăzi folosesc același procedeu de educație. Gândul zilei este redat pe un monitor expus în hol.

ale unei străjere.

9. *Lucrul de azi nu-l lăsa pe mâine.*
10. *Să nu trăiești nici o zi fără folos, orice oră pierdută în tinerețe este o pricină de nemulțumire pentru viitor.*
11. *Numai omul disciplinat merită numele de om.*
12. *Nimeni nu e așa de sărac ca să nu facă binele.*
13. *Nu lăsa somnul să-ți închidă pleoapele până nu cercetezi de aproape fiecare faptă pe care ai făcut-o în timpul zilei.*
14. *Tot mai tare în fiecare dimineață, tot mai modest în fiecare seară.*
15. *Respectul cuvântului dat hotărăște nu numai soarta oamenilor ci și a popoarelor.*
16. *Eacă vrei să ai o prietenă, începe prin a fi tu însuși o bună camaradă.*
17. *Ordinea nu răsare de la sine, trebuie să o faci tu însuși.*
18. *Adeseori neîngrijirea fizică presupune lipsa de cultură și moralitate.*
19. *Fă-ți datoria oricând, totdeauna va fi cineva să te vadă: tu însuși.*
20. *N-ai dușman mai înverșunat decât propriile tale slăbiciuni.*
21. *Umnezeu ajută celui curajos.*
22. *Un suflet fără entuziasm și fără credință este ca un pom fără sevă.²⁶²*

Gândurile zilei de la Școala eparhială de fete din Chișinău, acțiunile concrete, pot fi depistate și din **Registrele de prezență** ale fondului respectiv. Am selectat unele, pe anii 1938 – 39:

1. *Fiți bune, pe lume e atâta suferință, atâția oameni așteaptă alinarea.*
2. *Ce ție nu-ți place, altuia nu face.*
3. *Taina fericirii e de a cere mult de la tine și foarte puțin de la ceilalți.*
4. *Îngâmfarea se așează în frunte ca să fie văzută, iar modestia se așează în urmă ca să vadă.*
5. *Prin unire se măresc lucrurile mici, prin vrajbă se prăbușesc și cele mari.¹⁰⁶*

În activitatea străjerească își avea un rol bine determinat și **muzica**. Programa analitică stabilea: “Muzica în străjerie nu urmărește inițierea în această artă, deoarece ea se capătă în școală, ci provocarea unor emoții care sporesc sentimentul național și care

*aduc bună dispoziție străjerului. Cântecul ajută și la păstrarea tradițiilor și au un rol de necesitate în practicile străjerești. (...) Marșurile sunt necesare în excursiuni și orice deplasare, ele aduc învierea străjerului. (...) Se vor cânta cântece populare alese, care să alunge cântecele ușoare și lipsite de gust. (...) Comandantul va folosi întotdeauna colecțiile aprobate de către "Straja Țării."*³⁹⁷

Cărțile publicate includeau în repertoriu marșuri patriotice, imnuri, cântece populare. Ultimele aveau un rol deosebit în mișcarea străjerească: *"Cântecul poporan trebuie folosit cât mai des, și pentru frumusețea pecetluită într-însul, dar și pentru toată seva adunată din adâncul sufletului etnic, pe care-l oglindește limpede și până-n străfund."*²³⁹

Alăturăm **Programul la muzică pentru anul școlar 1939 – 40**. Cunoscându-l, ne vom putea da seama de activitatea muzicală din școală a lui Al. Cristea în anul anunțat. Programul este pentru toate categoriile de străjeri, gruparea cântecelor după vârstă și gen fiind convențională:^{*}

Trimestrul I

(septembrie – noiembrie)

1. Imnul Regal (Ed. Hubsch)
2. Tatăl nostru (A. Pann)
3. Imnul nostru (C. Porumbescu)
4. Urarea străjerilor pentru M. S. Regele (M. Georgescu. Se cântă numai în prezența M. S. Regelui și la 8 Iunie)
5. Noi, străjeri de pretutindeni (I. Stamadiade)
6. Purtați în suflet bărbăție, pe 2 voci (D. Demetrescu-Polichron)
7. Răspunsuri la Tedeum (muzică bisericească)
8. Cu noi este Dumnezeu (melodie bisericească)
9. Stingerea
10. Se va învăța din cântecele prevăzute în suplimentul programei analitice

^{*} Observați prezența în Program a compozitorilor basarabeni Al. Cristea, M. Bărcă și V. Popovici.

11. Inimi de străjeri (N. Ionescu, pentru străjeri)
12. Străjerele (N. Ionescu, pentru străjere)
13. Străjerii (N. Ionescu)
14. Pe-al nostru steag (C. Porumbescu)
15. Foaie verde murile (Muntenia, Oltenia)
16. Pavel, Pavelaş (Bucovina, A. Voevidca)
17. Păsărică, mută-ți cuibul (Transilvania, T. Brediceanu)
18. Deșteaptă-te, Române (melodie populară)

Trimestrul II

(decembrie – februarie)

1. **Florile dalbe (Basarabia, M. Bârcă)** – subl. n.
2. La poartă la Ștefan Vodă (Moldova, G. Cucu)
3. Astăzi, Cel prea lăudat (Dobrogea, G. Breazul)
4. Plugușor (Muntenia, G. Cucu)
5. La dispoziția comandantului străjer care face muzica
6. Fruntea sus, vlăstare de eroi! (N. Ionescu)
7. Hora Unirii (melodie populară)
8. Suntem în Straja Țării (I. Chirescu)
9. Se învață din cântecele prevăzute în suplimentul programei analitice
10. Cântecul sădării pomilor (Const. Teodosiu)

Trimestrul III

(martie – mai)

1. Cântec de excursie
2. **Ciobăneasca (Basarabia, Vasile Popovici)** – subl. n.
3. Repetiții: Cântările Sf. Liturghii (muzică bisericească)
4. La dispoziția comandantului străjer care face muzica.
5. Prohodul Domnului nostru Isus Hristos (melodiile tradiționale)
6. Hristos a înviat (Al. Podoleanu)
7. Imn de 10 Mai (D. Cuclin)
8. Răspunsuri la parastas (muzică bisericească)
9. Imnul Eroilor (I. Brătianu)

Trimestrul IV

(iunie – august)

1. Repetiții pentru concursul muzical din “Săptămâna Străjerilor”, “8 Iunie”, serbarea de sfârșit de an școlar etc.
2. Culegeri de cântece populare sau numai anunțare la “Straja Țării” (Biroul Muzical), prin unitatea respectivă, despre cântecele locale care ar trebui să fie culese.
3. Repetiții pentru: excursii, colonii și tabere.

Supliment:

1. Stolurile școlilor primare (7 – 11 ani) vor mai învăța la alegere pe două voci sau la unison:

1. Doamne al puterilor (melodie bisericească)
2. Plinirea tuturor bunătăților (D. G. Kiriac)
3. Mâța (Gh. Mugur)
4. Rața (D. G. Kiriac)
5. Iepurașul (Al. Voevidca)
6. Cocoșelul (N. Ionescu)
7. Vine primăvara (N. Saxu)
8. Florile (N. Oancea)
9. Toamna (D. G. Kiriac)
10. Păsărica' n timpul iernii (Al. Podoleanu)
11. Pe deal (A. Bena)
12. La pădure (A. Nicolaide)
13. Cântec de leagăn (N. Ionescu)
14. Ia sculați, boieri! (D. G. Kiriac)
15. Citinele, citioară (D. Cuclîn)
16. Steaua sus răsare (N. Ionescu)
17. Drăguță Sântă Marie (N. Ionescu)
18. La casă cu trestioară (N. Ionescu)
19. Sus opincă (G. Gălinescu)
20. Munca (N. Oancea)
21. Plugar și ostaș (D. G. Kiriac)
22. Meșterul fierar (D. G. Kiriac)

23. Fetele casnice (T. Popovici)
24. Țara mea (D. G. Kiriatic)
25. Românașul (melodie veche)
26. Hora întregirii (G. Musicescu)
27. **Limba noastră (Pr. Al. Cristea)** – subl. n.
28. Marșul lui Iancu (T. Popovici)
29. Astăzi, fraților români
30. Țara noastră scumpă (C. Maitert)
31. Pentru Țară și Rege (N. Ionescu)
32. Pui de șoimi (N. Oancea)
33. Răsună codrul (I. Chirescu)

**2. Stolurile școlilor secundare de fete (11 – 18 ani)
și stolurile gimnaziilor de băieți (11 – 14 ani) vor mai învăța,
tot la alegere, pe trei voci egale:**

1. Sfinte Dumnezeule (G. Musicescu)
2. Pre Tine Te laudăm (G. Musicescu)
3. Coroana de trandafiri (Gh. Cucu)
4. Ziurel de ziuă (V. Popovici)
5. Cântec de stea (I. Chirescu)
6. Căprița (N. Ionescu)
7. Colind de Florii (Gh. Cucu)
8. Cântec de leagăn (N. Ionescu)
9. Mamă! (D. G. Kiriatic)
10. Răsunetul Ardealului (I. Vidu)
11. Hai, hai, dorule (N. Ionescu)
12. La Jii (N. Ionescu)
13. Hai, hai, draga mea (N. Ionescu)
14. Zis-a hâda (Il. Cocișu)
15. Bătuta (Șt. Popescu)
16. Mama lui Ștefan cel Mare (T. Theodorescu)
17. O, Românie! (Th. Georgescu)
18. Sus inima, Români! (N. Oancea)
19. Străjerele (N. Ionescu)

**3. Stolurile școlilor secundare de băieți (11 – 18 ani)
vor mai executa, pe 4 voci mixte, din:**

1. Rugăciune (D. Cuclin)
2. Sus, boieri (Gh. Cucu)
3. Am plecat să colindăm (Gh. Cucu)
4. O, ce veste minunată! (D. G. Kiriac)
5. Leagăn verde (Gh. Dima)
6. Urare de Anul Nou (N. Ionescu)
7. Dragă mi-e pădurea verde (D. Cuclin)
8. Trandafir de pe răzoare (S. Drăgoi)
9. La fântână (A. Bena)
10. Hațegana (A. Stoia)
11. Graiul Neamului (T. Cerne)
12. Trompetele răsună (G. Muzicescu)
13. Pui de lei (I. Brătianu)
14. **Înainte, străjer!** (M. Bârcă) – subl. n.
15. Străjerii (N. Ionescu)

**4. Centurile școlilor secundare de băieți,
curs superior (14 – 18 ani), vor mai avea în repertoriu pentru
voci bărbătești din următoarele:**

1. Răspunsurile mari (Gh. Cucu)
2. Iată, vin colindătorii (Tib. Brediceanu)
3. Sus, boieri (T. Popovici)
4. Steaua sus răsare (T. Popovici)
5. Trei crai dela Răsărit (N. Ionescu)
6. Tot ți-am zis (T. Popovici)
7. Dor și dor! (N. Ionescu)
8. Hai, hai, murgule (D.G. Kiriac)
9. Ciobănașul (B. Anastasescu)
10. Arcașul (I. Vidu)
11. Român verde ca stejarul (C. Porumbescu)
12. Românul (C. Porumbescu)
13. La arme! (A. Castaldi)
14. Fii gata! (D. Cuclin)
15. Fruntea sus, vlăstare de eroi! (N. Ionescu),³²³

Programa analitică permitea executarea altor compoziții, cu condiția ca ele să fie reușite, atât ca text, cât și ca melodie, și ca ele să nu contravină țelurilor urmărite de străjerie.

Anul de activitate străjerească se încheia cu săptămâna din 1 – 7 iunie și culmina cu ziua de 8 Iunie – Ziua Tineretului. Șapte zile ale săptămânii, fiecare închinată unei probleme, erau rezervate în întregime manifestărilor străjerești. Dispozițiile pentru activitățile din acele zile se aduceau la cunoștință din timp prin “Buletinul Străjii Țării”, ori prin ediții speciale. În 1938, spre exemplu, s-a difuzat următorul program:

1 iunie – zi închinată localității.

2 iunie – zi închinată cultului eroilor și oamenilor mari.

3 iunie – zi închinată solidarității sociale și naționale.

4 iunie – zi închinată concursurilor fizice.

5 iunie – zi închinată familiei, națiunii și lui Dumnezeu.

6 iunie – zi pregătitoare pentru marile serbări de 8 Iunie.

7 iunie – ziua răsplătirii muncii.³⁹⁶

Programul muzical pentru ziua de 8 Iunie includea cântecele: “Tatăl nostru” (după Anton Pann), “Imnul Regal” (cuv. de V. Alecsandri, muz. de Ed. Hübsch), “Regelui nostru, slavă” (cuv. de I. Soricu, muz. de N. Ionescu), “Pentru Țară și Rege” (cuv. de Elena General Perticari Davila, muz. de N. Ionescu), “Pui de lei” (cuv. de V. Nenițescu, muz. de I. Brătianu), “Suntem în Straja Țării” (cuv. de Alice Dimăncescu, muz. de I. D. Chirescu), “Fii gata!” (cuv. de G. Tutoveanu, muz. de Dim. Cuculin), “Fruntea sus, vâlstare de eroi!” (cuv. de I. Soricu, muz. de N. Ionescu), “Purtam în suflet bărbăția” (muz. de Demetru Demetrescu-Polichron), “Noi, străjeri de pretutindeni”, “Imnul Eroilor” (cuv. de I. Dormidont, muz. de I. Brătianu), “Bătuta” (cuv. de M. Negru, muz. de Ștefan Popescu), “Răsună codrul” (cuv. de I. U. Soricu, muz. de I. D. Chirescu) ș.a..^{326.} *

Așa se proceda și în ceilalți ani. Uncle cântece destinate Zilei Tineretului erau imprimate pe plăci de patefon.** Posibil să fi fost printre ele rugăciunea “Cu noi este Dumnezeu”, melodie bisericească armonizată de Nelu Ionescu și “Stingerea”, notată de G. Comișel, cu acorduri prelungi și îmbietoare la odihnă.³⁹⁴ Interpretate seara, la sfârșitul serbării din 8 Iunie, ele aveau o semnificație deosebită. Pentru

* *Cântece pentru 8 Iunie 1938.* – Buc.: Bucovina I.E. Torouțiu, 1938.

** *Straja Țării.* – 1938. – nr. 5 – 6, mai – iunie.

primăvară-vară, în special pentru ziua de 8 Iunie, se recomandau fermecătoarele șezători la foc. Preluate din tradiția poporului nostru păstoresc, ele lăsau cele mai plăcute și puternice impresii. Focul era aprins fie de conducătorul autorităților locale, fie de comandantul cel mai mare în grad, fie de un oaspete ilustru, fie de moderatorul șezătorii. Acolo unde era Mitropolit sau Episcop, se solicita concursul lor. La aprindere focul se răscolea puțin cu un baston, după care urma formula, propusă de Patriarhia Română: *“Atotputernice Dumnezeu, care ai zidit toată făptura, și ai pus-o la îndemâna oamenilor, fă ca focul și căldura să fie și să rămâie simbolul energiei și al tinereții noastre, care ne încălzește inimile, întru împlinirea virtuților străbune, și să aprindă în sufletele noastre credința în Dumnezeu și dragostea de țară, de lege și de Rege (Corul: Amin). Acum putem începe șezătoarea cu nădejdea că duhul strămoșilor noștri, scumpele lor tradiții și înțelepciunea lui Dumnezeu vor fi cu noi (Corul: Amin).”* După aprinderea focului se cânta *“Imnul Regal”*.³⁹⁴

Corurile patriotice, populare, străjerești, completau emoționanta șezătoare. În toate aceste zile și cu mult înaintea lor Al. Cristea muncea din răspuțeri, asigurând partea muzicală a activităților. Munca străjerească de un an se încheia la 8 Iunie prin interpretarea *“Stingerii”*. Melodia se înălța spre bolta violetă a cerului în executarea unui cor cu peste o mie de eleve. Despre aceste clipe tulburătoare citiți în amintirile lirice ale dnei Alexandra Juravlev.

Nelipsită la sărbătorile străjerești din Școala eparhială de fete din Chișinău era *“Limba noastră”*. A **poposit melodia și în liniștea de munte a Centrului străjeresc de la Breaza**, unde se adunau profesorii de muzică din țară, pentru a primi îndrumări în problemele educației muzicale străjerești și pentru a-și pune în circulație propriile compoziții.* Jurnalul de prezență al Școlii eparhiale de fete atestă lipsa de la lecții a prof. Al. Cristea începând cu vineri, 4 noiembrie 1938. A revenit la muncă în 28 noiembrie.¹⁰⁷ Între aceste zile Breaza l-a cunoscut pe voiosul muzician din Chișinău, care la 26 noiembrie 1938 absolvește cursurile de inițiere a comandanților străjeri (diploma nr. 1437).¹³³ În scurt timp Al. Cristea

* Programele cursurilor de inițiere la muzică de la Centrele de îndrumare străjerească Breaza, Predeal și Sf. Gheorghe coincid în general cu Programa analitică la muzică din anul 1939 – 40. Vezi revista *“O. E. T. R.: Euletin”*. – 1936, nr. 7 – 9, oct. – dec. – p. 39; și anul 1937. – nr. 10 – 12. – oct. – dec. – p. 185.

este rechemat la Breaza, de data aceasta pentru a asista la cursurile de trei zile (8 – 11 ianuarie 1939).¹⁰⁶ Nu era o reuniune obișnuită. La ele s-au convocat doar câte un profesor și o profesoară de muzică din fiecare capitală din ținut. Pe o fotografie de la Breaza Al. Cristea este surprins în haine de diacon. Poza nu este semnată, dar bănuiesc că e de la serviciul divin oficiat cu ocazia deschiderii cursurilor din 8 – 11 ianuarie 1939. Pe aceeași fotografie, în centru, avem imaginea protopopului de Breaza Vasile Opriș de la biserica “Schimbarea la Față”, care oficia de obicei serviciile divine la asemenea solemnități.

Directorul de studii, profesorul **Nelu Ionescu**, a fost prevăzător publicând în **“Buletinul Străzii Țării”** Darea de seamă a cursurilor menționate. Aflăm că în ședințele teoretice și practice s-au pus în discuție o serie de probleme, printre ele fiind:

1. Mijloacele de realizare a programului muzical în străjerie.
2. Interpretare și dirijare în vederea unificării repertoriului străjeresc.
3. Executarea programului muzical de la 8 Iunie 1939.
4. Organizarea fanfarelor străjerești.
5. Culegeri de cântece populare caracteristice diferitelor regiuni ale țării.
6. Compuneri de cântece necesare activității străjerești (marșuri, etc.).
7. Colaborări la radio, reviste străjerești etc.
8. Contribuția profesorilor de muzică la definitivarea programei analitice străjerești.²⁷³

Al. Cristea a contribuit la realizarea ultimului punct, fiind prezent în **Programa analitică la muzică pentru anii 1939 – 40 (redată în acest capitol) cu melodia “Limba noastră”**.³²³ Alt document, păstrat în fondul Școlii eparhiale de fete din Chișinău, completează această informație: *“Domnule Ministru, potrivit ordinului Domniei-Voastră verbal, avem onoarea a vă înainta partitura de la “Limba noastră”, versul de poetul preotul Mateevici și muzica de diaconul A. Cristi. Vă aducem la cunoștință că această partitură s-a expediat de noi tuturor centrelor de inițiere ale “Străzii Țării” în urma dorinței exprimată de către d-l comandant Teofil Sidorovici.”*⁶⁷. *

* La 8 februarie 1938, Teofil Sidorovici a sosit în vizită la Chișinău, asistând la slujba religioasă de la Catedrală și la ședința festivă din Sala Eparhială.

Dincolo de publicarea partituri (1938), melodia cu cele șapte strofe cântate de corul lui Al. Cristea a fost inclusă în culegerea **“Straja Țării: Taberele de șefi (e) de grupă: repertoriu muzical”**, editată la 1940.²³¹

Muzicianul de la Chișinău a stăruit și asupra altei dispoziții a Comandamentului **“Străjii Țării”** a stăruit muzicianul de la Chișinău. Citisem într-o dare de seamă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, că în 1939 stolurile au fost premiate la muzică în săptămâna străjeriei la București. Încercasem să aflu amănunte despre acest eveniment din publicațiile **“Străjii Țării”**, dar fără succes. Răsfoind însă revista **“Radio Adevărul”** din 23 aprilie 1939 am dat de o mențiune despre concursul de scenarii radiofonice pentru ora artistică și literară de sâmbătă a străjerilor. Revista anunța că *“materialul bogat ce s-a transmis este în cercetarea comisiei și în curând se va da rezultatul așteptat cu nerăbdare de concurenți.”*³⁴⁴ Poate e vorba de participarea corului la acest concurs? Căci în vacanța de Paști, în dimineața zilei de 14 aprilie 1939, coristele Școlii eparhiale de fete din Chișinău au sosit la București pentru a participa cu un program la emisiunea anunțată. * Elevele au fost găzduite la Școala de surdo-muți.⁶⁵ Cei rămași la Chișinău au stat în preajma aparatelor de radio în ziua de 15 aprilie 1939, între orele 17⁰⁰ și 18¹⁵. Așteptau cu sufletul la gură să audieze programul prezentat de mesagerii cântecului basarabean la București, anunțat din timp de revista **“Radio Adevărul”**: *“I. D-na Maria Dumitrescu, comandanta Legiunii Lăpușna: “De vorbă cu străjerii”. II. “Lumina lunii” – scenariu radiofonic de prof. I. I. Manoliu, executat de străjerile stolurilor Liceului Eparhial de fete și Școalei Normale de învățătoare din Chișinău. Conducerea muzicală: P. C. S. Părintele Cristea.”*³⁴²

Revista nu detaliază programele artistice străjerești. În fondul de arhivă al Școlii eparhiale de fete atestăm doar un element al programului – *“piesă religioasă, interpretată alături de coruri”*.^{69, 110} Registrul de prezență a Liceului din 17 martie 1939 menționează *“studierea corurilor pentru scenariul radiofonic”*.¹⁰⁸ Dar nici el nu dă titluri. În caz dacă premiul la muzică din 1939 a fost obținut în concursul scenariilor radiofonice, este bine să cunoaștem numele concurenților. Vom prezenta în continuare colectivele ce s-au prezentat în acel an la *“Ora străjerilor”*,

* Evenimentul a coincis cu concursurile *“Tinerimii Române”*, desfășurate în acel an în zilele de 12 – 14 aprilie.

cu diverse programe artistice. S-ar putea ca din arhiva acestor instituții de învățământ să răsară știrea ce ne interesează. Mai avem o mențiune – importantă și salutară rămâne însăși ideea implicării școlilor în activitatea radioului:

1. Corul “Pelișor”, alcătuit de comandanții și străjerii cohortei Ploiești. Conducerea muzicală* – Radu Botez (14 ianuarie 1939).³³¹
2. Asociația creștină a tinerilor, c/m. – Radu Botez (21 ianuarie 1939).³³²
3. Corul cohortei străjerești Giurgiu, c/m. – prof. Olimpia Polihronescu (28 ianuarie 1939).³³³
4. Liceul “Gh. Lazăr” din București, c/m. – Maxim Vasiliu (4 februarie 1939).³³⁴
5. Liceul comercial “Crețulescu” din București – c/m. prof. Gheorghe Budală (18 februarie 1939).³³⁵
6. Corul “Straja Țării” al comandanților străjeri, c/m. – Nelu Ionescu (25 februarie 1939).³³⁶
7. Școala centrală de fete “Marica Brâncoveanu”, c/m. – Elena Dimitreade (4 martie 1939).³³⁷
8. Liceul “Spiru Haret” din București, c/m. – Gr. Maghiari (11 martie 1939).³³⁸
9. Căntece și folclor din Banat interpretate de legiunile de străjeri și străjere din Timișoara (18 martie 1939).³³⁹
10. Străjerii și străjerele din com. Baba-Nora, jud. Satu Mare, cu Ardelean Mihai (25 martie 1939).³⁴⁰
11. Străjerii din Botoșani, c/m. – prof. Isar (1 aprilie 1939).³⁴¹
12. Liceul “Știrbei Vodă”, Călărași, Ialomița (22 aprilie 1939).³⁴³
13. Școala normală “V. Lupu” din Iași (29 aprilie 1939).³⁴⁵
14. Școala normală de băieți “Spiru Haret” din Tg. Jiu, c/m. – prof. diacon Ioan N. Popescu (13 mai 1939).³⁴⁶
15. Arcașii din Orhei, însoțiți de prof. comandant Constantin Gh. Prichici (20 mai 1939).³⁴⁷
16. Străjerii stolului “Mircea cel Bătrân” din Constanța (25 mai 1939).³⁴⁸

* În continuare prescurtat – c/m.

17. Școala primară de fete nr. 40 C. F. R. București, c/m. – prof. Gh. Oancea (10 iunie 1939).³⁴⁹
18. Corul comandanților străjeri din ținutul Suceava, dirijat de Macovei (1 iulie 1939).³⁵⁰
19. Străjerii Centrului Sf. Gheorghe, c/m. – prof. V. Petrovanu (22 iulie 1939).³⁵¹
20. Străjerii Centrului de inițiere Breaza, c/m. – prof. Stratiga Marin (19 august 1939).³⁵²
21. Concert coral executat de corul Comandanților străjeri din Bârlad (26 august 1939).³⁵³
22. Liceul “Ioan Eliade-Rădulescu” din București, c/m. – prof. Eugenia Ghika (9 decembrie 1939).³⁵⁴
23. Corul “Străjii Țării” condus de Nelu Ionescu (23 decembrie 1939).³⁵⁵

Pe unii dintre muzicienii nominalizați Al. Cristea i-a cunoscut personal. Nu-i exclus ca în arhivele lor, în caz dacă există, să se păstreze mărturii despre colegul din Basarabia.

Încheiem acest capitol, sperând să-l completăm în viitor cu noi elemente din activitatea muzicală a lui Al. Cristea în cadrul “Străjii Țării”.



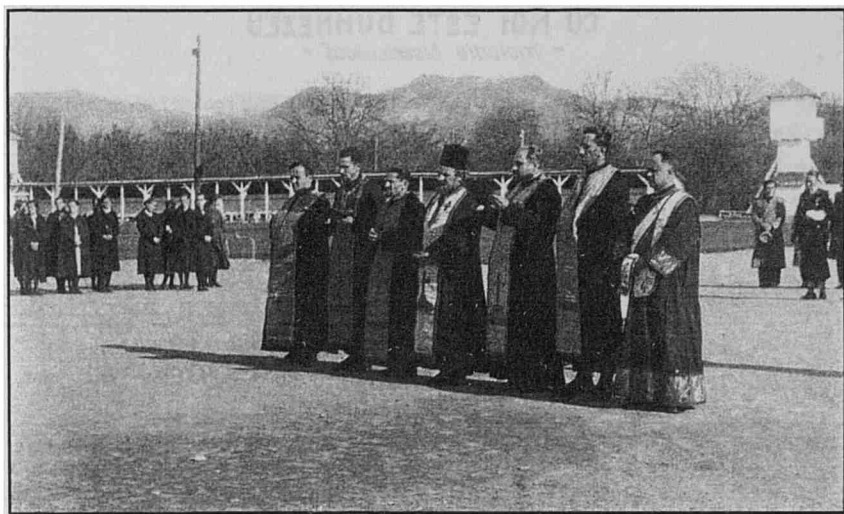
Armata altă a regelui



Alexandru Cristea la Breaza



Străjerul Alexandru Cristea
cu nepoata Nona



Deschiderea cursurilor la Breaza (primul din dreapta Alexandru Cristea)



În capitala Țării cu prilejul concertului susținut la Radio București pe 15 aprilie 1939.
Din dreapta – inspectorul Radu Cosmin, E. Alistar, A. Cristea)

CU NOI ESTE DUMNEZEU

- melodie bisericească -

Andante *Pentru două voci de Helu Ionescu*

Cu noi e - ste: Dum - ne - zeu! În - te -
le - geți nea - muri și vă ple - cați, , căci cu
noi e - ste Dum - ne - zeu.

54. "Cu noi este Dumnezeu" – melodie bisericească pentru 2 voci de Nelu Ionescu, interpretată la sfârșitul șezătorii străjerești

STINGEREA ¹⁾

Moderata *Notată de G. Comișel*

Zi te-ai dus spre a - pus De-pe
cer, de pe munți de-pe văi Doar-me tot! Dum-ne
zeu e cu noi

¹⁾ A se cânta a doua oară mai încet, a treia oară cu gura închisă și mai încet și mai rar.

"Stingerea" notată de G. Comișel, care finaliza serbarea străjerească

Ecteniile lui erau răsunete de trâmbițe îmbucurătoare, care încremeneau pornirile lumești ale credincioșilor, slujba lui era o fascinație mistică în momentele căreia parcă ducea în spate toată setea de alinare a miilor de dreptslăvitori, vosglasurile lui, pe care nu le va uita țara niciodată, erau sentințe întinse pe notele portativului, adevărate perorații de slavă și implorare a puterilor divine.³⁰¹

Sergiu Matei Nica

O viață trăită în fața altarului

În orice societate firească și umană, o viață harnic și talentat muncită în biserică, i-ar fi adus slujitorului ei notorietate. În una artificială și distrugătoare de suflete, cum a fost cea comunistă, munca dedicată credincioșilor însemna "*un mare păcat*". Monstruoasa orânduire a încercat să distrugă nu numai suflete, religii, tradiții seculare. Mii de biserici în care enoriașii își găseau alinare au ajuns, în cel mai bun caz, depozite, grajduri, săli de sport, de dans, de expoziții, de degustație a vinurilor, palate ale pionierilor, muzee etc, iar în cel mai rău caz au fost distruse.

Alexandru Cristea a fost un consacrat slujitor al altarului din perioada interbelică, fapt pentru care... a fost dat uitării.

Vom zăbovi un timp în această zonă de activitate pentru a-i readuce notorietatea obținută în timpul vieții.

* * *

Cele mai multe știri despre activitatea religioasă a lui Al. Cristea ne-ar oferi-o arhiva Arhiepiscopiei Chișinăului din anii 1918 – 44, locul aflării căreia rămâne deocamdată o enigmă. Dar și în lipsa ei vom intra în unele amănunte, descoperite din alte surse, pornind de la un tabel cronologic.*

La 1909 tânărul Al. Cristea pășește pe prima treaptă ierarhică bisericească, angajându-se **cântăreț** la biserica din com. **Otaci**, jud. Soroca, fapt anunțat de Anuarul Arhiepiscopiei Chișinăului.

Prin ordinul P. S. Gavriil, nr. 26548 din **17 noiembrie 1912**, a fost confirmat **cântăreț** la biserica “Adormirii Maicii Domnului” din parohia **Tatarbunar**, jud. Cetatea Albă.⁴⁴⁰

Din **octombrie 1915** îl găsim **cântăreț** și **dirijor** la Biserica Catedrală din **Ismail**.

La 8 aprilie 1920 a fost **hirotonisit diacon**, conform ordinului Arhiepiscopiei Chișinăului nr. 4431, “*trăgând mult la cântar*”, după afirmația lui N. Costenco, “*și faptul că în câteva săptămâni Al. Cristea românizase corul absolut rusificat al Catedralei Episcopale din Ismail. P. S. S. Lionisie a știut să aprecieze și să răsplătească acel efort.*”³³⁰

Revenind la Chișinău în 1920, ține să se angajeze la Catedrala din localitate, făcând demersurile necesare.** Printr-o adresă din 13 septembrie 1923, Arhiepiscopia Chișinăului și a Hotinului îl anunță că cererea lui, înregistrată cu numărul 11.702, fusese examinată de Î. P. S. Arhiepiscop, care a hotărât numirea sa în calitate de **diacon supranumerar**, fără leafă, la Catedrala din Chișinău. Au mai urmat câțiva ani, pentru ca la **4 octombrie 1927** să fie **numit diacon titular la Catedrala din Chișinău**, prin ordinul Arhiepiscopiei Chișinăului nr. 9.572/1927. La această dată avea înscrise deja în fișa personală două distincții: Binecuvântarea Arhiepiscopiei Chișinăului (gramata nr. 5645 din 17 aprilie 1923) și medalia “Răsplata muncii cl. 2 pentru Biserică” (Decretul Regal nr. 567 din 15 februarie 1925).

Nu cunoaștem în ce an diaconul Al. Cristea a urcat pe treapta onorifică de **protodiacon**, dar anume astfel semna dânsul o cerere la 5 iulie 1940 (din arhiva Sf. Sinod a Patriarhiei Române).

* Inclusiv din dosarul personal al lui Al. Cristea.¹³³

** Se pare că până la Catedrală Al. Cristea a fost încadrat diacon la capela Școlii eparhiale de fete din Chișinău. În: *Anuarul Eparhiei Chișinăului și Hotinului pe anul 1922*. – [s.l.: s.n.], 1922.

În refugiul din 1940 – 1941 Al. Cristea a fost utilizat **diacon la biserica “Bradul Boteanu” din București**,²⁰ parohul căreia era craioveanul **Marius Constantinescu**, un *“pasionat după muzică până la uitare de sine”*, renumit prin vocea sa splendidă, profundă și caldă de bas (a cântat în corul studenților teologi sub conducerea lui N. Lungu, corul “Carmen”, în Corala preoților din București).³²⁰ Slujbele lui, secundate de nu mai puțin pasionatul și talentatul tenor Al. Cristea, stăpâneau și fascinau sufletele credincioșilor, fapt confirmat de contemporani.

Odată cu dezrobirea Basarabiei în vara anului 1941, revine la Chișinău, însă nu pentru mult timp. Un concurs de împrejurări l-a silit să **demisioneze, la 1 octombrie 1941, din postul ce-l deținea la Catedrala din Chișinău** și să se reîntoarcă, în februarie 1942, la București. Se pare că unul dintre motive era intenția de a candida în funcția de **diacon la biserica română din Berlin**. Semnează, în acest sens, și o cerere, adresată Î. P. S. Nicodim, Patriarh al României: *“Subsemnatul Protodiacon Al. Cristea, domiciliat la Școala Superioară de Război din București, blocul B, ap. 19, am onoare respectuos a vă ruga să binevoiți a dispune numirea mea în postul vacant de diacon la Biserica Română din Berlin.”*¹³³ Din documentarul alcătuit de dl Gh. Vasilescu, de la Arhiva Sf. Sinod a Patriarhiei Române, aflăm că pentru satisfacerea necesităților religioase ale românilor ortodocși din Berlin a fost înființată Parohia ortodoxă română din Berlin, cu preot paroh, cântăreț și paraclisier (Monitorul Oficial nr. 285/1 decembrie 1941). Parohia a funcționat la început în capela amenajată într-o casă din Klopstockstrasse, nr. 38, lângă Hanzeplatz, proprietatea cetățeanului român Valeriu Taflan, croitor de lux, stabilit de aproape 50 de ani în Germania. În 1943 Statul Român a cumpărat biserica protestantă, numită Ierusalem Kirche, situată în centrul Berlinului (Arhiva Sf. Sinod al Patriarhiei Române).

Nu cunoaștem motivele, dar se pare că Al. Cristea n-a ajuns să lucreze la biserica din Berlin. Confuzia celor care insistă asupra faptului vine probabil de la numele unuia dintre slujitorii bisericii în cauză – a cântărețului și diaconului onorific Cristea. Acela însă se numea Grigore și era născut la 1886, în com. Sinăuții de Sus, jud. Rădăuți. Funcția de diacon titular la biserica din Berlin o deținea din [1943] Ion Barnea, iar paroh era preotul Emilian Vasiloschi. Ziarul **“Raza” din 29 noiembrie – 6 decembrie 1942** susținea că Al. Cristea ar fi fost numit **dirijor la capela ortodoxă română din Berlin**, *“dar dragostea de Basarabia este mai puternică și deaceea renunță în fav. area șc. lu care îl așteaptă de mult timp”*.³⁵⁸ Trebuie să spunem că publicațiile timpului

ne debusolează în încercarea de a elucida acest moment biografic. Așa, la **10 iunie 1942**, ziarul **“Basarabia”** publică materialul intitulat **“Muzicant basarabeian trimis la Berlin”**, din care citim: *“Păr. Diacon Cristea, profesor de muzică, fiind apreciat de către Min. Cultelor și cel de Externe a fost numit protodiacon la capela română din Berlin împreună cu păr. Velihorschi dela Consiliul Central Bisericesc (subl. n.). Păr. Cristea va pleca la postul ce i s-a încredințat peste câteva zile.”* La **27 iulie 1942** același ziar spune că Al. Cristea a fost numit **preot la capela română din Berlin** dar, fiind solicitat de un grup de clerici, frunțași ai vieții bisericești din capitala provinciei Basarabia, s-a întors la Chișinău (**“Părintele diacon Cristea a revenit la Chișinău”**). Și **“Raza”** din **26 iulie – 2 august 1942** scria că Al. Cristea a fost numit **preot la capela română din Berlin**.³⁰⁷

Reîntorcerea lui Al. Cristea de la București la Chișinău a fost marcată de un eveniment important – **hirotonirea în preot**. La **18 august 1942**, Comitetul Eforiei Școlare a Așezământului Eparhial **“Regina Mama Elena”** din Chișinău (ultima denumire a Școlii eparhiale de fete), prezidat de ic. st. Pavel Guciuja, și secretara Maria Dumitrescu *“roagă Î. P. S. Episcop Efrem, locotenent al Mitropoliei Basarabiei și Onoratul Consiliu Eparhial să aprobe ridicarea la rangul de preot a diaconului Cristea Alexandru, profesor de muzică de pe lângă acest liceu și încadrarea sf. sale în postul vacant de preot pe lângă capela școlii. Această propunere o susținem pe baza meritelor excepționale a unii munci rodnice de 21 ani pe tărâmul propagandei național-culturale, corurile organizate de prof. Al. Cristea au luat medalii de aur la concursul Tinerimii și sunt apreciate în toată țara.”*¹²⁶ La **22 august 1942** Al. Cristea a semnat **Declarația candidatului propus la hirotonia în preot**.¹³³ Ziarul **“Raza”** din **23 – 30 august 1942** comunica cu acest prilej că *“păr. diacon Al. Cristea a fost numit preot la capela Școlii Eparhiale de fete din Chișinău”* și că *“hirotonia c. sale în preot se va face Duminică, 23 august”*.³⁰⁶ Părea că după mai multe luni de zbucium, soarta și-a propus să fie mai milostivă cu el. Or, bucuria n-a durat mult. La **27 noiembrie 1942** preotul Al. Cristea a trecut în lumea celor dreپți, lăsând în urmă zeci și sute de evenimente religioase, marcate de prezența sa la ele.

Publicațiile timpului ne pun în posesia unor amănunte despre activitatea lui de cleric. Astfel, ziarul **“Raza”** din **9 septembrie 1934** menționează că *“la 1 septembrie 1934 I. P. S. Gurie, însoțit de păr. Pavel Danilov, păr. Misionar Alex. Scvoznicov, păr. Gh. Harghel, directorul școlii de cântăreți, și diaconii Ursachi și Cristi au plecat*

în jud. Tighina în vederea sfințirii schitului de călugări de pe Lunga (Sadaclia) construit cu cheltuiala lui moș Vasile Pistol”.³⁸⁷

Nu putem trece pe lângă informația furnizată de același ziar, pe 25 decembrie 1934, din care reținem că la 16 decembrie 1934 s-a sfințit după reparație Catedrala din Tighina. Serviciul sfințirii și Sf. Liturghie au fost oficiate de Mitropolitul Gurie, înconjurat de un sobor de preoți. La sfințire a asistat și ministrul Ion Incuț, însoțit de oaspeți de la București. Despre cel ce ne interesează în mod deosebit citim: *“Nu trebuie să trecem cu vederea adevăratele minuni, pe care le-au făcut părinții Ursachi și Cristi. N-avem cuvinte să exprimăm impresia ce au produs-o, dar și frumusețea cu care au slujit.”*³⁸⁸

La 25 septembrie 1938 s-a sfințit, după trei luni de reparație, Catedrala din Chișinău. Sfânta slujbă a fost oficiată de Î. P. S. Efrem, înconjurat de un sobor de preoți și soliștii diaconi Ursachi și Cristea.

Informații de acest gen vom găsi destul de multe în presa timpului.

O altă incontestabilă sursă documentară o constituie memoriile. Dl **Leonid Boțan**, fost elev al Seminarului teologic din Chișinău, astăzi pensionar în or. Iași, a desprins din viziunea cu amintiri o valoroasă imagine din viața religioasă a Chișinăului de altădată, demnă de a fi reprodusă într-o peliculă cinematografică: *“Am avut plăcerea și fericirea de a-l cunoaște personal pe diaconul Al. Cristea în satul natal (Lozova, Lăpușna) cu ocazia vizitei canonice a Mitropolitului Gurie atât la biserica din sat, cât și acasă la tatăl meu, care era preot, unde întreaga suită a luat masa de prânz și la care atât diaconul Cristea, cât și diaconul Ursachi, au cântat unele cântări bisericești și laice.*

Vocea sa puternică și frumoasă făcea ca în fiecare duminică, cât și la sărbătorile bisericești, Catedrala din Chișinău să fie neîncăpătoare. Lumea venea să-l asculte atât pe el, cât și pe al doilea diacon (Ursachi, un bas de excepție) ca la veritabile concerte. Informația ce urmează ilustrează calitățile vocale și vocea puternică a diaconului Cristea. La sărbătorile naționale la Catedrala din Chișinău se oficiau Tedeumuri de către un sobor de preoți în frunte cu Mitropolitul Basarabiei. Întrucât la aceste slujbe asistau, pe lângă un număr mare de enoriași, toate autoritățile locale, armata și elevii din clasele superioare ale liceelor din Chișinău, biserica Catedralei devenea neîncăpătoare. Iată de ce slujbele respective se oficiau pe imensa platformă din fața Catedralei. La vremea descrisă nu existau mijloace de amplificare. Ca urmare, vocile preoților, a Mitropolitului și chiar ale coriștilor nu se auzeau decât de cei ce aveau locuri rânduite în imediata apropiere a scărilor de intrare în Catedrală.

Noi, elevii, care eram plasați spre periferia platformei, nu auzeam nimica în afară de ecteniile citite de diaconul Cristea, a cărui voce se auzea până la clopotnița din fața Catedralei.”

Spectaculoasele servicii divine de la Catedrala din Chișinău au fascinat-o și pe absolventa Școlii eparhiale de fete din Chișinău **Valentina Roșca-Bănceu** (promoția 1942), din evocările căreia cităm: *“Pe preotul Al. Cristea nu l-am apucat ca profesor, dar îl cunosc ca diacon al Soborului* din Chișinău, unde mergeam anume la Liturghie, ca să-l auzim. Păr. Cristea era scund, dar avea o ținută așa de mândră, de parcă se înălța. Când începea să cânte, te trecea un fior de încântare, de frumusețe, mai cu seamă când se citeau evangheliile în 12 limbi, dânsul o citea în ebraică.”*

La întregirea imaginii diaconului Cristea contribuie și mărturisirea lui **A. Enache**, absolvent al Seminarului teologic din Chișinău: *“După Sfintele Liturghii de la Sobor, era așteptat afară pe trepte de admiratori și admiratoare, care îl felicitau pentru inspirata slujbă.”*

Tot de capitolul amintiri ține și scrisoarea **Mitropolitului Gurie din 2 decembrie 1942**, citată la capitolul *“Povara durerii...”*

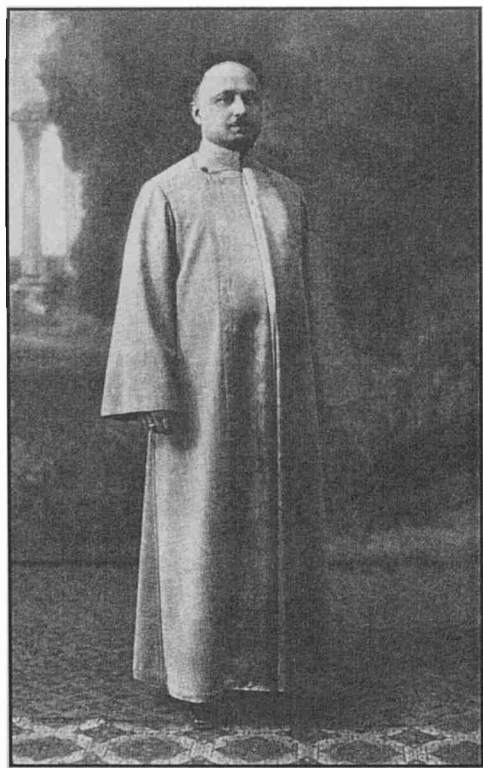
Neîntrecutul diacon a lăsat profunde urme în memoria contemporanilor. Pentru splendida-i voce de tenor era numit *“privighetoarea Basarabiei”*. Presa timpului consemna: *“Dar vocea-i îngerească de tenor, cât de mult împodobește slujbele noastre arhieresti. Când începea păr. Cristea ectenia, parcă auzai un glas de pe alt tărâm. Așa era de melodios și de curgător. (...) Și parcă te dispunea mai mult spre rugăciune.”* (**Vasile Țepordei**)⁴⁰⁴

Un alt contemporan, scriitorul **N. Dunăreanu**, mărturisea: *“... nu se putea măcar pe departe imagina ca o mare serbare religioasă să fie împlinită fără glasul de aur”* al diaconului Al. Cristea.²⁵²

Încheiem șirul aprecierilor cu cea a scriitorului **S. Matei Nica**: *“... de unde izvora asemenea îngemănare de artă și religie, de cântec și misticism, de alinare și înflăcărare!”*³⁰¹

Misterul fenomenului Cristea ni-l dezvăluie parțial chiar cel ce-și punea întrebarea acum jumătate de secol. O fericită îngemănare de artă și religie – ar fi unul dintre răspunsuri. Slujirea lui Dumnezeu în românește – ar mai fi altul. Bătând la ușile arhivelor și bibliotecilor, vom cunoaște fenomenul diaconului și preotului Alexandru Cristea în toată complexitatea sa.

* Catedralei.



Alexandru Cristea un slujitor devotat al Bisericii



Diaconul Alexandru Cristea, decorat cu
medalia "Răsplata muncii cl. 2 pentru
Biserică"



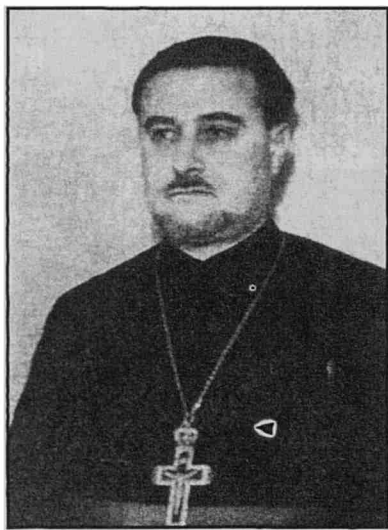
Alexandru Cristea în veșminte bisericești de culoare albă preferată, alături de soția Matilda



Alexandru Cristea împreună cu preoții Teodor Roșca (în centru) și [Nicolae] Madan



Biserica Bradu Boteanu din București



Preotul Marius Constantinescu, Inspector Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor și paroh al Bisericii Bradu Boteanu din București



Colectivul Școli eparhiale de fete din Chișinău. În centru – Mitropolitul Gurie
și directoarea Elena Alistar (imagine până la 1930)

Fiule, să mergi cât mai des la mormintele străbunilor tăi, să-ți reamintești însușirile lor covârșitoare și să-ți dai silința de a cultiva la urmașii tăi pe cele bune și a stârpi pe cele rele.

Confucius

Pământul nostru are prețul morților, ce s-au coborât în el.

Nicolae Iorga

“Povara durerii pe care o încearcă o provincie întreagă”

Cu această frază publicistul Vasile Țepordei și-a început un articol din noiembrie 1942, în care-și adunase gândurile și simțirile, la vestea morții lui Alexandru Cristea.

Moartea, mai ales cea timpurie, ne mobilizează să culegem amintiri, aprecieri, informații despre cel ce ne-a părăsit. Cuvintele rostite și scrise în acele zile triste detaliază activitatea lui Al. Cristea. Iată de ce vom vorbi despre moarte, pentru a-l cunoaște mai bine pe Alexandru Cristea cel viu.

* * *

Citisem undeva că biografia unui artist începe nu cu anul nașterii, ci cu anul morții. Alexandru Cristea, **mort la 27 noiembrie 1942, n-a**

avut parte de o biografie scrisă*. Decesul lui a coincis cu anii de război, când lumea era preocupată de alte griji. Iar mai târziu documentele ce țineau de istoria interbelică a Basarabiei au fost distruse ori închise cu zăvoare și ștampile comuniste "*ne vidavati*" (a nu se pune la dispoziție publică), "*sovershenno secretno*" (strict secret). Din fericire, astăzi lucrurile stau altfel.

În jurul artistului se nasc adesea legende. O fi o legendă ori nu sfârșitul lui Al. Cristea, redat de elevele Școlii eparhiale în versiunea ce urmează?.. În ziua de 27 noiembrie 1942, părintele, grav bolnav după sărbătoarea hramului școlii, din 21 noiembrie (motiv pentru care n-a mai revenit la lecții, fiind substituit la catedră de nora sa Gabriela Cristea), improviza ceva la pian. Soția Matilda și asistenta medicală a spitalului școlii Elena Sveatenco se aflau în altă odaie. La un moment dat muzica a încetat. Când femeile, îngrijorate, au dat buzna în salonul muzical, l-au găsit fără suflare, cu mâinile pe pian.

Documentele cercetate de mine nu confirmă această versiune.²³⁷
^{309 358} Unul din ele comunică trist și solemn: "*Revenit la catedra pe care o părăsise numai din cauza refugiului, Părintele Cristea își reîncepe neobosită sa activitate. Dar, consumându-se prea mult, o boală veche de cord, cauzată de eforturile depuse în domeniul muzicii, se agravează. Fregătește un program select pentru hramul din 21 noiembrie crt. Reușește admirabil. Dar se jertfește pe sine. Încordarea nu-l iartă. Și deaceia, în dimineața lui 27 noiembrie, la orele 7,** ceasul ultim îi sosește și-l chemă la cele veșnice. După o suferință de o oră, Părintele Cristea își dă obștescul sfârșit. Fie-i țărâna ușoară și pomenirea veșnică.*"³¹⁸

Despre boala lui Al. Cristea ne-a lăsat mărturii Gabriela Cristea-Tutorănescu (vezi capitolul "Amintiri..."). Arhiva școlii păstrează și ea câteva informații la acest subiect. În ultimii ani dosarul profesorului Al. Cristea a început să se completeze cu cereri de acordare a unor concedii de boală, puține, de altfel, la număr. Un astfel de concediu i s-a oferit în zilele de 22 mai – 1 iunie 1940: "*Subsemnatul protodiacon Cristea A., în urma consultațiilor medicale din Chișinău și București, sunt complet*

* Modestele rânduri despre această marcantă personalitate, publicate în perioada postbelică de unii muzicieni, conțin, din păcate, multe erori.

** După extrasul din registrul stării civile pentru morți pe anul 1942, ora morții este "20" (A.N.R.M., fond 1862, inv. 30, dos. 133, p. 120.)

oprit de a activa, de a face orice efort fizică până la ameliorarea bolii mele, care este considerată destul de serioasă având o tensiune de 220.”¹³³ La 23 mai 1940, medicul școlii, Elisabeta Isanos, i-a eliberat lui Al. Cristea un aviz medical cu următorul conținut: “Profesorul Al. Cristea suferă de arterio-scleroză cu tensiune – stare foarte serioasă, care reclamă repaos, regim și îngrijire specială.”¹³³ Pe o altă filă a dosarului era atestată insuficiența miocardică.

Cantitatea de sentiment, trăit în Basarabia începând cu ziua de 27 noiembrie 1942, e greu de evaluat. Prietenii, admiratorii, colegii, elevele lui Al. Cristea au rămas zguduiți de tragicul eveniment. **Mitropolitul Gurie** a aflat de moartea fostului său “colaborator, devotat diacon și neîntrecut cântăreț la slujbele arhieresti în catedrala din Chișinău” abia la 2 decembrie. În aceeași zi i-a expediat din București o scrisoare Matildei Cristea, din care desprindem câteva rânduri: “O, câtă zdruncinare sufletească ne-a pricinuit vestea morții neașteptate pentru noi a păr. Alexandru! Câteva ceasuri nu puteam să căpătăm liniștire... Păr. [Clement] chiar a lăcrămat, văzând cât de nesigură este viața omului... (...) Am fost adânc turburat, pătruns de mare tristețe, părere de rău că m-am lipsit de un suflet devotat, iar Eiserica Basarabiei a pierdut pe un bun slujitor, neîntrecut cântăreț, compozitor și iscusit dirijor de cor. După păr. Eerezovschi păr. Cristea era al doilea artist-cântăreț, cunosător al tradițiilor preafrumoase bisericești din Basarabia. Dispariția acelor tradiții va răscoli în sufletele credincioșilor mari și dureroase regrete... (...) Noi nu-i vom mai auzi vocea lui sonoră, mângâioasă, nici corurile dirijate de el nu vor mai răpi sufletele noastre dela grijile, necazurile lumii, înălțându-le în sferile cerești, unde nu este nici durere, nici vre-o nemulțămire, ci numai armonie, lumină, bucurie...” (document original, donația Nonei Cristea).*

Vasile Țepordei scria în acele zile: “Am sorbit din multe pahare ale suferinței în viața mea. Și am simțit în mădularile mele de multe ori fiorii durerii. Dar ca fiorii pe care i-am simțit la vestea m rții

* Mitropolitul Gurie Grosu, care ținea atât de mult la Al. Cristea, nu l-a supraviețuit cu mult. S-a stins din viață peste un an, la 16 noiembrie 1943, la vârsta de 67 de ani. Cuvintele din scrisoarea de condoleanță adresată Matildei Cristea au fost profetice: “Ac-l s-au dus părinții și m șii, ac l v m merge și n i (i cei-nitudi uj blizok ceas”, în traducere din rusă - “se apr pie și ceasul cuiva”).

celui pe care-l credeam, nu știu cum, fără de moarte, n-am simțit. Îl știam prea plin de viață, ca să-mi pot închipui vreodată că-l voi vedea fără de suflet. Toate iluziile însă mi s-au risipit întocmai castelului de gheață din basmele copilăriei, la vestea adusă de confratele ce-l asistase la despărțirea de lumea aceasta. Așa s-a stins privighetoarea Basarabiei: în mai puțin de o oră. Cu iuțea fulgerului. Așa cum știa el să te cucerească și să se impună.”⁴⁰⁴

Scriitorul **Sergiu Matei Nica** a relatat despre moartea lui Al. Cristea în câteva articole de ziar. Citisem și din caretele nepublicate ale acestui *“tumultuos și puternic”* literat, păstrate astăzi la un institut de cercetare din Iași, în care dânsul caracterizează un șir de contemporani. Multe dintre aprecieri mi s-au părut prea neîngăduitoare, necruțătoare. Cu atât mai mare mi-a fost bucuria să aflu că pentru Al. Cristea S. Matei Nica a găsit doar cuvinte calde, de admirație. Fiecare rând din articolele **“Oameni care nu se pot uita”** și **“Omul care ardea”** poate fi desprins din text și luat drept maximă. Ne vom opri doar la unele: *“Oamenii care se dăruiesc altora, cu tot avântul talentului lor, mor ușor și repede. (...) Lipsiți de egoismul materialiştilor, slujitarii artei trebuie să dispară, pentru ca în locul lor să apară și să triumfe arta lor. (...) Ce peră națională a desfășurat acest om în anii lui de profesorat, ce entuziasm românesc a stârnit în sufletele acelor zeci de mii de eleve pe care le-a educat, ce importanță mai presus de vorbă prezintă arta prețului Cristea, nu va putea să uite niciodată istoria. (...) Alături de Alexe Mateevici – expresia sufletului românesc al Basarabiei cu care și-a înfrățit arta sunetelor, alături de Sabin Erăgici al Banatului, alături de Chirileanu al Bucovinei, numele prețului Alexandru Cristea al Basarabiei s-a săpat pentru veșnicie pe lespedele cormurilor românești.”*³⁰¹ Și un alt citat: *“... durerea pierderii lui e trăită de toată Basarabia. Deși n-a fost ministru în viața sa, (...) ca să vină să-l plângă lingușitarii, deși n-a fost cel puțin un director dintre mișcările noastre de directori și inspectori, deși n-a zidit sute de școli și biserici cum se laudă unii, totuși la prădăul lui din Catedrala Chișinăului a fost atâta prădău și la groapă a fost condus de atâta lume, încât ți se părea că s-a frânt ceva în sufletul acestor oameni ce simt necesitatea să asiste la ultimul lui cântec. Simplu profesor de muzică și preot la altar, Alexandru Cristea a zidit acea nepieritoare Catedrală a simțirii românești și creștinești în Basarabia, a dus faima acestei provincii în toate unghiurile țării și a fost expresia aleanului și frumuseții*

inimei basarabene. (...) A murit Alexandru Cristea, s-a rupt cea mai duioasă strună dela viața sufletului nostru!”³⁰⁰

“O lovitură de trăsnet” a fost pentru scriitorul Nicolae Dunăreanu vestea morții lui Al. Cristea, ajunsă la redacția ziarului “Basarabia”: *“Nu-mi venea să cred... Și n-aș crede nici astăzi, dacă nu l-aș fi văzut hodonind în sicriu, cu fața lui blândă, cu mâinile cruciș pe piept. Părea că doarme, un somn dulce și lin, dar ochii lui, acei ochi blânzi, scânteietori de energie și-nvăluți de flacăra îndumnezeirii, atunci când apărea la serbări cu corul lui de școlari erau închiși pe veci... Și mâinile lui micuțe, dar pline de foc când porneau să conducă pe fiii basarabeni într-o slavă de cântec armonios și plin de Dumnezeire, acuma stăteau reci și galbene ca de ceară, încheștând între degetele fine, o iconiță sfântă.”²⁵²*

Evenimentul morții lui Al. Cristea a fost reflectat în publicațiile timpului ce apăreau la Chișinău – “Raza”, “Basarabia”, “Viața Basarabiei” “Ghiocelul”, “Luminătorul” ș. a.

Școala eparhială de fete din Chișinău primea scrisori de condoleanțe, una dintre ele fiind semnată de [N] Tomescu: *“A murit părintele Cristea, s-a stins un om rar și o minunată armonie de sentimente. Cu drag îi purtăm amintirea lui. În societate, părintele Cristea era un om de caracter, bun prieten, cald sprijinitor. Ce gol a rămas în cântările Chișinăului, la Catedrală și în Liceul Eparhial de fete.”³⁷⁸* Directoarea școlii, Maria Dumitrescu, obișnuită cu griji de tot felul, cu greu suporta preocupările legate de moartea fulgerătoare a bunului său coleg și valorosului profesor. Au fost abandonate lecțiile pentru zilele de vineri și sâmbătă. S-a trimis necrolog la ziarul “Basarabia”.¹²² S-a contribuit cu suma de 20.000 de lei pentru cumpărarea locului la cimitir și înmormântare.¹²⁷ Pentru alte cheltuieli soției i s-a acordat ajutor în suma de 47.400 lei (salariul lui Al. Cristea pe trei luni).¹³³ În ședința din 4 decembrie 1942 a Eforiei Școlare a Așezământului Eparhial “Regina Mama Elena” s-a hotărât ca, în semn de recunoștință și pioasă amintire, să se ridice un monument la mormântul lui Al. Cristea, suportând cheltuielile până la concurența sumei de 35 mii de lei. În aceeași ședință s-a aprobat înființarea unei burse pentru cea mai bună elevă coristă.¹²⁷ Credem că ultimele două propuneri ar fi fost realizate dacă în primăvara anului 1944 școala nu s-ar fi evacuat în România. Însă până la acel tragic eveniment ceasul istoriei mai avea să bată un an și ceva. Deocamdată elevele vegheau la sicriul

rubitului profesor de muzică. Nu s-au despărțit de el nici noaptea. Sâmbătă, 28 noiembrie, la orele 16, sicriul cu corpul neînsuflieț a fost depus în capela școlii, unde s-a făcut slujba privegherii. Preoții s-au rânduie la căpătâiul răposatului pentru a citi fragmente din Noul Testament. Până atunci, la ora 12 a aceleiași zile, la locuința decedatului s-a săvârșit un parastas de către un sobor de preoți. Duminică, 29 noiembrie, începând cu ora 8 dimineața, s-a ținut slujba Sf. Liturghii. La ora 10 cortegiul a pornit spre Catedrala orașului, unde, peste o oră, într-un cadru trist și solemn, s-a săvârșit slujba prohodului.^{122 358} Reluăm din acest moment cel mai amplu reportaj de la înmormântarea lui Al. Cristea, realizat de ziarul **“Basarabia”**: *“Ca un semn de adevărată prețuire pentru munca desfășurată de răposat, slujba înmormântării a fost oficiată de însuși Arhiepiscopul Chișinăului P. S. Tighineanu, înconjurat de un numeros sobor de preoți. (...) Catedrala orașului a fost neîncăpătoare de dimineață până la orele 14 când cortegiul funebru s-a îndreptat de la Catedrală spre cimitir. Din numeroasa asistență remarcăm prezența: P. C. Arhiepiscopul Efrem, P. C. Consilier Ioan Andronic, Vladimir Eurjacovschi, Al. Severin, I. Știuca, I. Silvestrovici, dna Maria Dumitrescu, pâr. Vas. Guma, pâr. prof. Ilie Tocan, d. insp. Secundar Vidrașcu, delegatul Directoratului învățământului și cultelor din Basarabia, pâr. N. Eoltuceanu, șeful Serviciului Cultelor, pâr. prof. univ. Popescu-Moșoaia, d. căpitan Cristea și prof. Vlad. Cristea, fiii răposatului, împreună cu dna Cristea, d. prof. Fantelimon Erhan, pr. E. Luca, Nagacevski, d. prof. [E] Foroseci, corpul profesoral al școlii eparhiale și o mare mulțime de credincioși. Dela Catedrală cortegiul funebru a pornit spre cimitirul ortodox. Pe tot parcursul drumului, corul Seminarului Teologic și al Școlii Eparhiale au cântat cântece bisericești ce se obișnuiesc în asemenea ocaziuni. La mormânt s-a cântat “Limba noastră”, armonizată de răposat. A fost un moment mai mult decât impresionant. (...) După slujba înmormântării au luat cuvânt mai mulți vorbitori, printre care d-nii: Vidrașcu, inspector școlar secundar, care a vorbit din numele Directoratului Învățământului și Cultelor din Basarabia, pâr. Ilie Tocan, din partea Asociației prof. secundari din or. Chișinău, pâr. prof. univ. Popescu-Moșoaia, pâr. consilier Alex. Severin, delegat al P.S. Arhiepiscop Efrem, care a vorbit în numele bisericii basarabene. Foarte frumos și duios a vorbit o elevă dela Școala Eparhială al cărei nume ne scapă. Toți vorbitorii au arătat în cuvinte alese și adânc simțite munca rodnică pe care a desfășurat-o răposatul pâr. Al. Cristea pe tărâmul*

muzical, cultural și național. (...) Numele lui va rămâne înscris deapururi în raftul de cristal al nemuririi."⁴⁰⁹

Gândurile și emoțiile celor mari par mai tulburătoare, când sunt rostite de copii. Eleva Școlii eparhiale de fete, care a vorbit "*frumos și duios*", locuiește actualmente la București și se numește **Lidia Munteanu**. Vom evoca în continuare unele fraze și alineate din numitul discurs, ajuns până în zilele noastre cu concursul revistei "**Luminătorul**": "*Ai fost un apostol care și-a sacrificat viața pentru cânt... Cântecul ți-a fost alinare în vreme de restriște, cântecul ți-a fost bucuria în zile fericite. (...) Frin Sfinția Ta am pierdut pe unul din cei mai dragi îndrumători ai noștri. Te plânge natura, (...) te plânge școala, te plânge Easarația întreagă, (...) Sfinția Ta ne-ai cântat limba noastră sfântă, care răsună azi de la Nistru pân-la Tisa, ca să știe și dușmanii că pot să ne i-a totul, dar nu și limba... și cât de frumos ne-ai învățat să cântăm "Marșul desrobirii Transilvaniei noastre"! Și acum ne lași... (...) Ochii noștri te caută pretutindeni, vor să te vadă iarăși în mijlocul nostru, vesel mereu, cu zâmbetul pe buze, chemându-ne: "hai, fetelor, mergem să cântăm!" (...) Noi nu te vom uita, îți vom păstra mereu în inima noastră icona sfântă de cântăreț al sufletului nostru românesc.*"³¹¹

Poate vom descoperi odată și alte cuvântări, rostite la înmormântarea lui Al. Cristea, cu știri și adjective alese pentru acest apreciat om de cultură...

Oricât de dureroasă ar fi ultima clipă a despărțirii, când odată cu închiderea sicriului te cuprinde și te înfioară o nestăvilită dorință de a mai reține pe pământ chipul drag, fie și neînsuflețit... ea, clipa, sosește. Pământul a primit și sicriul lui Al. Cristea înfășurat în tricolor. Acordurile melodiei "Limba noastră" au răsunat până la acoperirea gropii...

Timpul trecea... Școala își continua activitatea, dar arăta trist fără animatorul ei cultural. Duminică, 17 ianuarie 1943, la orele nouă și jumătate, corpul didactic s-a adunat în capela școlii la parastasul de 40 de zile*. Peste un an, la hramul școlii, s-a sfințit capela, restabilită după distrugerile din 1940 – 41. S-au interpretat "Slujba sfințeniei" de **Vi. Cristea** și "Veșnica pomenire" de **Al. Cristea**. În memoria răposatului, "Tatăl nostru" a fost citit de nepoata Nona Cristea**.

* A.N.R.M., fond 1862, inv. 30, dos. 237, p. 29.

** A.N.R.M., fond 1862, inv. 30, dos. 237, p. 45. .

Viața își urma drumul... Cântecele lui Al. Cristea continuau să atragă un public numeros atât prin contribuția fiului Vladimir Cristea, cât și a colegilor, prietenilor. Plecat în neființă, muzicianul rămânea mereu o prezență vie, mobilizatoare în sufletele basarabenilor. Și așa a fost până n-a dat năvală peste ei anul 1944. Din acel moment memoria și recunoștința pentru Al. Cristea au început să se acopere cu negură.

Într-o emisiune televizată, compozitorul Eugeniu Doga a formulat un gând, care m-a impresionat prin optimism: “Vine timpul când și răul obosește”. Trăim momente fericite când se redobândește, se reconstituie memoria trecutului. Negura de pe numele lui Alexandru Cristea va trebui să dispară...



Pentru totdeauna nemângâiați Mathilda — soție,
Vladimir și Victor — fii —
Gabriela noră și nepoțele
le lui scumpe Nonica și Doinița,
anunță năprasnica trecere în veșnicie a scumpului lor soț, tată și bunle

Preot Alexandru Cristea

(BUBU).

51 ani

Compozitor și dirijor

Decedat la 27 Noembrie 1942

Bubule drag! Plaiurile scumpei
tale Basarabii îți vor păstra pios
cântecul și veșnică recunoștință
— iar noi te vom iubi mereu așa
cum întotdeauna ne-a iubit și
ocrotit marelă tău suflet. 6355

Necrolog publicat într-o sursă neidentificată



Fotografia lui Alexandru Cristea,
multiplicată după moarte și împărțită
eparhialistelor



Coperta revistei Școlii eparhiale de fete din Chișinău „Ghiocelul” din octombrie-decembrie 1943. Numărul include materiale dedicate regretatului Alexandru Cristea

Stimată Doamnă!

Am auzit azi, 2 Decembrie 1942
(mi-a spus Scărbășchi) că părintele
Xandru, fostul meu colaborator,
devotat diacon și neîntrecutul
cântăreț la suflăle arhicu,
în catedra din Chisnău
a părăsit lumea aceasta și
a trecut la cele vecine. Azi,
pe pământ, el nu va mai acți-
ona între cei ce aduc laude
lui Dumnezeu și preamăre-
sesc Numele Lui. Noi nu-l vom
mai auzi vorbind lui Sozora,
mângâioasă, nici corurile din-
găte de el nu vor mai câpi
suflătele noastre dela gurile,
recozurile lui mei, înălțându-le
în sferile cerești, unde mi este

cauza și zăt a bolii... Care
i-a fost boala și stăle...

Primește, Doamnă, binecunân-
tările noastre Atihrești pen-
tru Dumneata și întreaga fami-
lie îndurerată.

Cu binecunânțări.
+ Mitropolit Gurie

2 Decembrie 1942
Str. Buzăști 28
București

Din scrisoarea Mitropolitului Gurie, adresată Matildei Cristea cu prilejul morții soțului (București, 2 decembrie 1942)



A murit părintele Alexandru Cristea...

MOTTO: „A murit părintele Cristea, s'a stins un om rar și o minunată armonie de sentimente. Cu drag îl purtăm amintirea lui. În societate, părintele Cristea era om de caracter, bun prieten, cald sprijinitor.

Ce gol a rămas în cântările Chișinăului; la Catedrală și în „Liceul Eparhial de fete“!

Prof. univ. N. Tomescu

(Scrisoare adresată „Așezământului Eparhial la 20 Decembrie 1942).

A murit părintele Cristea...

S'a împlinit anul de când bătrânul Așezământ al Eparhialei a rămas fără cântarea aducătoare de bucurii, a părintelui Alexandru. El nu mai e, dar duioasa-i amintire străjuește în toate tainițele inimilor și trăește prin toate colțurile școlii pentru care o viață întreagă s'a străduit.

Părintele Alexandru Cristea și-a împletit toți anii ce i-au fost dați să-i trăiască, cu gândurile și năzuințele școlii Eparhiale. Aici la noi, cel ce a fost profesor și tată, va trece în legendă pentru generațiile ce vor veni.

Păr. Al. Cristea s'a născut în Chișinău, la 26 Decembrie 1890. Ningeau fulgi albi și mari și cântece dalbe de colindă se ridicau spre cer, când a venit pe lume cel ce mai târziu avea să fie un mare cântăreț al Basarabiei. Școala primară o face la Aplicația Seminarului Teologic. Se înscrie apoi la Școala Spirituală din Chișinău, unde după ce sfârșeste cu cinste patru clase, intră în clasa I-a a Seminarului Teologic.

Amintirile, oricât de depărtate în timp, aduc un omagiu celor cărora le sunt adresate – celor care au lăsat urme de trecerea lor, acolo unde și-au desfășurat activitatea. Dacă am avut norocul să cunoaștem astfel de oameni, e bine să-i facem cunoscuți și altora.

**Tamara Jemăneanu,
fostă eparhialistă**

Amintiri de zile mari

Un capitol la care țin mai mult decât la altele este cel cu amintiri. Se vor găsi și peste zeci de ani cercetători, care îl vor descoperi pe Alexandru Cristea din documentele de arhivă. Dar ei nu vor asista la miracolul “învierii” acestei personalități remarcabile, prin povestirile celor care l-au prețuit și l-au iubit. Nu-i vor simți bucuria, supărarea, alte sentimente umane, transmise peste decenii de cei care l-au cunoscut. În fine, nu vor simți plăcerea comunicării cu o generație de oameni de cultură aleasă. Sentimente curate, moralitate înaltă, patriotism, respectul față de limba română și poporul băștinaș, munca de calitate, fără preget spre binele țării, tendința spre o societate ordonată - sunt doar câteva însușiri proprii basarabenilor, care au trecut prin școala românească interbelică.

La 21 noiembrie 1992 se împlineau 50 de ani de la moartea lui Al. Cristea. La mormântul lui de la Cimitirul central din Chișinău s-a întrunit pentru a-l omagia un grup de persoane, printre care fostele eleve și coriste, elevi de la școala generală nr. 82 și de la Liceul român-englez “Mircea Eliade” din Chișinău, reprezentanți ai Societății “Limba noastră cea română”. A fost o evocare caldă, însoțită de un parastas, oficiat de

preoții bisericii “Tuturor Sfinților” de la cimitir. Copiii au format un gard viu din lumânări aprinse în jurul mormântului. Acolo, auzind în premieră amintirile depănate cu drag de elevele omagiatului – doamnele Tatiana Vacalov, Claudia Cobasnian – am avut surpriza să-l descoper pe Al. Cristea prin intermediul acestei specii literare. De atunci am parcurs un drum lung în căutarea memoriilor – din casă în casă, de la oraș la oraș, cunoscând multe clipe de revelație și destindere sufletească. Am întâlnit persoane deschise pentru colaborare, care au încercat să deruleze filmul amintirilor “A fost odată...” Îmi exprim tot respectul pentru cei care au contribuit la rememorarea lui Al. Cristea. Numele lor le veți găsi în acest capitol. Pentru șase dintre acestia păstrez sentimente deosebite: fostele eparhialiste Elena Ghinculov, Elena Ciornea, Tatiana Vacalov, Claudia Cobasnian și foștii seminariști Vlad Dumbravă și Grigore Filip-Lupu.

Regret mult că nu au ajuns până în zilele noastre două flori alese românești de pe meleagurile basarabene – Elena Ghinculov, profesoară de limbă română, învățătoare emerită a Moldovei, acuzată de autoritățile sovietice de naționalism, și Elena Ciornea, bibliotecară la Biblioteca Academiei Române, care purta în mâinile sale mici făclia sufletului basarabean în România comunistă. Cât de mult s-ar fi bucurat dânsule astăzi pentru Al. Cristea. Ambele încercau să-l readucă în prezent în timpuri nefavorabile, când nimeni nu le cerea să o facă, doar propria inimă și conștiință. Cu mărturiile lor veți începe lectura capitolului.

Dna Claudia Cobasnian, fostă profesoară de dirijat și solfegiu la Liceul de muzică “Ciprian Porumbescu” din Chișinău, și-a confirmat atașamentul față de Al. Cristea cu mult înaintea apariției volumului nostru, publicând în săptămânalul “Literatura și arta” două articole închinare maestrului.

Dna Tatiana Vacalov, fostă profesoară de limbă română, a avut o “mână ușoară, spărgând gheața”. Amintirile d-ei au fost primul vot de încredere pe care l-am obținut în încercările mele de a aduna documente de acest gen. Cu acest “buletin”, ulterior mi-a fost mai ușor să conving și alte persoane de importanța cuvântului scris la reconstituirea chipului lui Al. Cristea.

Profesorul de limbă română Grigore Filip-Lupu a fost cel care a popularizat melodia cântecului patriotic “Limba noastră” în România comunistă. Iar un alt brav român basarabean, dl Vlad Dumbravă, profesor de muzică în învățământul secundar, a fost mâna mea dreaptă

la București, ghidându-mă în căutările mele și punându-mi la dispoziție diverse documente și informații, inclusiv pentru acest capitol.

Să zăbovim în lumea amintirilor și a sentimentelor curate de copii, din care răsar nu numai imagini, aprecieri, expuneri și fapte legate de personalitatea lui Al. Cristea, dar și momente din istoria Școlii eparhiale de fete din Chișinău, clipe din atmosfera culturală din Basarabia interbelică.

Dacă s-au strecurat pe alocuri unele inexactități, vă rugăm să fiți îngăduitori față de memoria, atinsă de ghilotina timpului.

* * *



Pentru restabilirea adevărului*

Elena Ghinculov**

De la o seamă de vreme am început să vedem lucrurile mai limpede. De fapt, le vedeam și mai înainte, dar nu totdeauna ne era permis să le spunem pe nume. Durerile sunt atât de numeroase, încât cuvintele nu mai prididesc a se așterne pe hârtie, spre cunoștința celorla ce ar avea dreptul juridic și datoria morală de a lua măsuri. Vorbim, scriem... Și iar vorbim, și iar scriem. Iar povestea cu carul împotmolit rămâne actuală. De ce se strică atâta hârtie? De ce sunetul rămâne în van, ca un ecou rătăcit? Se dă alarmă – pentru a câta oară! – prin intermediul a numeroase articole despre dispariția atâtor vestigii, despre mucegaiul moral ce ne-a acoperit... Curajoșii și inimoșii oameni de bună credință – poeți, pictori, istorici – vorbesc pe paginile gazetelor și revistelor despre dispariția atâtor comori spirituale, ce se destramă în timp, fără putință de întoarcere.

* Textul a fost publicat în săptămânalul "Literatura și arta" din 9 iulie 1987, Chișinău.

** Căsătorită Vasilache, absolventă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Normală, promoția 1939.

Între atâtea bogății este și opera lui Al. Mateevici. Prea puțină atenție i se acordă poeziei ciclului 1905 – 1907. (...) Iar “Limba noastră”, cum am numi-o? Odă? Imn? Expresia esenței noastre? Ori toate la un loc? A. Mateevici va trăi printre noi ca poet, chiar și numai prin această închinare graiului matern. Este firesc ca o operă muzicală ca aceasta să poarte și un veșmânt muzical și, într-adevăr, “Limba noastră” se cântă. În 1938, la un concurs pentru cea mai reușită melodie la poezia “Limba noastră”, premiul I i-a fost acordat lui Al. Cristea, învățător de muzică de la Școala normală de fete nr. 2 din Chișinău. Acest lucru a fost menționat de ziarele timpului. De fapt, melodia a fost scrisă cu mult mai înainte. Cu acest cântec și cu alte prelucrări corale, al căror autor a fost învățătorul meu de muzică, talentatul (și foarte modestul) Al. Cristea, corul școlii noastre culegea aplauze încă în anii 1933 – 1934.

Ca să aflui... ce?! Că autorul acestei melodii este... P. Șerban! L-am cunoscut și pe dumnealui. A fost un bun dirijor de cor, autorul unor lucrări pentru cor, prelucrări de folclor, unele dintre ele foarte interesante. Însă e momentul să fie rostit adevărul. Și pentru restabilirea lui se pot aduce mărturii din partea multor persoane, care au cântat în corul condus de Al. Cristea și care cunosc biografia acestui cântec. Deși cam târziu, dar Uniunea Compozitorilor din Moldova trebuie, cred, să rectifice pe orice tipăritură numele autorului, iar pentru cazul când “Limba noastră” va fi inclusă (ceea ce e firesc) în manualele școlare de muzică, Ministerul învățământului să aibă grijă ca să fie indicat numele autorului adevărat. E timpul! Și e cazul!



Amintiri despre “Tinerimea Română”

Elena Ciornea*

În 1938 avea loc un mare eveniment – împlinirea a 60 de ani de la înființarea Societății “Tinerimea Română”. Era vorba de manifestări cu totul deosebite. Am

* Absolventă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Normală, promoția 1940. Pentru confirmare: **Ana Ciornea** (căsătorită **Scorușeanu**), București, 1995.

avut fericirea să participăm și noi, școlile de elită din Basarabia: Școala eparhială și Seminarul teologic din Chișinău. După un întreg an de repetiții (ne pregăteam febril de marele eveniment) aveam de susținut două mari probe: concursul “Tinerimii Române” și programul la Radio București.

În ziua a doua de Paște, toți coriștii ne-am prezentat la ora 10 la școală, pentru repetițiile cu părintele Cristea. Am repetat bucățile pentru concurs la radio. Repetiția a durat mult, până la ora 14. Am luat masa, apoi, la ora 18, ne-am adunat la gară, unde am luat trenul de București, într-un vagon, pus special la dispoziția noastră.

Am călătorit toată noaptea. Nu aveam voie să cântăm, să bem apă rece, să mâncăm înghețată. După o noapte grea, obositoare, am ajuns în zorile zilei la București. Aici, după suprema încordare, urma o mare fericire, o relaxare atât de necesară. Lumini orbitoare, fanfara, fețe fericite, aplauze, o adevărată beție de emoții pozitive.

Lumea de abia se trezea, iar noi, în șir cu doamna Eugenia Leahu, pedagogă, cu părintele Cristea, dr. Sojnei, am fost cazați la Școala de surdo-muți, unde era directoare soția dlui Ștefan Popescu de la Conservatorul din București, pe care părintele Cristea îl cunoștea foarte bine, fiul său Vladimir fiind student la această instituție de învățământ.

Ne-am spălat cu apă rece la lavoar și ne-am culcat. A fost un somn divin. După masă am mers la repetiție, unde am repetat cu celelalte școli din țară.

Joi a avut loc festivitatea de la mormântul Eroului Necunoscut. Toate școlile din țară, prezente la această ceremonie, purtau insigne și panglica tricoloră. S-a oficiat un Tedeum, la care au slujit preoți și diaconi de la Patriarhie, răspunsurile fiind date de corul nostru, sub conducerea părintelui Cristea. Au urmat imnuri, cântece, sub conducerea prof. Gheorghe Breazul. Vreau să mă opresc la finalul acestei festivități care pentru mulți, dar mai ales pentru mine, a însemnat ceva cu totul ieșit din comun. Este vorba de imnul “Presărați pe-al lor morminte”. Cântasem până atunci acest imn, fără a-i înțelege prea bine semnificația. Acum însă, în timp ce se intona acest imn, mă închinam cu pietate în fața autorilor. Toți școlarii depuneau flori pe mormântul Eroului Necunoscut. Printre ei, Mariana Stoicov, colega și prietena mea, prinsă de obiectivul aparatului de fotografiat. Ce bogăție florală, tot Bucureștiul arunca flori pe acest mormânt.

După amiază am văzut la Teatrul liric, ars în 1944, baletul “Lacul

lebedelor”. Vedeam pentru prima dată un spectacol de operă.

A doua zi a avut loc concursul de coruri. Am cântat “Limba noastră” de Al. Cristea, “Frunză verde și una” (Sadova), “Imnul Tinerimii”, “Bat-o focul”, “Trompetele răsună” și “În țara noastră românească”.

Vineri am vizitat Muzeul militar, Muzeul satului ș. a.

Sâmbătă am cântat direct la radio, cu programul “Șezătoare la țară” – un text cu cântece, ghicitori, snoave, povestiri specifice din Basarabia. S-a cântat un repertoriu bogat: “Frunză verde și una”, “Bat-o focul”, “Aseară am fost la clacă”, “Toate fetele se duc la umbra de nuc”, “Fa Ileano, vin’ colea”, “Doina recrutilui”, “Hai veniți, frumoase fete”, “Trompetele răsună”. Au fost recitate poeziile “Țara mea”, “Doina”, “Basarabenilor” de A. Mateevici.

Seara a avut loc “Balul Tinerimii” cu participarea tuturor formațiunilor și premianților. Auzisem, spre proasta dispoziție a părintelui Cristea, că noi am fi luat premiul II. Supărat, mânios, ne-a adunat ca să repetăm “Imnul Tinerimii”, care trebuia cântat de către cei cu premiul II. La un moment dat eram invitați să mergem în sala de spectacole, fiindcă noi vom deschide festivitatea. Eram așteptați! Zăpăciți, fără repetiție, a trebuit să cântăm “Imnul Regal”. Dar cum l-am cântat! Dumnezeuște! Părintele Cristea dirija fericit, iar noi toți eram transfigurați. Asta însemna că luasem premiul excepțional onorific. Nu cred că exista bucurie mai mare decât aceasta, o mai mare fericire! Apoi am cântat: “Limba noastră”, “Frunză verde și una”, “Bat-o focul”, “Doina”, “Frunză verde foi de nuc”, “Hai veniți, frumoase fete”, “Trompetele răsună”.

Au evoluat celelalte coruri, câștigătoare ale premiilor I, II și III, s-au rostit discursurile de rigoare. Festivitatea s-a terminat cu “Hora Unirii”, în care s-au prins toți tinerii, inclusiv tinerii români din Macedonia ș. a. țări.

Duminică, la ora 9, la Patriarhie, a vorbit Patriarhul Miron Cristea, apoi Președintele “Tinerimii Române” Nae Dumitrescu, dorindu-ne fericire și succese în viață. Ne-a urat să fim buni români, să ne iubim țara, să știm să apărăm ceea ce am dobândit de la strămoșii noștri. Apoi, încolonați, am defilat prin fața Palatului Regal. La statuia lui Mihai Viteazul am jucat “Hora Unirii”. Seara am plecat spre Chișinău.

Amintiri din seminar

Eugen Solomon*

Sunt fiu de preot și în familia noastră, la Căușeni, se practica muzica vocală și instrumentală, de către tatăl meu, Petru, de către mama mea, Elena, și noi cei patru copii, Eugen, Petru, Anatol, Nadejda, așa cum se practica și în familia tatălui verișorului nostru după mamă, Victor și Alecu Mateevici, viitorul poet și autor al odei “Limba noastră”.

Aveam în casă pian, o mică orgă, vioară, violă, chitară, mandolină, și formam și un sextet vocal. Am intrat la Seminarul teologic din Chișinău în anul 1920 și l-am terminat în 1926, având ca profesor de muzică la clasă pe Ion Căpriță.

Prin 1924 compozitorul Bulăcev a compus o grandioasă lucrare muzicală religioasă concertistică – “Sfânta Liturghie”, scrisă pentru patru coruri, reprezentată în Sala Eparhială de corul Catedralei – dirijor Mihail Berezovschi, corul Școlii eparhiale – dirijor Alexandru Cristea, corul Seminarului teologic – dirijor Simion Stângaciu ș.a. Lucrarea avea și părți care imitau dangătul simfonic al clopotelor de la Catedrală, întreaga operă nemaifiind auzită până atunci. Un an de zile au durat repetițiile.

În anul 1926 corul nostru și cel al Școlii eparhiale au luat parte la serbările din cadrul “Tinerimii Române” de la București – aproximativ 130 coriști cu un repertoriu specific local, dirijați de Al. Cristea. Am fost cazați la Școala militară din Cotroceni, iar masa am servit-o la cantina studențească “Gutenberg”. Am concertat pe scena Ateneului Român plină la refuz, câștigând premiul I și cununa de laur. Solista Mia Boxan, de 14 ani, avea o voce frumoasă și interpretare reușită, distingându-se cu o doină, urmată de piesa corală “Grânele vara se coc”, în interpretarea strălucită a valorosului cor.

Unul dintre locuri a fost câștigat de corul mixt din Tighina, condus de compozitorul Mihail Bârcă.

Invitați de Nae Dumitrescu la Cișmigi, am cântat în fața auditoriului ocazional, în aer liber, sub conducerea unei talentate eleve, Larisa Stadnicov. Plecând spre casă cu trenul, la Iași am avut altă surpriză plăcută, fiind invitați să rămânem două zile să concertăm pentru tineretul studențesc ieșean. Am acceptat, luând și masa împreună.

* Absolvent al Seminarului teologic din Chișinău, promoția 1926. Buc., 1988.



Personalitate artistică ce a făcut cinste Basarabiei

Galina Marcu*

Au trecut prea mulți ani pentru ca amintirile despre profesorul și dirijorul Al. Cristea să vă fie de folos. Totuși, voi deschide sertarul, în care se mai păstrează imaginativ tot ce a fost în copilărie și tinerețe.

L-am cunoscut în anul 1921, când am devenit elevă la Liceul eparhial. L-am avut ca profesor de muzică. De la d-lui am căpătat primele noțiuni despre game majore, game minore, valoarea notelor, intervale etc.

Ne dicta solfegii pe care ne puna să le cântăm. Jumătate de oră făceam teorie, apoi, cealaltă jumătate era cânt. Prin felul lui de a fi, prin talentul de pedagog ne-a făcut să ne fie drag acest obiect.

A format corul în școală pe trei voci, cântam cântece bisericești, laice, patriotice, ca "Deșteaptă-te, Române", "Pe jos, ostași și luptători", "Eroi au fost, eroi sunt încă". Alte cântece – "Somnoroase păsărele", "Ana Lugojana", "Cântec de leagăn" de W.A.Mozart, "Pe o stâncă neagră" ș.a. Făceam repetiții săptămânal sau, când era cazul, de două ori pe săptămână. Nu era nervos, supărarea și-o manifesta prin expresia "Marghioală", care mai mult ne distra decât ne jignea.

Ca să ridice nivelul muzical al școlii, prin el a fost adus profesorul, baritonul Atanasiu, care predă ore de canto pentru eleve, și pe maestrul Cantacuzino, care predă ore de vioară. Dar acestea nu erau ore obligatorii, fiind mai mult pentru elevele talentate.

Îi plăcea mult să organizeze șezători muzicale. Din întâmplare mi s-a păstrat un program al unci serbări din februarie 1928 (vezi la capitolul "Amintiri... – n. n.). Pentru dansurile executate la sărbători, uneori, lua legătură cu profesoara de gimnastică și dans, își însușea melodia dansului de la d-ei, apoi îmi cânta mie, eu o transpuneam la pian, apoi pe hârtie.

* Absolventă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Liceu, promoția 1929. Craiova, februarie 1996.

În ajun de postul mare ne pregăteam pentru slujbele speciale cu “Canonul” de Andrei Criteanu, cu melodii ce te dispuneau la rugă, cum era “Suflete al meu”. În fiecare miercuri și vineri, în fața altarului, apărea un trio sau un sextet, cântând lin, ușor și nuanțat. Și acum parcă aud un zgomot ușor, produs de așezarea în genunchi a sutelor de eleve când atingeau podeaua. Corul nostru lua parte și la unele concerte în oraș, de obicei în Sala Eparhială. Așa a fost participarea la marele concert dat de compozitorul Bulăceș – “Liturghia”, unde cântau cinci coruri: două jos, două sus, în cafas, al cincilea, tot undeva sus, imita sunetele clopotelor.

Școala noastră fiind lângă gară, deseori întâmpinam mari oficialități, care veneau la Chișinău. Nu-mi aduc aminte bine anul când a venit acolo prințul Carol. Era un eveniment mare pentru noi și pentru oraș. Directoarea liceului, dr. El. Alistar, mare naționalistă, ne-a educat în așa fel că aveam un cult pentru familia regală.

Eram fericită că voi vedea un “prinț”, pe care ni-l închipuiam ca un Făt-Frumos, cu mantie de hermină pe umăr... și ce dezamăgită am fost!..

Corul nostru era mereu evidențiat, desigur, numai datorită muncii și priceperii dirijorului Al. Cristea, care a știut să trezească în noi dragoste pentru această scânteie dumnezeiască – “muzica”. Dirija cu istețime și vitalitate, imprimând mult optimism și încredere. Avea gesturi mici și precise, cuprindea cu privirea tot corul, era pretențios, dar noi îl ascultam.

În luna mai 1928 s-a ținut concursul în cadrul “Tinerimii Române” la București. Am luat parte și noi. Făcusem multe repetiții în școală. Am plecat cu trenul. Părintele Cristea trecea din compartiment în compartiment să ne întrebe cum ne simțim și să ne spună câte o vorbă de duh. Am fost cazați într-un cămin.

Concursul a avut loc la Palatul “Tinerimii Române”. În ziua concertului am avut mari emoții văzând sala mare, plină, public numeros. În loja vis-a-vis de scenă era Regina Maria, în doliu, după moartea soțului ei, regele Ferdinand. Era atât de frumoasă, maiestuoasă!..

Vocile noastre erau tremurătoare, ca și cea a regretatului cântăreț Aurelian Andreescu, dar privirea blândă și “pumnii strânși” ai dirijorului ne-au dat curaj. Nu-mi amintesc exact, dacă printre alte cântece a fost și “Limba noastră”, dar țin minte că am încheiat programul cu “Bat-o focul” – un cântec vesel cu intrări și intreruperi.

Băieții au fost la înălțime, iar noi, fetele, nu mai prejos. Publicul ne-a chemat de câteva ori la rampă și am repetat “Bat-o focul, lume rea”. A fost un succes de nedescris. Toată sala bătea entuziasmată din palme.

Eram fericiți, iar pe fața dirijorului se vedea mulțumirea – prinos pentru munca depusă.

A doua zi s-a dat serbare în Parcul Carol. Noi ne-am prezentat cu un car alegoric, care întruchipa Unirea Basarabiei cu Patria Mamă. În mijlocul carului stătea Mama România, strângând la piept provincia Basarabia, noi – îmbrăcate în costume naționale, bogat brodate cu salbe și năframe. Eu eram România, iar la picioarele mele erau așezate celelalte provincii, având coșulețe cu produse specifice fiecărei provincii: struguri, mere, snopi de grâu. Carul era tras de trei perechi de boi, conduși de trei băieți îmbrăcați în costume naționale și cu căciuli țuguiate. La această organizare era nelipsit și dirijorul nostru, care intervenea cu câte o idee.

Trecând prin fața tribunei, am atras atenția Reginei Maria care, printr-un semn al mâinii, a oprit carul, interesându-se cine și de unde suntem. Iată, un alt succes. Am fost premiați și la cor și la car alegoric.

În școală nu l-am văzut la pian. În schimb adesea, șezând la masă, scria note pe portativ și, apoi, cu mâna dreaptă le cânta la pian. Îi plăcea să asculte muzica la pian chiar atunci când exersam studii de Czerny sau sonate de Beethoven. Când era bine dispus fredona “Serenata” de Toselli sau “O sole mio”.

Copil fiind, îmi amintesc de spusele tatălui meu – Roșca Teodor, care a cântat în corul Catedralei, condus de M. Berezovschi. Tatăl învăța la seminar, concomitent era pedagog la internatul Școlii spirituale, unde ocupa o cameră lângă dormitorul elevilor, printre care era și Alexandru Cristea – un copil deștept, vioi, cu o voce deosebită, promițătoare de soprano (cânta solo în cor), dar șotios. Poznașul Alexandru a fost tras nu o singură dată de urechi de tatăl meu, ceea ce nu le-a încurcat mai târziu să devină prieteni.

Părinții mei locuiau în com. Hoginești, jud.Orhei (în apropiere de mănăstirea Hârbovăț). Al. Cristea ne-a vizitat nu o singură dată cu soția și copiii, petrecând o săptămână-două din vacanța de vară. S-au păstrat mai multe fotografii de familie cu el. Aducea cu sine un grup de la Chișinău, printre ei erau profesorii Atanasiu și Urlescu. Casa noastră se deosebea prin ospitalitate. Părinților le plăcea mult muzica, societatea aleasă. Se adunau în același timp zeci de persoane – elevi, studenți, intelectuali. Cucoanele erau găzduite în cele cinci camere, pe care le aveam. Iar bărbații se simțeau foarte bine în podul casei, dat cu var, așternut cu covoare, perne, saltele. Dimineața erau treziți cu

pietricele, aruncate pe acoperiș. Se mânca, se cinstea (decent), se cânta (cântece bisericești, românești, uneori rusești), se dansa. Fiecare căuta să se producă solo. Romanța preferată a tatălui meu era “Ditia, ne tianisi vesnoiu za rozoiu” (în traducere aproximativă - “Nu întinde mîna, copile, spre floarea de trandafir, primăvara”). Părintelui Cristea îi plăceau șansonete spaniole și italiene. Cânta “O sole mio”, “Paloma”. Tineretul dansa valsuri, tangouri la muzică de patefon. Printre dansatori era nelipsit și părintele Cristea cu burtica sa. Cucoanele aveau grijă de-ale gospodăriei. În curte, la o masă lungă, se discuta la un pahar de vin.

Când se aduna mai multă lume, se puneau la cale jocuri-șarade. Într-o tabără erau spectatorii, în alta – actorii. Ultimii alegeau un cuvânt se-cret, spre exemplu “Basarabia” (care poate fi despărțit în două cuvinte separate: “bas” – voce, și “Arabia” – țară), ori “binefacere” (“bine” și “facere”). Urma ca actorii să joace scene, din care spectatorii ar deduce cuvântul secret. Se răscolea toată casa în căutarea costumelor. Pentru cuvântul “bine” se juca, să zicem, o lecție de istorie, în timpul căreia profesorul repeta cu diferite ocazii de mai multe ori cuvântul în cauză. A doua scenă prezenta facerea (nașterea). Ce s-a mai rîs la ea! Scena includea un pat, femeia care naște, strigăte de durere, o pernă sub cearșaf, o păpușă. Rolul celei care naștea era jucat de avocatul Mihai Carlin din judecătoria [Bravicea]. Al. Cristea îl făcea pe învățătorul.

Când ne săturam de toate, mergeam la plimbare la o vie mare, împrejmuită de o coroană de vreo 12 nuci, și la pădurea de alături – cea mai frumoasă regiune din centrul codrilor. Toți își scoteau pantofii. Si acolo se discuta, se cinstea, se mânca, se cânta, se dansa (hora, sârba). Ne plimbam prin vie ori pădure, aprindeam focul. Seara, flămânzi și obosiți, reveneam acasă, îndreptându-ne direct în pivniță, unde ne așteptau ulcioarele cu lapte și chișleac.

Când venea clipa despărțirii, oaspeții de la Chișinău erau conduși până la pădure, de acolo trăsura îi ducea la stația de tren Călărași.

Port amintiri calde pentru acele petreceri decente și frumoase, dar îndeosebi pentru părinți mei care, după plecarea oaspeților munceau mult pentru a reface ordinea în casă. Nu mai puțin calde sunt amintirile mele pentru profesorul meu Al. Cristea – un mare dirijor, care prin talent și muncă perseverentă a contribuit la educația noastră, la ridicarea prestigiului școlii noastre. Personalitatea sa artistică a făcut cinste Basarabiei și merită a fi inclusă în rândul muzicienilor de seamă din România.



Un duios și neprețuit omagiu fostului meu profesor

Veronica Bancea*

Din noianul de amintiri legate de anii când am fost elevă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, răsare permanent figura luminoasă a părintelui profesor de muzică Alexandru Cristea.

Era un om plăcut la înfățișare, nu prea înalt, cu o față veselă, cu ochi vioi și plini de energie, cu buzele mereu zâmbitoare, cu o frunte înaltă ce marca o înclinare profundă spre muzică.

Era gata să dea un sfat folositor celor ce i-l cereau, căuta să ajute o elevă necăjită. Sufletul lui nobil vibra pentru orice suferință și nu se lăsa până nu aducea o mângâiere.

Preda cu multă competență și cu experiență pedagogică. Orele de muzică erau plăcute, deși conțineau și partea teoretică, mai dificilă. Lecția se termina totdeauna cu cântece potrivite vârstei noastre.

În clasele inferioare de liceu predă gamele majore, pe care le aplica la diferite cântece din manual. Ținea mult să solfegiem corect, să respectăm măsura indicată. La cursul superior (V – VII), predă gamele minore cu cele trei variante: minor natural, minor melodic și minor armonic. În aceste clase orele de muzică se terminau tot cu cântece, dar și cu ceva mai aparte, mai duios, mai sentimental. De preferință erau melodii după versurile lui Eminescu.

În penultima clasă – a VII-a (în ultima clasă, a VIII-a, nu mai erau ore de muzică), părintele Cristea predă teoria unei compoziții de muzică clasică. Ne explica cu vocea sa frumoasă de tenor arii din diferite opere muzicale: “Nunta lui Figaro” de Mozart, “Bărbierul din Sevilla” de Rossini, “Tosca” de Puccini, “Aida” de Giuseppe Verdi, arătându-ne legătura dintre arii și subiectul operei.

Ținea să audiem muzică cultă, să participăm la diferite concerte simfonice, care se țineau duminica la Sala Eparhială, după amiază. Am asistat la un concert cu dirijorul George Enescu, la un spectacol de

* (Căsătorită Cosma), absolventă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Liceu, promoția 1930. București, iulie 1995.

operă, în februarie 1928, când a venit la Chișinău ansamblul Operei din București, cu spectacolul “Tosca”, dirijor fiind Egizio Massini.

Al. Cristea avea un talent deosebit pentru dirijarea corurilor. Corul școlii era format din trei voci: sopran prim, sopran secund și alto. Fiecare partidă avea o responsabilă, care trebuia să ia tonul corect și să fie atentă ca să-l ia la fel toată partida. Stăpânea corul și impunea disciplina necesară cu o forță vitală, exprimată în gestică mâinii, dar mai ales în ochii săi pătrunzători și vioi. Noi, coristele, eram parcă electrizate de privirea lui. Dirija corul cu un singur deget – arătătorul de la mâna dreaptă, și numai când o partidă trebuia să ia un fortissim, atunci el indica acest gest cu arătătorul de la mâna stângă.

Când conducea, avea o ținută elegantă, statură dreaptă, fără gesticulații mari, dar energice, ținând corul sub perfect control (același gen de dirijat l-a moștenit și fiul său Vladimir). Muncea perseverent și serios, cu multă plăcere.

În anul 1927, împreună cu alte coruri din Chișinău (corul Catedralei, corul studenților teologi și al seminarului, corul preoților din Chișinău), ne-am pregătit pentru un concert festiv Beethoven. S-au făcut multe repetiții pentru celebra “Messa” de Beethoven, care a fost executată de cor mixt și acompaniament de orchestra simfonică a Conservatorului din Chișinău. Acest concert a fost prezentat la Sala Eparhială cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la moartea titanului muzicii universale.

În mod deosebit părintele Cristea pregătea corul pentru concursul în cadrul “Tinerimii Române”. Repetițiile începeau mult mai devreme. La concursul din 1928, una din piese, care a încoronat succesul corului, a fost “Doina Basarabiei”, partea solistică fiind interpretată foarte bine de eleva Mia Boxan, o soprană cu o voce frumoasă. Cântecul a impresionat mult și prin cuvintele sale, dar mai ales prin melodia duioasă.

Talentul vocal al părintelui Cristea era recunoscut la Chișinău și în toată Basarabia. Noi, elevele, am avut ocazia să-i ascultăm vocea sa impresionant de puternică, frumoasă și melodioasă, în diferite împrejurări, dar mai ales la slujbele religioase și la hramul școlii noastre. La 20 noiembrie seara, la vecernie, au venit și alți diaconi să participe la slujbă (de la Catedrala orașului): diaconul Simeonov, tenor secund, protodiaconul Teodor Ursachi, o voce excepțională de bas, care creau o atmosferă impresionantă, parcă era o muzică cerească. A doua zi, la 21 noiembrie, a venit însuși Mitropolitul Gurie Grosu. Emoțiile religioase din acea zi au fost foarte puternice.

Noi, absolventele anului 1930, ne-am despărțit de școală și de profesorul nostru respectat într-un mod deosebit de duios. La banchetul de adio Al. Cristea a interpretat cu vocea sa neimitabilă, clară și răsunătoare ca un cristal, câteva cântece pentru asistență. Îmi amintesc de “O sole mio”, “Santa Lucia”.

Cu diferite ocazii noi, elevele fostei Școli eparhiale, aducem un duios și respectuos omagiu fostului nostru profesor și dirigor, reținând calitățile sale de bun pedagog, bun profesor, maestru cu reale calități artistice și morale.

Omul care mi-a descoperit și îngrijit calitățile vocale

Maria (Mia) Boxan*

L-am cunoscut pe părintele Alexandru Cristea din prima clasă a Școlii eparhiale din Chișinău, în anul 1922. Ca profesor era iubit și respectat de toate elevele pentru seriozitate, talent muzical, vocea sa excepțională de tenor-spinto. Era un bărbat frumos la înfățișare, îi stătea foarte bine îmbrăcat în haină de diacon, foarte simpatic la vorbă, glumeț și bun la suflet.

În această școală la un moment dat eram patru surori din familia Boxan. La serbările școlare sau cele gen spectacol, noi, surorile Boxan, cântam deseori în duet sau trio, căci toate aveam voci frumoase de la natură, moștenite de la părinți. Calitățile mele vocale erau mai aparte, cântam cu multă ușurință cu vocea mea de soprano de coloratură, eram mult solicitată și răsfățată. În zilele de duminică și de sărbători cântam și în cor, și ca solistă “Tatăl nostru” sau “Doamne, miluiește”, după care primeam o mică atenție din partea părintelui Cristea – o ciocolată sau bomboane. Pentru mine el a fost ca un părinte... la un moment dat chiar

* (Căsătorită Gheorghiu), absolventă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, anul 1930. București, august 1995.

se pusese problema înfierii mele de către părintele diacon. Mama avea cinci copii, patru fete și un băiat, și rămăsesem orfane de tată. A dus-o foarte greu, totuși ne-a dat pe toate la școală, reușind să obținem toate bursă. Deși s-au dus tratative cu mama, ea nu s-a îndurat să se despartă de mine. Dar părintele mi-a rămas un bun protector, m-a ajutat mult și m-a îndrumat.

La diferitele serbări sau spectacole școlare, ce aveau loc în sala cea mare de circa 100 metri lungime, uneori regizate de C. Mitru și N.Dimitriu de la Teatrul Național, eu aveam rolul principal. Mi-a plăcut de mică teatrul, scena, și visam să ajung acolo.* Am și jucat în Teatrul Național în basmul feeric “Baba Hârcă” de Victor Eftimiu, în rolul principal, alături de marii actori astăzi dispăruți: Dem Hagiuc, Costache Antoniu, Constantin Mitru ș.a. Mi s-a prezis chiar o carieră artistică, iar părintele Alexandru mă urmărea permanent și mă îndruma.

În anul 1926, Al. Cristea și-a pus la punct corul mixt cu cele mai frumoase cântece românești. Era o plăcere să asculți corul nostru, chiar impresionant, în genul corului “Madrigal”. Cu el am participat la concursul “Tinerimii Române”. Ca solistă, am cântat în “Doina Basarabiei”, piesă aranjată de dirijorul nostru cu acompaniament coral (cor mut), ce i-a dat lucrării o mai mare valoare artistică. Simțeam în spatele meu o adevărată orchestră de instrumente care cântau în surdină. La pian era Elena A.Marcov, permanenta noastră pianistă. Îmi mai amintesc o strofă din această doină:

“Foaie verde baraboi
Lung e drumul pe la noi.
Nu-i bătut de car cu boi,
Da-i bătut de recruți noi.”

Știu că textul impresiona foarte multă lume, la fel și melodia, care-ți ungea sufletul prin duișia sa. Succesul a fost enorm, eu și părintele Cristea eram ridicați pe brațe. Tot atunci am fost invitată de M. S. Regina Maria,

* Presa timpului a reținut în repetate rânduri numele solistei Mia Boxan. A jucat la teatrul “Express” din Chișinău în opera “Zâna focului” de Valentinov (ziarul “Viața Basarabiei” din 7 noiembrie 1935, p. 2). La 18 ianuarie 1936 a susținut un concert în Sala Eparhială (ziarul “Viața Basarabiei” din 15 ianuarie 1936). La 6 mai 1939 a interpretat arii populare la Radio București (revista “Radio Adevărul” din 30 aprilie 1939).

care se afla în loja din stânga scenei* M-a sărutat și m-a felicitat, mi-a înmănat diploma pentru premiul I cu distincție și o casetă cu ustensile pentru lucrul de mână, toate de argint: foarfecă, degetar, ace etc. Copil fiind, m-a impresionat până la lacrimi gestul reginei. Casetă am donat-o muzeului nostru din școală.

Acest succes îl datoram părintelui dirijor, maestrului nostru, artist de o mare sensibilitate.

În ultimul an de școală – 1929, sub îndrumarea părintelui, m-am înscris la Conservatorul de muzică, la profesorul de canto Gabriel Atanasiu, care ne predă și ore de studiu vocal unor eleve talentate.

Eram micuță și plâpândă și am fost protejată de directoare, dna dr. Elena Alistar, care mi-a oferit o cameră în locuința d-sale din incinta școlii. Avea grijă de mine ca de copilul d-ei, vara mă lua chiar la munte și la mare (stațiunea Budachi). M-am simțit protejată și răsfățată de toată lumea.

După absolvirea școlii am participat la diferite concerte, organizate de marele animator cultural Al. Cristea la Sala Eparhială. Am cântat cu diferiți artiști de clasă din țară sau de la Conservatorul din Chișinău. La unul din concerte a luat parte directă și tenorul Al. Cristea, în cvartetul din “Rigoletto” și sextetul din opera “Lucia de Lamermoor”. Ne-am bucurat de un mare succes.

Calitățile mele vocale erau cunoscute încă din conservator, pe care l-am absolvit în 1932. Am fost solicitată să joc în Teatrul de Artă din Chișinău de sub conducerea regizorului Ivan Dubrovin, apoi la Teatrul de Miniaturi, care întrunea dramă, comedie, operă, operetă și estradă. Acolo l-am cunoscut pe balerinul Oleg Danovschi, ulterior artist emerit și maestru de balet, director al teatrului din Constanța.

Între timp “am fost coruptă” de fostul artist emerit, Marcel Anghelescu de la Teatrul Național București, să merg într-un turneu prin Basarabia. După câteva turnee am revenit și m-am încadrat în colectivul artistic al lui Dubrovin, care mult mai târziu a fost director de scenă și la opereta noastră de la București. Am plecat din Chișinău în 1933 cu acest colectiv artistic în turnee prin țară. Stagiuni întregi am jucat în diferite orașe: Galați, Constanța, Ploiești, București, unde m-am și stabilit.

* Cunoaștem că Regina Maria a asistat la manifestările “Tinerimii Române” în anul 1928, când se împlineau 50 de ani de la înființarea societății, și nu în 1926. În momentul cu interpretarea “Doinei” e posibilă o confuzie de an.

Prin 1936 – 37 am fost invitată la Chișinău să joc în câteva operete. Prima mea operetă a fost “Pericola” de Offenbach, care e mai grea ca o operă, dar în care am avut mare succes. La spectacol a luat parte și renumita cântăreață Lidia Lipcovskaia, venită la Chișinău. Am fost feliicitată și bine apleciată de această artistă și mi-a propus să studiez cu domnia sa.

După “Pericola” au urmat alte operete: “Văduva veselă”, “Gheșă”, “Zona focului” ș.a. Regizor la operetă îl aveam pe V. Vronschi, renumit actor.

În 1937 am fost angajată de regizorul emerit Nicușor Constantinescu, care venise special la Chișinău să mă audieze. Am reușit și m-a angajat la Teatrul de revistă “Alhambra”, director fiind N. Vlădoianu. Ulterior am jucat și în alte teatre.

Părintele Cristea a fost omul care mi-a descoperit și îngrijit calitățile vocale. Îi aduc mare recunoștință celui pe care l-am iubit, păstrându-i veșnică amintirea.

Diriginte și profesor care știa să se facă iubit de toți

Eugenia Bancea*

Amintirile mele încep în toamna anului 1924. Mă pregăteam să dau examen de intrare în cl. a V-a a Liceului eparhial din Chișinău. Trebuia să merg cu diligența din Humulești (satul lui Ion Creangă), unde locuiam, până la Pașcani, de unde urma să luăm trenul la Chișinău. Nu mersesem niciodată cu trenul până la vârsta de 12 ani ce o aveam și emoțiile mă copleșeau. Tata, un învățător ce cutreierase multe meleaguri, stătea calm pe bancheta din față a diligenței și eu l-am întrebat dacă în codrii Pașcanilor nu ne poate opri banda de hoți a lui Panteleimon, ce se credeau haiduci.

* (Căsătorită **Raicu**), absolventă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Liceu, promoția 1931. Iași, februarie 1995.

“Nu atacă ei un învățător sărac”, mi-a răspuns atunci tata, de mi-a trecut frica.

La Chișinău, la școală, am susținut cu bine examenul de admitere și am încercat să mă adaptez printre noile colege, care erau majoritatea fiice de preot. Fetele de preot vorbeau rusește pe șoptite, căci directoarea interzisese să se vorbească rusește. Dar colegele venite de la țară nu știau limba rusă.

Se desemnase ca diriginte părintele Al. Cristea. Nu mă puteam adapta în noul colectiv, căci nu aveam nici o colegă din Vechiul Regat, de aceea discutam puțin în clasă. Părintele Cristea, având un deosebit simț de observație de pedagog, m-a numit șefa clasei, deoarece aveam note foarte bune la învățătură.

Majoritatea colegelor din clasă aveau voce bună, de aceea părintele ne-a ales în corul școlii. În clasele mai mari mă punea adesea, când nu putea veni, să dirijez corul la biserica școlii.

Aveam sarcina să copiez la șapirograf și să multiplic notele muzicale ale tuturor cântecelor programate să le cântăm pe mai multe voci.

În 1928 am participat și eu la concursul de coruri al “Tinerimii Române”. Am cântat atunci pentru prima dată “Limba noastră” de Al. Cristea. Îmi amintesc că au mai fost interpretate “Bat-o focul”, “Deșteaptă-te, Române”, “Negruța” (cântec bănățean). Ne-am întors acasă cu trenul, obosiți, dar fericiți pentru premiul obținut. Părintele ne-a sărutat, mulțumindu-ne la toți.

În vara anului 1927, în luna august, tatăl meu l-a invitat pe Al. Cristea cu soția la noi acasă. A stat câteva zile și am petrecut momente de neuitat. Părintele ne-a cântat din operele “Traviata”, “Bărbierul din Sevilla”, cântecul “Doina Oltului”. Lăsasem geamurile de la camera de oaspeți deschise și când ne-am uitat la un moment dat pe geam, se adunaseră la gard toți vecinii să-l asculte pe acest cântăreț deosebit. Pe atunci nu toată lumea avea aparat de radio și o muzică bună era savurată. E o dovadă că și țăranii din sat aveau predilecție pentru muzica frumoasă.

Acesta a fost Alexandru Cristea, dirigintele și profesorul nostru, mic de statură, dar cu un suflet mare, entuziast, care știa să se facă iubit de toți.



Ochi care luceau pentru tot ce era frumos, ce era sublim

Ludmila Vnorovschi*

L-am cunoscut în timpul anilor de studii ce le-am făcut la Liceul eparhial. Era un om de statură mijlocie, cu o față smeadă, gânditoare, cu o frunte înaltă, iar ochii lui pătrunzători luceau de bunătate, de dragoste pentru tot ce era frumos, ce era sublim.

A fost iubit pentru multă bunăvoință, răbdare și tact pedagogic, apreciat pentru cunoștințele lui adânci în teoria muzicii și mai ales pentru tenorul minunat cu care l-a hărăzit natura.

Cele mai interesante și mai iubite de noi lecții de muzică erau acelea când d-lui, intrând în clasă, fredona vreo arie, ori un cântec. Lăsând catalogul pe masă, se plimba prin clasă și continua să cânte, oprindu-se numai pentru a ne întreba ce arie și din ce operă a executat, care e compozitorul ei. Era mulțumit când primea răspunsul corect.

Se considera o cinste deosebită să fii aleasă în corul școlii. Ca dirigor părintele Alexandru era exigent, destul de sever, cerea de la coriste o disciplină deosebită. Nu se permitea o lipsă nemotivată de la vreo repetiție a corului. Coristelor mai talentate, cu auz muzical absolut, li se permitea să încerce să dirijeze corul.** La aceasta erau atrase mai ales elevele normaliste, având în vedere că ele, după terminarea școlii, vor lucra învățătoare și vor trebui să știe a conduce un cor școlar. Mai târziu, prin 1936, după ce Școala normală eparhială a devenit completă din cl. I-a (căci până atunci avea numai clasele superioare, începând cu cl. a V-a, în care se primeau elevele ce terminau patru clase liceale, în urma unui examen de selecție), din inițiativa părintelui Cristea, Consiliul pedagogic a hotărât ca fiecare elevă normalistă din cl. a VII-a – VIII-a să organizeze și să conducă un cor mic, format din elevele Școlii de aplicație și din normalistele claselor superioare. Aceste coruri, sub

* Absolventă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Liceu, promoția 1933. Chișinău, iulie 1994.

** Au dirijat corul în diferiți ani elevele Minodora Danilov, Larisa Stadnicov, Elena Cojuharev, Tamara Buruiană, Valentina Seul (n. a.).

conducerea dirijoarelor-normaliste, se produceau în serbări-șezători, care erau apreciate de corpul didactic al școlii și de elevele ei.

La modestul mormânt de la Cimitirul Central din Chișinău stă o cruce de lemn, care nu demult a fost vopsită. Oare nu merită acest om ilustru măcar un monument la mormântul său?..



Sufletul serbărilor școlare

Elena Rău*

Buna conducere pedagogică și chibzuita administrare a Școlii eparhiale de fete din Chișinău i-a creat o aureolă de cea mai bună și prețioasă școală din țară, fapt pentru care se mai numea “Notre Dame” din România (fiind comparată cu școala-model, numită astfel, din Paris). Datorită prestigiului de care s-a bucurat inimoasa luptătoare pentru Unire Elena Alistar, școala noastră s-a ales cu un corp didactic foarte elevat. Printre profesorii și profesoarele care se bucurau de multă simpatie în rândul elevelor era și părintele profesor Alexandru Cristea. Comportarea și apropierea lui părintească atrăgea simpatia tuturor elevelor din școală, dar mai ales a acelor din cor. Le cunoștea pe acestea foarte bine, adesea îi știa și pe părinții lor. Una din expresiile lui glumețe-ironice era “Prințesa”. Mie, de exemplu, mi se adresa: “Poftiți la repetiție, prințesa din Dubăsari!”

Îmi amintesc că la o oră de muzică, unde se făcea teorie serioasă în prima jumătate a lecției, una dintre colegile noastre s-a ascuns în dulapul pentru paltoane, ce se afla lângă peretele din fața clasei. După partea teoretică, făceam exerciții de descifrare a notelor, a unor bucăți muzicale din manual, bătând măsura în ritmul respectiv. În timp ce noi, toată clasa, exersam un cântec sub conducerea profesorului, dânsul

* (Căsătorită **Filip-Lupu**), absolventă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Normală, promoția 1937. București, februarie 1995.

plimbându-se prin clasă, a simțit o voce din dulap. S-a apropiat de dulap o dată, și încă o dată. Fata noastră din ascunziș nu-și dădea seama că poate fi auzită și începuse să cânte și ea. Și deodată... părintele deschise ușa dulapului... Colega noastră a apărut în fața clasei într-o poziție caraghioasă, ghemuită jos, cu capul între genunchi. Toată clasa a izbucnit în râs, iar odată cu elevele – și părintele Cristea. Rușinea fetei a fost mare, dar amintirea acestei întâmplări n-a incomodat-o mai târziu, căci profesorul a considerat șotia ca o glumă. Totdeauna după aceea, când o striga la catalog, o privea cu zâmbet și o trata cu vorbe părintești. Aprecia, probabil, afecțiunea ei pentru muzică, care a făcut-o să uite de ascunziș.

Spuneam mai sus că Al. Cristea își cunoștea foarte bine elevele și foarte adesea și pe părinții lor, și locul lor de naștere. Știind că familia mea prețuia foarte mult cântarea corală, a avut totdeauna grijă ca noi, cele trei surori Rău – Vera, Elena și Lidia, eleve ale aceleiași școli – să fim repartizate în cadrul corului astfel: soprano, alt 1 și alt 2, pentru ca în afara școlii, acasă, să putem alcătui oricând un mic cor cu toate cântecele minunate pe care ni le predă. Și așa proceda cu toate elevele -surori, pe care le-a avut, și ele au fost multe.

Neuitate vor rămâne cântecele din repertoriul corului: “Limba noastră”, “Graiul Neamului”, “Ziua a apus”, “Voința Neamului”, “Trompetele răsună”, “Somnoroase păsărele”, “Bat-o focul”, “La Sadova”, “Bate vântul vălurile”, “De-a fi mândra-n deal la cruce”, “Hai, Ileană, la poiană”, “Lele-naltă cu galoși”, “La cișmele”, “Zis-a mama că m-a da”, “În țara noastră minunată” ș. a.

Nu se poate uita sărbătoarea cea mai mare a școlii – hramul bisericii, de la 21 noiembrie. În ziua aceasta noi trăiam ca în vis! Era într-adevăr cea mai frumoasă sărbătoare, cu corurile cele mai strălucite, recităriile cele mai reușite și, mai ales, cu piesele de teatru de la sfârșitul fiecărei serbări. Al. Cristea era sufletul acestor serbări. În afară de cor, care era baza lor, dânsul a organizat și dirijat operete cu cele mai bune eleve-coriste. Amintesc aici “Bastonul fermecat”, în care am jucat rolul aviatorului, alte roluri fiind interpretate de Milea Osievski, Nina Țău ș.a.; “Înșiră-te, mărgărite” de poetul Victor Eftimiu, cu subsemnata în rolul Zmeul Zmeilor, Jenea Belodanov (prințul), Nătălița Sturza (Făt-Frumos); “Crai Vânt” cu Lidia Rău; “Harță Răzeșul,” de V. Alecsandri, muzică de Victor Iusceanu, cu Mariana Stoicov și Lidia Rău (răzeșul). În toate aceste operete Al. Cristea era regizor, scenarist, dirijor și chiar pianist.



Ca o icoană, amintirea...

Eugen Ureche*

În memoria mea imaginea neordinară a omului de cultură Alexandru Cristea a rămas vie și neștersă, cu atât mai mult cu cât s-a conturat în anii copilăriei și adolescenței mele. L-am cunoscut foarte aproape, deoarece am fost vecini și am trăit o bună parte din viață alături, prin anii 1930 – 1940.

Pe parcursul acestei perioade din viața mea l-am admirat și l-am iubit pentru energia lui, pentru talentul lui de dirijor de cor. Mai ales îmi era deosebit de plăcută vocea lui de tenor dramatic cu toate diapazoanele clasice de vocalist.

Îl admiram și pentru dragostea sinceră și mare față de copiii săi Victor și Vladimir, dragoste care se răsfrângea ca o rază de lumină și asupra noastră, ortaci de-o seamă cu feciorii lui, care locuiam și noi în casele Soborului.

Al. Cristea era un om foarte comunicabil, întotdeauna gata să te servească cu ce avea și cu ce putea. În anul 1934, când Gabriel Afaasiu (Atanasiu), profesorul de canto și cântăreț de operă, elev al lui Cotoni, s-a angajat să mă inițieze în arta belcanto pentru a intra la Conservatorul "Unirea", nenea Sașa, cum îi spuneam noi părintelui Al. Cristea, a pus la dispoziția noastră pianul din casa lui. Bănuiesc că acest lucru a putut să provoace familiei Cristea unele incomodități, însă eu nu observam nici umbră de iritare sau disconfort din partea acestor oameni minunați. E o secvență de amintire senină pe care n-o pot uita niciodată.

Când la radio se difuzau în transmisie directă, în fiecare vineri, concerte de operă din celebra sală italiană "La Scala", toți iubitorii de operă se adunau în jurul aparatului din casa lui Al. Cristea. Familia lor fiind mai înstărită, avea un aparat de radio "Hornifon-lord". În timpul audiției stăpânul casei ținea în mână partitura, pe care o urmărea cu încordare.

Îmi amintesc și despre faptul că tot nenea Sașa, împreună cu fiii săi, organiza cele mai interesante și înfocate jocuri sportive, la care,

* Artist al poporului, absolvent al Liceului "B. P. Hasdeu" din Chișinău, promoția 1937. Chișinău, decembrie 1995.

bineînțeles, participam și noi, ceilalți din curte. Făceam alergări în jurul caselor diaconilor, jucam crochet, volei, aruncam greutate. Aveam o groapă cu nisip pentru sărituri în lungime, bară pentru sărituri în înălțime.

Curtea avea nu numai aparate sportive, dar și multe-multe flori, care pe timpuri nu se distrugeau barbar ca astăzi. Cu totul altfel arată curtea astăzi (căci atât ea, cât și casele diaconilor, s-au păstrat).

Odată Mitropolitul Gurie s-a înțeles cu Rabinul principal al Basarabiei, Țirelson, să-l pregătească pe Al. Cristea pentru a cânta în limba ebraică Evanghelia de Paști, întrucât în acele vremuri la Catedrală se cânta în mai multe limbi și de aceea aici se aduna foarte multă lume selectă, pentru a admira mai ales vocea lui Al. Cristea, cu modulații de un canto de talia lui Rozenblat.

În anul 1937, când la Conservatorul “Unirea” a fost montată opera “Cavaleria Rusticana” a compozitorului Mascagni, anume autorul muzicii “Limbi noastre” a pregătit corurile studențești de la conservator, care au evaluat în acea operă, maestrul dirijând-o așa cum numai el putea s-o facă. Acea zi a constituit o mare sărbătoare și chiar un eveniment remarcabil pentru lumea muzicală de atunci. Există și o fotografie de la acel eveniment cultural – imaginea a reținut corul, cu dirijorul în centru.

Chipul luminos al acestui om cu har ales, dumnezeiesc a rămas pentru mine ca o icoană pe care o țin în suflet pe parcursul întregii vieți. Dumnezeu să-l odihnească în pace.



Zile frumoase și de neuitat

Elena Osievschi*

L-am cunoscut pe părintele Al. Cristea și ca profesor la Liceul eparhial, și în împrejurări de familie. Tatăl meu, protodiaconul Ioan

*Absolventă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Liceu. București, 1995.

Osievschi, a fost cu dânsul coleg de școală și de conservator. Amândoi au slujit la Soborul din Chișinău. S-au cunoscut din fragedă tinerețe, deoarece Matilda, soția părintelui Cristea, a fost cea mai bună prietenă a mamei mele Sofia, încă din copilărie. Prietenia, legată în primii ani de viață, a durat neîntrerupt de-a lungul anilor, până când moartea i-a despărțit.

Părintele Cristea era un om vesel, spiritual. Mereu era cu zâmbetul pe buze și gata oricând să facă o glumă. Îmi amintesc cu plăcere de reuniunile din casa Cristea (locuiam într-o curte). Domnea mereu o atmosferă caldă, de veselie, care se sfârșea obligator cu cântece – un adevărat cor. Tenorul părintelui Cristea acoperea vocile tuturor celorlalți. Ce frumoase și de neuitat erau acele zile...

Doamna Matilda era o soție și mamă ideală, o gospodină desăvârșită, dar soarta a fost crudă cu ea... A suportat nenorocirile cu multă demnitate. Niciodată nu se lamenta de față cu cineva. Doar când era singură în casă și n-o vedea nimeni, își plângea amarul, înconjurată de fotografiile celor dragi – a soțului și ale feciorilor, dispăruți atât de tragic și de timpuriu.



Un modest omagiu

Alexandra Juravlev*

Ce poate fi mai frumos la școală decât lecțiile de cânt, cum erau numite în orar înainte de război lecțiile de muzică?

La Liceul eparhial toți anii de studii cântul mi l-a predat părintele Alexandru Cristea.

Răsună clopoțelul... În clasă se stabilește o ordine exemplară, în coridoarele largi și luminoase – o liniște de mormânt.

Lângă ușă doi ochi ageri pândesc apariția siluetei și foșnetului

* (Căsătorită **Macarov**), absolventă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Liceu, promoția 1939. Chișinău, noiembrie 1994.

molatec al antierului alb (în vreme frumoasă), sau negru (iarna).

Ușa se deschide cu un gest larg și apare la început colțul catalogului (care pe vremurile celea avea mărimea de 0,5 m.p.) Apoi apare însuși părintele cu mustăcioara neagră îngrijită și cu chelia grijuliu mascată cu părul de pe tâmple.

“Bună ziua, coșofenelor! Stați jos!”. Acest salut era semn de bun augur și prevestea o lecție plăcută, fără note rele, fără observații și, câteodată, lacrimi. Gestul mut de “Așezați-vă” prevestea o lecție serioasă, când dragul nostru părinte își va arăta caracterul.

În ce consta pericolul? Pur și simplu în solfegiul de care învățătorul era îndrăgostit ca un băietan de prima fetiță pe care a atins-o cu buzele lui timide.

Cântam gamele. Se începea: majore, minore, acromatice, cromatice! La drept vorbind, gama s-o cântă, mai ales în cor, când nu ți se distinge glasul, nu e lucru de urcat Ceahlăul. Dar încearcă să cânti separat nota “fa”, sau “la”, sau “si bemol”. Notele negative se înșirau în catalog ca mărgelile pe ață, iar complimentele părintelui reflectau dragostea lui pentru regnul animal: “Ți-a călcat, dragă, ursul pe amândouă urechile”, “Ce-l tragi pe “mi” ca vițelul când își cheamă mama”, “Do-ul tău seamănă cu carr-ul cioarei”. Nouă aceste comparații de obicei nu ne stricau chiar foarte tare dispoziția, căci erau spuse cu glas sever și fața încruntată, dar ochii sclipeau a ștrengărie școlărească. Iar notele... ele de obicei erau corectate la lecțiile următoare. Nu țin minte vreun caz când din pricina lipsei de auz, sau rea-voință chiar, cineva să fi rămas corigent sau repetent.

Următoarea parte a lecției era mult mai atrăgătoare și aici noi ne dădeam toată silința. Cântam cântece populare (părintele era mare cunoscător al folclorului basarabean) și mai ales un imn (noi îl socoteam al liceului nostru). Autorul nu-l țin minte, dar conținutul reflecta viața școlarilor și țelul învățământului. Se numea “Noi am venit aici să luăm lumină”. Poate cineva din cei ce vor citi aceste rânduri va putea spune mai mult despre el, de aceea îmi permit să-i reproduc conținutul: “Noi am venit aici să luăm lumină / Și apă vie să sorbim cu sete / Din cupa plină de înțelepciune / Ca niște călători. / Noi am venit, / noi am venit / și-ntăia oară / Cu temerea ce ți-o inspiră zarea, / Cu gândul primitor de voie bună (bună, bună) / De bine și de rău neștiutori” (ceea ce e în paranteză cânta vocea a doua).

Alt chin al nostru și al părintelui Cristea: ba prea sus, ba prea jos,

ba a-ți luat pe dinainte, ba a-ți întârziat! Așa-i cu muzica! Urma partea cea mai plăcută: cântam cântece populare din toate ținuturile: “De-ar fi mândra-n deal la cruce”, “Pe cărare, sub un brad, zău, zău, zău”, și multe, multe altele, pe care neobositul culegător le scotea din sacul lui ca Ivan Turbincă șotiile din povestea lui Ion Creangă.

Din aceste coțofene și fete cărora ursul le-a călcat pe amândouă urechile își recruta părintele Cristea corul. Un cor, îmi permit să afirm, neîntrecut prin frumusețea vocilor, prin măiestria dirijorului de a pătrunde în suflet și a trezi cele mai frumoase sentimente.

Corul cânta la biserica liceului sâmbăta seara și duminica. Multă lume venea să asculte anume corul capelei noastre.

Cu o deosebită dragoste, grijă și răspundere pregătea părintele Cristea partea corală a Tedeumului, care avea loc la 21 noiembrie, ziua hramului bisericii noastre. Hram simbolic – Sărbătoarea Intrării Maicii Domnului în Biserică. Programul sărbătorii era organizat cu o solemnitate deosebită. Slujba o săvârșea însuși P. S. S. Mitropolitul, în prezența a 12 preoți. Și cea mai mare solemnitate slujbei o dădea corul.

Când se intona la sfârșitul Tedeumului “Mulți ani trăiască!”, parcă tresăreau ferestrele și o flacără de evlavie și recunoștință - și față de Creator, și față de cei ce ne învață, parcă se aprindea în sufletul fiecăreia dintre noi.

Era sărbătoarea cea mai frumoasă a liceului. După Tedeum urma repartizarea premiilor (nu se făcea la sfârșitul anului școlar, ci la hram) de către directoarea liceului și oficialitățile orașului.

Sărbătoarea se termina seara cu o reprezentație teatralizată. Nu știu dacă această piesă, jucată tot de elevele liceului, ne atrăgea chiar așa de mult. Farmecul consta în faptul că la această serată eleva din cursul superior avea voie să invite un cunoscut din liceele de băieți. Nu numai să-l inviți, dar în antract să și te plimbi cu el prin marile coridoare sub ochii invidioși ai celor ce nu aveau încă cunoscuți, și sub ochii foarte vigilenți ai subdirectoarei – domnișoara Șerbanovici.

Societatea “Tinerimea Română” a anunțat un concurs între corurile liceelor din țară. Și părintele nostru aici și-a suflecăt mânicile anteriorului și a început să-și pregătească “coțofenele”. Printre piesele prezentate la concurs era și “Limba noastră”, pe care a scris-o, a șters-o, a refăcut-o de câteva ori până a cizelat-o ca un sculptor statuia iubită. În sala de festivități a liceului zeci de glasuri intonau ore întregi imnul. Fiecare sunet, fiecare voce trebuia evidențiată și înglobată în ansamblul corului:

“Madan, treci în rândul doi!”, “Trifan, schimbăți locul cu Burduja!”, etc.

Câte lacrimi, câte picături de sudoare au udat imnul înainte de a fi prezentat la concursul de la care am revenit învingători.

Și o ultimă amintire care e poate cea mai frumoasă și mai mișcătoare.

Din 1936 – 37 ziua de joi a fost transformată în zi de educație fizică, patriotică, estetică (ziua străjeriei).

Ce plăcere să alergi, să asculți istorii, să cânti, în sfârșit – să te distingi, în loc să stai în clase cu veșnica amenințare a unui “4”. Cu această ocazie ne-am permis să facem o parodie pe o romanță modernă care se numea “Ce bine-i lângă tine” (desigur, cu conținut de dragoste). Varianta noastră era mult mai prozaică, dar foarte optimistă (nimic din cele ce cântam nu ne amenința): “Ce bine-i lângă tablă / Când nu știi ce te-ntreabă / Mai capeți câte-un trei / Și-un patru când nu vrei / Ce bine-i lângă tablă”.

Dar tot farmecul zilei era seara. La apusul soarelui, pe timp frumos – afară, și iarna – în sala de festivități, așezate jos pe parchet (care era mai curat decât la unele gospodine laia), se încheia ziua cu o mică dare de seamă și se cânta stingerea.

Părintele Cristea de data aceasta trebuia să domine minimum o mie de voci. Stingerea era un fel de imn zilei trecute cu bine și un apel, o speranță pentru ziua de mâine: “Zi te-ai dus / Spre apus, / Peste mări, peste munți, peste văi. / Doarme tot, Dumnezeu e cu noi”. Început cu glas tare, fiecare cuvânt următor scădea cu un semiton. Ultima strofă se cânta în șoaptă. Și toți aveau impresia că o forță supranaturală domnește în sală, că Dumnezeu e cu noi să ne păzească de rele și parcă o adiere ușoară de vânt abia clătinător mișca aripile atotputernice ale creatorului...

Așa mi-a rămas în suflet acest modest părinte, căruia Dumnezeu i-a hărăzit un glas deosebit de melodios, un talent de muzician, poate încă neapreciat și azi la justa valoare. Omagiul pe care i-l port l-am expus în aceste răzlețe amintiri, pe care le depun pe modestul mormânt al scumpului meu dascăl Alexandru Cristea.



Părinte și dirijor grijuliu

Elena Popovschi*

Anii lungi nu mi-au întunecat definitiv memoria pentru părintele Cristea. Adresarea “părinte” i se potrivea ca o mănușă. Cum altfel poate fi numit un dirijor, care avea grijă pentru ca toți coriștii lui să fie serviți cu fructe, bomboane, prăjituri, alte bunătăți aduse la biserică de cei ce veneau să asculte slujba și corul nostru? Era fericit să ne vadă savurând delicioasele daruri. Își dădea bine seama de bucuria unor copile, adunate din toate colțurile Basarabiei, ba chiar și din Vechiul Regat și, deci, departe de răsfățul de fiecare zi al părinților.

Mi-l amintesc fredonând mereu ceva încet, apoi apropiindu-se de pian. Auzeam și noi acordurile unei melodii, care-l obsedase probabil. Aceasta se întâmpla înainte de repetiții, până ce se adunau coristele.

Îmi mai aduc aminte de un caz de prin anii 1939 – 40. Susțineam un concert în Sala Eparhială. În timp ce interpretam “Limba noastră”, părintele Cristea a devenit deodată foarte palid, s-a clătinat. Ne-am speriat, am înțeles că i s-a făcut rău și eram pe cale să ne oprim. Dirijorul ne-a privit la început încruntat, apoi a zâmbit, corul a continuat, iar în final a fost îndelung aplaudat.



Gânduri despre și pentru părintele Cristea

Mariana Stoicof**

Parcă a fost ieri ... și, totuși, zeci și zeci de ani s-au așternut de atunci...

* (Căsătorită **Florea**), absolventă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Normală, promoția 1940. Chișinău, 1995.

** Absolventă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Normală, promoția 1940. București, februarie 1995.

Era o școală ca-n povești, cu ziduri de cetate, cu așezare de “Acropole”, cu o grădină numită “Grădina Raiului”, în care sute de specii de trandafiri ne parfumau inimile din primăvară până îi acoperea mantia albă a iernii! Era ceva de vis: Școala eparhială cu secțiile liceală și normală, cu școala primară de aplicație, cu capela proprie, cu o scară de 124 de trepte, care ne ducea de lângă poartă până la sala de primire a vizitatorilor noștri. Pomi fructiferi, copaci și bănci, uzină proprie de curent electric și apă. Jos, lângă poartă, pe o latură a curții, se afla o clădire cu locuințe pentru profesori. În interior – săli mari, înalte, spațioase, cu un parchet galben și strălucitor, întreținut perfect de parchetarul nostru, iar în sala de festivități și în alte încăperi erau răspândite 24 de pianе și pianine, la care învățau să cânte elevele talentate cu profesoare special angajate în acest sens. Mâncare din belșug și bine gătită, “ca la mama acasă”, iar întreg personalul școlii avea o atitudine tandră, caldă față de noi, încât ne simțeam ca în familie și așteptam cu un freamăt de nerăbdare începutul cursurilor după vacanțe, să ne regăsim în acea ambianță de cămin familial. Corp profesoral de elită, de mare elită, în frunte cu dna directoare Elena Alistar, mare româncă, neasemuită mamă pentru eleve (nu se culca seara până nu vizita toate dormitoarele, să vadă, iarna, dacă e cald, vara – dacă este aerisit, și pe cele dezvelite le învelea cu duioșia unei mame). Această mare femeie a crescut și învățat sute de eleve sărace, pe care le aducea la școală motivând că-i sunt nepoate. Și cât am plâns când am aflat prin anii 1970 că a trăit în refugiu în orașul Pucioasa singură, fără nici o “nepoată”, în mare mizerie, că nu avea cine o îngriji și a murit acolo ca o ilustră necunoscută, până când una dintre “nepoatele” sale a aflat și i-a deshumat osemintele, reînhumându-le la cimitirul Bellu din București, împreună cu ale surorii sale, dr. Isanos, profesoară și dânsa la școala noastră.

Gândul îmi zboară acum la părintele Ilie Tocan, profesorul nostru de religie, care ne ținea adevărate prelegeri de filozofie și revenea destul de des la tema recunoștinței, ca floare rară în viața noastră sufletească. Dar rar întâlnită este această floare, care ar fi normal să înflorească în toate inimile, în toate conștiințele.

Am avut profesori de factura marilor oameni ai țării, care ar putea cu cinste figura în panopliile naționale... și s-au stins, au plecat pe celălalt pământ fără o vorbă de cinstire, în timpuri grele, nefavorabile recunoștinței muncii și atitudinii lor. Acum, însă, când ne-am recucerit libertatea

cuvântului, să-i reînviem pe acești eroi, adevărați eroi ai culturii românești din Basarabia prin tot ce ne stă în putință.

Ca una dintre elevele iubite și răsfățate de părintele Cristea, fiind solista corului școlii, vreau să-i ofer o mare ghirlandă de crini, garoafe și trandafiri albi și roșii, împletită pe gândurile și sentimentele de admirație și recunoștință față de tot ce a reprezentat el ca om și profesor al nostru, ca dirijor, compozitor, cântăreț, a-i omagia întreaga activitate artistică.

Ca om iubea frumosul, iubea muzica, iubea oamenii. Nu era în stare să păstreze supărarea, deși se aprindea fulgerător. Pe noi, elevele lui cântărețe, ne invita acasă la masă duminicile, ocazie cu care, după masă, ne completa educația muzicală, cântându-ne la pian și discutând cu noi despre muzică și compozitori. Uneori venea cu bomboane în buzunar pentru noi și ne șoptea în timpul repetiției să mergem în cancelarie și să vărăm mâna în buzunarul hainei sale, unde găseam bomboane. Când mai erau doi ani să termin Școala Normală, părinții mei n-au mai fost în stare să-mi asigure banii necesari taxei de internat. Atunci i-am scris părintelui Cristea o scrisoare, la care am primit în trei zile răspuns și bani de drum cu invitația să mă prezint imediat la școală. Pentru hramul școlii, din 21 noiembrie, părintele a montat opereta "Harță Răzeșul", în care eu dețineam rolul principal, și l-a invitat pe Mitropolitul Gurie la acea serbare, vorbindu-i despre mine. Drept urmare Mitropolitul m-a binecuvântat și mi-a acordat o bursă din partea Mitropoliei până la sfârșitul școlii. În felul acesta ajuta Al. Cristea pe eleve. Ajutorul lui mi-a trasat direcția vieții.

Părintele ținea tare mult ca elevele lui să știe a solfegia. Mare bază punea pe citirea notelor muzicale ale unei piese, fiindcă după asta urma interpretarea textului literar. Lucra fiecare vers, fiecare cuvântel, până ieșea curat și expresiv ca în intenția autorului. După aceea lucra cu fiecare coristă în parte pentru încorporarea vocii ei în plenu ansamblului. Nu permitea să iasă în evidență o voce sau alta, oricât de frumoasă ar fi fost. Îl interesa ansamblul care reda plenitudinea piesei respective fără ascuțisuri sau ieșiri în relief. Pentru desăvârșirea interpretării lucra mult, revenea pe fragmente și atâta le pisa, până ieșea ceea ce dorea dânsul. Nu se prezenta cu piesa la audiție, până nu ieșea o bijuterie lucrată în filigran.

Astfel a lucrat repertoriul programului pentru concursul pe țară, organizat de Societatea "Tinerimea Română" în anul 1938, la care a participat și el cu ansamblul mixt de 100 persoane, alcătuit din elevele

școlii noastre și seminariștii din Chișinău. S-au pregătit atunci piesele: “La malurile Prutului” de Ciprian Porumbescu, “Dorul” de Constantin Baciuc (cu acompaniament la pian de prof. Olga Motelică), “Doina recrutului” (solo-ul acesta și cel din “Dorul” interpretându-l subsemnata), “Bat-o focul”, “Foaie verde foi de nuc” ș. a. de care nu-mi mai amintesc. Am fost apreciați cu “Premiul onorific” și invitați să cântăm piese la postul de radio București.

Pe planul interpretativ vocal, părintele era vestit prin vocea de tenor-sprint, pe care o făcea admirată și iubită de multă lume. În refugiu l-am ascultat la biserica “Boteanu” din București. Veneau oamenii să-l admire ca pe cel mai mare tenor al operei, atât de măiestrit interpreta răspunsurile. Era cel mai elevat concert divin în dialogurile dintre preotul paroh Marius Constantinescu – bas-bariton și diaconul Al. Cristea – tenor-sprint.

Ca dirijor și-a format din elevele talentate înlocuitori pentru zilele în care lipsea de la Sf. Liturghie, fiind ocupat la Catedrală. Astfel, în anii în care am fost eu la școală, era înlocuit de elevele Tamara Buruiană și Valentina Seul, care dirijau atât de bine, încât nu se observa lipsa adevăratului dirijor. La cor ne cerea o rostire perfect inteligibilă a textului pieselor muzicale. Nuanțările pe care reușea să le obțină erau foarte aproape de ale celui mai mare ansamblu coral profesionist de astăzi ca “Madrigal”. Nu obosea niciodată cioplitul atâta la o piesă, până când obținea perfecțiunea. În acest sens era apreciat de muzicienii Vasile Popovici și Victor Iușchevici, cu care se consulta adesea și promova elementele talentate.

Numele lui de alint pentru noi era “moniță”. Noi cam fugeam de la slujbele de vecernie din ziua de sâmbătă sau în ajunul sărbătorilor. Părintele, sesizând lipsa noastră, venea la ușa clasei care avea geam și, turtindu-și nasul de geam, spunea: “Monițo, vino că te văd acolo lângă sobă, vino la biserică!”

Am scormonit în adâncurile sufletului căutând clipele, zilele, anii de aur trăiți în apropierea părintelui Cristea, dar cenușa s-a așternut atât de gros în cei aproape 60 de ani, încât nu am putut scoate decât niște mici cioburi. Voi persevera totuși în această scormonire și sper să dau la lumină și perle veritabile, care să-l prezinte mai complet pe părintele Al. Cristea, bunul și minunatul meu profesor.



Amintiri de neuitat: părintele Alexandru Cristea

Tatiana Vacalov*

E o amintire caldă din zilele copilăriei noastre și ale maturizării noastre. Făcea parte (în viziunea mea, și nu numai) din categoria profesorilor Școlii eparhiale pe care-i așteptam, pe care-i primeam

în mijlocul nostru cu toată dragostea.

De câte ori ne pomeneam de-a lungul anilor (câte două-trei fete mai mici sau mai mari) printre coloanele masive ale sălii de festivități, să-l întâmpinăm pe părintele Cristea, să-l salutăm primele...

Ieșeam tiptil să nu deranjăm liniștea perfectă a culoarelor, a holurilor și a sălilor de clase – aveau loc meditațiile. Patru sute de eleve interne (locuiau în internat) lucrau. Lucrau cu sârg. Deci, liniștea se înscria serios în comportarea fiecăreia dintre noi. Pășeam ușor, eram numai ochi și urechi. Iată că ușa masivă de la intrarea principală cedează și în cadrul ei apare Al. Cristea, dragul nostru părinte.

Începe repetiția corului. Marea majoritate a coristelor, de toate vârstele, și-au ocupat locul. Fiecare dintre noi își știa misiunea: "disciplina pe planul unu", "fără disciplină maximă nu faci cor", "atenție și execuție corectă a bucăților muzicale". Și avea loc repetiția într-o armonie perfectă. Părintele în fața corului – vreo 120 de eleve, care-l înțelegeau dintr-o privire, dintr-un gest, dintr-o simplă mișcare a mâinii, și ardeau toate de dorința să se prezinte cât se poate de bine în rolul ce le revenea.

Lucrul începea cu exerciții de antrenarea vocii, urma executarea cântecelor cunoscute – atât laice, cât și religioase, studierea celor noi. Avea corul părintelui Cristea și un bogat repertoriu de muzică bisericească, prin care susținea slujba religioasă din capela școlii noastre.

Mândria corului nostru era interpretarea imnului "Limba noastră", născut din suflutele a doi preoți chișinăuieni, îndrăgostiți de graiul strămoșesc. Ne cuprindea pe toate un elan deosebit, izvorât din inima dirijorului. Sala părea mai spațioasă, spectatorii mai numeroși, melodia inunda încăperea, își continua calea în spațiu și-i răsunau notele- minuni până hăt departe.

Aplauze, aplauze și iar aplauze. Noi, coristele, deveneam de

* (Căsătorită **Andon**), absolventă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Normală, promoția 1940. Chișinău, iulie 1994.

neîntrecut în arta noastră. Artă interpretativă, cultivată nouă de dirijorul Cristea.

Părintele a fost și un mare animator al excursiilor interesante, pe care le organiza pentru coristele sale. Astfel, în primăvara anului 1939 corul școlii noastre a avut onoarea de a prezenta întregii țări prin radioul bucureștean un concert serios. Drept răsplată pentru munca depusă în emisiunea dată, corului nostru i s-a organizat o excursie de neuitat la mănăstirea considerată operă a meșterului Manole – “Curtea de Argeș”.

Ne aștepta mănăstirea, ne așteptau enoriașii. Așteptau participarea corului la serviciul divin din acea primă duminică de după sărbătoarea Sfintelor Paști. Mare cinste pentru noi. Ne-am aranjat în imediata apropiere a mormintelor regilor români, la căpătâiul cărora vegheau candelă masive ce nu și-au stins lumina niciodată. De acolo, din naos, se ridicau rugăciunile corului nostru spre cupolele mănăstirii, melodii care au mobilizat imediat atenția celor prezenți, foarte mulți la număr.

La un moment dat părintele Cristea ne comunică: “Repede urmează “Îngerul a strigat”. Ne-am speriat. Nu cunoșteam nici cuvintele, nici melodia. Nedumerirea, îngrijorarea noastră a prins-o fulgerător dirijorul nostru. “Toate vocile cântă!”, ne-a șoptit zâmbind. Ochii frumoși, încărcăți de înțelepciune, emanau o lumină neobișnuită. A trecut printre rânduri prima dată, spunându-ne cuvintele. A doua oară a fredonat melodia. La momentul oportun am cântat toate, am cântat cum am putut mai bine, au cântat toate vocile. Bucurie nemărginită.

Așa ne-a rămas în memorie stimatul nostru profesor de muzică și dirijor al corului, părintele nostru sufletesc Alexandru Cristea.

Clipe înălțătoare și pline de succes...

Agnesa (Asia) Fiodorov*

Îmi amintesc cu multă plăcere de acei ani de copilărie îndepărtată. Atunci nu ne dădeam



* (Căsătorită Licev), eleva a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Normală. Timișoara, 1995.

seama de frumusețea lor. Eram lipsiți de griji și apărați de minunații noștri profesori, pedagogi, directoare. Acum, la anii aproape de zenit, amintirile scoase la lumină ne fac fericite.

În anul de studii 1932 – 33 am fost dusă de părinții mei la Școala eparhială. Așa mă alăturam și eu celor două surori mai mari. Am fost selecționată din cl. I-a în corul școlii. Primul meu dirigor a fost părintele M. Berezovschi, care ne-a dirijat un an, după care s-a retras. Trebuie să menționez aici că și astăzi, la Catedrala Mitropolitană din Timișoara (unde sunt în cor), se cântă la Postul Mare compoziția “Ușile Pocăinței” a marelui dirigor dispărut M. Berezovschi.

Mare mi-a fost bucuria când la pupitrul dirijoral, la o slujbă de duminică, în 1933, a venit un dirigor tânăr în sutană de diacon. Figura lui de om vesel, cu zâmbet deschis, ne-a cucerit din primele răspunsuri date de noi la liturghie. Aceasta a fost prima întâlnire cu omul care ne va îndruma pașii până la sfârșitul vieții lui. Au urmat foarte multe clipe înălțătoare și pline de succes, concerte cu diferite ocazii, deoarece corul nostru răspundea la evenimentele cele mai de seamă din acele timpuri, el fiind recunoscut ca foarte bun, datorită dirigorului Cristea.

Am luat parte la sfințirea Catedralei din Bălți, Episcop fiind atunci Visarion Puiu. Cei ce au luat parte la sfințire se întrebau, ce cor dă răspunsurile? La terminarea solemnității am fost invitați la reședință, unde ne-am întreținut cu însuși Episcopul. Tot atunci am cântat în sala prefecturii din Bălți.

Fiind aproape de Iași, mergeam uneori cu trenul și ajungeam la slujba Mitropoliei ieșene și dădeam răspunsurile la liturghie. Credincioșii sesizau imediat schimbarea de voci: de la voci mature – la voci limpezi de copii.

Cea mai mare bucurie a fost atunci când am luat parte la concursul “Tinerimii Române”, în 1938, din care am ieșit învingători. După terminarea concursului am fost invitați la Arenele Romane, la balul “Tinerimii Române”, unde ne-am adus obolul. Aplauzele ne răsplăteau munca și oboseala.

În ziarul “Universul” a apărut o fotografie cu corul nostru. Directorul publicației, Stelian Popescu, ne-a oferit o gustare copioasă. Tot atunci am primit fiecare câte un ziar cu fotografia noastră pe prima pagină, cu un articol elogios la adresa noastră.

Îmi amintesc, eram în cl. a IV-a, părintele Cristea era plecat la Breaza, la un curs de străjerie, eu am fost onorată să țin locul ca

suplinitoare la catedra de muzică la cursul inferior. Mergeam cu catalogul și parcă văd portativele scrise de mine pe tablă, puneam note cu creionul, ce mai, eram foarte mândră de mine. Amintiri...

Anii treceau fugărindu-se și eu prindeam puteri în ale muzicii. Părintele Cristea avea grijă de fiecare dintre noi, ne certa dacă luam note necorespunzătoare și ne spunea: "Dacă ești coristă bună, trebuie să fii bună și la învățătură". Ne dojenea ca un părinte, iar nouă, de rușine, ne jucau lacrimi în ochi.

Anii trec peste noi toți. Noi am devenit domnișoare din cursul superior, iar părintelui Cristea i-au apărut ghiociei la tâmpile. Îl vedeam câteodată abătut, poate obosit, dar niciodată nu arăta în fața corului ce era în sufletul lui. Într-o sâmbătă, am fost chemată la telefon. Era dirijorul nostru. Mi-a spus: "Agnesa, mâine să dirijezi corul la biserică, la liturghie". Mi-a dat tonul pentru glasul al II-lea (în melodiile religioase sunt 8 glasuri), m-a pus să repet și a închis telefonul. Vocea îi trăda oboseala, era bolnav.

Au venit anii de bejenie, anii negri în care părinții au fost despărțiți de copii și copiii de părinți. Bunica mea de 92 de ani a făcut drumul spre Cercul Polar, fiind în aceeași casă cu alții mai tineri, care au plecat.

În anul 1942 – 43 am revenit să-mi termin studiile în cl. a VIII-a a Scolii Normale.

Zilele se adunau, anul școlar era în curs, toamna ne prindea cu vânturi reci. În ziua aceea eram la cursuri, ușa s-a dat în lături și vestea tristă a străbătut prin culoare cuprinzând toate clasele. A decedat părintele Cristea...

După evenimentele istorice din anii 1940 – 41 capela noastră de rugăciuni, biserița noastră cu altar, cu iconostas, cu icoane luminoase, a devenit sală de dans. Deci, la revenire, ne-am refăcut capela în una din clasele a VIII-a. Acolo i-am făcut prohodul cu corul lui drag. Atât capela, cât și coridoarele adiacente erau pline de profesori, colegi, colege cu cel plecat dintre noi. Răspunsurile corale au fost dirijate de subsemnata. Mă rețineam cu greu să nu dau drumul lacrimilor. Trebuia să fiu tare. Figura marelui nostru dirijor era acolo liniștită și senină. Dorința cea mare a fost realizată. Îi făceau confrății slujba de înmormântare colegului lor preot.

Cortegiul de pe stradă se întindea pe kilometri, strada era blocată, circulația oprită. Drumul spre Cimitirul Central Ortodox din strada Armenească, care urca spre deal, l-a primit în rândurile dreptilor și pe

cel care a fost pentru noi toți om cu suflet mare, personalitate artistică ce va rămâne în memoria neamului românesc.



**Părintele Cristea a aparținut
nu numai școlii eparhiale,
dar întregului oraș,
și chiar întregii Basarabii**

Claudia Cobasnian*

Am ajuns la vârsta când tot mai des îmi îndrept privirile spre anii ce s-au scurs și... de fiecare dată constat că cea mai frumoasă perioadă a vieții mele au fost anii de liceu. Am avut norocul să susțin examenele de intrare la unul din cele mai prestigioase licee din țară (în preajma celui de-al doilea război mondial) – Liceul eparhial din Chișinău unde, în cadrul unui corp profesoral de înaltă calificare, activa și Alexandru Cristea. Majoritatea profesorilor noștri aveau mare autoritate și se bucurau de mult respect și simpatie din partea elevelor, dar unul din cei mai apropiați sufletelor noastre a fost părintele Alexandru Cristea.

Chiar de la primele lecții D-lui a reușit să ne cucerească prin bunătate, prin umorul și răbdarea cu care ne făcea să înțelegem rostul punctelor negre de pe portativ, iar mai apoi să știm a cânta pe note. Tot de la primele lecții a reușit să depisteze elevele cu calități muzicale deosebite, incluzându-le în corul liceului care, în afară de concertele ce le dădea pe scenele orașului (una dintre ele sala "Expres", astăzi clădirea Filarmonicii; acolo avea loc majoritatea manifestărilor cu participarea școlilor din oraș), mai cânta și în capela (biserica) școlii la serviciile religioase de sâmbătă seara și duminică dimineața. Un mare merit al dirijorului Al. Cristea constă în faptul că pe parcursul anilor a tot pregătit eleve-dirijori, care erau în

* (Căsătorită **Chilianciuc**), a absolvit la 1944 șapte clase ale Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Liceu. Chișinău, septembrie 1994.

stare să-l înlocuiască ori de câte ori lipsea D-lui. Nu întâmplător majoritatea elevelor, mai ales coristele, mergând în vacanțe pe la satele lor, organizau coruri cu tineretul din sat și dădeau concerte care erau foarte apreciate pe atunci. Adeseori aceste concerte erau urmate de baluri, la care participa floarea tineretului de prin împrejurimi și care erau prilejuri de distracție la un nivel înalt, lăsând amintiri de neuitat în sufletele tuturor. Din păcate, astăzi cuvântul “bal” a pierdut mult din ceea ce însemna atunci: săli curate și luminoase, orchestre renumite, tombolă (loterie), bufet, public select în ținută de gală, alegerea reginei etc., etc. Elevele de obicei mergeau la bal însoțite de părinți și îmbrăcate mai modest (dacă nu chiar în uniformă), dar ele erau mult admirate datorită felului de a se comporta și grației cu care dansau, lucru ce nu era neglijat în viața cotidiană a școlii noastre. În fiecare sâmbătă seara, după cină, se mergea în sala de festivități, unde se dansa două-trei ore sub supravegherea pedagogilor. Și ce fericite eram când după repetiția corului ni se permitea să mai rămânem în sală să dansăm puțin. Lipsă de muzică nu duceam, pentru că multe dintre eleve știau să cânte la pian, nici de instrumente nu se ducea lipsă. Părintele Cristea ne admira câteva momente, zâmbind cu bunătațe, apoi pleca, lăsându-ne să ne distrăm în voia noastră.

De altfel, și repetițiile corului pentru noi erau de fiecare dată o revelație și nu numai că nu oboseam, dar nici nu observam când treceau cele două-trei ore, chiar dacă stăteam în picioare. Nu știu cum se făcea că, deși având voce înaltă (eu cântam la soprano), în timpul repetițiilor însușeam și partițiile celorlalte voci și, având o anumită predilecție pentru vocile mai joase, într-una din zile, în timpul serviciului religios, m-am furișat în grupul altistelor, ca să am plăcerea de a cânta într-un registru mai jos. Dar “plăcerea” mi-a fost de scurtă durată, căci imediat dirijorul m-a observat, mi-a făcut semn să mă apropii și mi-a spus încet: “Fetița mea, atât timp cât mai ai dințișori de lapte, nu ai ce căuta între altiste”. Atunci m-am simțit un pic “ofensată”, căci aveam 12 ani (“domnișoară”!), dar cu anii mi-am dat seama cu câtă grijă ne-a menajat D-lui coardele vocale pentru a ne păstra și dezvolta în mod normal vocile noastre plătând. Nu degeaba corul nostru avea o sonoritate deosebită și era considerat ca unul din cele mai bune din țară, drept dovadă servind premiile ce le lua la concursuri și faptul că nu o singură dată era invitat la Radio București pentru a concerta timp de o oră. Pe atunci nu se practica imprimarea în prealabil, așa că totul mergea pe viu.

Eram invitați adesea pentru a da concert și la postul de radio Chișinău. Programele erau variate, constând atât din lucrări muzicale cu caracter laic, cât și cu caracter religios. Mai ales în preajma sărbătorilor de Crăciun și de Paști. În majoritatea concertelor se cânta "a capella", dar au fost și concerte în care corul era acompaniat de orchestră, spre exemplu, la interpretarea celebrului "Vals" de Ciprian Porumbescu.

După fiecare concert de la Radio București se organiza și o excursie prin țară, în timpul căreia se concerta peste tot cu și fără ocazii deosebite. În 1939, deși eram în cursul inferior, am participat și eu la unul dintre aceste concerte, după care timp de câteva zile am vizitat cele mai interesante locuri din București, apoi am plecat la Curtea de Argeș, unde am vizitat mănăstirea, fântâna meșterului Manole, Palatul Regal de vară, biserica și mormântul lui Negru Vodă și multe altele care ne-au impresionat mult de tot.

Nu pot trece cu vederea nici felul cum a fost organizată această călătorie fără a se cheltui prea mult, dar care ne-a lăsat impresii de neuitat. S-a închiriat un vagon cl.2, care s-a amenajat în așa fel ca în fiecare compartiment să poată dormi șase persoane. Saltelele, pernele și cearșafurile s-au luat de la spitalul școlii, așa că am călătorit în condiții normale. Pentru a nu se pierde timpul cu dejunul și cina, au fost luați un servitor cu soția, care ne pregăteau ceaiul într-un samovar enorm și ne făceau tartine. Dimineața, când ne trezeam, ne așteptau ceștile cu ceai înșirate pe șine (vagonul se trăgea pe linie moartă), primeam tartinele, în câteva minute o terminam cu dejunul și imediat plecam ca să reușim a vizita cât mai multe locuri. La fel și seara când, moarte de oboseală, ne grăbeam să mergem la culcare. Masa însă o luam la diferite restaurante din oraș, mi-au rămas în amintire doar două denumiri: "Herdan" și "Casa femeii".

Peste tot părintele Cristea era în mijlocul nostru, făcând glume, străduindu-se să ne simțim cât mai bine și să nu regretăm că ne-am sacrificat vacanța de Paști. Nici vorbă, toată am fost extrem de mulțumite și visam să mai mergem în astfel de excursii, dar... nu ne-a mai fost dat.

La Curtea de Argeș, fiind solicitate să cântăm în timpul serviciului divin din mănăstire, la un moment dat părintele Cristea și-a dat seama că nu cunoșteam una din rugăciunile care se cântă în primele zile de după Paști, deoarece, de obicei în aceste zile eram în vacanță. Dând dovadă de o extraordinară prezență de spirit, d-lui a hotărât să învățăm această rugăciune ("Îngerul a strigat") chiar atunci, pe loc. Într-una din pauzele replicilor corale dânsul a trecut pe la fiecare din voci, fredonând

încet partiția respectivă. Astfel, în câteva minute, în condiții cu totul neobișnuite, am învățat și cântat la timpul său această rugăciune pe patru voci, fără ca cineva să-și dea seama că am luat cunoștință de ea doar cu câteva momente în urmă. Atunci, fiind copil, mi s-a părut ceva obișnuit, dar acum, după ce am absolvit Conservatorul și am dirijat nu un singur cor, îmi dau seama că acest moment a fost o adevărată performanță și sunt convinsă că în astfel de condiții chiar un cor profesionist nu ar fi realizat așa ceva.

De asemenea, nu pot uita lecțiile de solfegiu care începeau îndată ce profesorul intra pe ușă: ne dădea o tonalitate oarecare și până d-lui ajungea la catedră toată clasa cânta gama respectivă în formă de canon (fiecare din voci intrând cu un tact mai târziu). Astfel se ajungea la încălzirea vocilor și crearea unei atmosfere datorită căreia nici nu observam când trecea lecția și ne pomeneam și cu materialele noi însușite.

Oricine și-ar aminti de Al. Cristea nu poate trece cu vederea compoziția lui "Limba noastră". Lucrarea ocupă un loc aparte în muzica de acest gen. Era nelipsită și în repertoriul corului nostru. Din cele 12 strofe ale poeziei lui Al. Mateevici, compozitorul a ales doar șapte (întâia, a doua, a șaptea, a opta, a noua, a unsprezecea, a doisprezecea), conținutul cărora corespundea întocmai caracterului melodiei, al cărui început strălucitor, scris în major, trece în minor în strofa a doua, căpătând o nuanță de lirism, această alternanță de tonalități fiind legată de textul fiecărei strofe. Ultima strofă se cânta în major, subliniindu-se astfel nota de optimism prezentă în întreaga lucrare. "Limba noastră" era nelipsită în repertoriul corului nostru în varianta concepută de autor. Din păcate, nu toți dirijorii din Republica Moldova au ținut cont de acest lucru și de aceea în unele interpretări există o discrepanță între muzică și text.

Al. Cristea era și un tată minunat, care nu scăpa prilejul de a-și arăta mândria pentru cei doi feciori, dintre care unul, Vladimir, era absolvent al Conservatorului din București. Mi-aduc aminte că odată părintele Cristea ne-a anunțat că la Chișinău sosește corul Conservatorului numit și că acești coriști vor fi cazați la noi în liceu. Noi, știind că printre ei va fi și feciorul d-lui, îl tot întrebam cum vom ști care e Vladimir, la care dânsul ne-a spus că el e cel mai frumos băiat din cor. Culmea a fost că nici una din noi nu a dat greș, apreciindu-l anume pe el.

Nu voi uita niciodată acele triste zile de toamnă când ca un trăsnet a sosit vestea morții scumpului nostru profesor. Nu ne venea a crede, căci în ajun avusesem repetiție și începusem să învățăm o nouă lucrare

compusă de d-lui, ce se numea “Hora morții” – un cântec anti-război, care ne-a făcut să ne cutremurăm chiar de la primele tacte. Melodia scrisă în “do minor” și într-un ritm sacadat de horă era în deplină concordanță cu textul în care se vorbea despre ravagiile și nenorocirile provocate de război. Am reușit să punem la punct doar primul cuplet: “Hora morții se întinde / Pe o rază tot mai mare / Și sfârșim, și aprinde / Lanuri multe și hotare”. Cred că această compoziție era încă în proces de creație și că d-lui a vrut să vadă cum ar suna “pe viu” căci, după câte ni s-a spus, a doua zi a fost surprins de moarte în timp ce studia la pian. Îndată ce s-a aflat această tristă veste, s-au suspendat lecțiile pe trei zile și au început pregătirile de înmormântare. A fost condus cu toate onorurile cuvenite până la locul de veci. Tristului alai din curtea școlii i s-au alăturat locuitorii orașului, numărul cărora nu mai înceta a crește. Aveam impresia că tot orașul a participat la această înmormântare, căci nu se mai vedea sfârșitul convoiului care ocupa strada din margine în margine. Atunci am înțeles că părintele Al. Cristea a aparținut nu numai școlii noastre, ci întregului oraș și chiar întregii Basarabii. Nu în zadar în ziarele din acele timpuri se anunța moartea părintelui Cristea cu litere mari pe prima pagină în felul următor: “A murit privighetoarea Basarabiei”.

Esența corului



Xenia Mierla *

Am făcut parte din corul Școlii eparhiale din clasa I-a până în clasa a V-a inclusiv. Se cânta pe patru voci: sopran prim, sopran secund, alt prim și alt secund. Corul era numeros, dar pentru studierea unei partituri noi erau invitate numai coristele ce

* (Căsătorită **Plugaru**), a absolvit la 1944 șase clase ale Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Normală. Bardar, raionul Ialoveni, 1995.

alcătuiau “esența corului” (frază îi aparține părintelui Cristea). Din acest grup făceam parte și eu. Se studia bucată pînă la perfecție cu aproximativ 40 de coriste, apoi la ședința următoare se aduna tot corul. Metoda aceasta ajuta la învățarea mai rapidă și mai desăvârșită a fiecărei bucăți muzicale noi.

Îmi amintesc de concertul alcătuit din colinde, prezentat la radioul din Chișinău în ajunul războiului, prin decembrie 1939.

Un profesor îndrăgostit de muzică și de copii

Zinaida Turlacov*

Prima cunoștință

L-am cunoscut la examenele de admitere la Școala eparhială în anul 1935. Eu – o fetiță slăbuță, micuță, negruță, el – om în floarea vârstei.

Înainte de a verifica cunoștințele și unele aptitudini ale copiilor, se făcea un examen medical. Pe rând, 8 – 10 fete intrau într-o cameră spațioasă, unde medici iscusiți și surori medicale le controlau starea sănătății (inima, plămânii, ochii etc.) Părintele Cristea era și el de față. Pe d-lui îl interesau alte chestiuni: cum te cheamă, de unde ești, îți place să cânti, ai avut la școala primară cor, ai fost coristă, ce cântece ai cântat, ce cântece știi? Avea un carnetel în care făcea unele însemnări.

Controlul medical se terminase pentru mine trist. Eram prea micuță, prea slăbuță (23 kg, la aproape 11 ani) și pielea mea era acoperită cu niște bășicuțe roșcate. Va rezista acest copil la internat fără părinți? Ce fel de bube are?

Când părintele Cristea s-a apropiat de mine, comisia medicală încă nu luase decizia. Auzind denumirea satului meu natal, părintele a spus că știe satul Chiriutnea, că a fost de multe ori acolo. Soția d-lui, dna Matilda Cristea, trăise câțiva ani acolo cu părinții săi.

* Absolventă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, Secția Normală, promoția 1944, 1995.

- Cu cine ai venit? – urmează întrebarea.
- Cu tata.
- Și unde este tata?
- În coridor.

Peste câteva secunde îl aduce pe tata în camera unde lucra comisia medicală. Se stabilește că acasă n-am avut petele roșii, pe care le aveam acum. Între timp aceste pete se micșoraseră atât ca număr, cât și ca mărime. Părintele Cristea ghicește cauza lor: am dormit în una din “colibele” din vale, vizavi de gară. Cauza petelor – ploșnițele din aceste colibe.

Dar mai era o problemă. Va reuși să învețe acest copil plătând, va face față vieții fără de părinți? Părintele Cristea găsește și aici un compromis: dacă fetița va da bine examenele, dacă se va avea certitudinea că va învăța bine fără să obosească prea mult, poftim, drumul e deschis. În caz contrar, adică dacă vom avea temerea că învățătura va cere eforturi prea mari, atunci vă așteptăm peste un an.

Examenul de admitere l-am luat cu o medie bună și am fost înmatriculată.

Profesorul Alexandru Cristea

Deși era sever, noi îl iubeam. Muzica era esența vieții lui, o iubea și ne transmitea această dragoste și nouă. Fiecare lecție era o îmbinare armonioasă a teoriei și practicii. Pentru a dezvolta auzul muzical al copiilor (de această calitate părintele avea o grijă deosebită), făceam solfegii. Intonarea notelor și denumirea lor concomitentă era un lucru însemnat și destul de greu. Părintele lucra insistent în această direcție și ne ajuta cu răbdare. Exercițiile respective le luam din manualul de muzică, dar nu erau rare cazurile când părintele crea singur aceste exerciții, scriindu-le direct pe tablă. Concomitent cu auzul muzical se forma priceperea de a citi notele.

Ne plăceau foarte mult fragmentele de lecții dedicate cântului în comun, cu clasa întreagă. Învățam cântece moldovenești populare și fragmente din literatura muzicală clasică. Se linișteau chiar și cele mai neastâmpărate fete.

Părintele ne învăța cum să deschidem gura, pentru ca sunetul să iasă frumos, liber, cum să exprimăm prin cântec conținutul respectiv. Deseori ne cânta singur și ne arăta cum trebuie să sune fraza muzicală. Câteodată întreba cine știe vreun cântec frumos și vrea să-l auzim și

noi. Se găseau întotdeauna doritori. Se evidențiau în felul acesta talentele muzicale, vocile frumoase, solistele.

Lucrul început la lecții continua și după lecții. Noi cântam în orice moment liber. Internatul Școlii eparhiale era unul închis în sensul că fetele ce trăiau aici nu aveau voie să-l părăsească când vor. Puteai să ieși în oraș numai dacă cineva din maturi (părinți ori cineva din rude) veneau să ne ceară în oraș. Ți se dădea un permis pe câteva ore și fii bună să te întorci la timp. Cu alte cuvinte, distracțiile orășenești nu ne erau accesibile. Trebuia să ne distrăm singure. Noi făceam aceasta cu mare ingeniozitate și pricepere. Despre una din formele de distracție îmi amintesc bine. Pregăteam (clasa dată) o “serată”. Se puneau la ușă un anunț, se invitau colegele din clasa paralelă. Veneau și din alte clase doritorii. Noi, “artiștii”, jucam diferite scenete umoristice, dansam, cântam. Se găseau artiști de toate “genurile”: conducători de cor, prezentatori ai programului ș. a. Părintele Cristea trăia în curtea școlii. Câteodată ne vizita și după lecții, seara. Odată a nimerit la o “serată” a clasei noastre și m-a găsit pe mine conducătoare a corului. A ascultat cântecele noastre, a subliniat ce i-a plăcut, a făcut unele observații. Mie mi-a prezis că voi putea fi un bun dirijor de cor. Știa părintele să aprindă în copil o făclie, un scop, un ideal către care să tindă. Ne cunoștea capacitățile, ne ajuta să le dezvoltăm. Un cuvânt bun, o laudă, un zâmbet de încuviințare ne încuraja, ne întărea încrederea în forțele proprii.

Părintele Cristea – făuritor al corului școlii

Cor mare. Numărul de coriste oscila între 60 și 100 de fete. Patru voci: sopran 1, sopran 2, alt 1 și alt 2. La recreație, chiar în timpul lecțiilor, nu aveam frică de părintele Cristea. Ne apropiam și ne spuneam pasul fără frică. La cor situația era alta. Dirijorul era de neînduplecat, nota trebuia luată exact, fără nici o abatere cât de mică, a cânta fals nu se admitea. Fraza trebuia cântată expresiv, așa cum dorea d-lui. Ce muncă titanică trebuia de depus ca aceste coriste gălăgioase, de vârste diferite (de la 11 la 19 – 20 ani) să cânte ca o persoană, să răsună în același timp, sincron.

În timp ce părintele pune la punct o voce anumită (de exemplu, soprano 2), celelalte coriste se odihneau. Rareori, destul de rar, câte o fetiță vorbea ori râdea. Părintele se înfură. Banca pe care se odihneau fetele din soprano 2 era liberă (repetițiile se făceau în picioare). Părintele o ridica cu ambele mâini în sus și o trântea. Se făcea o liniște de mormânt.

Ne simțeam vinovate toate. Cum de l-am supărat?

Iată că a venit timpul să cântăm împreună. Toate ocupațiile, toate gândurile străine de cor dispăreau. Toată grija se putea caracteriza cu cuvintele: să cântăm armonios, să devenim fiecare din noi o parte organică a corului. Știa părintele să ne transmită dorința sa, știa să ne supună voinței proprii. Când reușea să capete de la cor armonia necesară, fața i se lumina. Corul rămânea și mai departe ascultător, realizator exact al gândului dirijorului. Și noi, coristele, deveneam alți oameni. Nu era nevoie de cuvinte, care să ne confirme faptul că am reușit să executăm cântecul așa cum trebuie. Întreaga făptură a părintelui – fața cu ochii aprinși, mâna care dirija, zâmbetul abia descifrabil ne susținea și ne insufla încredere în puterile proprii. Aceste emoții erau destul de frecvente. Poate fără să ne dăm seama, veneam la cor, la repetițiile dese și obositoare de dragul acestor momente înălțătoare. Câtă energie, câtă forță cheltuia părintele pentru a ajunge la armonia perfectă!

Câte cântece am învățat aici! Câte odată mi se pare că sunt fără număr. Cântam cântece populare românești: “Lelea’ naltă cu galoși / N-are puțină cu borș”, ori “Fata care joacă bine / Mă învață și pe mine. / Fata care joacă rău / Îmi strică și jocul meu”, și multe, multe altele.

Învățam și bucăți mai mari, unde corul susținea solista: “Dorul meu pe unde trece, / Nu-i pasăre să-l întreacă. / E mai repede ca gândul, / Mai repede ca fulgerul / Dorul meu”. La sfârșit se încadra corul cu fortissimo: “Dorule, ardă-te para, / Că mai îngălbenit ca ceara. / Dorule, ardă-te focul, / Că mai îngălbenit ca socul”.

Câte aplauze câștiga corul prin cântecul simplu, popular: “De-ar fi lumea de hârtie / Dor, dor, dorule, / Aș aprinde-o într-o mânie / Dor, dor, dorule”.

Repertoriul corului era foarte bogat. Cântece de glumă: “Unde văd cârduri de fete, / Maică, măculiță. / Trec prin apă fript de sete, / Maică, măculiță...” Dar cântecele patriotice? Erau pregătite pentru orice sărbătoare națională: “Sub Ștefan Vodă, Vodă... / Cel bun și mare, / Arcaș eu fost-am și m-am luptat / Și m-am luptat!” Dar muzică clasică? Voi da un singur exemplu – Ciprian Porumbescu: “Prutul lin, murmurând / Și valuri legănând, / Curge ușor, încetișor, / Pescarul surâzând, / Undița aruncând, / Cântă de dor, cântă de dor...” Corul cânta ușor, lin ca și valurile Prutului. Se încheia cântarea cu fortissimo: “Să fim tot voioși, / Să fim bucușori, / Să cântăm și să jucăm. / Și să cântăm, și să jucăm, / Și să cântăm...”

Tabloul nu va fi complet, dacă nu voi adăuga cântecele bisericesti.

Toate serviciile divine de la biserica școlii erau asigurate de corul nostru. Mulți cetățeni ai Chișinăului veneau la biserica Eparhialei special pentru a auzi gingașul cor de fete. Multe familii de intelectuali făceau aici parastase. Corul era pregătit și pentru așa o formă de cult religios. Mai mult decât atât, se făceau și nunți.

Părintele Cristea își alegea un locțiitor, un dirijor de cor din rândul coristelor. Dirijorul îl înlocuia mai ales la biserică, dar nu numai. Îmi amintesc de două conducătoare ale corului – Tamara Buruiană și Nelly Zalevski. Nu știu de ce Nelly a plecat de la școală. Părintele probabil știa că ea va pleca. Într-o zi, la finele anului școlar 1941 – 42, îmi spune: “Uită-te la Nelly. Vezi ce bine ține corul în mâinile sale? Învață-te de la ea și înlocuiește-o.” Eram bucuroasă și totodată foarte îngrijorată. Voi putea face față? Nu e prea mare sarcina pentru mine? Părintele știa să mă liniștească. Îmi dădea sfaturi, mă lăuda când reușeam, îmi lămură în ce constă greșeala mea când mă poticneam, mă încuraja, mă susținea. Mă invita acasă. Îmi dădea să pregătesc partiturile pentru cântecele ce vor fi învățate, câteodată învățam cu el partitura vocii mele, pentru a-l putea ajuta. Întâlnirile cu părintele erau pentru mine o bucurie. Aceste clipe fericite n-au durat mult. În curând părintele ne-a părăsit. Durerea care a cuprins toată școala a fost nu odată descrisă. Pe mine această durere m-a copleșit. “Hora morții” – ultima creație a părintelui Cristea – a fost ca un recviem scris pentru sine însuși.

Un muzician cu un deosebit simț al melodiei

George Pascu*

Încercăm să ne oprim asupra unui reputat dascăl de muzică, care s-a făcut cunoscut începând din anii tinereții ca un merituos propăvăduitor al muzicii și talentat compozitor. Este vorba de Alexandru Cristea. L-am cunoscut pe acest entuziast profesor abia prin 1937, cu prilejul unei întruniri a profesorilor de muzică din țară, convocată de organizația de tineret de

* Profesor universitar, fost profesor de muzică la Seminarul “Sf. Gheorghe” din Roman și la Liceul militar “D. A. Sturdza” din Craiova, muzicolog. Iași, aprilie 1995.

pe atunci, numită “Straja Țării”. La Breaza, jud. Prahova, profesorii de muzică din țară, modelați de Instructorul muzical central, prof. Nelu Ionescu și sub îndrumarea reputatului muzicolog prof. George Breazul, au dezbătut problemele educației muzicale străjerești și au luat în discuție repertoriile propuse de diverși colegi din țară. Cunoșteam activitatea componistică a lui Al. Cristea prin intermediul unor foste eleve de la Școala eparhială din Chișinău, atunci, cadre didactice la Roman, unde activam și eu. Am fost impresionat de fluența melodiilor lui atât de sugestive și de accesibile, ceea ce le făcea foarte prețuite de elevi. Când am cunoscut și “Limba noastră”, mi-am dat seama că am de a face cu un muzician, ce are un deosebit simț al melodiei, căci orișunde l-am ascultat în țară cu prilejul unor vizite în diferite centre străjerești, cântecul “Limba noastră” părea a fi un moment solar din serbarea la care era cântat. Și nici nu se poate altfel, pentru că, puțin cât l-am cunoscut și am putut sta de vorbă, am intuit omul care vibrează sincer muzica creată și profesorul care iradiază lumină, bucurie și entuziasm.

Revenind la lucrarea “Limba noastră”, aş crede că valoarea compoziției lui Al. Cristea constă, în primul rând, în melodicitatea ei cursivă, în expresia ei care, surprinzător, conjugă entuziasmul cu tristețea. Auzind-o prima dată, am simțit în ea mesajul omului basarabean, care vedea în poezia lui Mateevici și în melodia lui Cristea un mesaj al patrioților. Dar, totodată, și un nimb de tristețe care semăna mai degrabă a mărturisire de durere față de o împilare apreciată ca veșnică. Faptul că se cântă cu plăcere datorită unui accent romantic specific romanțelor, îi asigură fixarea în memorie, după cum, același lucru este datorat și sintaxei muzicale foarte echilibrate. Viitorul ne va arăta dacă în condiții politice normale melodia lui Al. Cristea va rămâne ca Imn al Republicii Moldova. Alegerea acestei melodii s-a datorat, în primul rând, textului, care oglindea o veche năzuință și un sentiment adânc implantat în sufletul românesc. Personal cred că alegerea acestui cântec ca Imn de Stat se datorează unei voințe de compromis în sensul că s-a căutat un text poetic și muzical care să nu lezeze naționalitățile conlocuitoare destul de numeroase, știut fiind că imnul național se bazează mai ales pe năzuințele eroice, iar muzica în afara aspectelor festive poartă în ea și sămburi ale unor atitudini ofensive.

Consider că elaborarea unei monografii “Alexandru Cristea” este nu numai un act de rutină bio-bibliografică, ci și o adevărată recunoaștere a unui om de mare valoare, care a trecut prin vâltoarea vieții modest și fără a-și impune adevărata lui statură.



“Puțin, da bun”

Nicolae Chiosa*

Zicală pe cât de laconică, pe atât de amplă în sens, când avem de ales în raportul cantitate-calitate. Anume aceasta îmi vine în minte la auzul măreței în simplitatea sa melodii “Limba noastră”, decretată azi Imn oficial al Republicii Moldova. Însăunarea acesteia pe stindard de stat a înscris numele făuritorului ei cu litera majusculă în registrul de valori al moldovenilor. Ce o mai fi înfăptuit cândva Alexandru Cristea în sfera componistică, din păcate, nu prea știm astăzi. Cert e că și acest singur cântec coral ni-l înfățișează pe autor drept un om cu vădită imaginație creativă și simț al măsurii. De bună seamă, a transpune pe portativ nemuritoarea poezie a lui Al. Mateevici s-au încumetat și alții, însă nimănui nu i-a fost dat aidoma “diletantului” Cristea să o exprime în sunet așa de integru și firesc.

Firea harnică și exigentă i-a dictat profesorului Al. Cristea cântarea unei optime forme de expunere a gândului muzical. Aceasta ne-o ilustrează cele trei variante de manuscris de care dispunem prin străduința dlui Vlad Dumbravă și a dnei Maria Ișaev. Răsfoind filă cu filă, deosebim evoluția limbajului sonor pe parcurs de cizelare a acestuia. Astfel, în prima redacție, melodia cântecului e conturată într-o mișcare lăncedă, greoaie, implicându-i o ritmică statică, întrucâtva monotona. În varianta următoare autorul modifică melodia, redându-i mai multă suplețe și libertate de mișcare. În cea de-a treia redacție partiția basului devine mai plastică și vioaie, în schimb melodia propriu-zisă își pierde din nou conturul intonațional. De aceea consider varianta a doua ca cea mai potrivită scopului propus. Sub acest aspect, în ansamblu cu partitura orchestrală a lui Valentin Dânga, “Limba noastră” a fost menită să enunțe la propriu spiritualitatea neamului nostru.

* Compozitor. Chișinău, 1995.



Alexandru Cristea și melodia “Limba noastră” în viața mea

Grigore Filip-Lupu*

Una dintre figurile culturale marcante ale Basarabiei între cele două războaie este preotul profesor Alexandru Cristea. Personal am avut cu el foarte puține legături. Legătură indirectă însă am avut prin cei doi băieți ai săi – Victor și Vladimir, pe care i-am avut camarazi în regimentul 3 Roșiori cu sediul în Buiucani, Chișinău, și cu care am făcut împreună și războiul în campania de răsărit.

Altă legătură, indirectă, am avut-o mult mai târziu, după război, prin stăruința mea în popularizarea melodiei cântecului patriotic “Limba noastră”.

După moartea lui Gheoghiu-Dej în România de sub comuniști, cu închisorile pline de deținuți politici, s-a simțit pentru o perioadă parcă mai multă libertate a cuvântului și a exprimării sentimentului patriotic românesc. S-au permis cântecele patriotice “Hora Unirii”, “Pe-al nostru steag”, “Tricolorul”, “Pui de lei”, “Graiul neamului”, “Deșteaptă-te, Române” și altele pentru care până la 1965 cei care le cântau erau persecutați, iar unii au fost chiar băgați la închisoare. S-a editat și un volum de cântece patriotice. Au apărut cărți cu conținut istoric mai adevărat. De la un coleg al meu am auzit că regretatul profesor G.Niculescu pregătește o antologie de texte istorice și literare prin care se demonstra unitatea de limbă, de tradiții și obiceiuri, de trecut istoric și de credință a poporului român. Am mers împreună cu colegul meu la el și i-am propus să introducă în acest volum antologic intitulat “Cântare României” și unele texte cu referire la Basarabia. Ne gândeam la “Doina” lui Eminescu și la un fragment din articolul său “România în luptă cu panslavismul”, din ziarul “Timpul”, anul 1878. Ne-a spus că le va introduce, dar nu e sigur că le va admite cenzura. I-am propus atunci și poezia “Limba noastră” a lui Alecu Mateevici. Nu ne-a asigurat că poate trece cenzura din cauza unor strofe cu conținut religios și a unui

* Absolvent al Seminarului teologic din Chișinău. București, februarie 1995.

vers ce pomeneste de Nistru. Eminescu cu articolul și “Doina” n-a trecut, dar poezia lui Mateevici a fost inclusă, totuși. Când a apărut această carte am avut o mare bucurie, căci a creat o dezlegare și pentru publicarea cântecului “Limba noastră”. Un coleg de seminar, Ion Margine, acum profesor de muzică, membru al Uniunii Compozitorilor, l-a convins pe președintele lor, D. Botez, să introducă melodia lui Al. Cristea într-un volum de cântece “Înalță-te, frumoasă patrie” (1969). Prin această dezlegare mulți profesori de muzică, mai ales de origine basarabeană, au introdus-o în repertoriul coral dirijat de ei.

La concursul “Dialog la distanță” și festivalul național “Carmen Patrium” din acei ani s-au prezentat dirijorii Cobasnian de la Constanța, Ion Timuș de la Bârlad, I. Costin de la Craiova ș. a. cu “Limba noastră” de Cristea. Versurile lui Mateevici, pline de frumusețe și conținut patriotic, i-a provocat și pe alți compozitori să alcătuiască melodii pentru “Limba noastră”. Atunci s-a născut în sufletul meu o dorință puternică ca între cântecele patriotice românești să fie popularizat și un cântec de origine pur basarabean, atât ca text, cât și ca melodie. Cu sprijinul lui Gheorghe Burcescu, președintele Societății literare “Relief Românesc”, prieten cu I. Roman, directorul Editurii Didactice, am reușit să introduc în manualul de “Limbă română” pentru cl. a VI-a atât textul poeziei lui Al. Mateevici, cât și melodia lui Al. Cristea. Astfel, în toate școlile din România, atât profesorii de limbă română, cât și cei de muzică au popularizat numele autorilor basarabeni.

Pe de altă parte, printr-un prieten din cenaclul nostru, am reușit să-l convingem pe unul dintre organizatorii emisiunii “Odă limbii române” de la Radio România, George Mirca, să introducă în acea emisiune săptămânală (miercuri sau joi) o strofă din “Limba noastră”, cântată pe melodia lui Cristea. Emisiunea începea cu o strofă cântată de corul Liceului “Nicolae Bălcescu” din Craiova, înregistrată la concursul “Carmen Patrium” în 1975.

Am militat cu toate posibilitățile mele pentru această melodie, care mă făcuse să trăiesc de atâtea ori emoții puternice, încât mi se umpleau ochii de lacrimi. Începând din anul 1975, fie la întâlnirile colegiale, fie la comemorarea anuală a lui Al. Mateevici, fie la mesele comune între noi, refugiații basarabeni, eu propuneam să începem sau să sfârșim întâlnirea cu cântecul “Limba noastră” al lui Al. Cristea. Datorită insistenței mele ajunsesem să fiu numit de unii “*cel cu “Limba noastră”*”.

Trebuie să mărturisesc că atunci când am auzit la Televiziunea din

Chișinău cântându-se în loc de Imnul Național românesc “Deșteaptă-te, Române”, în chip de imn moldovenesc “Limba noastră”, mi-a părut rău. Pentru prima dată emoția provocată de acest cântec a fost amestecată de un sentiment de regret, deși în spatele acestei melodii îmi apare în față chipul lui Mateevici și cel al lui Cristea, amândoi preoți și luptători pentru afirmarea românității “Moldovei” basarabene.

“Bubu”

Nona Cristea*

Amintirile mele despre bunicu sunt o poveste depănată de alții, în care întruclipez personajul principal.

Eram prima fetiță născută în familia Cristea. Din păcate, nu băiatul visat de tată și de mamă, ci o fetiță destul de urâtică și plângăreată. Dar cât de mare a fost bucuria bunicilor și mai ales a bunicului! Pentru el reprezentam centrul familiei, universul de interes, bucurie și dragoste, iar el era pentru mine “Bubu”, așa cum i-am putut adresa primul apel. Și așa a rămas numele lui pentru toți apropiații din familie – “Bubu”.

Pentru alegerea numelui noii-născute s-au dat în familie adevărate “batalii”, unii doreau numele Ruxandra, dar bunicu, pentru care muzica era una din rațiunile vieții, mi-a ales numele de Nona, inspirat din muzică (*nona* fiind intervalul dintre prima și a doua notă din gamă). Dar totodată nume înscris în calendarul creștin ortodox – Cuvioasa Nona (5 august).

Copil iubit și răsfățat de bunici, manifestam pentru bunicu o dragoste aparte. Era singurul din familie pe care-l acceptam să mă panseze când mă răneam și eram gata să dau ascultare oricărei dorințe pe care mi-o adresa, oricât de greu mi-ar fi fost. Astfel la vârsta de patru ani, în cadrul unei slujbe duminicale la biserica Școlii eparhiale, am spus rugăciunea “Tatăl nostru” în fața unei mulțimi de credincioși și, deși eram un copil timid, chiar fricos, rugămintea bunicului m-a putut convinge și am reușit.

* Nepoată din partea fiului Victor Cristea. București, februarie 1995.

Pentru mine bunicu era un Moș Crăciun de fiecare zi, pentru că nu trecea nici una, în care el, atunci când venea din oraș, să nu atârne pe nasturii hainei tot felul de mici pachetele cu surprize – bomboane, portocale, ciocolată și alte mici delicii.

Dragostea bunicului se revărsa asupra mea în mod special, poate, și pentru că eram un copil părăsit de mamă și el încerca să substituie tot ceea ce credea că-mi lipsește și cât de bine reușea. Pot spune că, încă din primii ani, copilăria mea s-a desfășurat într-o lume a muzicii. În casa noastră de la Chișinău unde – după spusele bunicii – masa nu se strângea niciodată în așteptarea musafirilor, nu odată au poposit marele actor Costache Antoniu, domnul Hogeac sau actorul Colea Răutu, veniți în turneu la Chișinău. Imediat se încropea o mică orchestră formată din pian, contrabas, acordeon și se cânta, se improviza, se făcea muzică, toți membrii familiei fiind apti să cânte la aceste instrumente. Chiar și pentru mine, care abia învățam vorbitul, bunicu a compus un cântecel pe care mi-l cântam singură sau când mi se cerea și care începea cam așa: “Nona, îngeraș, Nona, Nona copilaș...”

Când bunicu ne-a părăsit, aveam patru ani. Mi s-a spus că a plecat într-o călătorie la Dumnezeu. Îl așteptam cuminte, dar uneori dorul inunda sufletul de copil și întrebările mele o făceau pe bunica să lăcrimeze: “Bunicu a murit și e în ceruri la Doamne, Doamne”, îmi spunea ea. Dar pentru copilul de patru ani cuvântul moarte nu avea nici un înțeles. Percepția dureroasă era că bunicu nu mai venea și atunci, cu disperarea invadându-mi sufletul, spuneam: “Bunico, nu vrei să murim și să mergem noi la bunicu, dacă el nu vine?”

Din păcate mi-a fost dat să fiu alături de bunicu puțin timp, dar în sufletul meu el a fost mereu prezent, mai ales în clipele de încercare ale vieții, când rugăciunile mele se transmiteau Atotputernicului prin Bubu. Și ce înger păzitor a fost... Câte mâini întinse n-am găsit în momente de cumpănă, numai datorită faptului că eram nepoata părintelui Cristea.

În haină preoțească sau în cea de profesor, bunicu a revărsat binele, înțelegerea și dragostea asupra celor încredințați lui spre educare și inițiere în arta muzicii. A fost omul pentru care iubirea față de semenii a reîntors către sine afecțiunea acestora, neștersă în timp.

La placa comemorativă a părintelui Alexandru Cristea de la cimitirul Bellu găsesc adesea buchețele de flori, lumânări arse – semne că pe aici a trecut o amintire despre bunicu.

**“Să nu iutați că Alexandru Cristea a iubit
Basarabia și muzica românească...”
(interviu cu Gabriela Cristea-Tudorănescu)***

M. I.: Stimată d-nă Gabriela Cristea, ați fost în preajma lui Alexandru Cristea mai multe clipe în calitate de noră. Cum ați venit în această familie?

G. C.-T.: M-am îndrăgostit de Vladimir Cristea în timp ce ambii eram studenți la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din București. Căsătoria civilă s-a produs în orașul Caracal, Oltenia (județul Romanați pe atunci), la 13 iulie 1939. La 20 august al aceluiași an ne-am cununat la Biserica Catedrală din Chișinău cu hramul “Nașterea Domnului”. Taina sfintei cununii au săvârșit-o protoiereul Catedralei ic.stavrof. Vasile Guma și protodiaconul Teodor Ursachi. Martori au fost Olga și Grigore Cazaciu, ultimul fiind Rezidentul Regal al Ținutului Nistru, pe care Al. Cristea îl cunoștea bine.

Alexandru Cristea a fost un tată desăvârșit nu numai pentru feciorii lui. M-a primit ca pe un copil al său și adresarea mea “tată” nu era doar formală. În timpul neînțelegerilor care apar în orice familie, mai ales în una abia înfiripată, el era imparțial, luându-mi apărarea dacă era cazul.

Îi erau foarte dragi copiii. Dorea mult să am și eu un copil. M-a însoțit la medicul ginecolog, fiind îngrijorat de sănătatea mea. După ce am ieșit de la medic, m-a întrebat nerăbdător: “Ei cum? E bine?” Era fericit să afle că voi avea copil. L-am bucurat cu nașterea unei nepoțele la 15 noiembrie 1940, pe care am numit-o Doinița. N-avu norocul însă să se bucure pentru căsnicia lui Victor, care se tot despărțea de soție. În aceste situații trimitea cu ordonanța bagajele la tatăl său, rugându-l să fie primit în casă. Așa s-a întâmplat de mai multe ori fără să fie refuzat, până când Al. Cristea i-a spus într-o bună zi ordonanței: “Du-te înapoi cu bagajele, spune-i fiului că noi îl așteptăm, că e binevenit, dar să primească cu mai multă seriozitate căsnicia”. L-a durut să procedeze astfel, însă ținea mult la păstrarea căminului.

M. I.: Dacă a-ți vorbit despre seriozitatea bărbatului în familie, cum vi-l amintiți pe Al. Cristea – soțul?

* Interlocutor: Maria Ișaeu, Caracal, 17 iunie 1995.

G. C.-T.: Soții Alexandru și Matilda Cristea s-au înțeles bine toată viața. Nu e de mirare, primul fiind cu soția blând, bun, cald, galant, gentilom. Generos, atent, îi plăcea să facă surprize fiecăruia – cadouri mai mici sau mai mari. Matilda păstra o casetă cu bijuterii dăruite de soț cu diferite ocazii. Nu i-am auzit vreo dată certându-se. Liniștea în familie se datora și înțelepciunii Matildei, care nu-și contrazicea soțul, nu-și impunea părerea. Îmi amintesc de un caz când nu fusesem de acord cu cele spuse de Vladimir. Matilda mi-a făcut semn să tac. Mai târziu, între patru ochi, mi-a dat un sfat: “Să nu-ți contrazici soțul. Zi cum vrea el și fă cum vrei tu”.

Al. Cristea avea sentimentul responsabilității pentru bunăstarea materială a familiei. Era neastâmpărat în căutarea unui post avantajos din punct de vedere material (sigur și spiritual). Nu cunosc amănunte, dar știu că prin 1918 soții Cristea, cu cei doi copii mici, intenționau să plece în America. În tren Matilda s-a îmbolnăvit, se bănuia că ar fi avut holeră și astfel familia a revenit în Basarabia. Posibil, dorința de a nu fi hărțuită de grija existenței i-a făcut să se decidă la acest pas. Cred că preocupările materiale l-au lipsit pe Al. Cristea de posibilitatea de a-și continua studiile.

M. I.: *Să continuăm dialogul în jurul familiei Cristea care apare, așa cum susțineți D-voastră, un cămin pașnic și cald.*

G. C.-T.: Nu numai pașnic și cald, dar și primitor. Îl văd pe Al. Cristea intrând în casă cu o figură radioasă și cu exclamația: “Matildocica, bucură-te, avem musafiri!” Și această frază se repeta cam în fiecare zi, încât la un moment dat l-am întrebat: “Tată, în casa asta nu poate fi puțină liniște?” Răspunsul a fost cât se poate de nevinovat: “Dar ce, Gabriela, nu-i liniște? Nu-ți place?”

M. I.: *Cine avea onoarea de a fi oaspetele unei case atât de primitoare?*

G. C.-T.: Al. Cristea, având însușirile enumerate mai sus, era bun cu toată lumea. Venea foarte des Gabriel Atanasiu, de la care Vladimir lua lecții de canto după ce și-a pierdut vocea în urma unui incident de familie (Vladimir vroia să plece în Franța. Matilda, mamă iubitoare cum era, nu-i permitea să plece, rupându-i chiar și pașaportul). Prietenii familiei erau preotul Simeonov și protodiaconul Ion Osievschi, ambii de la Catedrală.

M. I.: *Care au fost casele în care a locuit Al. Cristea? Astăzi ar fi cazul să instalăm pe ele plăci comemorative, în cazul dacă ele s-au păstrat...*

G. C.-T.: Ar fi foarte bine. Pot să vorbesc despre aceste locuri din momentul în care am venit în familia Cristea. În 1939 au stat în casa Soborului pe str. Mihai Viteazul. Apartamentul avea trei odăi: sufragerie, dormitor și odaia de muzică. În negrul an 1940 ne-am refugiat cu toții la Caracal, în casele încăpătoare ale tatălui meu, preotul Florea-Tudorănescu. Aici Al. Cristea a stat până în toamnă, după care și-a închiriat la București o casă pe str. Nifor, 9, ce se afla în Piața Regina Maria, în spatele Patriarhiei. În 1941 a revenit în casa de pe M. Viteazul până a fost numit profesor la Școala eparhială. La ultima ocupa o locuință din patru odăi: o sufragerie, foarte mare, două dormitoare, unul fiind destinat mie și lui Vladimir, și nelipsita odaie în care se cânta în fiecare zi. Mai târziu Vladimir a închiriat o gazdă pentru noi doi în casa unui preot, pe str. Alexandru cel Bun, vizavi de un spital. După moartea lui Al. Cristea am trecut cu traiul la Școala eparhială.

M. I.: *Să revenim la însușirile lui Al. Cristea. După o ploaie de superlative, a mai rămas ceva nespus?*

G. C.-T.: Pentru mine, Al. Cristea a fost un om desăvârșit. De aceea continuu cu plăcere. Găsea mereu pe cineva ca să-l ajute. A primit în casă un vorbitor de limbă rusă, care trecuse din partea stângă a Nistrului. Acela era bolnav. Intervenția tatălui i-a salvat viața. Din altă situație îl veți cunoaște pe Cristea glumețul. Vorbisem de ziua în care dânsul m-a însoțit la medicul ginecolog. În coridor stăteau în așteptare și alte femei gravide. Una dintre ele îl privea ținând pe Al. Cristea. Intrigat, dânsul a întrebat-o de motivul atenției. Femeia i-a răspuns că își dorește pentru viitorul ei copil ochi asemănători cu ai lui, și că, privindu-l, speră să-și realizeze visul. Alexandru Cristea n-a întârziat să-i răspundă: “Pentru data aceasta nu garantez, e prea târziu, dar pentru viitor...” Ce ochi dorea pentru copilul său femeia gravidă? Negri, expresivi, frumoși, cu licăriri de zâmbet și bunătate.

M. I.: *Vor urma două întrebări la care știu vă va fi greu să răspundeți și care pot stârni lacrimi amare. Și totuși... ce a însemnat ziua de 28 iunie 1940 pentru familia Cristea?*

G. C.-T.: Ceea ce a însemnat pentru majoritatea basarabenilor: tragedie, durere, suferințe, destine frânte, moarte. Știam despre posibila ocupație sovietică cu mult înaintea evenimentului produs. Ne-a avertizat Victor, ofițer în armata română. În aprilie-mai toată casa era deja împachetată. Prin mai-iunie Al. Cristea și-a condus familia la Caracal (soția, nepoata Nona și eu – gravidă), apoi a plecat la București pentru a

participa la un concurs pentru un post de diacon la biserica “Domnița Bălașa”. Vladimir rămăsese la Chișinău să aranjeze actele necesare la transportarea bagajului. Însă n-a reușit, a plecat din Chișinău doar cu ceea ce putea duce în mâini. Așa s-a pierdut o avere, agonisită prin munca întregii vieți. Între timp Al. Cristea a revenit la Caracal să ne viziteze și să ne anunțe că a depus cererea pentru concurs, apoi s-a întors la București pentru a afla rezultatul. Acolo l-a găsit vestea cedării Basarabiei. L-a durut grozav această știre. Familia Cristea era o familie de buni naționaliști, conștienți de faptul că Basarabia e pământ românesc. Această convingere au demonstrat-o atât muzicienii Alexandru și Vladimir Cristea prin toată activitatea lor, cât și Victor Cristea, care și-a ales cariera de ofițer în armata română.

La durerea invadării pământului natal de străini, se alinia teama și grija pentru cei doi fii. Victor se afla într-un regiment din Banat, iar Vladimir, rău de tot, a rămas în Chișinăul ocupat de ruși. Al. Cristea a luat trenul București-Chișinău pentru a veni în ajutorul fiului. În același timp Vladimir urma calea Chișinău-București. În drum s-a întâmplat ceea ce poate fi doar în poveste. Tatăl și fiul s-au văzut la un moment dat din fereastra trenurilor, care urmau în direcții opuse. Al. Cristea a coborât la Iași, pentru a ajunge la Caracal, unde spera să-și regăsească feciorul. Au mai trecut însă câteva zile pline de neliniște și așteptare, deoarece Vladimir s-a reținut la București. Ajuns la Caracal Vladimir mi-a mărturisit: “Când am ieșit din Basarabia, am crezut că mi se va rupe sufletul. Abia acum înțeleg de ce lăcrămai când treceai Oltul, plecând spre Basarabia. Lăsați pământul drag”.

Având și inima bolnavă, imaginați-vă ce a însemnat pentru Al. Cristea și familia lui ziua de 28 iunie. Cu această zi nenorocirile mari abia au început. În doi ani și jumătate Matilda și-a pierdut soțul și doi feciori, pe Vladimir, care s-a îmbolnăvit pe front de T. B. C., și pe Victor, care a dispărut pe front în împrejurări neelucidate până la capăt, la retragerea de pe cotul Donului. Matilda nu vroia să creadă în moartea lui Victor. Tot așteptându-l, n-a făcut pentru el nici un paraștas. A trăit o viață lungă (nouăzeci și nouă de ani) și a dus speranța și suferința până la capăt. Nici speranțele lui Al. Cristea pentru feciori nu s-au adevărit. Ambii erau pe front când l-am întrebat: “Tată, ce te-a făcut să devii preot la vârsta asta?” Răspunsul a fost: “Atâta timp cât voi lucra preot nici un glonț n-o să-i ajungă pe fiii mei. Mă voi ruga pentru ei în fiecare zi”.

M. I.: Boala de inimă a lui Al. Cristea, despre care a-ți semnalat, a fost cauza morții lui premature. Treceți, vă rog, și prin încercarea de a vorbi despre acest trist eveniment.

G. C.-T.: Nu putem trece peste el, oricât de greu îmi va fi să derulez evenimentele, chiar dacă s-au scurs de atunci 53 de ani. Boala aceasta se ținea de el de mai mult timp. A fost obsedat de ea până la moarte. Pe unde se ducea, încerca să găsească remediu pentru ea. Medicii nu puteau să-i pună diagnoza. În Germania dorea să plece mai mult în speranța că se va trata. La București s-a adresat unui medic vestit cu rugămintea de a fi operat. A rămas foarte decepționat când acela a refuzat s-o facă fără diagnoză. Părea foarte tânăr pentru vârsta lui, tinerețea vibra în el. Dar vigoarea era adesea aparentă... un măr frumos, putred pe dinăuntru. În timpul crizelor se îngălbenea brusc la față. Așa s-a întâmplat și la sărbătoarea hramului Scolii eparhiale, la 21 noiembrie 1942. A muncit mult pentru refacerea corului care se destrămase, după un an de refugiu în 1940 – 41 și lipsa sa din școală în 1942. Consider că revenirea la școală, efortul lui extraordinar, i-au grăbit sfârșitul. Dacă rămânea la București poate mai trăia.

În ziua de 21 noiembrie 1942, când i s-a făcut rău, mă aflu în preajma lui. Mi-a destăinuit presimțirea: “Gabriela, e ultima dată când dirijez”. Peste o săptămână s-a prăpădit. În ajun, în seara zilei de 26 noiembrie, a venit de pe front Vladimir. Nu știa că tata e bolnav de o săptămână și că eu îl suplineam la lecții. A doua zi nu l-a mai găsit în viață.

M. I.: Ca să nu finalizăm pe această notă, vine o întrebare care ține de activitatea de muzician a lui Al. Cristea. Care preocupări muzicale din viața lui vă par mai importante?

G. C.-T.: Aș pune în față activitatea lui de dirijor. Aici era admirabil. Se simțea în siguranță, nu făcea gesturi largi, dar mâinile și fața îi erau foarte expresive (Vladimir i-a preluat această manieră de a dirija). Își stăpânea starea sufletească, spre deosebire de unii colegi dirijori, care puteau fi stresăți în timpul concertului. Am audiat la Chișinău renumitul cor “Ion Vidu” din Lugoj, care a lăsat o impresie deosebită. Consider că cel al Școlii eparhiale nu era cu nimic mai prejos decât primul, mereu uimind lumea cu voci divine de copile și o strălucită interpretare.

O altă pasiune, un alt dar dumnezeiesc a fost vocea lui Al. Cristea. Cu regret, nu s-a realizat în calitate de cântăreț, bănuiesc din motive familiale. Îi ziceam uneori: “Cu vocea d-tale puteai deveni un artist celebru”. Îmi răspundea: “N-a fost să fie, sunt bine așa cum sunt,

arhidiacon”. Și totuși, cred, că tânjea. Punea în cânt tot sufletul. Fredona mereu. Opera preferată era “Paliaci”. Nu scăpa prilejul să asculte opereta care venea la Chișinău, cu artistul principal Ion Dacian.

Ca profesor era adorat de eleve.

Îmi pare rău, dar nu vă pot satisface curiozitatea în ceea ce privește activitatea lui componistică. Cunoscut lucruri știute și de d-voastră. Eram tânără și îndrăgostită de Vladimir, preocupată de tânără noastră familie. Apoi s-a rostogolit peste noi războiul. Pot doar să repet cuvintele unui cântec, pe care știam că l-a scris dânsul: “Apleacă-te, floare, / Mai jos, tot mai jos / Vino, tu, voinice, / Mai la mine, mai la mine...”

M. I.: La ce instrumente muzicale se cânta în familia Cristea?

G. C.-T.: Știu din auzite că pentru Sala Eparhială se căuta un pian alb, după culoarea sălii. A fost adus însă unul negru, pe care s-a oferit să-l procure Al. Cristea. Pianul s-a pierdut în anul 1940. Primul lucru cumpărat în refugiu la București a fost un armoniu. În 1941, la Chișinău, s-a procurat alt pian.

M. I.: Știți ceva mai mult despre rudele lui Al. Cristea?

G. C.-T.: Foarte puțin. Auzisem de o soră care învăța la Școala eparhială. La o sărbătoare națională a interpretat într-o piesă rolul României. După manifestare a nimerit sub o ploaie și s-a ales cu o tuberculoză galopantă, de la care i s-a tras moartea.

M. I.: Ce-ați dori să ne relatați despre Vladimir Cristea, activitatea căruia, cred, se va afla la fel cândva în atenția cercetătorilor?

G. C.-T.: Doar câteva știri sumare, dându-mi seama că astăzi îl evocăm pe Al. Cristea. A fost nu mai puțin talentat decât tatăl său. Dar n-a avut timp să se realizeze. A murit la 25 iulie 1945. Înainte de moarte se plângea: “Îmi clocotește capul de melodii, de cântece. Nu mi-e jale să mor, căci vom muri cu toții. Mi-e jale de cântecele pe care n-am să le scriu...”

În copilărie era șotios. Se povestea în familie un caz. După spectacolul unui hipnotizor, sosit la Chișinău, Vladimir s-a simțit capabil să hipnotizeze un băiat din școală. Numai că mai apoi n-a putut să-l readucă la starea normală. Bietul tată, Al. Cristea, căuta cu disperare urmele hipnotizorului inspirator pentru ca acela să-și ajute “colegul”. Cred că acest caz nu este deloc întâmplător, ci e în strânsă legătură cu activitatea dirijorală de mai apoi a lui Vladimir. Hipnotica putere de a transmite sentimentele și de a impune voința sa unui instrument viu, unui grup de oameni a posedat-o cu prisosință Vladimir Cristea. Nu mai

vorbesc de Alexandru Cristea.

M. I.: Ce le-ați dori basarabenilor care, sper, nu o singură dată se vor aduna în jurul numelui lui Al. Cristea pentru a-l evoca?

G. C.-T.: Să nu uite că a fost odată un mare dirijor care a iubit muzica românească și a murit dirijând copiii la 21 noiembrie 1942. Să nu uite pe cel care a iubit Basarabia și Patria românească, pentru care și-a sacrificat doi copii frumoși și talentați. Vreau să cred că urmașii vor persevera în cunoașterea vieții și creației celui care a scris nemuritoarea compoziție "Limba noastră".

M. I.: A fost o idee fericită să vă caut și să vă cunosc, stimată dnă Gabriela Cristea. Prin bunăvoința de a-mi acorda acest interviu v-ați demonstrat dragostea și prețuirea pentru cel care a fost Al. Cristea. Mulțumesc mult pentru excursia în memorie, pentru medalionul cu amintiri-perle pe care îl lăsați posterității. Scuze adânci pentru șuvoiul de lacrimi, provocat de unele întrebări. Să ne auzim de bine!



Alexandru Cristea cu elevele Școlii eparhiale de fete din Chișinău, iubit mult de ele, mereu “vânat” pentru a se fotografia împreună

PROGRAMUL

sărbării dată de elevele cl. VIII-a

DELA LICEUL EPARHIAL DE FETE

DIN CHIȘINĂU

în beneficiul unei eleve sărace și talentate pentru a
continua studiile la conservator

în ziua de 6 Februarie 1928

Partea I.

- | | |
|--|---|
| 1. IMNUL REGAL, muz. Hübsch | ex. de corul el. cl. |
| 2. VIORICA „ Donizette | VIII sub conducerea |
| 3. DORMI UȘOR „ Porumbescu | maestrului A. Cristi |
| 4. VALS VI CHOPIN
Pe valea Oltului (Pastorală română) | ex de eleva cl. VIII
Roșcu G. |
| 3. IAUET POPULAR NEOPOLITAN | ex. de el. cl. VIII
Cojuharev și Pet-
rovschi din cl. prof.
Atanasiu |
| 6. LA ZINGARA muz. Donizette | ex. Petrovschi O. |
| a. POPPER: Elegie | solo violoncel ex. de |
| 5. b. POPPER: | maestrul G. Can- |
| c. POPPER: Gavotte Re major | tacuzino la pian
D-na Alhazova |
| 6. FIGARO din opera | ex. de el. cl. VIII |
| Barbiere de Seviglia | Cojuharev din clasa
D-lui Atanasiu la
pian D-na Alhazova |
| 7. DANS NAȚIONAL | ex. de elevele cl. VIII |

Programul serbării școlare în beneficiul unei eleve sărace și talentate
pentru a continua studiile la conservator, cu participarea
elevelor cl. VIII-a a Liceului eparhial de fete, organizată
de Alexandru Cristea (6 februarie 1928)



Duiosul bunic cu adorata Nona



Alexandru și Matilda Cristea cu nepoțica Nona



Tinerii căsătoriți Gabriela și Vladimir Cristea (1939)



Vladimir și Gabriela Cristea la nunta civilă (în centru)



În vacanță la preotul Teodor Roșca din s. Hoginești,
județul Orhei



Portretul Elenei Ciomea,
depus la Biblioteca Academiei Române



Parastas la mormântul lui Alexandru Cristea, oficiat de protoiereii Vasile Petrache și Petru Buburuz, preoții Victor Grăjdianu, Valeriu Matceac, Petru Storoja. În dreapta – folcloristul Andrei Tamazlăcaru, ziaristul Mihai Morăraș, președintele Uniunii Compozitorilor Ghenadie Ciobanu (14 decembrie 1995)

Mijlocul cel mai bun pentru a recrea gândirea cuiva este să-i reconstitui biblioteca.

Marguerite Yourcenar

“Muzica românească de azi”

Acest ultim capitol se vrea o contribuție bibliografică la istoria muzicii românești interbelice. Inițial am pornit de la gândul despre biblioteca personală a lui Al. Cristea, dorind să-i cunosc prin prisma ei *“icoana sufletului”*.^{*} Ce publicații, în special din domeniul muzicii românești, l-au însoțit pe parcursul vieții? Este dificil, dacă nu imposibil, să răspundem la această întrebare, deoarece biblioteca sa nu s-a păstrat. Ne putem imagina însă că dintre multiplele volume muzicale, care circulau prin țară, unele i-au aparținut, altele le-a folosit în activitatea profesională, iar de existența celorlalte a știut din diverse împrejurări. Pe toate le găsim în marile biblioteci din România.

Bibliografia din capitol reprezintă genurile muzicale popularizate de Al. Cristea – cântece și coruri bisericești, religioase, populare, patriotice ș. a. N-au fost omise manualele de muzică, un subiect nevalorificat în cercetare.

Lista bibliografică este departe de a fi exhaustivă, ea fiind alcătuită doar în baza fondului Bibliotecii Centrale Universitare “M. Eminescu” din Iași. Totuși, titlurile expuse ne oferă o imagine a trecutului muzical românesc, a muzicii în școala primară și secundară, în special culegerea intitulată **“Muzica românească de azi”** (București, 1939). Studiile din această lucrare – **“Muzica românească de azi”** de George Breazu, **“Muzica bisericească”** de Ion Popescu-Pasărea, **“Muzica în**

^{*} “În cărțile pe care le alege cineva, le păstrează cu îngrijire, le lasă după sine ca o mănăstire scumpă, se vede icoana sufletului său” (Nicolae Iorga).

Muntenia” de C. Bobulescu, **“Muzica în Moldova”** de Gavriil Gălinescu, **“Muzica în Transilvania”** de Tiberiu Brediceanu, **“Muzica în Basarabia”** de Alexandru Boldur, **“Muzica în Bucovina”** de Liviu Rusu ș. a. reprezintă o încercare de sinteză istorică, *“o contribuție de valoare pentru cunoașterea realității vieții muzicale românești”*, din care a făcut parte și Al. Cristea.

Materialul propus este rânduit alfabetic. Lucrările unui singur autor sunt sistematizate cronologic, cu excepția manualelor, care sunt aranjate în frunte. Deoarece n-a fost posibilă descrierea “de visu” a volumelor, elementele bibliografice sunt redată după Catalogul alfabetic și sistematic al bibliotecii anunțate mai sus.

Descrierea bibliografică se face după STAS-urile, nominalizate în Cuvântul înainte.

* * *

1. **A-Gafiței, Gh. I.** Colinde populare: Culegere. — Iași : Tipogr. Lucrătorilor Asociați, 1938. — 55 p.
2. **Anastasimatarul**, irmologhionul și gramatica muzicii bisericești / retipărită de Neagu Ionescu și Nae Severeanu. — București : Tipogr. Cărților Bisericești, 1897. — 298 p.
3. **Baciu, Constantin I.** Coruri didactice, epice, lirice, spirituale: caietul al 3-lea. — Iași : Brawo, 1939. — 78 p.
4. **Baciu, Constantin I.** Leturghia în la bemol major pentru cor mixt și soli. — Craiova : Scrisul Românesc, [s. a.]. — 64 p.
5. **Bănulescu, N.** — vezi Kiriace, D. G.
6. **Barbu, Filaret.** — Asociația corurilor și fanfarelor române din Banat. În: Banatul: Contribuții la cunoașterea unei provincii. — [s. l.: s. n.], 1943. — (Cercul bănașenilor din București).
7. **Barbu, Filaret.** Colinde / versuri de C. Miu-Lerca. — Timișoara : Tipogr. Românească, 1940. — 29 p.
8. **Bârcă, Mihail; Popovici, Victor.** Cântece basarabene armonizate pe 2 și 3 voci egale. — Chișinău : Tipogr. Grabovschi, 1939. — 37 p.
9. **Bârcă, Mihail.** Noi umblăm și colindăm: colind moldovenesc. — [s.l.] : Imprimerie franc. De musique, 1927. — 4 p.

10. **Bârcă, Mihail.** Of, sârmanul omul prost. – [s. l. : s. n.], 1929. – 8p.
11. **Bârcă, Mihail.** Bate vântul: melodie din Basarabia: Op. 1, nr. 2. – [s. l. : s. n., s. a.]. – 8 p.
12. **Bârcă, Mihail.** Dragă Mărioară / armonizare de M. Bârcă. – [s. l. : s. n., s. a.]. – 2 p.
13. **Bârcă, Mihail.** 3 cântece pentru sopran cu acomp. de piano: Plângi mireasă; Frunzuliță, stuh de baltă; Cântec de leagăn. – Craiova : Scrisul Românesc, [s. a.]. – 8 p.
14. **Bartok, Bela.** Cântece populare românești din comitatul Bihor (Ungaria). – București : Socec, 1913. – 360 p.
15. **Bartok, Bela.** Scrieri mărunte despre muzica populară românească... / trad. de C. Brăiloiu. – București : [Luceafărul], 1937. – 55 p.
16. **Bena, Augustin.** Teoria muzicii: principiile ei. – Ed. a 2-a. – Cluj: Ardealul, 1927. – 165 p.
17. **Berezovschi, Mihail.** Cânta-voi Dumnezeuului meu până ce voi fi: imnele Sf. Liturghii pentru cor mixt, bărbătesc și pentru 3 voci egale. – Ed. 1-a. – Chișinău : Editura Eparhiei Chișinăului, 1922. – 194 p.
18. **Berezovschi, Mihail.** Cânta-voi Dumnezeuului meu până ce voi fi: imnele Vecerniei, Utreniei, din Triod, Sf. Paști, Te-Deum și Sfințirea Bisericii, pentru cor mixt bărbătesc și pentru 3 voci egale. – Chișinău : Ed. Eparhiei Chișinăului, 1927. – 271 p.
19. **Berezovschi, Mihail.** Cânta-voi Dumnezeuului meu până ce voi fi: Doamne strigat-am; Stihurile; Dogmaticile; Dumnezeuul este Domnul, cu troparele Învierii: pe opt glasuri: după melodiile bisericești basarabene. – Ed. a 2-a. – Chișinău : Ed. Grabovschi, 1940. – 24 p.
20. **Botez, Marcel.** Cântece și semne muzicale: carte pentru cl. I-a a liceelor și gimnaziilor de băieți și fete, a seminariilor și a școalelor normale, profesionale și de menaj. – Craiova : Scrisul Românesc, [1935]. – 112 p. : il., n. muz.
21. **Botez, Marcel.** Cântece și semne muzicale: carte pentru cl. II-a a liceelor și gimnaziilor de băieți și fete... – Craiova : Scrisul Românesc, 1935. – 107 p. : il., n. muz.
22. **Botez, Marcel.** Cântece și semne muzicale: carte pentru cl. III-a a liceelor și gimnaziilor de băieți și fete... / il. de Marin H. Georgescu. – Craiova : Scrisul Românesc, 1932. – 139 p. : il.

23. **Botez, Marcel.** Cântece și semne muzicale: carte pt. cl. IV-a a tuturor școalelor de grad secundar / il. de Marin H.Georgescu. – Craiova : Scrisul Românesc, 1938. – 136 p. : n. muz.
24. **Botez, Marcel.** Îndrumări în viața muzicală: carte pentru cl. V-a a școalelor de grad secundar. – Craiova : Scrisul Românesc, 1935. – 120 p. : il., n. muz.
25. **Botez, Marcel.** Îndrumări în viața muzicală: carte pentru cl. VI-a a școalelor de grad secundar. – Craiova : Scrisul Românesc, 1936. – 225 p. : n. muz.
26. **Botez, Marcel.** Orientări în viața muzicală... – Craiova : Scrisul Românesc, 1936. – 224 p.
27. **Botez, Marcel.** Un ingenios mijloc de educație muzicală. – București : Cartea Românească, [1936]. – 18 p. : fig.
28. **Botezanu, N.** – vezi Bruma, Gabriel.
29. **Botto, Iosif Romulus.** Imne și cântece. – Arad : Diecezana, 1942. – 40 p.
30. **Brăiloiu, Constantin; Croitoru, Ion.** Manual de muzică pentru cl. I-a a școalelor secundare. – București : Adevărul, 1935. – 172 p.
31. **Brăiloiu, Constantin; Croitoru, Ion.** Manual de muzică pentru cl. II-a a școalelor secundare. – București : Ed. Autorilor Asociați, [1936]. – 166 p. : n. muz.
32. **Brăiloiu, Constantin.** 5 Wiegeenlieder für hohe singstimme und streichquintett = 5 Cântece de leagăn pentru o voce înaltă și cvintet de coarde. – București : Fundația pentru Lit. și Artă, 1915. – 42 f.
33. **Brăiloiu, Constantin.** 4 cântece populare românești armonizate pentru voce și pian: 1. Dimineața lui Crăciun; 2. Bate murgu din picior; 3. Cine n-are scârbă-n lume; 4. Dragu neni, Mărioară. – București : Soc. Compozitorilor Români, 1927. – 6 p.
34. **Brăiloiu, Constantin.** Arhiva de folclor a Societății Compozitorilor Români: schișă a unei metode de folclor muzical. – București : Ed. Soc. Compozitorilor Români, 1931. – 18 p. – Extr. din: Boabe de grâu, an. 2, nr. 4.
35. **Brăiloiu, Constantin.** Colinde și cântece de stea. – București : Oltenia, 1931. – 67 p. – (Publ. Acad. de Muz. Religioasă a Sf. Patriarhiei Ortodoxe Române, 1).
36. **Brăiloiu, Constantin.** Cântece bătrânești din Oltenia, Moldova și Bucovina / culeg. îngrijită de Const. Brăiloiu. – București : Oltenia,

1932. – 151 p. – (Publ. Arh. de Folclor).
37. **Brăiloiu, Constantin.** Bocete din Oaş. – Bucureşti : Socec, 1938. – 90 p. : tab. – Extr. din: Grai şi suflet, 7.
 38. **Brăiloiu, Constantin.** Colindele d-lui G. Breazul. – Bucureşti : Monitorul Oficial, 1938. – 16 p. – Extr. din: Viaţa Românească, 1938, nr. 8.
 39. **Brăiloiu, Constantin.** Străinii despre muzica noastră. – Bucureşti : Monitorul Oficial, 1939. – 12 p. – Extr. din: Rev. Fundaţiilor Regale, 1939, nr. 1.
 40. **Brăţianu, Ionel.** Pui de lei: cor pentru 3 voci egale... / poezie de Ioan Nenişescu. – Bucureşti : Feder, 1902. – 4 p.
 41. **Brăţianu, Ionel.** Coruri pentru ambele sexe. – Bucureşti : Cartea Românească, 1919. – 8 p.
 42. **Brăţianu, Ionel.** Imnul eroilor / versuri de I. Doridont. – [s. l. : s. n., s. a.]. – 4 p.
 43. **Breazul, George; Saxu, N.** Carte de cântece pentru copii: cl. I-a primară. – Craiova : Scrisul Românesc, [1937].
 44. **Breazul, George; Saxu, N.** Carte de cântece pentru copii: cl. a II-a primară. – Craiova : Scrisul Românesc, [1938]. – 30 p. : il., n. muz.
 45. **Breazul, George; Saxu, N.** Carte de cântece pentru copii: cl. a III-a primară. – Craiova : Scrisul Românesc, [1938]. – 32 p. : il., n. muz.
 46. **Breazul, George; Saxu, N.** Carte de cântece pentru copii: cl. a IV-a primară. – Craiova : Scrisul Românesc, [1938]. – 32 p. : il., n. muz.
 47. **Breazul, George; Drăgoi Sabin V.** Carte de cântece: pentru cl. I-a secundară de băieţi şi fete / des. de Demian. – Craiova : Scrisul Românesc, [1931]. – 160 p. : il., n. muz.
 48. **Breazul, George; Drăgoi, Sabin V.** Carte de cântece: pentru cl. a II-a secundară de băieţi şi fete / des. de Demian. – Craiova : Scrisul Românesc, 1931. – 151 p. : il., n. muz.
 49. **Breazul, George; Drăgoi, Sabin V.** Carte de cântece: pentru cl. a III-a secundară de băieţi şi fete. – Craiova : Scrisul Românesc, 1927. – 144 p. : fig. color, n. muz.
 50. **Breazul, George.** Carte de cântece: pentru cl. a IV-a secundară de băieţi şi fete. – Craiova : Scrisul Românesc, [s. a.]. – 46 p. – Cartea conţine recenzii, aprecieri, critice, scrisori.

51. **Breazul, George; Drăgoi, Sabin V.** Carte de cântece: pentru cl. I-a a liceelor industriale și comerciale. – Craiova : Scrisul Românesc, 1938. – 80 p. : il., n. muz.
52. **Breazul, George; Drăgoi, Sabin V.** Carte de cântece: pentru cl. a II-a a liceelor industriale și comerciale. – Craiova : Scrisul Românesc, 1938. – 80 p. : il.
53. **Breazul, George; Drăgoi, Sabin V.** Carte de cântece. pentru cl. a III-a a liceelor industriale și comerciale. – Craiova : Scrisul Românesc, 1927. – 80 p. : fig. color, n. muz.
54. **Breazul, George; Drăgoi, Sabin V.** Carte de cântece: pentru cl. a IV-a a liceelor industriale și comerciale. – Craiova : Scrisul Românesc, 1927. – 80 p. : il. color, n. muz.
55. **Breazul, George; Drăgoi, Sabin V.** Carte de cântece: pentru cl. a V-a a liceelor industriale și comerciale. – Craiova : Scrisul Românesc, 1927. – 96 p. : fig. color, n. muz.
56. **Breazul, George.** – Arta muzicală în cultura românească. In: *Politica culturii: 30 prelegeri publice și comunicări organizate de Institutul Social Român: cu anexe...* – [București] : Inst. Social Român, [1931]. – X, 558 p.
57. **Breazul, George.** Muzica românească la Praga: România la întâiul congres internațional de educație muzicală, ținut la Praga în apr. 1936. – București: Cartea Românească, [1936]. – 12 p.
58. **Breazul, George.** – Un capitol de educație muzicală. În: *Omagiu lui Constantin Kirițescu.* – București: Cartea Românească, 1937. – 882 p.
59. **Breazul, George.** Colinde / culeg. întocm. de G. Breazul; cu des. de Demian. – București : Fundația Culturală Regală "Principele Carol", 1938. – 454 p. – (Cartea satului; 2).
60. **Breazul, George.** – Muzica românească de azi. În: Nițulescu, P. *Muzica românească de azi: Cartea sindicatului artiștilor instrumentiști din România.* – București : Marvan, 1939. – 1102 p.
61. **Breazul, George.** Colindele: Întâmpinare critică. – Craiova : Scrisul Românesc, [1940]. – 218 p. – (Melos. Cul. de st. muz.; 4).
62. **Breazul, George.** *Patrium Carmen: Contribuții la studiul muzicii românești.* – Craiova : Scrisul Românesc, 1941. – XX, 747 p.
63. **Breazul, George** – vezi Chirescu, I. D.
64. **Breazul, George** – vezi Popescu-Pasărea I.
65. **Brediceanu, Tiberiu.** Muzica și compozitorii români ai Transil-

- vaniei: Conferință... – Chișinău : Cartea Românească, 1926. – 12 p. – (Bibl. Astrei Basarabene).
66. **Brediceanu, Tiberiu.** Doine și cântece populare românești: voce și piano: caet 1. – [Brașov, 1927].
67. **Bruma, Gabriel; Botezanu, Nic.** Repertoriul coral al învățătorilor din jud. Turda / alcăt. de V. Bruma și Nic. Botezanu. – [s. l. : s. n.], 1939. – 173 p.
68. **Bunescu, Ioan.** Prohodul Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos... – București : Cucu, 1886. – 50 p.
69. **Bunescu, Ioan.** Repertoriu choral religios cuprinzând compozițiunile celor dintâi maeștri și scriitori români. – București : Cucu, 1886. – 210 p.
70. **Cântări bisericești pentru corurile mixte sătești cuprinzând: Sfânta Liturghie; Slujba tedeumului; Slujba cununiei; Slujba înmormântării.** – Ed. a 2-a.. – Cernăuți : Mitropolia Bucovinei, 1939. – 32 p.
71. **Cântări creștinești cu note și muzică.** – Ed. nouă. – București : Cartea de Aur, [1936]. – 83 p.
72. **Cântări Domnului: Cântare nouă: cântările Sf. Liturghii și alte cântări bisericești și creștinești.** – Alexandria : [Speranța], 1935 . – 16 p.
73. **Cântări naționale și alte diverse cântece.** – Ed. a 9-a. – Arad : Diecezana, 1928. – 343 p.
74. **Cântări religioase.** – Turnu-Măgurele : Adevărul Creștin, [1934]. – 32 p.
75. **Cântările Bunei-Vestiri.** – Ed. a 3-a. – Sibiu : Haiser, 1924. – 179 p.
76. **Cântările creștinului.** – Ed. a 2-a. – București : [Tipogr. de Artă], 1937. – 95 p.
77. **Cântați cu inima curată!:** Culegere de cântece distractive și religioase. – Iași : Presa Bună, 1933. – 192 p.
78. **Cântece de stea și plugușor...** – Huși : Cerchez, [1936]. – 32 p.
79. **Cântece naționale pentru două voci egale.** – Cernăuți : [s. n.], 1942. – 16 p.
80. **Cântece românești pentru școala primară.** – București : Bucovina "I. E. Torouțiu", 1943. – 265 p.
81. **Cântece și coruri școlare.** – Ed. a 3-a. – București : Casa Școalelor, 1929. – 254 p.
82. **Cântece și coruri școlare pentru uzul copiilor din școalele primare**

- Ed. a 2-a. – București : România nouă, 1928. – 238 p. – (Din publ. Casei Școalelor).
83. **Cântece și poezii românești**: Pentru Țară și Rege. – Tg. Mureș : Tipogr. Comunei, 1937. – 32 p.
84. **Cântece și strigături din județul Cernăuți** / publ. de Gavril Ionescu. – Cernăuți: [s. n.], 1933. – 60 p.
85. **Cântece și versuri alese din cei mai buni scriitori români**. – București: Gobl : 1911. – 143 p.
86. **Cântece, versuri de stea, colinde și cântecele irozilor ce se cântă la Nașterea Domnului nostru Iisus Christos**: culese de un prieten al copiilor. – Ed. a 3-a. – Brașov : Ciurcu, 1923. – 126 p.
87. **Cântece vitejești**. – [Dorohoi : Speranța, s. a.]. – 63 p.
88. **Cântecele pentru 8 Iunie 1938**. – București : Bucovina "I. E. Torouțiu", 1938. – 12 p.
89. **Cântecele pentru 8 Iunie 1940**. – București : Vremea, 1940. – 8 f. – (Straja Țării).
90. **Caprița, Ioan**. Coruri după diferiți autori pentru una, două și trei voci. – Ed. 1-a. – Chișinău : Grabovschi, [s. a.]. – 32 p.
91. **Caranica, Ioan**. 130 de melodii populare aromânești. – București : Universul, 1937. – 159 p.
92. Carte de imne și cântece a elevului de la Liceul "Mihai Viteazul" / publ. cu concursul lui Ioan Croitoru, prof. de muz. al lic. – București : Tipogr. Atheneu, 1938. – 8 f.
93. **Cartu, Ioan**. Colecțiune de rugăciuni, marșuri și alte cântări pentru uzul școalelor primare: no. 1. – București : [s. n.], 1865. – 7 p.
94. **Cartu, Ioan**. Imnuri și rugăciuni cântate de elevii Școalei normale din București. – București : Weiss, 1870. – 20 p.
95. **Castaldi, Alfonso**. Imnul Tinerimii Române; pentru 4 voci mixte / versuri de M. Rădulescu. – Craiova : Scrisul Românesc, [s. a.]. – 4 p.
96. **Castaldi, Alfonso**. Marșul cercetașilor. – [s. l. : s. n., s. a.]. – 8 p.
97. **Caudela, Eduard** (despre...). Georgescu-Theologu, G. Eduard Caudela: 60 de ani de activitate artistică. – București : Minerva, 1916. – 47 p.
98. **Cele mai frumoase cântece și poezii culese și aranjate de X.** – București : Tipogr. Lucr. Rom., 1886. – 32 p.
99. **Cerne, Titus**. Instrumentele muzicale populare. – Iași : Miron

- Costin, 1895. – 22 p. – Exstr. din: Rev. Muz. Artă.
100. **Cerne, Titus.** Dicționar de muzică: Voci și instrumente; Biserică; Concert; Teatru; Compoziție și istorie. – Iași : Miron Costin, 1898 – 1899. – 2 vol.
 101. **Cerne, Titus.** Te Deum: imne și răspunsuri pentru cor bărbătesc. – Iași : Iliescu, 1900. – 11 p.
 102. **Chika-Comanești, Ioana N.** Cântări liturgice pentru cor mixt. – București : Socec, 1938. – 14 f.
 103. **Chirescu, I.** Prohodul Domnului nostru Isus Hristos. – Craiova : Scrisul Românesc, 1936. – 32 p.
 104. **Chirescu I. D.; Breazul, G.** Colecție de coruri: Vol. 1. – Craiova : Scrisul Românesc, [1937]. – 16 p.
 105. **Chirescu I. D.** Miniaturi corale pentru voci egale, mixte și bărbătești. – București : [Luceafărul], 1944. – 43 p.
 106. **Chirescu, Ioan; Breazul, George.** Repertor coral pentru școli. – Ed. oficială. – Craiova : Scrisul Românesc, [s. a.]. – 49 p.
 107. **Chirița, I.** – vezi Chirița, Mihail.
 108. **Chirița, Mihail; Popescu, Chiril; Chirița, I.** Prohodul Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos: armonizat pe 1, 2, 3 și 4 voci... – Pitești : Tipogr. Artistică P. Mitu, 1936. – 86 p.
 109. **Chișmorie, Ioan.** Cântările armoniei: cântări religioase pentru diferite ocazii. – Oradea : Mercur, [1937]. – 64 p.
 110. **Ciaușanu, G. F.; Fira G.; Popescu, C. M.** Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi cu un glosar. – București : Cult. Naț., 1928. – 212 p. – (Acad. Română. Din Vieața Poporului Român; 35).
 111. **Ciocan, Ioan** – vezi Mărinescu, Al.
 112. **Ciorogariu, P.** Căntece din popor: versuri și muzică. – București : Socec, 1909. – 134 p. – (Bibl. Românească Encicl. Socec; 42–44).
 113. **Cocișiu, Ilarion.** Despre răspândirea geografică a unui cântec de stea. – București : Monitorul Oficial, 1939. – 11 p. – Extr. din: Sociologie Rom. – 1938. – an. 3. – nr. 10 – 12.
 114. **Cocișiu, Ilarion.** Colinde din Ardeal. – București : [s. n.], 1940. – 16 p.
 115. **Cocișiu, Ilarion.** Căntece din Ardeal. – București : [s. n.], 1941. – 16 p.
 116. Colecție de căntece... – București : Oltenia, 1937. – 14 p.

117. **Columba, Sava.** Cântece străjerești pentru ceremonial și 8 Iunie / întocm. de prof. Sava Columba, comandant străjer. – Cluj : Minerva, 1939. – 30 p.
118. **Comana, G.** – vezi Popescu-Pasărea, Ion.
119. **Comișel, G.** Cântece și jocuri străjerești. – Ploiești : Naționala, [1935]. – 12 f.
120. **Comișel, G.** – vezi Soloveanu, V.
121. **Constantinescu, C. I.** 8 Iunie: imn festiv: cor mixt / versuri de Plutașu. – Chișinău : Grabovschi, [s. a.]. – 4 p.
122. **Coruri mixte.** – București : Lupta, 1939. – 16 p.
123. **Costescu, Ion.** Memoriu asupra unora din cauzele care împiedică propășirea muzicii în România. – București : Binder, 1889. – 40 p.
124. **Costescu, Ion.** Mnemonica pentru studiul intervalelor al gammelor și al tonurilor relative. – București : Cronica, 1904. – 30 p.
125. **Cristea, Alexandru.** Limba noastră. – Chișinău : [s.n.], 1938. – 2 f.
126. **Croitoru, Ion.** Carte de imne și cântece: broșura muzicală nr. 1. – București : Atheneu, 1938. – 8 f.
127. **Croitoru, Ion.** Liturghia psaltică omofonă pentru școală și popor. – București : [s. n.], 1940. – 72 p.
128. **Croitoru, Ion** – vezi Brăiloiu, Constantin.
129. **Cuclin, Dimitrie.** Tratat de forme muzicale. pentru uzul învățământului academic și secundar. – București : Bucovina, 1934. – 88 p.
130. **Cuclin, Dimitrie.** Manual de muzică: pentru cl. I-a secundară. – Craiova : [s. n.], 1936. – 128 p. : n. muz.
131. **Cuclin, Dimitrie.** Manual de muzică: pentru cl. a II-a secundară. – București : Cartea Românească, [1937]. – 159 p. : n. muz.
132. **Cuclin, Dimitrie.** Manual de muzică: pentru cl. a III-a secundară. – București : Cartea Românească, [1937]. – 136 p. : n. muz.
133. **Cuclin, Dimitrie.** Manual de muzică: pentru cl. a IV-a secundară. – București : Cartea Românească, [1937]. – 172 p. : n. muz.
134. **Cuclin, Dimitrie.** Manual de muzică: pentru cl. a V-a secundară. – București : Cartea Românească, [1937]. – 174 p. : n. muz.
135. **Cuclin, Dimitrie.** Doine și sonete. – București : Oltenia, 1932. – 52 p.
136. **Cuclin, Dimitrie.** Tratat de estetică muzicală. – București : Oltenia, 1933. – 519 p.

137. **Cuclin, Dimitrie.** Monografii. Contribuție la eventuala reformă a fundamentelor muzicii: pt. 1 – 5. – București : Bucovina, 1934. – 65 p.
138. **Cuclin, Dimitrie.** Musique, art, science et philosophie. – București : Bucovina, 1934. – 6 p.
139. **Cuclin, Dimitrie.** Le role du chant gregorien dans le passe jours et du chant byzantin dans l' avenir. – București : Bucovina, 1936. – 22 p.
140. **Cuclin, Dimitrie; Ionescu, Nelu.** Coruri pentru voci egale. – București : Cartea Românească, 1937. – 48 p.
141. **Cuclin, Dimitrie; Ionescu, Nelu.** Cântece pentru străjeri. – București : S.A.R. Marvan, 1938. – 87 p. – Aprobate de “Straja Țării”.
142. **Cucu, Gheorghe.** Colinde populare / culese și armonizate de Gh. Cucu; tip... sub îngrijirea pr. Eugen Bărbulescu. – București : Tipogr. Cărților Bisericești, 1932. – 33 p. : n. muz.
143. **Cucu, Gheorghe.** Prohodul Domnului nostru Iisus Christos. – Craiova : Scrisul Românesc, 1933. – 20 p.
144. **Cucu, Gheorghe.** 200 colinde populare culese de la elevii Seminarului Nifon în anii 1924 – 27 / ed. post. îngrijită de Const. Brăiloiu. – București : Adevărul, 1936. – 248 p.
145. **Cucu, Gheorghe.** Trei coruri religioase pe trei voci egale pentru uzul tuturor școalelor... / ed. îngrijită de Gh. Cucu. – București : Cartea Românească, [1936]. – 14 p.
146. **Cucu, Gheorghe.** Liturghie pe trei voci egale: pentru uzul seminariștilor, școalelor normale de băieți și fete, școalelor de cântăreți bisericești, precum și pentru toate corurile bisericești formate din tineri. – Ed. a 2-a. – București : Cartea Românească, [s. a.]. – 40 p.
147. **Cunțanu, Dimitrie.** Cântările bisericești după melodiile celor opt glasuri ale sfintei biserici ortodoxe române / ed. îngrijită de Timotei Popovici. – Ed. a 3-a. – Sibiu : Krafft, 1932. – 96 p.
148. **Cutavas, Dimitrie.** La cinstita adormire a prea slăvitei de Dumnezeu, născătoarei și pururea fecioarei Maria, slava și acum. – Sinaia : Tipogr. Cărților Bisericești, 1912. – 14 p.
149. **Dandescu, Gheorghe** – vezi David, Dumitru.
150. **Danielescu, Ioan.** Zece coruri compuse și aranjate pentru 4 voci mixte. – Ed. a 2-a. – Craiova : Scrisul Românesc, 1929. – 32 p.
151. **Danielescu, Ioan Gr.** Cântările sfintei liturghii: compuse și

- aranjate pentru 4 voci mixte... – Buzău : Călinescu, 1930. – 56 p.
152. **Danielescu, Ioan Gr.** 34 coruri compuse și aranjate pentru 2 și 3 voci egale. – Craiova : Scrisul Românesc, 1931. – 51 p.
153. **Danielescu, Ioan Gr.** 18 coruri compuse și aranjate pentru 4 voci mixte. – Craiova : Scrisul Românesc, [s. a.]. – 57 p.
154. **David, Dumitru.** Cântarea în prețuirea cugetării: Gânduri despre muzică din literatura lumii. – București : Tipogr. Cărților Bisericești, 1939. – 56 p.
155. **David, Dumitru; Dandescu, Gheorghe.** Coruri religioase și populare pentru sezători și serbări școlare: culegere / cu o pref. de A. Rotundu. – Piatra-Neamț : [s. n.], 1939. – 28 p.
156. **Delly.** Sârba popilor pentru cor bărbătesc. – Cluj : Kiraly, 1939. – 4 p.
157. **Delly.** Trăiască Regele, mântuitorul țării: pentru 1, 2, 3 sau 2, 3 voci egale. – Cluj : Kiraly, 1939. – 4 p.
158. **Dima, George.** Colecțiune de cântări bisericești: Op. 3. – Vienne : Eberle, 1895. – 86 p.
159. **Dima, George.** Axioanele sărbătorilor împărătești: Op. 4. – Wien : Eberle, 1896. – 27 p.
160. **Dima, George.** Cântări liturgice pentru cor mixt: 1. Irmosul crăciunului; 2. Irmosul Rosaliilor; 3. Irmosul Intrării în Biserică; 4. De Tine se bucură. – Ed. a 2-a. – Cluj : Schildkraut, [s. a.]. – 21 p.
161. **Dima, George.** Liturghia Sfântului Ioan Gură-de-Aur: pentru cor de bărbați. – Cluj : Schildkraut, [s. a.]. – 35 p.
162. **Drăgoi, Sabin V.** Liturghia Sfântului Ioan Gură-de-Aur: pentru cor de bărbați. – Timișoara : Cartea Românească, 1927. – 76 p.
163. **Drăgoi, Sabin V.** 303 colinde cu text și melodie / culese și notate de Sabin Drăgoi. – Craiova : Scrisul Românesc, [1930]. – 265 p. : n. muz.
164. **Drăgoi, Sabin V.** Monografia muzicală a comunei Belinț: 90 melodii cu texte culese, notate și explicate. – Craiova : Scrisul Românesc, 1934. – 157 p. – (Melos. Culeg. de st. muz.; 3).
165. **Drăgoi, Sabin V.** Bănățeană: pentru cor de bărbați. – Timișoara : Moravetz, [1936]. – 4 p.
166. **Drăgoi, Sabin V.** – 122 melodii populare. În: Omagiu lui Constantin Kirițescu. – București : Cartea Românească, 1937. – 882 p.
167. **Drăgoi, Sabin V.** Liturghia solemnă pentru cor mixt / ed. îngrijită

- de Liviu Rusu. – [Cernăuți] : Mitrop. Silvestru, 1939. – 34 p.
168. **Drăgoi, Sabin V.** – vezi Breazul, George.
169. **Dima, Gh. I.** – vezi Musicescu, Gavriil.
170. **Dimitrescu-Bistrița, Gh. N.** Cântece românești / culese de N. Dumitrescu-Bistrița. – Craiova : Samitca, [1921]. – 2 vol. – (Din publ. rev. Izvorașul).
171. **Dumitrescu-Bistrița, Gh. N.** Cântece patriotice și școlare pe 2 voci. – Ed. 1. – Bistrița-Mehedinți : Izvorașul, 1932. – 55 p.
172. **Enescu, George** (despre...). Costin, Maximilian. George Enescu: Date critice și biografice. – Timișoara : Cartea Românească, 1926. – 69 p. – (Bibl. Muzicală).
173. **Enescu, George** (despre...). Costin, Maximilian. George Enescu. – București : Cartea Românească, 1938. – 30 p.
174. **Enescu, George** (despre...). Hodoroabă, N. George Enescu: Contribuții la cunoașterea vieții sale. – Iași : Viața Românească, 1927. – 64 p.
175. **Enescu, George** (despre...). Trancu-Iași, Gr. L. Oameni și năzuințe. – Craiova : Scrisul Românesc, 1937. – 219 p.
176. **Fira, Gh.** Cântece și hore / tip. după alegerea și cu îngrijirea lui D.G. Kiriace. – București : Socec, 1916. – 118 p. – (Acad. Română. Din Vieața Poporului Român. Cul. de st.; 31).
177. **Fira, G.** Nunta în județul Vâlcea / cu raport, pref. de Const. Brăiloiu. – București : Cultura Națională, 1928. – 53 p. – (Acad. Română. Din Vieața Poporului Român. Cul. de st; 37).
178. **Fira, G.** – vezi Ciaușanu, G. F.
179. **Flechtenmacher, A.** Imnu naționalu cântatu la re' nturnarea principelui domnitoriu Grigorie Alessandru Ghica / cuv. de D. Gusti. – Iași : Parteni, 1854. – 4 p.
180. **Flechtenmacher, A.** Hora Ūnirei / cuv. de V. Aleksandri. – Iassii : [s.n.], 1856. – 5 p.
181. **Flechtenmacher, A.** Apelul moldovenilor de la 1848: Cântu resbelnic: O p. 133 / cuv. de T. Poni. – București : Patin, [s. a.]. – 3 p.
182. **Flechtenmacher, A.** Mutter Stefan' s des Grossen = Muma lui Ștefan cel Mare / Gedicht von Demitrie Bolintineanu. – Buk. : Weiss, [s. a.]. – 2 f.
183. **Friedwagner, Matthias.** Rumänische Volkslieder aus der Bukowina. I. Band Liebeslieder. – Wiituburg : Triltsch, 1940. – 596 p.

184. **Gălinescu, G.** Tratat de muzică: pentru cl. I-a secundară. – București : Naționala-Ciornei, 1930. – 96 p.
185. **Gălinescu, G.** Tratat de muzică: pentru cl. a II-a secundară. – București : Naționala-Ciornei, 1930. – 96 p.
186. **Gălinescu, G.** Tratat de muzică: pentru cl. a III-a secundară. – Ed. a 2-a. – București : [s. n.], 1936. – 119 p. : n muz.
187. **Gălinescu, G.** Arta religioasă, caracteristica, rolul și importanța ei: teză pentru licență. – București : Gobl, 1909. – 66 p. – (Facultatea de teologie din București).
188. **Gălinescu, G.** Manuale didactice de muzică: recenzii. – București : Bucovina, 1934. – 45 p.
189. **Gălinescu, G.** Cântecul munților noștri. – Piatra-Neamț : Lumina, 1937. – 15 p. – Extr. din: An. Lic. de băieți din Piatra-Neamț. – 1935 – 36.
190. **Gălinescu, G.** Muzica în Moldova. – București : Marvan, 1940. – 60 p.
191. **Gălinescu, G.** Cântarea bisericească. – Iași : Terek, 1941. – 111 p.
192. **Garofoiu, Ioan I.** Cântecul popular de Crăciun din toate provinciile. – Pitești : Progresul, 1936. – 48 p.
193. **Georgescu, C.** Dorul inimii: culegere de romanțe și cântece populare, cântece patriotice... – București : Cultura Rom., [1941]. – 126 p.
194. **Georgescu, C.; Moldoveanu N.** Ia viață' n glumă / prelucr. de C. Georgescu și N. Moldoveanu. – București : Independența, 1941. – 64 p.
195. **Georgescu, C.** Poesii didactice cuprinzând cântece pentru copii în toate anotimpurile... cu adaos de cântece naționale, eroice, religioase și antiaolice. – Mușătești-Argeș : Valescu, [s. a.]. – 62 p.
196. **Georgescu-Theologu, G.** Flamuri tricolore: imnuri patriotice / Text muz. compl. de Ed. Caudella, Alf. Castaldi etc... – București : Min. de război, 1920. – 64 p.
197. **Georgescu, Ioan M.** Principii muzicale. Rolul emisiei în mecanismul vocal: pentru uzul conservatoarelor... – București : Viața Românească, 1922. – 144 p.
198. **Georgescu, Ioan M.** Reforma învățământului secundar: Propuneri cu privire la obiectul muzicii vocale. – Tîrgu-Mureș : Concordia, 1927. – 30 p.

199. **Georgescu, Ioan M.** Muzica vocală în liceu: Critică și soluții. – Craiova : Scrisul Românesc, 1928. – 29 p.
200. **Georgescu, Ioan M.** Reforma învățământului secundar: Muzica vocală în liceu: Critică și soluții. – Craiova : Ramuri, 1928. – 15 p.
201. **Georgescu, Ioan M.** Căntece și coruri în 2 voci, culese din popor pentru excursii și petreceri familiare. – Craiova : Scrisul Românesc, 1930. – XVI, 12 p.
202. **Georgescu, Ioan M.** Exerciții practice de armonie pentru deprinderea auzului și a vocii cu formarea secundului. – Craiova : Scrisul Românesc, 1930. – 48 p.
203. **Georgescu, Ioan M.** Studii asupra muzicii vocale din învățământul secundar. Fiziologia registrelor la vocile normale și anormale. Aforisme muzicale. – Târgu-Mureș : Kohn, 1930. – 100 p.
204. **Georgescu, Ioan M.** Aforisme muzicale. – Ed. a 3-a. – Craiova : Scrisul Românesc, [1939]. – 48 p.
205. **Georgescu, Ioan M.** Principii originale în muzica vocală de curs secundar pentru băieți și fete. – Craiova : Scrisul Românesc, 1939. – 111 p.
206. **Georgescu, Ioan M.** Rezumatul subiectelor a 30 opere vocale... – Alba-Iulia : Ti p. Alba, 1944. – 48 p.
207. **Georgescu, Ioan M.** Aforisme muzicale. Fiziologia registrelor la vocile normale și anormale. – Târgu-Mureș : Concordia, [s. a.]. – 66 p.
208. **Gheorghiu, Gr. I.** – vezi Musicescu, Gavriil.
209. **Gheorghiu, Mădăre.** Prohodul Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Christos. – Iași : Miron Costin, 1897. – 96 p.
210. **Givulescu, Cornel.** Trei liturghii pentru cor de bărbați. – Arad : Ti p. Diecezana, 1933. – 157 p.
211. **Givulescu, Cornel.** 30 colinde pentru cor de bărbați. – Timișoara : Moravetz, 1936.
212. **Hasnaș, Victoria.** Manual de muzică: pentru cl. I-a secundară. – București : Libr. Universala Alcalau, 1930 – 31. – 99 p. : il., n. muz.
213. **Hasnaș, Victoria.** Manual de muzică: pentru cl. a II-a secundară de ambele sexe. – București : Libr. Universala Alcalau, 1931. – 117 p. : il., n. muz.
214. **Hasnaș, Victoria.** Manual de muzică: pentru cl. a III-a secundară

- de ambele sexe. – Craiova : Libr. Universală Alcaiau, 1931. – 100 p. : n. muz.
- 215. Hasnaș, Victoria.** Carte de muzică: pentru cl. a IV-a secundară de ambele sexe. – București : Libr. Universală Alcaiau, 1930. – 92 p. : n. muz.
- 216. Hasnaș, Victoria.** Manual de muzică: pentru cl. a V-a secundară de ambele sexe. – București : Libr. Universală Alcaiau, 1930. – 90 p. : n. muz.
- 217. Hasnaș, Victoria.** Manual de muzică: pentru cl. a VI-a de ambele sexe. – București : Libr. Universală Alcaiau, 1930. – 72 p. : il., n. muz.
- 218. Hasnaș, Victoria.** Manual de muzică: pentru cl. a VII-a secundară de ambele sexe. – București : Libr. Universală Alcaiau, 1929. – 84 p. : n. muz.
- 219. Hasnaș, Victoria.** Teorii și solfegii: pentru cl. I-a a școalelor secundare de fete și licee. – Craiova : Scrisul Românesc, 1928. – 44 p. : n. muz.
- 220. Hasnaș, Victoria.** Teorii și solfegii: pentru cl. a II-a a școalelor secundare de fete și licee. – Craiova : Scrisul Românesc, 1926. – 29 p. : n. muz.
- 221. Hasnaș, Victoria.** Teorii și solfegii: pentru cl. a III-a a școalelor secundare de fete și licee. – Craiova : Scrisul Românesc, 1928. – 34 p. : n. muz.
- 222. Hasnaș, Victoria.** Teorii și solfegii: pentru cl. a IV-a a școalelor secundare de fete și licee. – Craiova : Scrisul Românesc, 1926. – 44 p. : n. muz.
- 223. Herescu, Maria.** Doina Cucului / poezie de V. Alecsandri. – București : Herescu, [s. a.]. – 3 p.
- 224. Hubsch, E.** Hymn national roumain / paroles de V. Alecsandri. – București : [STTZ, s. a.]. – 4 p.
- 225. Jora, Mihail.** Patru coruri mixte: Op. 13... – Cernăuți : Nord, 1938. – 11 p.
- 226. Imnuri și cântece religioase, morale, patriotice, eroice, naționale, istorice și populare / compuse de mai mulți aut.; adunate, unele corigiate și imprimate de Oprea Demetrescu.** – Râmnicul Vâlcea : [s. n.], 1874. – 80 p.
- 227. Ionescu, D.** Liturgia în două voci: cu zicerile preotului / cu o pref. de Gh. Ghibă. – Iași : Iliescu, 1896. – 32 p.

228. **Ionescu, Dimitrie.** Carte de muzică vocală, cu teorie aplicată la cântece: pentru trebuința școalelor normale și seminariilor. – [Iași : s. n.], 1913. – 56 p.
229. **Ionescu, Gavriil.** Cântece și strigături din jud. Cernăuți. – Cernăuți : [s. n.], 1933. – 60 p.
230. **Ionescu, G. ș.a.** Memoriu asupra cauzelor care împiedică propășirea muzicii corale în România. – București : Cucu, 1903. – 35 p.
231. **Ionescu, N.** Buchetul musical ce conține toate cântările indispensabile unui cântăreț în tot timpul anului... / cul. de N. Ionescu. – București : Ti p. Al. Georgescu, 1881. – 257 p.
232. **Ionescu, Nelu; Potolea I. M.** Manual de muzică: pentru cl. I-a a gimnaziului unic. – București : Socec, 1924. – 61 p. : n. muz.
233. **Ionescu, Nelu.** Însemnări muzicale. – [Craiova : Speranța], 1935. – 93 p.
234. **Ionescu, Nelu.** Șapte coruri mixte... – [Craiova] : Ramuri, [1937]. – 33 p.
235. **Ionescu, Nelu.** Patru cântece pentru voci de fete / versuri de Sabina Paulian. – Craiova : Ramuri, 1937. – 7 p.
236. **Ionescu, Nelu** – vezi Cuclin, D.
237. **Ivașcanu, Aurel** – vezi Marinescu, Al.
238. **Ivela, A. Levy.** Manual de muzică vocală cuprinzând solfegii și cântece pentru cl. I-a secundară de ambele sexe. – Ed. a 4-a. – București : Alcalay, 1919. – 88 p.
239. **Ivela, A. Levy.** Manual de muzică vocală cuprinzând solfegii și cântece pentru cl. a II-a secundară de ambele sexe. – Ed. a 5-a. – București : Viața Românească, 1921. – 64 p.
240. **Ivela, A. Levy.** Manual de muzică vocală cuprinzând solfegii și cântece pentru cl. I-a secundară de ambele sexe / refăcut... de Gr. Magiari. – Ed. a 2-a. – București : Alcalay, 1930 – 31. – 107 p.
241. **Ivela, A. Levy.** Manual de muzică vocală cuprinzând solfegii și cântece pentru cl. a II-a secundară de ambele sexe / refăcut... de Gr. Magiari. – Ed. a 4-a. – București : Alcalay, 1934. – 104 p.
242. **Ivela, A. Levy.** Manual de muzică vocală cuprinzând solfegii și cântece pentru cl. a III-a secundară de ambele sexe / refăcut... de Gr. Magiari. – București : Alcalay, 1934. – 100 p.
243. **Ivela, A. Levy.** "Orpheus": carte de muzică: pentru cl. a IV-a secundară de ambele sexe / complet adăugită și refăcută de Gr.

- Magiari. – Ed. a 2-a. – București : Universală, 1932. – 120 p. : portr., n. muz.
244. **Ivela, A. Levy.** “Orpheus”: carte de muzică: pentru cl. a V-a secundară de ambele sexe / complect adăugită și refăcută de Gr. Magiari. – Ed. a 2-a. – București : Universală, 1935. – 112 p. : tab., n. muz.
245. **Ivela, A. Levy.** “Orpheus”: carte de muzică: pentru cl. a VII-a secundară de ambele sexe / complect adăugită și refăcută de Gr. Magiari. – București: Universală, 1931. – 128 p. : portr., n. muz.
246. **Ivela, A. Levy.** “Orpheus”: Cartea iubitorilor de muzică. – Ed. a 3-a rev. și adăugită. – București : Alcalay, [1922]. – 180 p.
247. **Ivela, A. Levy.** Solfeții și cântece de muzică vocală: pentru cl. I-a secundară. – Ed. a 13-a. – București : Universală Alcalay, 1928-29. – 96 p. : n. muz.
248. **Ivela, A. Levy.** Solfeții și cântece: Curs complet de muzică vocală: pentru cl. a II-a secundară. – Ed. a 10-a. – București : Universală, 1927. – 64 p. : n. muz.
249. **Ivela, A. Levy.** Solfeții și cântece: Curs complet de muzică vocală: pentru cl. a III-a secundară. – Ed. a 4-a. – București : Viața Românească, 1920. – 64 p. : n. muz.
250. **Ivela, A. Levy.** Solfeții și cântece: Curs complet de muzică vocală: pentru cl. a IV-a. – Ed. a 5-a. – București : Viața Românească, 1921. – 64 p. : n. muz.
251. **Ivela, A. Levy.** Solfeții și cântece: Curs complet de muzică vocală. – Ed. a 6-a. – București : Viața Românească, 1922. – 64 p. : n. muz.
252. **Ivela, A. Levy.** Album muzical cuprinzând coruri școlare culese, aranjate și compuse pentru clasa de ansamblu a școalelor secundare de ambele sexe. – București : Steinberg, 1905. – 95 p.
253. **Ivela, A. Levy.** De-ale muzicii: Muzica în raport cu celelalte arte; Rezumat din istoria universală a muzicii; Muzica și poezia; Muzica religioasă, corală, instrumentală, populară, opera, câteva povestiri etc. – București : Alcalay, 1909. – 128 p. – (Bibl. pentru toți).
254. **Ivela, A. Levy.** Dicționar muzical ilustrat. – București : Alcalay, [1927]. – 224 p.
255. **Ivela, A. Levy.** Povestiri muzicale. – București : Alcalay, [s. a.], 127 p. – (Bibl. pentru toți).
256. **Kiriac, D. G.** Îngerul a strigat: Axionul învierii: Armonizat pentru

- cor² de 4 voci mixte... – București : Gobl, 1902. – 19 p.
257. **Kiriace, D. G.; Bănulescu, N.; Saxu, N.** Cântece și coruri școlare pentru uzul copiilor din școalele primare. – București : Gobl, 1909. – 242 p.
258. **Kiriace, D. G.** Cântece și hore adunate de Gh. Fira. – București : Socec, 1916. – 118 p.
259. **Kiriace, D. G.** Nouă cântece populare românești, armonizate pentru voci și pian / ed. post. îngrijită de C. Brăiloiu. – București: Ed. Soc. Compozitorilor Români, 1929. – 14 p.
260. **Kiriace, D. G.** Cântece și coruri școlare pentru toate treptele învățământului / ed. post. îngrijită de C. Brăiloiu. – București : Socec, 1930. – 179 p.
261. **Kiriace, D. G.** Colinde și cântece de Crăciun / ed. compl. și îngrijită de C. Brăiloiu. – București : Soc. Compozitorilor Români, 1935. – 16 p.
262. **Lugoian, Trifon.** Carte de rugăciuni și cântări bisericești pentru școlari. – Ed. a 3-a. – Arad : Diecezana, 1925. – 268 p.
263. **Lugoian, Trifon.** Ecteniile cu răspunsuri la liturghie aranjate pe o voce pentru școlari. – Arad : Diecezana, 1927. – 32 p.
264. **Lugoian, Trifon.** Cântări bisericești la sărbătorile Maicei Domnului; Troparele și Condacele sfinților celor mari și cele obișnuite la înmormântarea mirenilor. Vol. 2: Partea a 2-a. – Ed. a 3-a. – Arad : Ti p. Diecezana, 1928. – 222 p.
265. **Lugoian, Trifon.** Carte de rugăciuni și cântări bisericești. – Ed. a 4-a. – Arad : Diecezana, 1931. – 301 p.
266. **Lugoian, Trifon.** Douăzeci și patru colinde redactate pentru 2 – 3 voci / pref. de Andrei Magieru. – Arad : Diecezana, 1940. – 34 p.
267. **Lungu, N.** – vezi Magiari, Gr.
268. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: Solfeгии și cântece: pentru cl. I-a secundară a tuturor școalelor de băieți și de fete. – București : Universul, 1935. – 96 p. : il., n. muz.
269. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: Solfeгии și cântece: pentru cl. a II-a a tuturor școalelor de băieți și de fete. – Ed. a 2-a. – București : Universul, 1943. – 96 p. : il., n. muz.
270. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: Solfeгии și cântece: pentru cl a III-a secundară a tuturor școalelor de băieți și de fete. – București : Lupta, [1935]. – 104 p. : fig., n. muz.
271. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: Solfeгии și cântece: pentru cl. a IV-a secundară a tuturor școalelor de băieți și de

- fete. – Ed. a 3-a. – București : Lupta, 1935. – 104 p. : il., n. muz.
272. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: pentru cl. a V-a secundară a tuturor școalelor de băieți și de fete. – București : Lupta, 1935. – 112 p.
273. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: pentru cl. a VI-a secundară a tuturor școalelor de băieți și de fete. – București : Lupta, 1935. – 112 p. : il., n. muz.
274. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: pentru cl. a VII-a a tuturor școalelor de băieți și de fete. – București : Lupta, [1936]. – 104 p. : fig., n. muz.
275. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: Solfegii și cântece: pentru cl. I-a a liceelor comerciale de băieți și fete. – București : Lupta, 1938. – 80 p. : n. muz.
276. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: Solfegii și cântece: pentru cl. a II-a a liceelor comerciale de băieți și de fete. – București : Universul, 1937. – 80 p. : il.
277. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: Solfegii și cântece: pentru cl. a III-a a liceelor comerciale de băieți și de fete. – București : Lupta, 1938. – 78 p. : il., n. muz.
278. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: Solfegii și cântece: pentru cl. a IV-a a liceelor comerciale de băieți și de fete. – București : Lupta, 1938. – 80 p. : il., n. muz.
279. **Mărinescu, Al.; Ciocan, Ioan; Ivășcanu, Aurel.** Educație fizică. Joc și cântec: pentru școala primară. – Făgăraș : Lazăr, 1936. – 206 p.
280. **Mirea, Ilie I.** Colecție de cântece școlare și populare pe 1-4 voci. – București : Cugetarea, 1937. – 151 p.
281. **Mirea, Ilie I.** Carte cu colinde, cântece de stea, plugușoare, vicleime, sorcove. – București : Cugetarea, 1940. – 158 p.
282. **Moldoveanu, N.** – vezi Georgescu, C.
283. **Mugur, George I.** Muzica copiilor: carte didactică pentru cl. 2 – 3 primară. – București : Luis, 1888. – 71 p.
284. **Mugur, George I.** Piese corale pentru folosul claselor d' ansamblu din școlile secundare. – București : Luis, 1887. – 51 p.
285. **Mureșanu, Iacob (despre...).** Viața și operele compozitorului Iacob Mureșianu (1857 – 1919). – Cluj : Ti p. Națională, 1933. – 82 p.
286. **Musicescu, Gavriil.** Curs practic de muzică vocală / acomodat

- după progr. nouă de T. Teodorescu. – Iași : Librăria Nouă, 1912. – 3 vol. (Broș. 1-a: pentru cl. I-a a școalelor secundare de ambele sexe. – 43 p.; Broș. a 2-a: pentru cl. a II-a a școalelor secundare de ambele sexe. – 41 p.; Broș. a 3-a: pentru cl. a III-a a școalelor secundare de ambele sexe. – 57 p.).
- 287. Musicescu, Gavriil; Dima, G.; Gheorghiu, Gr. I.** Anastasimatiari cuprindend serviciile de sâmbătă seara și duminică dimineața puse pe cele 8 glasuri... de G. Musicescu, Gh. I. Dima, Gr. I. Gheorghiu: glasul 1 – 8. – Iași : [s. n.], 1884 – 89.
- 288. Musicescu, Gavriil; Dima, Gheorghe I.; Gheorghiu, Grigorie I.** Anastasimatiari cuprinzând svetelnele, voscesnele și dohologiile puse pe cele 8 glasuri... de G. Musicescu, Gh. I. Dima, Gr. I. Gheorghiu: pe 8 glasuri. – Iași : [s. n.], 1885. – 96 p.
- 289. Musicescu, Gavriil; Dima, Gheorghe I.; Gheorghiu, Grigorie.** Rânduiala liturghiei sântului Ioan Chrisostom prelucrată și scrisă pe notațiunea liniară de G. Musicescu, George I. Dima, Gr. I. Gheorghiu. – Iași : [s. n.], 1886. – 54 p.
- 290. Musicescu, Gavriil; Gheorghiu, Grigorie I.** 17 axioane întrebuițate în serviciul bisericii ortodoxe la diferite serbători și zile mari / prelucr. și... de G. Musicescu și Gr. I. Gheorghiu. – Iași : [s. n.], 1897. – 26 p.
- 291. Musicescu, Gavriil; Gheorghiu, Grigorie I.** Catavasiile serbătorilor de peste an: prelucrate și transpuse pe notațiunea liniară. – Iași : [s. n.], 1899. – 57 p.
- 292. Musicescu, Gavriil.** Întâmpinare la Raportul Comisiunei Sf. Sinod discutat în ședința de la 25 maiu 1899 relativ la înlocuirea semnelor psaltichiei prin notațiunea liniară. – Iași : Ti p. Dacia, 1900. – 68 p.
- 293. Musicescu, Gavriil.** Imnele sfintei liturghii: pentru cor mixt și piano. – Ed. a 3-a. – București : Soc. Compozitorilor Români, 1934. – 203 p.
- 294. Musicescu, Gavriil (despre...).** Gavriil Muzicescu (20 martie 1847 – 8 decembrie 1903): Comemorare. – Iași : Dacia, 1904. – 10 p. – Asociațiunea Generală a Artiștilor din Iași.
- 295. Musicescu, Gavriil (despre...).** Gheorghiu, Grigorie I. Corul lui Muzicescu: publicație postumă. – Iași : Viața Românească, 1926. – 23 p.

296. **Musicescu, Gavriil** (despre...) – vezi Poslușnicu, Mihail Gr.
297. **Muzicescu, Gavriil**. Trompetele răsună / versuri de Scipione Bădescu. – [s. l. : s. n., s. a.]. – 4 p.
298. **Negrea, Marțian**. Un compozitor român ardelean din sec. al 17-lea: Ioan Caioni (1629 – 1687). – Craiova : Scrisul Românesc, [1940]. – 72 p. – (Melos. Cul. de st. muz.; 2).
299. **Nițulescu, P.** Muzica românească de azi. – București : Marvan, 1939. – 1102 p. – Cartea Sindicatului Artiștilor Instrumentiști din România.
300. **Oancea, N.; Soricu, I. U.** Carte de cântece: pentru clasele I-a și a II-a primară. – București : Ed. Libr. Pavel Suru, 1936. – 61 p. : n. muz.
301. **Oancea, N.; Soricu, I. U.** Carte de cântece: pentru cl. III-a primară. – București : Libr. Pavel Suru, 1936. – 48 p. : fig. color, n. muz.
302. **Oancea, N.; Soricu, I. U.** Carte de cântece: pentru cl. IV-a primară. – București : Ed. Libr. Pavel Suru, 1936. – 61 p. : n. muz.
303. **Oancea, N.** Culegere de coruri. – București : Fundația "Principele Carol", 1935. – 104 p.
304. **Oancea, N.** Floricele: Cântece pentru copii. – București : Libr. Pavel Suru, [1936]. – 37 p. – (Soc. muz. a învățătorilor din București).
305. **Oancea, N.** La horă-n sat: Colecție de coruri mixte: Vol. 1 – 2. – București : Tipogr. Pavel Suru, 1936.
306. **Pann, Anton**. Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești sau Gramatica melodică... – București : Întru a sa Tipogr. de Muz. Bisericească, 1845. – 232 p.
307. **Pann, Anton**. Rânduiala Sfintei și Dumnezeiești Liturghii. În care unele compuse, alte prelucrate și date la lumină... de Anton Pann. – București : Întru a sa Tipogr. de Muz. Bisericească, 1847. 92 p. : n. muz.
308. **Petrescu, J. D.** Les idiomes et le canon de l' Office de Noël. – Paris : Geuthner, 1932. – 70 p.
309. **Popescu, C. M.** – vezi Ciaușanu, G. F.
310. **Popescu, Chiril** – vezi Chirița, Mihail.
311. **Popescu-Pasărea, I.** Cântările dela tedeum, sfeștanie, cununie, înmormântare și parastas: scrise pe muzică bisericească orientală... – București : Tipogr. Cărților Bisericești, 1910. – 48 p.

312. **Popescu-Pasărea, I.** Cântările Triodului. – București : Tipogr. Cărților Religioase, 1925. – 112 p.
313. **Popescu-Pasărea, I.** Catavasier ce cuprinde catavasiile de peste tot anul svetelnele și voscresnele învierii precum și doxologiile (mici și mari) pe 8 glasuri / tip. după muz. bisericească după diferiți aut. de I. Popescu-Pasărea. – București : Tipogr. Cărților Bisericești, 1927. – 98 p.
314. **Popescu-Pasărea, Ion; Comana, G.; Breazul, G.** Cântările Sfintei Liturghii: întocmite pentru școală și popor. – Craiova : Scrisul Românesc, [1937]. – 32 p.
315. **Popovici, Timotei.** Cântece naționale pentru 2 voci egale. – Ed. a 2-a. – Sibiu : Drotleff, 1920. – 64 p.
316. **Popovici, Timotei.** Carte de cântece: cântece în 1, 2 și 3 voci egale pentru azilele de copii, școalele primare și cursul inferior al școalelor secundare / întocm. de Timotei Popovici. – Sibiu : Ed. Autorului, 1924. – 167 p.
317. **Popovici, Timotei.** Florile dalbe: colecțiune de colinde și cântece de stea pentru cor mixt și de bărbați. – Craiova : Scrisul Românesc, [1929]. – 32 p.
318. **Popovici, Timotei.** Cântările Liturghiei: Sf. Ioan Gură de Aur. – Ed. a 5-a. – [s. l. : s. n.], 1933. – 32 p.
319. **Popovici, Timotei.** Cântările bisericești după melodiile celor opt glasuri / cules și întâi publ. în 1890 de D. Cunțanu. – Sibiu : Krafft, 1943. – 96 p.
320. **Popovici, Vasile.** Colinde armonizate pe trei voci egale. – București : Socec, 1935. – 31 p.
321. **Popovici, Vasile.** Cântecul popular la Copanca. – Chișinău : Tipogr. Moldovenească, 1939. – 14 p. – Extr. din: Bul. Inst. de Cercet. Sociale al României, Regionala Chișinău, 1938, Vol. 2.
322. **Popovici, Vasile.** Din folclorul muzical al românilor de peste Nistru. – București : Bucovina, 1942. – 14 p.
323. **Porumbescu, Ciprian.** Cât îi țara românească. – [s. l. : s. n., s. a.]. – 4 p.
324. **Porumbescu, Ciprian** (despre...). Branisce, Valeriu. Ciprian Porumbescu: Icoane din frământările unui suflet de artist. – Lugoj : Ed. Autorului, 1908. – 118 p.
325. **Porumbescu, Ciprian** (despre...). Morariu, Constantin. Ciprian Porumbescu. – Cernăuți : Glasul Bucovinei, 1926. – 16 p. – Extr.

326. **Porumbescu, Ciprian** (despre...). Morariu, Leca. La semicentenarul lui C. Porumbescu. – Suceava : Glasul Bucovinei, 1933. – 36 p.
327. **Porumbescu, Ciprian** (despre...). Pavelescu, Ștefan. Viața lui Ciprian Porumbescu. – Suceava : [s. a.], 1940.
328. **Porumbescu, Ciprian** (despre...) – vezi Poslușnicu, Mihail Gr.
329. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Crestomația muzicală: pentru elevii cl. I-a a școalelor secundare de ambele sexe. – Ed. a 5-a. – București : Cartea românească, 1925. – 78 p.
330. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Crestomația muzicală: pentru elevii cl. a II-a a școalelor secundare de ambele sexe: cu coruri laice pentru una și două voci egale. – Ed. a 4-a. – București : Cartea Românească, [1925]. – 84 p. : n. muz.
331. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Crestomația muzicală: pentru cl. a III-a a școalelor secundare de ambele sexe. – Ed. a 3-a. – București : Cartea Românească, 1923. – 96 p. : il., n. muz.
332. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Crestomația muzicală: pentru cl. a IV-a a școlilor secundare de ambele sexe: cu coruri laice și liturgice pentru una, două și trei voci egale. – București : Cartea Românească, 1923. – 90 p. : n. muz.
333. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Crestomație muzicală: pentru cl. a V-a a școlilor secundare de ambele sexe: cu solfegii și coruri pentru una, două, trei și patru voci egale. – București : Cartea Românească, 1921. – 77 p. : il., n. muz.
334. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Crestomație muzicală. pentru elevii cl. a VI-a a școlii secundare de ambele sexe: cu solfegii și coruri pentru una, două și trei voci egale. – București : Cartea Românească, 1921. – 93 p. : n. muz.
335. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Viața musicală: pentru cl. a IV-a a școalelor secundare de ambele sexe. București : Cartea Românească, 1929. – 90 p. : n. muz.
336. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Viața musicală: pentru cl. a VI-a a școalelor secundare de ambele sexe. – București : [s. n.], 1929. – 82 p. : il., n. muz.
337. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Viața musicală: pentru cl. a VII-a a școalelor secundare de ambele sexe. – București : Cartea Românească, 1929. – 102 p. : n. muz., portr.
338. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Istoria muzicii universale: Forme muzicale

- la popoarele occidentale și la români: pentru cl. a VI-a secundară de ambele sexe. – București : Cartea Românească, 1935. – 176 p. : il., n. muz.
339. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Istoria muzicii contemporane și moderne la români: Muzica bisericească, muzica cultă și poporană: pentru cl. a VII-a secundară de ambele sexe. – București : Cartea Românească, 1935. – 164 p. : il., n. muz.
340. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Tratat muzical teoretico-practic.: cl. I-a. – București : Cartea Românească, 1939. – 94 p.
341. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Tratat muzical teoretico-practic: Crestomație muzicală și o anexă de îndrumare la dicteul muzical oral și scris: pentru cl. a II-a secundară de ambele sexe. – București : Cartea Românească, [1935]. – 79 p. : fig., n. muz.
342. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Tratat muzical teoretico-practic: Crestomație muzicală și o anexă de îndrumare la dicteul muzical oral și scris: pentru cl. a III-a secundară de ambele sexe. – București : Cartea Românească, 1935. – 112 p. : fig., n. muz.
343. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Din trecutul muzical al românilor: Gavriil Muzicescu: Viața și opera sa muzicală / cu o pref. de C. N. Ifrim. – București : Cartea Românească, 1925. – 36 p.
344. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Ciprian Porumbescu: Viața și opera sa muzicală. – București : Cartea Românească, 1926. – 95 p.
345. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Istoria muzicii la români: De la renaștere până' n epoca de consolidare a culturii artistice / cu o pref. de N. Iorga; cu 193 chipuri în text. – București : Cartea Românească, 1928. – 632 p.
346. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Istoria muzicii la români: Recenziile presei române și scrisori. – București : Cartea Românească, 1928. – 7 p.
347. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Lăutarii basarabeni. În: Poslușnicu, M. Gr. Istoria muzicii la români: De la renaștere... – București : Cartea Românească, 1928. – p. 626 – 628.
348. **Poslușnicu, Mihail Gr.** – Mișcarea musicală în Basarabia: Înainte de unire cu patria-mamă. În: Istoria muzicii la români: De la renaștere... – București : Cartea Românească, 1928. – p. 502-509.
349. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Caligrafia muzicală. – București : Cartea Românească, 1937. – 38 p.

350. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Călăuza șefului de cor: pentru uzul absolvenților de școli normale, seminarii și organizatorilor de coruri: aprobat de Minister cu ord. 721 din 1921. – București : Cartea Românească, [s. a.]. – 39 p.
351. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Imnul Reginei Maria. – București : Cartea Românească, [s. a.]. – 6 p.
352. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Irozii sau vicleimul. Mister al nașterii Domnului: Înscenare într-un act, un prolog și tabloul sfânt: după manuscrisul chirilic din an. 1830. – Botoșani : Saidam, [s. a.]. – 52 p.
353. **Poslușnicu, Mihail Gr.** Mă cheamă: baladă sentimentală pentru voce de bariton sau mezzosoprano și piano. – [București : Cartea Românească, s. a.]. – 4 p.
354. **Potolea, I. M.** – vezi Ionescu, N.
355. **Rusu, Liviu.** 6 colinde pentru sopran, mezzo-sopran și alt / cu o grav. de Rudd Rubiczka. – Cernăuți : Nord, 1938. – 4 f.
356. **Rusu, Liviu.** Muzica în Bucovina. – București : Marvan, 1940. – portr.
357. **Saxu, N.** – vezi Breazul, George.
358. **Saxu, N.** – vezi Kiriac, D. G.
359. **Severeanu, Maria; Severeanu, N.** Lectura muzicală: Solfeгии: pentru cl. I-a secundară. – Ed. a 6-a. – Buzău : Ioan Călinescu, 1921. – 48 p. : n. muz.
360. **Severeanu, Maria; Severeanu, N.** Lectura muzicală: Solfeгии: pentru cl. a II-a secundară. – Ed. a 5-a. – București : Cartea Românească, 1920. – 42 p. : n. muz.
361. **Severeanu, Maria; Severeanu, N.** Lectura muzicală: Solfeгии: pentru cl. a III-a secundară. – Ed. a 9-a. – Buzău : Tipogr. Ioan Călinescu, [1935]. – 64 p. : n. muz.
362. **Severeanu, Maria; Severeanu, N.** Lectura muzicală: Solfeгии: pentru cl. a IV-a secundară. – Ed. a 5-a. – Buzău : Tipogr. Ioan Călinescu, 1921. – 64 p. : n. muz.
363. **Severeanu, N.** – vezi Severeanu, Maria.
364. **Severeanu, N.** – vezi Tănăsescu, Mihail.
365. **Severeanu, Neculai.** Curs elementar de muzică orientală bisericească.: pentru uzul seminariilor și școalelor de cântăreți... – Buzău : Georgescu, 1900. – 32 p.
366. **Severeanu, Neculai.** Irmologhionu-catavasier, cuprinzând

- catavasiile tuturor praznicilor de peste an cu axioanele lor. – Buzău : Georgescu, 1900. – 96 p.
367. **Severeanu, Neculai.** Colecțiuni de cântece naționale bătrânești și călugărești, aranjate pe muzică orientală. – Buzău : Ed. Autorului, 1904. – 47 p.
368. **Severeanu, Neculai.** Anastasimatarul ritmic cuprinzând cântările celor 8 glasuri cu podobiile lor, precum și slavele celor 11 evanghelii ale învierii. – Ed. a 2-a. – Buzău : Opreanu, 1938. – 273 p.
369. **Severeanu, Nicolae.** Liturghierul ritmic cuprinzând cântările Sf. Liturghii ale Sfinților Ioan Gură de Aur, Vasile și Grigorie: pentru uzul seminariilor și școalelor de cântăreți. – Ed. 1-a. – Buzău : Bălănescu, 1928.
370. **Soloveanu, V; Comișel, G.** Cântarea copiilor: repertor pe o voce, două și trei voci: pentru uzul școalelor primare și secundare. – București : Văcărești, [s. a.]. – 80 p.
371. **Soloveanu, Vasile.** Carte de muzică cuprinzând solfegii progresive însoțite de partea teoretică și de cânturi pe o voce și pe două voci: pentru cl a II-a secundară. – București : Carol Gobl, 1912. – 46 p. : n. muz.
372. **Soloveanu, Vasile** – vezi Tănăsescu, Mihail.
373. **Soricu, I. U.** Doine din zile de luptă. – Iași : Suru, 1917. – 68 p.
374. **Soricu, I. U.** Doinele mele: Din zilele de luptă. – Ed. a 2-a. – Orăștie : Libertatea, 1919. – 166 p.
375. **Soricu, I. U.** Îngerul a strigat: poesii și cântece naționale. – București : Universul, 1939. – 150 p.
376. **Soricu, I. U.** – vezi Oancea, N.
377. **Straja Țării:** Taberele de șefi de grupă: repertoriu muzical. – [s. l. : s. n.], 1940. – 29 p.
378. **Tănăsescu, Mihail; Soloveanu, Vasile.** Carte de muzică: Solfegii: pentru cl. I-a de băieți și fete. – București : Cartea Românească, [1920]. – 64 p. : n. muz.
379. **Tănăsescu, Mihail; Soloveanu, Vasile.** Carte de muzică: Solfegii: pentru cl. a II-a secundară de băieți și fete. – București : Cartea Românească, [1920]. – 63 p. : n. muz.
380. **Tănăsescu, Mihail; Soloveanu, Vasile.** Carte de muzică: Solfegii: pentru cl. a III-a secundară de băieți și fete. – București : Cartea Românească, 1923. – 120 p. : n. muz.
381. **Tănăsescu, Mihail; Soloveanu, Vasile.** Carte de muzică:

- Solfegii: pentru cl. a IV-a secundară de băieți și fete. – București : Cartea Românească, 1920. – 86 p. : n. muz.
382. **Tănăsescu, Mihail; Soloveanu, Vasile.** Carte de muzică: Solfegii: pentru cl. a V-a secundară de băieți și fete. – București : Cartea Românească, 1922. – 58 p. : n. muz.
383. **Teodorescu, Livia.** Curs de muzică: Cuprinzând grafica sunetelor muzicale, cântece și solfegii: pentru cl. I-a secundară. – Râmnicul-Sărat : Munca, 1936. – 95 p. : n. muz.
384. **Teodorescu, Livia.** Curs de muzică: pentru cl. a IV-a secundară. – Craiova ; București: Scrisul Românesc ; [S. A.], 1929. – 44 p. : n. muz.
385. **Teodorescu, Livia.** Curs de muzică: pentru cl. a V-a secundară. – Craiova ; București : Scrisul Românesc ; [S. A.], 1929. – 68 p. : n. muz.
386. **Teodorescu, Livia.** Curs de muzică: pentru cl. a VI-a secundară. – Râmnicul-Sărat : Naționala, 1930. – 88 p. : n. muz.
387. **Teodorescu, Livia.** Curs de muzică: pentru cl. a VII-a secundară. – Râmnicul Sărat : Naționala, 1930. – 112 p. : n. muz.
388. **Teodorescu, T.** Imnuri liturgice compuse pentru cor de 4 voci mixte: Partitură. – Iași : [s. n., 1919].
389. **Teodossiu, Grig.** Ciripit de păsărele: Cântece și jocuri de copii pentru familii, grădinile de copii și școalele primare: Vol. 2. – București : Ed. Casei Școalelor, 1925. – 174 p.
390. **Teodossiu, Grigore.** Ciripit de păsărele: cântece și jocuri de copii pentru familii, grădinile de copii și școalele primare. – Ed. nouă, îmbunătățită / cu 12 il. de A. Murnu și 87 piese muz. – București : Cartea Românească, 1933-36. – 2 vol.
391. **300 cântări creștinești, fără note muzicale.** – București : Văcărescu, 1945. – 304 p.
392. **Ursu, Nic.** Contribuții muzicale la monografia com. Sârbova, jud. Timiș-Torontal. – Timișoara : Naționala, 1939. – 77 p. – Extr. din monogr. com. Sârbova.
393. **Ursu, Nic.** Contribuții muzicale la monografia com. Măguri, jud. Cluj. – Timișoara : Astra, 1940. – 71 p.
394. **Ursu, Nic.** O nuntă în Valea Almăjului (jud. Caraș): descriere cu 20 de cântece și jocuri populare. – Timișoara : Naționala, 1940. – 30 p.
395. **Vasilii, Alexandru.** Cântece, urături și bocete de-ale poporului,

- însoțite de 43 arii / notate de Sofia Teodoreanu. – București : [s.n.], 1909. – 207 p. – (Acad. Română. Din Viața Poporului Român. Culeg. de st.; 4).
396. **Vasiliu, N. Gh.** Carte de muzică: pentru cl. I-a secundară de băieți și fete. – Cernăuți : Tipogr. Mitropolitul Silvestru, 1935. – 55 p. : n. muz.
397. **Vasiliu, N. Gh.** Carte de muzică: pentru cl. a II-a secundară de băieți și fete. – Cernăuți : Tipogr. Mitropolitul Silvestru, 1935. – 63 p. : n. muz.
398. **Vasiliu, N. Gh.** Carte de muzică: pentru cl. a III-a secundară de băieți și fete. – Cernăuți : Tipogr. Mitropolitul Silvestru, 1935. – 64 p. : n. muz.
399. **Vasiliu, N. Gh.** Carte de muzică: pentru cl. a IV-a secundară de băieți și fete. – Cernăuți : Tipogr. Mitropolitul Silvestru, 1936. – 72 p. : n. muz.
400. **Vasiliu, N. Gh.** Ansamblul coral: coruri pe 2, 3 și 4 voci pentru școalele secundare de băieți și fete. – Cernăuți : [s. n.], 1938. – 52 p.
401. **Velceanu, Iosif.** Corurile și fanfarele din Banat. – Craiova : Scrisul Românesc, 1929. – 112 p.
402. **Velceanu, Iosif.** Autobiografie. – Timișoara : Tipogr. Românească, [1937]. – 224 p. : il.
403. **Vidu, Ion.** Liturgia Sf. Ioan Hrisostom. – Râmnicul Vâlcea : [s. n.], 1930. – 22 p.
404. **Vidu, Ion.** 12 coruri: din repertoriul Societății Compozitorilor Români. – Craiova : Scrisul Românesc, 1933. – 48 p.
405. **Vidu, Ion.** Cântece și coruri școlare pentru toate treptele învățământului / ed. post. Îngrijită de Dimitrie D. Stan. – Lugoj : Auspitz, 1934. – 65 p.
406. **Vorobchievici, Isidor.** Manual de armonia muzicală. – Cernăuți : Echardt, 1869. – IX, 207 p.
407. **Vorobchieviciu, Isidor.** Colecțiune de cântece pentru școalele populare / de Isidor Vorobchieviciu. – Viena : În Ed. I. R. a cărților școlare, 1914. – 16 p.
408. **Vulpescu, Mih.** Cântecele populare românești / pref. de N. Iorga. – București : Tipogr. Oltenia, 1930. – 292 p. : il., n. muz.
409. **Vulpescu, Mih.** Irozii-păpușile. Teatrul țărănesc al vicleimului. Scaloianul și paparudele. – București : Universul, [1941]. – 125

p. – muz. şi fotogr. în text.

- 410. **Vulpian, D.** [Musica populară]: vol. 2. – Bucureşti : Socec, [1897 – 1908]. – 86 p.
- 411. Zece cântece naţionale româneşti. – Ed. a 7-a. – Medias : Reissengerger, 1919. – 9 p.
- 412. **Zirra, Al. I.** 43 de coruri pentru uzul şcoalelor secundare, normale, profesionale, seminarii, etc. – Craiova : Scrisul Românesc, 1928. – 63 p.
- 413. **Zirra, Alexandru I.** Tratat de armonie: 710 exemplare: 150 teme. – Craiova : Scrisul Românesc, 1928. – 205 p.

Referințe bibliografice

1. **Absolventele Școalei eparhiale de fete din Chișinău** // Cuvânt moldovenesc. – 1930. – 14 noiembr. – p. 3.
2. **Alexandru Cristea** // Caiete de cultură: Ed. spec. a săpt. "Viața satului". – 1995. – nr. 47. – 9 dec. – 4 p.
3. **Alexandru Cristea** – 105 ani de la naștere // Lit. și arta. – 1995. – 16 mart. – p. 6.
4. **Alexeev, M.** Ziua sădirii pomilor // Viața Basarabiei. – 29 ian. 1933. – p. 1.
5. **Alistar, Elena.** Un scurt istoric al Școalei eparhiale de fete din Chișinău // Ghiocci: Rev. Soc. culturale "Iulia Hajdeu" de pe lângă Lic. eparhial de fete din Chișinău. – 1934. – an.1. – nr. 3. – mai. – p. 1 - 3.
6. **Alistar, Elena.** Amintiri de la "Congresul ostășesc" care a votat autonomia Basarabiei // Gazeta Basarabiei. – 1937. – 21 oct. – p. 2.
7. **Alistar, Elena.** Un apel către fostele profesoare și eleve ale Liceului eparhial de fete // Raza. – 1942. – 14 - 21 iun. – p. 3.
8. **Alistar, Elena.** Amintiri din anii 1917 – 1918 // Patrimoniu. – 1991. – nr. 3. – p. 97 – 117.
9. **Alistar, Elena.** Bucuria revenirii Basarabiei la Patria mamă // Magazin istoric. – 1993. – mart. – p. 9.
10. **Almanahul Străjerilor.** – 1939. – p. 241.
11. **Anuarul Arhiepiscopiei Chișinăului.** – Chișinău, [1932]. – p. 39.
12. **Anuarul Chișinăului pe anul 1940.** – Chișinău : Ed. Arpid, [s. a.]. – p. 114.

13. **Anuarul liceului de băieți “A. Donici” din Chișinău pe anul șc. 1934 – 35.** – Chișinău.
14. **Anuarul liceului de fete “Principesa Ileana” din Tighina: anul șc. 1923 – 24 / întocm. de secretara lic. Claudia Tempca.** – Tighina : Tipogr. Postan, 1925.
15. **Anuarul liceului de fete “Principesa Ileana” din Tighina: anul șc. 1925 – 26 / întocm. de dir. lic. M. Usinevici.** – Tighina : Tipogr. Postan, [s. a.].
16. **Anuarul liceului de fete “Principesa Ileana” din Tighina: anii șc. 1931 – 32, 1932 – 33, 1933 – 34 / publ. de Maria Dumitrescu, dir. lic.** – Tighina : Tipogr. E. Postan, 1935.
17. **Anuarul liceului nr. 2 de băieți din Chișinău: schiță istorică (1871 – 1921).** – Chișinău : Tipogr. G. Volin “Passage”, 1922.
18. **Anuarul Seminarului teologic superior “Mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni” din Chișinău: Note din istoricul seminarului / publ. de Constantin Popovici.** – Chișinău : Tipogr. Eparhială Cartea Românească, 1926. – p. 41, 44 ș. a.
19. **Aprecierile personalităților noastre de seamă în legătură cu străjerismul // Almanahul străjerilor: Bul. O.E.T.R. – 1937. – nr. 1. – ian. – p. 96 – 106. – Din cuprins: Î. P.S.S. Miron, Patriarhul României. Biserica și străjeria; N. Iorga. Opera regelui; D. Gusti. Simțul datoriei în străjerie; I. P. Angelescu. Educația morală și religioasă; C. Rădulescu. Inițiere în străjerie, ș. a.**
20. **Arhiva bisericii “Bradu Boteanu” din București, dos. corespondenței parohiale pe anii 1939 – 41, p. 46, 66.**
21. **Arhiva Națională a Republicii Moldova*, fond 218 (Școala spirituală din Chișinău: 1817 – 1918), inv. 1, dos. 214.**
22. Ibidem, f. 16, 18, 29.
23. Ibidem, f. 55.
24. Ibidem, dos. 846, f. 23.
25. Ibidem, f. 59.
26. Ibidem, f. 134.
27. Ibidem, dos. 857, f. 16.
28. Ibidem, f. 52, 55.
29. Ibidem, f. 73.
30. Ibidem, f. 83, 92.
31. Ibidem, f. 87.
32. Ibidem, dos. 862, f. 109.

33. Ibidem, f. 142.
34. Ibidem, dos. 863.
35. Ibidem, dos. 1144, f. 1, 4.
36. Ibidem, dos. 1153, f. 3, 5.
37. Ibidem, dos. 1155, f. 8, 9, 12, 13, 17.
38. A. N. R. M., fond 1135 (Episcopia Chișinăului: 1918 – 45), inv. 1, dos. 25.
39. Ibidem, f. 196.
40. N. R. M., fond 1772 (Inspectoratul Școlar Reg. XV Chișinău și instituțiile de învățământ subordonate: 1918 – 40, 1941 – 44), inv. 1, dos. 32.
41. Ibidem, inv. 3, dos. 6.
42. Ibidem, dos. 8 – 14.
43. Ibidem, dos. 23, f. 58.
44. Ibidem, inv. 4, dos. 2, f. 1.
45. Ibidem, inv. 8 (Liceul de băieți nr. 2 “M. Eminescu”: 1917 – 40), dos. 1130 (stat personal al prof. Arghir Gavrilă).
46. Ibidem, dos. 1134 (dos. personal al prof. de muz. Mihail Berezovschi).
47. A. N. R. M., fond 1862 (Directoratul Instrucțiunii și Cultelor din Basarabia și instituțiile de învățământ subordonate: 1918 – 40, 1941 – 44), inv. 5 (Șc. normală de băieți din Chișinău “Mihai Viteazul”: 1919 – 44), dos. 24
48. A. N. R. M., fond 1862, inv. 9 (Seminarul teologic din Chișinău), dos. 142.
49. Ibidem, dos. 221, f. 173.
50. Ibidem, f. 230.
51. Ibidem, dos. 227.
52. Ibidem, dos. 589.
53. A. N. R. M., fond 1862, inv. 11 (Seminarul teologic din Chișinău: 1918 – 44), dos. 295 (dos. personal al prof. de muz. Ion Capriță).
54. Ibidem, dos. 321 (dos. personal al prof. de muzică Alexandru Iacovlev).
55. A. N. R. M., fond 1862, inv. 13 (Școala eparhială normală nr. 2 “Regina Mama Elena”: 1919 – 43), dos. 79 (procese verbale ale ședințelor Consiliului pedagogic pentru perioada 25 oct. 1935 – 12 sept. 1939).
56. Ibidem (procesul verbal din 18 dec. 1936), f. 24, 25.

57. Ibidem (procesul verbal nr. 34 din 2 noiembr. 1937. Darea de seamă asupra sfințirii Troiței și clopotului, dăruite com. Coșeni, jud. Trei Scaune).
58. Ibidem (procesul verbal nr. 48 din 25 apr. 1939), f. 68.
59. Ibidem (procesul verbal nr. 56 din 12 sept. 1939).
60. Ibidem, **dos. 113**, f. 170.
61. Ibidem, f. 215.
62. Ibidem, **dos. 114**, f. 93.
63. Ibidem, **dos. 126**, f. 9.
64. Ibidem, f. 641.
65. Ibidem, f. 661a.
66. Ibidem, f. 765.
67. Ibidem, f. 1145.
68. Ibidem, f. 1217.
69. Ibidem, f. 1383.
70. Ibidem, f. 1397.
71. Ibidem, f. 1402.
72. Ibidem, **dos. 683** (dos. personal al dir. șc. Elena Alistar).
73. Ibidem, **dos. 706** (dos. personal al prof. Elisabeta Isanos-Balan).
74. Ibidem, **dos. 715** (dos. personal al prof. de muz. Vladimir Cristea).
75. Ibidem, f. 8.
76. Ibidem, f. 9.
77. Ibidem, f. 31.
78. Ibidem, f. 38.
79. **A. N. R. M., fond 1862, inv. 23** (Lic. real "A. Russo" din Chișinău: 1917 – 40), **dos. 96** (An. lic. "A. Russo" pe anii 1927 - 28).
80. Ibidem, f. 4 (programul concertului susținut de Liceul real "A. Russo" sub conducerea lui Zaharia Poroseci în data de 24 mart. și 5 mai 1928 în Sala Eparhială din Chișinău).
81. Ibidem, **dos. 960** (dos. personal al prof. de muz. Zaharia Poroseci).
82. **A. N. R. M., fond 1862, inv. 26** (Lic. de băieți "B. P. Hasdeu" din Chișinău: 1918 – 44), **dos. 30**.
83. **A. N. R. M., fond 1862, inv. 30** (Lic. eparhial de fete "Regina Mama Elena" din Chișinău: 1918 – 44), **dos. 69**, f. 97.
84. Ibidem, **dos. 98**, f. 208, 209.
85. Ibidem, f. 267.
86. Ibidem, f. 271.
87. Ibidem, f. 303.

88. Ibidem, f. 317.
89. Ibidem, f. 417.
90. Ibidem, dos. 99.
91. Ibidem, dos. 123, f. 21.
92. Ibidem, f. 61.
93. Ibidem, f. 62.
94. Ibidem, f. 165.
95. Ibidem, f. 167.
96. Ibidem, f. 312.
97. Ibidem, f. 325.
98. Ibidem, f. 354, 355.
99. Ibidem, f. 399.
100. Ibidem, dos. 126.
101. Ibidem, dos. 164, f. 53.
102. Ibidem, dos. 184, f. 44.
103. Ibidem, dos. 199.
104. Ibidem, f. 366, 367.
105. Ibidem, f. 506, 507.
106. Ibidem, dos. 211.
107. Ibidem, f. 55.
108. Ibidem, f. 249.
109. Ibidem, dos. 219.
110. Ibidem, f. 303.
111. Ibidem, f. 304.
112. Ibidem, f. 728 – 794.
113. Ibidem, dos. 235.
114. Ibidem, f. 2.
115. Ibidem, f. 6.
116. Ibidem, f. 92.
117. Ibidem, f. 116.
118. Ibidem, f. 135.
119. Ibidem, dos. 254, f. 18, 43.
120. Ibidem, f. 21.
121. Ibidem, f. 26.
122. Ibidem, f. 29.
123. Ibidem, f. 45 – 47, 172 – 188.
124. Ibidem, f. 584 – 590.
125. Ibidem, dos. 255, f. 4.

126. Ibidem, f. 15.
127. Ibidem, f. 25.
128. Ibidem, dos. 271.
129. Ibidem, dos. 273, f. 161 ș. a.
130. Ibidem, dos. 625 (dos. personal al dir. lic. E. Alistar).
131. Ibidem, dos. 631 (dos. personal al prof. de muz. Mihail Berezovschi).
132. Ibidem, dos. 635 (dos. personal al prof. de muz. Mihail Bârcă).
133. Ibidem, dos. 676 (dos. personal al prof. de muz. Alexandru Cristea).
134. A. N. R. M., fond 2108 (Directoratul Învățământului Public din Basarabia și instituțiile de învățământ subordonate: 1892 – 1922), inv. 2, dos. 11 (Darea de seamă a școlilor din reg. Chișinău. Lista profesorilor și elevilor din reg. Chișinău), f. 2.
135. A. N. R. M., fond 2114 (fond personal Alexandru Plămădeală: 1896-1968), inv. 1, dos. 90 (scrisorile lui Victor Mateevici către Olga Plămădeală: 6 apr. 1958 – 9 iul. 1963).
136. Arhivele Naționale ale României*, Filiala Iași, fondul Academiei de Muzică și Artă Dramatică "George Enescu", anul 1935, dos. 13, f. 370.
137. Ibidem, anul 1939, dos. 13, f. 296.
138. Ibidem, anul 1941, dos. 15, f. 317 – 334.
139. Ibidem, anul 1944, dos. 11, f. 50 – 51.
140. A. N. R., Filiala Iași, fondul personal Paul și Zamfira Mihail, dos. 900.
141. Ibidem, dos. 1456.
142. A. N. R., Filiala Iași, fond personal Mihail Poslușnicu, inv. 1971, dos. 163 (Scrisoarea prof. Grigore Gâdei din 5 sept. 1930 către Mihail Poslușnicu).
143. Baci, Constantin I. – Limba noastră: Cor la unison; Cor pentru două voci egale femeiești sau pentru tenor și bas / versuri de Al. Mateevici; muz. de C. I. Baci. În: Baci, Constantin I. Coruri didactice, epice, lirice, spirituale: caietul al 3-lea. – Iași : Tipogr. Brawo, 1939. – p. 13 – 16.
144. Badiu, Vasile. Autorul melodiei "Limba noastră" // Lit. și arta. – 1986. – 3 apr.
145. Badiu, Vasile. Pasărea phoenix // Glasul Națiunii. – 1992. – nr. 47(119). – dec. – p. 11.

146. **Baltaga, Anatolie.** Părintele Alexandru Cristea // Basarabia. – [1943]. – 29 noiembr. – p. 3.
147. **Bejenaru, Mihail.** Școala și străjeria. – Chișinău : Imprimeria Chișinău, 1938. – 12 p. – Extr. din: Rev. "Misionarul", 1938, nr. 12.
148. **Belodanov, I.,** protodiacon. O excursie frumoasă // Raza. – 1934. – 8 iul. – p. 2.
149. **Berzedeanu, Victor.** Zilele "Alexandru Cristea la Chișinău" // Țara. – 1995. – 15 dec.
150. **Bobernaga, Sofia; Plămădeală, Olga.** Alexandru Plămădeală. – Chișinău : Literatura Artistică, 1981. – p. 22 – 23, 32, 45, 74.
151. **Boldur, Alexandru.** – Basarabia românească; Contribuții la studiul istoriei românilor, istoria Basarabiei, sub dominația rusească (1812 – 1918): Politica. Ideologia. Administrația. În: Boldur, Alexandru. Istoria Basarabiei. – București : Ed. Victor Frunză, 1992.
152. **Boțan, Leonida.** O excursie la Odesa // Raza. – 1942. – 5 – 12 iul. – p. 3.
153. **Breazul, George.** Concursurile de coruri și fanfare // Tinerimea Română: Jubileul de 60 de ani: 1878 – 1938. – 1938. – nr. 9 – 10. – mai – iun. – p. 401 – 409.
154. Ibidem, p. 403, 404.
155. Ibidem, p. 404, 406.
156. Ibidem, p. 408.
157. Ibidem, p. 407 – 409; 408 – 409.
158. **Breazul George.** – Muzica românească de azi. În: Nițulescu, N. Muzica românească de azi: Cartea sindicatului artiștilor instrumentiști din România / alcăt. P. Nițulescu. – București : Inst. de arte grafice Marvan S.A.R., 1939. – p. 21 – 596.
159. Ibidem, p. 121.
160. Ibidem, p. 369 – 410.
161. Ibidem, p. 533 – 535.
162. Ibidem, p. 557 – 559.
163. Ibidem, p. 559 – 561.
164. Ibidem, p. 574 – 575.
165. Ibidem, p. 595.
166. **Breazul, George.** Corurile școlare și concursurile "Tinerimii" Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1939 – 40. – nr. 2. – p. 65 –

- 71; 67; 69; 70; 71.
167. **Breazul, George.** Patrium Carmen: Contribuții la studiul muzicii românești. – Craiova : Scrisul Românesc, 1941. – XX, 747 p. – (Melos; 1).
168. **Breazul, George.** Scrisori și documente: Vol. 1 / ed. îngrijită și adnot. de Titus Moisesescu. – București : Ed. Muzicală, 1984. – p. 577.
169. Ibidem, p. 607.
170. **Breazul, George; Saxu, N.** Carte de cântece pentru copii / ed. îngrijită de Titus Moisesescu. – București : Ed. Muzicală, 1985.
171. Ibidem, p. 32.
172. **Brevet** la medalia pentru “Bărbăție și Credință” cu spade cl. II-a, eliberat caporalului T. R. Cristea Vladimir la 1 sept. 1942, nr. 40783 (Înaltul Decret nr. 2565 din 1 sept. 1942) – doc. orig.
173. **Brevet** la medalia “Virtutea militară de războiu” cl. II-a, eliberat sergentului T.R. Cristea Vladimir la 23 febr. 1944, nr. 21579 (Înaltul Decret nr. 405 din 23 febr. 1944) – doc. orig.
174. **Bul. Municipal.** – 1943. – 1 – 15 mart. – p. 20.
175. Ibidem, p. 24.
176. **Bul. Oficial al Provinciei Basarabia.** – 1942. – Partea I. – nr. 2. – 1 febr. – p. 25 – 27.
177. **Buzilă, Serafim.** – Alexandru Cristea. În: Buzilă, Serafim. Graiul neamului: Pagini din muzica corală națională. – Chișinău : Hyperion, 1991. – p. 303 – 307.
178. **Buzilă, Serafim.** – Cristea Alexandru. În: Buzilă, Serafim. Interpreți din Moldova: Lexicon enciclopedic (1460 – 1960). – Chișinău : Ed. ARC, 1996. – p. 142 – 143 (A. Cristea); 412 – 413 (P. Șerban).
179. **Buzilă, Varlaam,** preot. Ceva despre Școala eparhială de fete din Chișinău // Raza. – 1932. – 4 – 11 sept. – p. 1.
180. **Cândea, A.** Alexandru Plămădeală: Schiță biografică. – Chișinău : Cartea Moldovenească, 1959. – p. 26.
181. **Cântece** românești pentru școala primară. – București : Bucovina, 1943. – p. 101.
182. **Cântece** străjerești pentru ceremonial și 8 iunie. – Cluj : [s. n.], 1939. – p. 29.
183. **Caprița, Ion.** Coruri după diferiți autori pentru una, două și trei voci. – Ed. 1-a. – Chișinău: Grabovschi, [s. a.]. – 32 p.

184. **Castaldi, Alfonso.** Imnul Tinerimii Române: Pentru 4 voci mixte / versuri de M. Rădulescu. – Craiova : Scrisul Românesc, [s. a.]. – 4 p.
185. **Catalogul Bibliotecii Societății Istorico-Arheologice Bisericești.** – Chișinău, 1925.
186. **Cazul de la Școala eparhială // Raza.** – 1934. – 2 dec. – p. 2.
187. **Ceas de închinare // Basarabia.** – 1942. – 2 dec. – p. 1.
188. **Ce interesează pe profesorii de muzică din noul Regulament al învățământului secundar // Armonia.** – 1929. – nr. 5 – 6. – p. 17.
189. **Certificat de absolvire a Conservatorului de Muzică și Artă Dramatică din București, eliberat lui Cristea Vladimir la 7 febr. 1940, nr. 148 – doc. original.**
190. **Certificat de absolvire a Școlii comerciale superioare de băieți din Chișinău, eliberat absolventului Cristea Vladimir la 27 sept. 1932, nr. 173/78 – doc. original.**
191. **Certificat de urmare a clasei de canto și solfegiu a Conservatorului de Muzică din Strasburg, eliberat lui Cristea Vladimir în data de 8 dec. 1934, nr. 4082 – doc. original.**
192. **Chirilov-Eftimiu, Zenaida.** Cuvântare rostită cu ocazia comemorării directoarei Elena Alistar la mormântul acesteia în ziua de 21 mai 1987. – 4 p. m-s.
193. **Ciaicovschi-Mereșanu, Gleb.** – Alexandru Cristea. În: Calendar: 1990 / alcăt. și red. Aurelia Danu. – Chișinău : Cartea Moldovenească, 1989. – p. 121.
194. **Ciclu de conferințe pe anul 1938 cu prilejul aniversării a 60 ani dela înființare // Tinerimea Română.** – 1938. – nr. 6. – febr. – p. 246.
195. **Cimbrușor, Lenuța.** 21 Mai // Ghiocelul. – 1938. – nr. XI.
196. **Ciobanu, Ștefan.** Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă. – Chișinău : Ed. Encicl. Gheorghe Asachi, 1992.
197. **Ibidem, p. 142.**
198. **Ciornea, Elena.** – Școala noastră... (Școala eparhială din Chișinău). În: Elena Ciornea: In memoriam. – București, 1985. – p. 29, multigraf.
199. **Ibidem, p. 30 – 31.**
200. **Circulara Societății “Tinerimea Română” către directori de școli în vederea concursurilor din aprilie 1934 // Rev. Soc. Tinerimea**

- Română”. – 1934. – nr. 7. – p. 249 – 253.
201. **Circulara** Societății “Tinerimea Română” în vederea concursurilor școlare din aprilie 1934 // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1934. – nr. 6. – p. 215 – 217.
 202. **Circulara** “Tinerimii Române” către directorii instituțiilor de învățământ despre anunțarea concursurilor pe anul 1926 // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1925-26. – nr. 6. – p. 159 – 160.
 203. **Cobasnian, Claudia.** Alexandru Cristea // Lit. și arta. – 1989. – 2 mart.
 204. **Cobasnian, Claudia.** Să ne amintim de Alexandru Cristea // Lit. și arta. – 1992. – 12 noiembr. – p. 6.
 205. **Codarcea, Liviu.** “Tinerimea Română” la București în anul 1928 // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1928. – nr. 9 – 10. – p. 12 – 24.
 206. **Codargea, Liviu.** Excursiunea “Tinerimii Române” în Basarabia: 22 Maiu – 28 Maiu 1926 // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1926 – 27. – nr. 1. – p. 15 – 24.
 207. **Colesnic, Iurie.** Doina dorurilor noastre. – Chișinău : Literatura Artistică, 1990. – p. 133.
 208. *Ibidem*, p. 162.
 209. *Ibidem*, p. 166.
 210. *Ibidem*, p. 172.
 211. **Colesnic, Iurie.** Basarabia necunoscută. – Chișinău : Universitas, 1993. – p. 285.
 212. **Comemorarea** celor trei martiri ai Basarabiei // Gazeta Basarabiei. – 1937. – 4 sept. – p. 2.
 213. **Comemorarea** lui A. Mateevici // Gazeta Basarabiei. – 1938. – 21 mai. – p. 2.
 214. **Comemorarea** lui A. Mateevici, S. Murafa și A. Hodorogea: O pagină inedită din istoria luptelor pentru desrobirea Basarabiei // Viața Basarabiei. – 1937. – 4 sept. – p. 2.
 215. **Comemorarea** luptătorilor naționaliști basarabeni // Viața Basarabiei. – 1937. – 12 aug.
 216. **Comemorarea** luptătorilor naționaliști basarabeni a fost amânată // Viața Basarabiei. – 1937. – 19 aug. – p. 2.
 217. **Comemorarea** martirilor basarabeni // Viața Basarabiei. – 1937. – 3 sept. – p. 4.
 218. **Comemorarea** martirilor libertății Basarabiei // Gazeta

- Basarabiei. – 1937. – 12 aug. – p. 2.
219. **Concertul coral de sub conducerea lui M. Stegariov** // *Viața Basarabiei*. – 1936. – 26 apr. – p. 2.
220. **Concurenții Societății “Tinerimea Română” la mormântul Eroului Necunoscut** // *Universul*. – 1938. – 30 apr. – p. 6.
221. **Concursuri de cântece, jocuri și port românesc în capitala Basarabiei** // *Raza*. – 1943. – 29 aug. – 5 sept. – p. 4.
222. **Concursurile Societății “Tinerimea Română” și regionalismul cultural** // *Viața Basarabiei*. – 1938. – nr. 3. – mart. – p. 73.
223. **Concursurile “Tinerimii Române”** // *Curentul*. – 1938. – 1 mai. – p. 3.
224. **Concursurile “Tinerimii Române”: Cum s-au desfășurat serbările organizate de Societate** // *Rev. Soc. Tinerimea Română*. – 1925 – 26. – nr. 9 – 10. – p. 244 – 245.
225. **Concursurile “Tinerimii Române” din anul acesta: Însemnările unui asistent** // *Rev. Soc. Tinerimea Română*. – 1926. – nr. 9 – 10. – p. 246 – 249; 263.
226. **Congresul cântărețimii** // *Raza*. – 1936. – 15 mart. – p. 3.
227. **Copie matriculară a școlarului Liceului de băieți “Mihai Eminescu” Cristea Vladimir, certificat nr. 684 din 23 aug. 1927.**
228. **Cosma, Viorel. Cine a compus muzica cântecului “Limba noastră”** // *Contemporanul*. – 1987. – nr. 44. – 30 oct.
229. **Cristea, Alexandru. În: Literatura și arta Moldovei: Enciclopedie în 2 vol: Vol. 1. – Chișinău : Red. Principală a Encicl. Sovietice Moldovenești, 1985. – p. 337.**
230. **Cristea Alexandru. Limba noastră / versuri de A. Mateevici, muz. de A. Cristea. – Chișinău : [Tipogr. Uniunii Clericilor Ortodocși din Basarabia], 1938. – 2 f.**
231. **Cristea, Alexandru. – Limba noastră. În: Straja Țării: Taberele de șefi(e): Repertoriu muzical. – [s. l. : s. n.], 1940. – p. 22 – 23.**
232. **Cristea, Alexandru. – Limba noastră. În: Popescu I. G.; Bogdanovschii E. M. Corul școlar: îndrumări metodice și practice pentru conducătorul de cor școlar. – Chișinău : Ed. de Stat Cartea Moldovenească, 1959. – p. 70 – 74.**
233. **Cristea, Alexandru. – Limba noastră. În: Limba noastră: Prospect editat către centenarul nașterii lui A. Mateevici de către Societatea Benevolă “Prietenii cărții” din R.S.S.M. și Muzeul Republican de Literatură “D. Cantemir” / autor-**

- alcătuitor V. Malanețchi. – Chișinău : Timpul, 1989.
234. **Cristea, Alexandru.** – Limba noastră. În: Mateevici, A. Limba noastră. – Chișinău : Lit. Artistică, 1989. – p. 30.
235. **Cristea, Alexandru.** – Limba noastră. În: Limba română: manual pentru cl. VI-a. – București : Ed. Didactică și Pedagogică, R. A., 1997. – p. 34.
236. **Cristi, Alexandru.** Un răspuns // Raza. – 1936. – 6 dec. – p. 1 – 2.
237. **Cronica:** Înștiințare despre moartea pâr. A. Cristea // Viața Basarabiei. – 1943. – nr. 1. – p. 69 – 70.
238. **Cronicar.** Concursurile “Tinerimii Române” în aprilie 1934 // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1934. – nr. 8. – p. 275 – 301.
239. **Cuclin, Dmitrie; Ionescu, Nelu.** Cântece pentru străjeri: Aprobate de Straja Țării. – București : S. A. R. Marvan, 1938. – p. 3.
240. **Decretul** Regal din 7 oct. 1937 nr. 3.424 despre înființarea “Straja Țării” // Monitorul Oficial. – Partea I-a. – 1937. – nr. 233. – 8 oct. – p. 8189 – 8192.
241. **Deschiderea** cursurilor la școlile secundare din localitate // Basarabia. – 1942. – 23 oct. – p. 3.
242. **Dicționarul** membrilor Sfatului Țării al Basarabiei (de A. Chiriac) // Patrimoniu. – 1991. – nr. 3. – p. 65.
243. **Din** comorile sufletului basarabean: Material didactic folcloristic adunat de eleve sub îndrumarea prof. Ecaterina Nemirovski. – Chișinău: Tipogr. Uniunii Clericilor Ortodocși din Basarabia, 1936. – (Școala normală eparhială de fete).
244. **Din** opera unui apostolat muzical în Basarabia // Armonia: Rev. de cultură muz. – 1932. – nr. 4 – 8. – apr. – aug. – p. 70 – 73.
245. **Din** programa analitică străjerească // Straja Țării: Buletin. – 1938. – nr. 1 – 2. – ian. – febr.
246. **20 ani** de la moartea lui Mateevici, Hodorogea și Murafa // Raza. – 1937. – 12 aug. – p. 4.
247. **Drăslicean, R.** Un chip duios, nutrind speranță... // Învățămintul public. – 1988. – 16 mart. – p. 3.
248. **Dumbravă, Vlad.** Alexandru Cristea – autorul creației muzicale “Limba noastră” // Lit. și arta. – 1996. – 11 apr. – p. 6.
249. **Dumbravă, Vlad.** Alexandru Cristea – autorul muzicii la poezia “Limba noastră” // Destine: Publ. de cultură și probleme sociale.

- București. – 1996. – An. 7. – nr. 62.
- 250. Dumitrescu, Maria.** Urare bine meritată // Ghiocelul. – 1938. – nr. XI. – nr. consacrat Elenei Alistar.
- 251. Dumitrescu, Nae.** Conferința la festivitatea jubiliară de 60 de ani ai Societății “Tinerimea Română” // Tinerimea Română: Jubileul de 60 de ani: 1878 – 1938. – 1938. – nr. 9 – 10. – mai – iun.
- 252. Dunăreanu, Nicolae.** Amintiri despre părintele Cristea // Basarabia. – 1942. – 11 dec. – p. 3.
- 253. E.G.** Excursia elevelor Liceului eparhial de fete din Chișinău // Raza. – 1935. – 2 iun. – p. 3. – 8 iun. – p. 1.
- 254. Elevele Școlii eparhiale au depus în Ardeal o cruce și un clopot** // Raza. – 1937. – 17 oct. – p. 4.
- 255. Extract** din registrul mitrical (starea civilă), partea a II-a, pentru cuțunați pe anul 1910, parohia bisericii Sf. Gheorghe din Chișinău, 1941, luna august, ziua 21, nr. 2.
- 256. Extract** din registrul mitrical (starea civilă), partea I-a, pentru născuți pe anul 1891, eliberat de parohia bisericii Sf. Gheorghe din Chișinău la 26 aug. 1941, nr. 8. pe numele lui Alexandru Cristea, actul de naștere nr. 1.
- 257. Extract** din registrul mitrical (starea civilă), partea I-a, pentru născuți pe anul 1911, eliberat pe numele lui Vladimir Cristea de Consiliul Eparhial Chișinău în baza registrelor mitricale ale bisericii com. Ataci, jud. Soroca la 25 febr., nr. 6031 (“Otaci”; anul eleberării extrasului este indiscifrabil – n. n.).
- 258. Exstras** din registrul stării civile pentru morți pe anul 1945, eliberat pe numele lui Vladimir Cristea de primăria orașului Caracal, serviciul stării civile, la 30 iulie 1945, nr. 1165.
- 259. Festivitățile “Tinerimii Române”:** La mormântul Eroului Necunoscut // Dreptatea. – 1938. – 30 apr. – p. 3.
- 260. Filip-Lupu, Grigore.** Limba noastră: Eseuri. – București: 1978, p. 136. – multigraf.
- 261. Filip-Lupu, Grigore.** Compozitorul Alexandru Cristea // Glasul Națiunii. – 1995. – nr. 45(265). – noiembr.
- 262. Gândurile zilei** // Ghiocelul. – 1940. – nr. 1-4. – ian. – apr. – p. 61 – 62.
- 263. Gazeta Basarabiei.** – 1938. – 21 mai. – p. 3.
- 264. Georgescu, Ioan.** Impresii de la serbările “Tinerimii Române”

- din anul 1926 // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1926 – 27. – nr. 1. – p. 10 – 14.
265. **Ghibu, Onisifor.** Trei ani pe frontul basarabean. – Chișinău : Tipogr. Eparhială Cartea Românească, [s. a.]. – p. 29. – (Bibl. Astrei Basarabene; 10).
266. **Hangiu, I.** Dicționar al presei literare românești (1790 - 1982). – București : Ed. Șt. și Encicl., 1987. – p. 241.
267. *Ibidem*, p. 285.
268. **Harea, V.** Educația, învățământul și gândirea pedagogică în Moldova dintre Prut și Nistru din perioada 1918 – 1944. În: A. N. R., Filiala Iași, fond personal Vasile Harea, dos. 19, p. 276 – 300.
269. **Harghel, Gheorghe.** Limba noastră / melodie de Gh. Harghel. – 4 p. m-s. – în grafia chirilică.
270. **Hotărârea Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe din Rusia din [dec. 1907]** cu privire la predarea cântului bisericesc în limba moldovenească la Seminarul teologic din Chișinău // *Luminătorul*. – 1908. – an. 1. – nr. 1. – ian. – p. 71.
271. **Hotărârea Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe din Rusia din oct. 1906** cu privire la predarea limbii moldovenești la Seminarul teologic din Chișinău // *Luminătorul*. – 1908. – an. I – nr. 1. – ian. – p. 70 – 71.
272. **Întrunirea familiilor clericilor din or. Chișinău** // *Raza*. – 1938. – 12 ian. – p. 2.
273. **Ionescu, Nelu.** Darea de seamă asupra cursurilor ținute la Breaza de la 8-11 ian. 1939 cu profesoarele și profesorii de muzică din țară // *Straja Țării: Bul.* – 1939. – nr. 3 – 4. – mart. – apr. – p. 92 – 95.
274. **Iorga, Nicolae.** Opera regelui // *Almanahul străjerilor: Bul. O.E.T.R.* – 1937. – nr. 1. – ian. – p. 97 – 98.
275. **Iorgu, Tudor.** Mișcarea culturală socială în Basarabia după Unire: 1918 – 1944. – București, 1976. – p. 199. – m-s.
276. *Ibidem*, p. 199.
277. **Î. P. S. S.** Patriarhul Miron Cristea către tineret: Cuvântarea rostită la radio pentru concurenții “Tinerimii Române” // *Basarabia*. – 1938. – 5 mai. – p. 4.
278. **S. Sărbătoarea d-nei dr. E. Alistar** // *Basarabia*. – 1938. – 15 noiembr.

279. **Ișaeu, Maria.** Alexandru Cristea: 50 ani de nemurire // Glasul Națiunii. – 1992. – nr. 47(119). – dec. – p. 11.
280. **Ișaeu, Maria.** Alexandru Cristea: Portrete de pedagogi români / / Rev. de pedagogie și psihologie. – 1993. – nr. 5 – 8. – p. 44.
281. **Ișaeu, Maria.** Invitație la faptă, ori Unde este înmormântat autorul melodiei “Limba noastră”? // Lit. și arta. – 1993. – 23 sept. – p. 8.
282. **Ișaeu, Maria.** Împreună vom scrie biografia lui Alexandru Cristea // Glasul Națiunii. – 1995. – nr. 45(265). – nov. – p. 6.
283. **Ișaeu, Maria.** O viață trăită în fața altarului // Luminătorul. – 1995. – nr. 6. – p. 57 – 73.
284. **Ișaeu, Maria.** Să readucem în prezent viața și opera compozitorului A. Cristea // Lit. și arta. – 1995. – 13 iul. – p. 6.
285. **Ișaeu, Maria.** Zile de închinare și reconstituire // Lit. și arta. – 1996. – 11 ian. – p. 6.
286. **Ișaeu, Maria.** Trei nume pentru panteonul Basarabiei – frații Teodor, Antonie și Gheorghe Harghel // Luminătorul. – 1996. – nr. 4. – p. 36 – 39.
287. **Ișaeu, Maria.** Un apostol al idealurilor naționale din “Provincia Phoenix” – Elena Alistar // Lit. și arta. – 1997. – 18 dec. – p. 6.
288. **Jubileul Societății “Tinerimea Română”:** A 72-a reprezentație a piesei “Serenada din trecut” de Mircea Rădulescu // Universul. – 1938. – 30 apr.
289. **Juravlev, Alexandra.** Un modest omagiu // Lit. și arta. – 1995. – 13 iul. – p. 6.
290. **La liceele comerciale și eparhiale de fete** // Universul. – 1938. – 23 mai. – p. 14.
291. **Licev-Feodorov, Agnesa.** “Limba noastră” în prima audiere // Lit. și arta. – 1995. – 13 iul. – p. 6.
292. **Luminătorul.** – 1920. – nr. 6. – iun. – p. 46 – 48.
293. **Marian, Liviu.** – Cultura și școala. În: Ciobanu, Ștefan. Basarabia / sub îngrijirea lui Șt. Ciobanu. – Chișinău: Universitas, 1993. – p. 238 – 255.
294. **Monitorul Oficial.** – Partea I: Legi, decrete. – 1937. – An. 105. – nr. 233. – 8 oct. – p. 8189 – 8192.
295. **Moraru, Emilia.** In memoriam // Moldova Literară: Supl. la ziarul Moldova Suverană. – 1995. – 20 dec.
296. **Murărașu.** Conferința susținută la festivitățile jubiliare de 60 de

- ani ai Societății “Tinerimea Română” // Tinerimea Română: Jubileul de 60 de ani: 1878 – 1938. – 1938. – nr. 9 – 10. – mai – iun.
297. **Nica, Sergiu Matei.** Pentru Alexei Mateevici // Raza. – 1937. – 17 iun. – p. 1.
298. **Nica, Sergiu Matei.** Cântecele tinereții basarabene // Raza. – 1938. – 8 mai. – p. 3.
299. **Nica, Sergiu Matei.** Suflul muzical al Basarabiei: Pretext pentru înființarea orchestrei simfonice // Basarabia. – 1941. – 27 noiembr. – p. 2.
300. **Nica, Sergiu Matei.** Omul care ardea // Raza. – 1942. – nr. 640. – 6 – 13 dec. – p. 1, 4.
301. **Nica, Sergiu Matei.** Oameni care nu se pot uita // Basarabia, 1941, 5 dec., p. 1.
302. **Nuca, S.** D-na Elena Alistar-Romanescu: Fosta membră a Sfatului Țării // Făclia. – 1991. – 1 febr. – p. 11.
303. **Organizarea orchestrei simfonice a A. C. T.-ului.** – (articol decupat din publ. neidentificată – n. n).
304. **Parastas pentru Alexie Mateevici** // Viața Basarabiei. – 1937. – 29 aug. – p. 4.
305. **Părintele Alexandru Cristea mulțumește** // Raza. – 1938. – 22 mai. – p. 4.
306. **Părintele Alexandru Cristea numit preot** // Raza. – 1942. – 23 – 30 aug.
307. **Părintele diacon Cristea a revenit în Basarabia** // Raza. – 1942. – 26 iul. – 2 aug. – p. 4.
308. **Patronul Liceului eparhial din Chișinău** // Basarabia. – 1938. – 23 noiembr. – p. 2.
309. **P.G. Preot Alexandru Cristea** // Luminătorul. – 1942. – nr. 11 – 12. – p. 739 – 741.
310. **Ibidem**, p. 739.
311. **Ibidem**, p. 740 – 741.
312. **Plămădeală, Antonie.** – Știri noi despre A. Mateevici și despre autorul melodiei “Limba noastră”. În: Plămădeală, Antonie. Alte file de calendar de inimă românească. – Sibiu, 1988. – p. 205 – 211.
313. **Ibidem**, p. 207.
314. **Ibidem**, p. 210.

315. **Pomenirea lui Alexie Mateevici** // Raza. – 1938. – 22 mai. – p. 4.
316. **Popescu, Iliodor, preot. Să păstrăm tradițiile** // Raza. – 1936. – 22 noiembr. – p. 1.
317. **Popovschi, Valeriu. Elena Alistar – o luptătoare pentru idealurile naționale: Momente din activitatea președintelui Ligii femeilor basarabene, fostă deputat a Sfatului Țării** // Vocea poporului. – 1990. – 17 iul. – p. 4.
318. **Preotul Alexandru Cristea** // Basarabia. – 1942. – 7 dec. – p. 3.
319. **Preotul Alexandru Cristea: necrolog din partea corpului didactic, administrativ, precum și a elevelor Așezămintelor eparhiale "Regina Mama Elena" din Chișinău** // Raza. – 1942. – 29 noiembr. – 6 dec. – p. 2.
320. **Preotul Marius Constantinescu.** – București : Ed. Institutului Biblic și Misiune Ortodoxă, [s. a.], p. 6. – Extr. din: Rev. Glasul Bisericii, 1953, nr. 8.
321. **Prisacaru, Vasile. Comemorarea lui Porumbescu** // Raza. – 1934. – 24 [iul.] – p. 2.
322. **Profesoarele și profesorii de muzică din învățământul secundar. În: Nițulescu, P. Muzica românească de azi: Cartea sindicatului artiștilor instrumentiști din România.** – București : Marvan, 1939. – p. 1027 – 1038.
323. **Program și Instrucțiuni: 1 septembrie 1939 – 31 august 1940** // Straja Țării: Bul. O. E. T. R. – 1939. – nr. 9 – 10. – sept. – oct. – p. 65 – 69. – (Straja Țării. Direcția Îndrumării).
324. **Programa analitică a învățământului muzical în școalele secundare: Publicată în Monitorul Oficial nr. 277 din 30 noiembr. 1934** // Armonia: Rev. profesorilor de muz.: Publ. de interes profesional. – 1935. – nr. 1 – 3. – ian. – mart. – p. 54 – 60.
325. **Programul concursurilor și serbărilor jubileului de 60 ani de existență a Societății "Tinerimea Română" (1878 – 1938)** // Tinerimea Română. – 1937 – 38. – nr. 7. – mart. – p. 286 – 288.
326. **Programul muzical pentru 8 Iunie 1940** // Straja Țării: Bul. – 1940. – nr. 2. – febr. – p. 138 – 140.
327. **Programul posturilor europene pe săptămâna 24 aprilie – 1 mai 1938** // Radio-Adevărul. – 1938. – p. 22, 24.

- 328. Programul** posturilor europene pe săptămâna 15 – 22 mai 1938
//Radio-Adevărul. – 1938. – 15 mai. – p. 24.
- 329. Programul** radio pe 30 aprilie 1938: Participarea la emesiune a
directoarei Școlii eparhiale din Chișinău El. Alistar și a corului
mixt dirijat de prof. A. Cristea (orele 16.30 – 18.00) // Universul.
– 1938. 1 mai. – p. 2.
- 330. Radiana, Rafail.** Muzica și maeștrii ei în Basarabia: Diaconul
Alexandru Cristea // Viața Basarabiei. – 1938. – nr. 8 – 9. – p.
52 – 59.
- 331. Radio- Adevărul.** – 1939. – 14 ian.
- 332.** Ibidem, 21 ian.
- 333.** Ibidem, 28 ian.
- 334.** Ibidem, 4 febr.
- 335.** Ibidem, 18 febr.
- 336.** Ibidem, 25 febr.
- 337.** Ibidem, 4 mart.
- 338.** Ibidem, 11 mart.
- 339.** Ibidem, 18 mart.
- 340.** Ibidem, 25 mart.
- 341.** Ibidem, 1 apr.
- 342.** Ibidem, 15 apr.
- 343.** Ibidem, 22 apr.
- 344.** Ibidem, 23 apr.
- 345.** Ibidem, 29 apr.
- 346.** Ibidem, 13 mai.
- 347.** Ibidem, 20 mai.
- 348.** Ibidem, 25 mai.
- 349.** Ibidem, 10 iun.
- 350.** Ibidem, 1 iul.
- 351.** Ibidem, 22 iul.
- 352.** Ibidem, 19 aug.
- 353.** Ibidem, 26 aug.
- 354.** Ibidem, 9 dec.
- 355.** Ibidem, 23 dec.
- 356. Rașcu, Gh.** Excursiile școlare // Raza. – 1931. – 7 – 14 iun.; 14
– 21 iun.
- 357. Raza.** – 1937. – 19 aug.
- 358. Raza.** – 1942. – 29 nov. – 6 dec.

359. **Remenco, D.** Un basarabean // *Gazeta Basarabiei*. – 1937. – 9 sept. – p. 2.
360. **Repertoriu** coral bisericesc pentru cultul creștin ortodox (și greco-catolic) // *Armonia: Rev. prof. de muz.* – 1929. – nr. 1 – 2. – p. 7 – 11.
361. **Repertoriul** coral al învățătorilor din jud. Turda / alcăt. de G. V. Bruma și N. Botezanu. – [s. l. : s. n.], 1939. – p. 68 – 72.
362. **Repertoriul** coral al școalelor secundare // *Armonia: Rev. profesorilor de muz.* – 1930. – nr. 1 - 3. – ian. - mart. – p. 17 – 19.
363. **Reuniunea** tradițională a preoților în Sala Eparhială // *Viața Basarabiei*. – 1936. – 6 ian. – p. 2.
364. **Rev. Soc. Tinerimea Română**. – 1926 – 27. – nr. 2 – 3. – p. 32, 37.
365. **Rev. Soc. Tinerimea Română**. – 1926. – nr. 7. – p. 192.
366. **Rev. Soc. Tinerimea Română: Jubileul de 60 de ani: 1878 – 1938**. – 1938. – nr. 9 – 10. – mai – iun.
367. **Rezultatul** concursului “Tinerimii Române” din 1 iun. 1921 la coruri // *Rev. Soc. Tinerimea Română*. – 1921. – nr. 6. – p. 194.
368. **Rotaru, N.** Sărbătoarea dnei dr. Alistar și expoziția de fine de an de la Liceul eparhial // *Basarabia*. – 1938. – 9 iun. – p. 4.
369. **Rupa, Al.** Pensionarea dnei dr. El. Alistar-Romanescu // *Basarabia*. – 1938. – 9 mart. – p. 2.
370. **70 ani de la înființarea Școlii eparhiale** // *Raza*. – 1934. – 20 mai. – p. 2.
371. **Sărbătoarea Patronului Școalei eparhiale** // *Raza*. – 1933. – 26 noiembr. – p. 2.
372. **Sărbătoarea Unirii Basarabiei** // *Cuvânt moldovenesc*. – 1938. – 17 apr. – p. 4.
373. **Sărbătorirea a 24 de ani de apariție a gazetei “Cuvânt moldovenesc”: O frumoasă ședință comemorativă** // *Cuvânt moldovenesc*. – 1938. – 9 ian. – p. 1, 4.
374. **Sărbătorirea d-lui Liviu Rebreanu la Chișinău** // *Pagini basarabene*. – 1936. – nr. 6 – 7. – iun. – iul. – p. 18.
375. **Sărbătorirea Patronului Așezemintelor eparhiale “Regina Mama Elena” din 21 noiembrie 1942** // *Luminătorul*. – 1942. – nr. 11 – 12. – p. 737.
376. **Școala Basarabeană**. – 1935. – mart. – p. 43.

377. **Școala Moldovenească.** – 1917. – nr. 5 – 6. – oct. – dec. – p. 282.
378. **Scrisoarea profesorului universitar [N.] Tomescu** din 20 dec. 1942, adresată Așezământului Eparhial cu prilejul morții lui A. Cristea // Ghiocelul. – 1943. – an. 7. – nr. 1 – 3. – oct. – dec.
379. **Se desființează Școala normală eparhială?** // Raza. – 1938. – 17 apr.
380. **Șerban, I.** Despre ansamblul coral în școlile normale și secundare // Armonia: Rev. prof. de muz. – 1928. – nr. 3 – 4. – p. 2 – 5.
381. **Șerban, P.** Codrule, codruțule: Căntece populare moldovenești. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1970. – p. 3 – 5.
382. **Serbarea Sfinților Constantin și Elena** // Basarabia. – 1938. – 26 mai. – p. 1.
383. **Serviciul de la biserica Sf. Spiridon**, 20 maiu 1928 // Tinerimea Română. – 1928. – nr. 9 – 10. – p. 29.
384. **Sfințirea bisericii din Pașcani, Lăpușna** // Raza. – 1934. – 1 noiembr. – p. 2.
385. **Sfințirea bustului de pe mormântul poetului A. Mateevici** // Cuvânt moldovenesc. – 1938. – 29 mai.
386. **Sfințirea Catedralei din Tighina** // Raza. – 1934. – 25 dec. – p. 2.
387. **Sfințirea schitului “Mitropolitul Gurie”** // Raza. – 1934. – 9 sept. – p. 2.
388. **Slavscovschi, Eduard.** Străjerismul: Originea // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1939. – nr. 6. – febr. – p. 208 – 211.
389. **Solomon, Anatol.** Limba noastră: Suită-fantezie românească pentru cor și pian a cappella / muz. de A. Solomon. – București. – m-s. – proprietatea dlui Eugen Solomon.
390. **Sosirea participanților la concursurile Societății “Tinerimea Română”** // Universul. – 1938. – 29 apr.
391. **Șpac, Ion.** Revista “Viața Basarabiei”: Indice bibliografic. – Chișinău. – p. 225. – m-s.
392. **Stat personal al profesorului suplinitor la Școala normală de învățătoare din Chișinău Vladimir Cristea**, întocmit la 5 mart. 1943 – doc. original.
393. **Stoicov, Ioan.** – Istoricul învățământului primar bisericesc în Basarabia sub dominația rusă (1812 – 1917). În: Suferințele Basarabiei și răpirlle rusești: Antologie. – București

: Ed. Semne, 1996.

394. **Straja Țării:** Buletin. – 1938. – nr. 1 – 2. – ian. – febr. – p. 84 – 85.
395. **Straja Țării:** Buletin. – 1938. – nr. 3 – 4. – mart. – apr. – p. 3 – 4.
396. **Straja Țării:** Buletin O. E. T. R. – 1938. – nr. 1 – 2. – ian. – febr.
397. **Straja Țării:** Buletin O. E. T. R. – 1938. – nr. 3 – 4. – mart. – apr.
398. **Suprema jertfă a Basarabiei:** Grupaj de materiale închinat celor trei martiri – A. Mateevici, A. Hodorogea și S. Murafa // *Viața Basarabiei*. – 1937. – 2 sept. – p. 1, 4.
399. **Suruceanu, T.** Preot Alexandru Cristea // *Columna*. – 1992. – nr. 4 – 5.
400. **Tabloul premianților la concursul Societății “Tinerimea Română” din 1938** // *Universul*. – 1938. – 24 mai. – p. 10.
401. **Telembici, Anatol.** Alexandru Cristea, “Omul care ardea” // *Alfa și Omega*. – 1995. – 1 – 15 dec. – p. 2.
402. **Telembici, Anatol.** Alexandru Cristea, “Omul care ardea” // *Țara*. – 1995. – 19 dec.
403. **Tematica pentru examenul de admitere la seminariile teologice / Vestitorul ortodoxiei românești.** – 1991. – an. III. – nr. 33 – 34. – 15 – 30 apr. – p. 4.
404. **Țepordei, Vasile.** Alexandru Cristea // *Raza*. – 1942. – 29 noiembr. – 6 dec. – p. 1.
405. **Țepordei, Vasile.** Muzica basarabească la un greu impas // *Basarabia*. – 1942. – 4 dec.
406. **Tocan, Ilie.** Congresul cântăreților // *Raza*. – 1936. – 15 mart.
407. **Tofan, Gh.** Limba și istoria națională la școlile secundare din Basarabia // *Școala Moldovenească*. – 1917. – nr. 5 – 6. – oct. – dec. – p. 220.
408. **Trei morminte:** Nadejda Tutor, Liviu Marian, Alexandru Cristea // *Viața Basarabiei*. – 1943. – nr. 1. – p. 69 – 70.
409. **Trista solemnitate a înmormântării pâr.** Alexandru Cristea // *Basarabia: Ziarul noii vieți românești*. – 1942. – 4 dec. – p. 3.
410. **Tudorănescu-Cristea, Gabriela.** “Să nu uitați că Alexandru Cristea a iubit Basarabia și muzica românească” // *Basarabia*. – 1995. – nr. 12. – p. 129 – 135. – Interviu realizat de Maria Ișăev.

411. **Ultima zi a concursurilor Societății “Tinerimea Română”** // Curentul. – 1938. – 3 mai. – p. 5.
412. **Un an de muncă românească: Serbările și expoziția desrobirii:** Noiembrie 1942. – Chișinău, 1942. – p. 147.
413. **Universitatea populară din Chișinău: Pagini din viața culturală din Basarabia: 1918 – 1922 / de I. Negrescu, prof. și secretar al Consiliului profesoral.** – Chișinău: Tipogr. Soc. de Ed. Națională “Luceafărul”, 1922. – p. 17.
414. **Vacalov-Andon, Tatiana.** Rugăciunile corului se ridicau spre cupolele mănăstirii Curtea de Argeș // Lit. și arta. – 1995. – 13 iul. – p. 6.
415. **Vasilache, Elena.** Pentru restabilirea adevărului // Lit. și arta. – 1987. – 9 iul. – p. 5.
416. **Vasiliu, N. A.** Corurile școlare // Armonia: Rev. profesorilor de muz.. – 1927. – nr. 1. – p. 8 – 11.
417. **V.C. Sărbătorirea d-nei Maria Dumitrescu la Tighina** // Basarabia. – 1938. – 25 sept. – p. 3.
418. **Viața Basarabiei.** – 1935. – 24 febr.
419. **Viața Basarabiei.** – 1938. – nr. 6 – 7. – p. 127/581.
420. **Vizita corului mixt al Școlii eparhiale și Seminarului teologic din Chișinău, făcută ziarului “Universul”** // Universul. – 1938. – 4 mai. – p. 9.
421. **Vlădescu-Răcoasa, G.** Istoricul Societății “Tinerimea Română” // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1929. – nr. 6 – 7. – p. 33 – 39. – nr. 8. – p. 29 – 32. – nr. 9 – 10. – p. 39 – 43.
422. **Vnorovschi, Cleopatra; Vnorovschi, Ludmila.** Școala eparhială de fete din Chișinău. – Chișinău : Museum, 1995. – 32 p.

Referințe bibliografice în limba rusă

423. **Встреча епископа Владимира 17 января 1908 года с учащимися Кишинёвской духовной семинарии** // Киш. Епархиальные Ведомости. – 1908. – № 5. – 3 февр. – стр. 160 – 166.
424. **Епархиальная хроника** // Киш. Епархиальные Ведомости. – 1908. – № 7. – 17 февр. – стр. 252 – 253.
425. Там же. – № 20 – 21. – 18 – 25 мая. – стр. 830 – 831.

426. Там же. – № 26. – 29 июн. – стр. 127 – 129.
427. Там же. – № 51 – 52. – 21 – 28 дек. – стр. 1933 – 1936.
428. Киш. Епархиальные Ведомости. – 1907. – № 43. – стр. 1506 – 1507.
429. Там же. – 1908. – № 2. – 13 янв. – стр. 151 – 155.
430. Там же. – № 6. – 10 февр. – стр. 35. – оф. часть.
431. Там же. – № 25. – июн. – стр. 2. – прил.
432. Лотоцкий, П. Административный строй Кишинёвской духовной семинарии по уставу 1808 – 14, 1867 и 1884 годов // Киш. Епархиальные Ведомости. – 1913. – № 2, 3, 4, 5, 6, 12.
433. Пархомович, Иосиф М. Духовно-учебные заведения Кишинёвской епархии: Краткий очерк к столетию ея: 1813 – 1912. – Кишинёв : Епархиальная Тип., 1913.
434. Пархомович, Иосиф М. – Духовно-учебные заведения и отношение к ним архиепископа Сергия. Отношение архиепископа Сергия к Епархиальному женскому училищу... См.: Пархомович, Иосиф М. Архиепископ Сергий и деятельность его в Кишинёвской епархии (21 августа 1882г. – 12 января 1891г) // Тр. Бессарабского Церковного Ист.-Археологического О-ва. – 1923. – Том 15. – стр. 57 – 66, 86.
435. Плэмэдялэ, Ольга. Алехандр Михайлович Пламадялэ: Жизнь и творчество. – Кишинёв : Картя молдовеняскэ, 1965. – стр. 89.
436. Систематический указатель статей помещённых в неофициальной части Кишинёвских Епархиальных Ведомостей с 1867 (с начала издания) по 1904 год. – Кишинёв : Епархиальная Тип., 1910. – 156 стр.
437. Систематический указатель статей помещённых в неофициальной части Кишинёвских Епархиальных Ведомостей с 1905 по 1912 гг. – Кишинёв : Епархиальная Тип., 1913. – 157 стр.
438. Систематический указатель статей помещённых в неофициальной части Кишинёвских Епархиальных Ведомостей за 1913 год / под ред. В. Курдиновского. – Кишинёв : Епархиальная Тип., 1914. – 21 стр.
439. Сообщение о закрытии пяти классов Кишинёвской

- духовной семинарии // Киш. Епархиальные Ведомости. – 1908. – № 4. – 27 янв. – стр. 131 – 132.
- 440.** Справочная книга Кишинёвской епархии на 1915 год / сост. и изд. Канцелярией Киш. Духовной Консистории. – Кишинёв: Епархиальная Тип., 1915.
- 441.** У. По поводу постановления последнего общепархиального съезда депутатов духовенства о местной духовной семинарии // Киш. Епархиальные Ведомости. – 1908. – № 9. – 2 март. – стр. 307 – 313. – неоф. часть.

SUMAR

Lidia Kulikovski. Cuvânt înainte	4
Vasile Malanețchi.	
Dosarul “Alexandru Cristea” sau o anchetatoare printre cercetători (în loc de prefață).....	5
Argumente pentru o reconstituire documentară.....	10
Tabel cronologic.....	13
Capitolul I.	
Segmente din arborele genealogic	17
Capitolul II.	
“Toate-s vechi și nouă toate...”	31
Capitolul III.	
“Profesorul care iradiază lumină, bucurie și entuziasm”	43
1. Contribuții la istoria Școlii eparhiale de fete din Chișinău	44
2. Născute pentru a rămâne în istorie	52
a. “a iubit copilul...”	52
b. “tot atât de luminoasă și scumpă nouă...”	60
3. Puțin despre buna educație	62
4. Repere profesionale	69
Capitolul IV.	
“Sublimul era totdeauna gradul la care se înălța părintele Cristea în opera sa”.....	95

Capitolul V.

“Prezentul și viitorul, cinstindu-i memoria, vor undui frumoasele-i melodii în veac de veac!	123
---	-----

Capitolul VI.

“Un cuib românesc”	147
--------------------------	-----

Capitolul VII.

Armata albă a Regelui”	171
------------------------------	-----

Capitolul VIII.

O viață trăită în fața altarului	191
--	-----

Capitolul IX.

“Povara durerii pe care o încearcă o provincie întreagă”	201
--	-----

Capitolul X.

Amintiri de zile mari	213
• Elena Ghinculov. Pentru restabilirea adevărului	215
• Elena Ciornea. Amintiri despre “Tinerimea Română”	216
• Eugen Solomon. Amintiri din seminar	219
• Galina Marcu. Personalitate artistică, ce a făcut cinste Basarabiei	220
• Veronica Bancea. Un duios și neprețuit omagiu fostului meu profesor	224
• Maria Boxan. Omul care mi-a descoperit și îngrijit calitățile vocale	226
• Eugenia Bancea. Diriginte și profesor care știa să se facă iubit de toți	229
• Ludmila Vnorovschi. Ochii care luceau pentru tot ce era frumos, ce era sublim	231
• Elena Rău. Suflul serbărilor școlare	232
• Ėugen Ureche. Ca o icoană, amintirea	234
• Elena Osievschi. Zile frumoase și de neuitat	235

• Alexandra Juravlev. Un modest omagiu	236
• Elena Popovschi. Părinte și dirigor grijuliu	240
• Mariana Stoicof. Gânduri despre și pentru părintele Cristea	240
• Tatiana Vacalov. Amintiri de neuitat: părintele Alexandru Cristea	244
• Agnesa Feodorov. Clipe înălțătoare și pline de succes	245
• Claudia Cobasnian. Părintele Cristea a aparținut nu numai Școlii eparhiale, dar întregului oraș, și chiar întregii Basarabii	248
• Xenia Mierla. Esența corului	252
• Zinaida Turlacov. Un profesor îndrăgostit de muzică și de copii	253
• George Pascu. Un muzician cu un deosebit simț al melodiei	257
• Nicolae Chiosa. “Puțin da bun”	259
• Grigore Filip-Lupu. Alexandru Cristea și melodia “Limba noastră” în viața mea	260
• Nona Cristea. Bubu	262
• Gabriela Cristea-Tudorănescu. “Să nu uitați că Alexandru Cristea a iubit Basarabia și muzica românească...”	264
Capitolul XI.	
“Muzica românească de azi”	277
Referințe bibliografice	307

Maria Vieru-Ișaeu s-a născut la 7 iulie 1951, la Chișinău. A absolvit în anul 1977 Facultatea de Drept a Universității de Stat din orașul natal. Timp de 10 ani a activat în domeniul juridic.

La 1989 și-a schimbat orientarea profesională, optând pentru biblioteconomie. Din 1994 este angajată a Bibliotecii Municipale “B. P. Hasdeu” din Chișinău.

Democratizarea societății a adus-o în sfera cercetărilor trecutului cultural al Basarabiei. S-a consacrat studierii subiectelor din istoria acestui ținut românesc, manifestând predilecție pentru perioada anilor 1918-1944 – o etapă de importanță majoră în destinul basarabenilor. Etapă marcată prin redeșteptarea și dezvoltarea spiritului românesc în provincia dintre Prut și Nistru.

A publicat articole și studii în presa periodică și cea de specialitate. Monografia despre viața și activitatea lui Al. Cristea este prima realizare editorială de proporții a cercetătoarei. Continuă investigațiile în arhivele și bibliotecile din România și Republica Moldova, în vederea realizării monografiilor “Biblioteca Publică a Municipiului Chișinău (1877 – 2002). Etape istorice”; “Din istoria Bibliotecii Centrale din Chișinău (1918 – 1944)”; “Cimitirele și bisericile militare dispărute din Chișinău”; “Înaintași basarabeni. Edificii istorice din Chișinău: culegere de studii”.

La aceeași editură au mai apărut:

1. Mihai Adauge, Eugenia Danu, Valeriu Popovschi. Mișcarea națională din Basarabia: Cronica evenimentelor din anii 1917 – 1918, 1998
2. Irina Cereș. Republica Moldova în relațiile economice internaționale (1991 – 1995), 1998
3. Nicolae Enciu. Basarabia în anii 1918 – 1940: Evoluție demografică și economică, 1998
4. Gheorghe E. Cojocaru. Sfatul Țării: Itinerar, 1998
5. Mihai Gribincea. Trupele ruse în Republica Moldova: Factor stabilizator sau sursă de pericol?, 1998
6. Anton Moraru, Ion Negrei. Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc, 1998
7. Theodor Codreanu. Dubla sacrificare a lui Eminescu, 1999
8. Nicolae Fuștei. Mitropolitul Dosoftei: Viața și activitatea, 1999
9. Viorica Nicolenco. Extrema dreaptă în Basarabia (1923 – 1940), 1999
10. Vladimir Tcaci. Moldova în relațiile politice internaționale (1763 – 1774), 1999
11. Demir Dragnev. Țara Moldovei în epoca luminilor, 2000
12. Demir Dragnev, Ion Varta. Istoria românilor: Epoca modernă (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – 1918), 2000
13. Valentin Mândăcanu. Între acasă și acasă: Trăite...Văzute...Auzite..., 2000
14. Vitalie Pastuh-Cubolteanu. Pe răscrucea istoriei, 2000
15. Iurie Roșca. Exerciții de luciditate, 2000
16. Gheorghe E. Cojocaru. Politica externă a Republicii Moldova: Studii, 2001
17. Gheorghe Ghibănescu. Impresii și note din Basarabia, 2001
18. Anatol Eremia. Nomenclatorul localităților din Republica Moldova, 2001

Editura “Civitas” a editat, de asemenea, întreg ciclul de manuale la istoria românilor și istoria universală pentru clasele liceale.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Vieru - Ișaev, Maria

Alexandru Cristea (1890-1942): Viața și activitatea reflectate în timp / Maria Vieru-Ișaev
. – Ch.: Civitas, 2001 (F.E. - P. "Tipogr. Centrală"). – 336 p.

Bibliogr. p. 307-330

ISBN 9975-936-88-1

Tiraj: 900 exemplare

784.071.1

Tipografia Centrală, str. Florilor 1, Chișinău, Republica Moldova



Abordând fenomenul Al. Cristea ca pe un element definitoriu al evoluției culturii muzical-pedagogice-bisericești din Basarabia interbelică, autoarea cărții a stabilit și scos în evidență coordonatele unei întregi epoci istorice. Pornind să reconstituie calea vieții și activității lui Al. Cristea, cunoscutul autor al melodiei "Limba noastră" pe versurile lui Al. Mateevici, și, implicit, să refacă anturajul și climatul în care acesta și-a desfășurat activitatea, Maria Vieru-Ișaeș a căutat să amplifice și să aprofundeze investigațiile, utilizând din plin informația din cele mai indicate surse: materiale inedite de arhivă; apoi surse bibliografice depozitate în biblioteci și, în fine mesajul ce s-a conturat din graiul viu al contemporanilor, pe mulți dintre care a reușit să-i mai prindă în viață și să le solicite mărturiile-prețioase piese și detalii de care a avut nevoie pentru a întregi profilul etic și efigia profesională a protagonistului monografiei. Conducerea investigației pe tustrele planurile a permis refacerea în ansamblu a dosarului celui care a fost Alexandru Cristea: om de aleasă credință și de simțire românească, slujitor devotat al bisericii, pedagog de vocație și, în fine, talentat compozitor și dirijor de cor, deci, o personalitate complexă, figură marcantă a epocii.

Vasile Malanetchi